UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE JURIDICE ȘI ECONOMICE

Cu titlu de manuscris:
C.Z.U:342.722 (043.3)

TROCIN EUGENIU

ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE – GARANȚIE PRELIMINARĂ DESFĂȘURĂRII UNUI PROCES ECHITABIL

Teză de doctor în drept

Specialitatea: 552.01 - Drept constituțional

Autor: _____ TROCIN Eugeniu

Conducător de doctorat: _____ SMOCHINĂ Andrei, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Comisia de îndrumare: _____ GUCEAC Ion, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician
_____ Costache Cheorghe, doctor habilitat în drept, profesor universitar
_____ GORIUC, Silvia, doctor în drept, conferențiar universitar

CHIȘINĂU, 2024

© TROCIN Eugeniu, 2024

CUPRINS:

ADNOTARE (în limbile: română, rusă, engleză).....4
LISTA ABREVIERILOR.....7
INTRODUCERE.....8
1. REFLECȚII PRIVIND ACCESULUI LIBER LA JUSTIȚIE - GARANȚIE PRELIMINARĂ DESFĂȘURĂRII UNUI PROCES ECHITABIL 15
1.1. Analiza studiilor științifice privind accesul liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil 15
1.2. Consacrarea normativă a dreptului de acces liber la justiție 35
1.3. Concluzii la Capitolul 1.....48
2. ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE – DREPT FUNDAMENTAL CU VALOAREA DE PRINCIPIU CONSTITUȚIONAL 50
2.1 Semnificația științifico-juridică a dreptului de acces liber la justiție 50
2.2. Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție 62
2.3. Condițiile de exercitare a dreptului de acces liber, egal și efectiv la justiție.....71
2.4 Concluzii la Capitolul 2.....100
3. GARANȚIILE DE ASIGURARE A UNUI ACCES EFECTIV LA JUSTIȚIE.....102
3.1. Garanțiile generale a unui acces efectiv la justiție 102
3.1.1 Publicitatea procedurilor judiciare.....103
3.1.2 Contradictorialitatea procesului 109
3.1.3 Egalitatea armelor.....117
3.1.4 Soluționarea cauzei într-un termen rezonabil.....123
3.1.5. Motivarea hotărârilor judecătorești 131
3.2 Garanțiile specifice a unui acces efectiv la justiție 135
3.2.1 Independența și imparțialitatea judecătorilor 136
3.2.2 Dreptul la apărare și asistență juridică calificată.....142
3.3 Concluzii la Capitolul 3.....159
CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI.....161
BIBLIOGRAFIE.....166
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII 194
CV-ul AUTORULUI 195

ADNOTARE

TROCIN Eugeniu. „Accesul liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil". Teză de doctor în drept la specialitatea: 552.01. Drept constituțional. Chişinău, 2024

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale şi recomandări, bibliografia din 393 de surse, text de bază 165 de pagini. Rezultatele obținute sunt reflectate în 8 articole ştiinţifice.

Cuvinte-cheie: acces la justiție, drept fundamental, principiu constituțional, proces echitabil, efectivitate, dreptul la apărare, asistență juridică, jurisprudența CtEDO.

Domeniul de studiu: Drept constituțional.

Scopul lucrării constă în aducerea unei lumini clarificatoare privind accesul la justiție ca o garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil prin prisma garanțiilor generale și specifice care asigură justițiabililor un acces efectiv la justiție.

Obiectivele cercetării: examinarea cadrului doctrinar, legislativ și jurisprudențial privind accesul liber la justiție; cercetarea evoluției normative și conceptuale a dreptului de acces la justiție în lumina dreptului fundamental cu valoare de principiu constituțional; determinarea naturii juridice a accesului la justiție; detalizarea limitelor dreptului fundamental nominalizat; identificarea condițiilor de exercitare a accesului la justiție; elucidarea principalelor garanții generale și specifice care asigură justițiabililor un acces efectiv la justiție.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute constă în faptul că prezentul demers științific este printre puținele lucrări din perspectiva accesului liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil, fiind abordat dreptul de acces la justiție în lumina dreptului fundamental cu valoare de principiu constituțional, precum și formularea unor propuneri de *lege ferenda*, pentru remedierea dificultăților actuale în vederea garantării și asigurării respectării drepturilor fundamentale ale omului, în general, și a dreptului de acces efectiv la justiție, în special. Identificarea și analiza principalelor garanții generale și specifice ale unui acces efectiv la justiție a permis în final justificarea ipotezei tratării accesului la justiție ca o garanție preliminară a unui proces echitabil în vederea protecției drepturilor subiective ale persoanelor.

Problema științifică soluționată constă în elucidarea conținutului asigurării dreptului de acces liber la justiție în lumina dreptului fundamental cu valoare de principiu constituțional și a gradului său de reglementare, ca drept de sinestătător, din perspectiva doctrinei, axată, în principiu, și pe valorile constituționale ale statelor Uniunii Europene, dar mai ales ca drept complex, astfel încât să răspundă cerințelor democrației și aspirațiilor umane din perspectiva reglementărilor juridice internaționale și naționale, precum și a jurisprudenței europene și constituționale.

Importanța teoretică se manifestă prin faptul că rezultatele studiului vor contribui la amplificarea şi aprofundarea cunoștințelor privind accesul la justiție ca drept - principiu fundamental. Conceptele și concluziile formulate pot fi utilizate în vederea desfășurării unor eventuale cercetări științifice cu referire la accesul la justiție, ori contribui la clarificarea corectitudinii prevederilor corespunzătoare din Constituție, în coroborare cu prevederile procesual penale sau procesual civile.

Valoarea aplicativă a lucrării constă în faptul că soluțiile expuse, concluziile științifice anunțate pot fi utilizate pentru perfecționarea legii fundamentale sau procesuale.

Implementarea rezultatelor ştiinţifice: Rezultatele studiului își găsesc reflecție axiologică și juridică în lucrări științifice publicate în reviste de specialitate sau în culegerile forurilor științifice naționale/internaționale efectuate în calitate de autor și coautor. Considerăm că, rezultatele investigațiilor reflectate în prezenta lucrare pot fi utile studenților, masteranzilor din cadrul instituţiilor de învăţământ superior cu profil juridic.

АННОТАЦИЯ

ТРОЧИН Евгений. «Свободный доступ к правосудию – предварительная гарантия справедливого суда». Докторская диссертация по специальности: 552.01. Конституционное право. Кишинев, 2024 г.

Структура диссертации: введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 393 источников, основной текст 165 страниц. Полученные результаты отражены в 8 научных статьях.

Ключевые слова: доступ к правосудию, основное право, конституционный принцип, справедливое судебное разбирательство, эффективность, право на защиту, правовая помощь, судебная практика ЕСПЧ.

Область исследования: Конституционное право.

Цель диссертации – является разъяснение доступа к правосудию как предварительной гарантии проведения справедливого судебного разбирательства через призму общих и конкретных гарантий, которые обеспечивают эффективный доступ к правосудию.

Задачи исследования: изучение доктринальной, законодательной и судебно-правовой базы, касающейся свободного доступа к правосудию; исследование нормативной и концептуальной развитии права на доступ к правосудию как фундаментальное права со значением конституционного принципа; определение правовой природы доступа к правосудию; детализация границ основного права на доступ к правосудию; определение условий для осуществления доступа к правосудию; разъяснение общих и конкретных гарантий, обеспечивающих эффективный доступ к правосудию.

Научная новизна полученных результатов заключается в том, что данный научный подход относится к числу немногих работ, рассматривающих проблему свободного доступа к правосудию как предварительной гарантии проведения справедливого судебного разбирательства, затрагивая право доступа к правосудию как фундаментальное права с ценностью конституционного принципа, а также формулирование некоторых предложений по изменении в законодательство чтобы исправить трудности в его реализаций, гарантировать и обеспечить основные права человека в целом и права эффективного доступ к правосудию, в частности. Выявление и анализ общих и конкретных гарантий эффективного доступа к правосудию позволили обосновать гипотезу о трактовке доступа к правосудию как предварительной гарантии справедливого судебного разбирательства в целях защиты субъективных прав личности.

Решаемая научная задача состоит в выяснении содержания права свободного доступа к правосудию с точки зрения основного права и трактовке его как конституционного принципа, степени его регулирования с позиции доктрины, ориентированной в принципе, на конституционные ценности государств Европейского Союза, но особенно как на комплексный закон, так, чтобы он отвечал требованиям демократии и человеческим устремлениям с точки зрения международного и национального правового регулирования.

Теоретическая значимость состоит в том, что результаты исследования будут способствовать расширению знаний о доступе к правосудию как праве – основополагающем принципе. Сформулированные концепции и выводы могут быть использованы для проведения возможных научных исследований по вопросам доступа к правосудию или способствовать выяснению правильности соответствующих положений Конституции во взаимосвязи с уголовно-процессуальными или гражданско-процессуальными положениями.

Прикладная ценность работы состоит в том, что представленные решения, озвученные научные выводы могут быть использованы для совершенствования основного или процессуального права.

Внедрение научных результатов: Результаты исследования находят своё аксиологическое и правовое отражение в научных работах, опубликованных в специализированных журналах или в сборниках национальных/международных научных форумов, выполняемых в качестве автора и соавтора. Полагаем, что результаты исследований, отражённые в данной работе, могут быть полезны студентам, магистрантам вузов юридического профиля.

ANNOTATION

TROCIN Eugeniu. „Free access to justice - preliminary guarantee of a fair trial". Doctor of Law thesis in specialty: 552.01. Constitutional right. Chisinau, 2024

The thesis structure: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography from 393 sources, basic text 165 pages. The results are reflected in 8 scientific articles.

Keywords: access to justice, fundamental right, constitutional principle, fair trial, effectiveness, right of defence, legal aid, ECtHR jurisprudence.

The field of study: Constitutional law.

The aim of the study is to clear the subject of access to justice as a preliminary guarantee of a fair trial through the general and specific guarantees that ensure effective access to justice for the litigants.

The research objectives: examination of the doctrinal, legislative and jurisprudential framework on free access to justice; research on the normative and conceptual evolution of the right of access to justice in the light of the fundamental right with the value of a constitutional principle; determination of the legal nature of access to justice; definition of the limits of the fundamental right; identification of the conditions for exercising access to justice; elucidation of the main general and specific guarantees ensuring effective access to justice.

The scientific novelty of the obtained results consist in the fact that the present scientific approach is among the few works from the perspective of free access to justice - a preliminary guarantee for a fair trial, the right of access to justice being addressed in the light of the fundamental right with the value of a constitutional principle, as well as the formulation of proposals of lege ferenda, to remedy the current difficulties in guaranteeing and ensuring respect for fundamental human rights in general and the right of effective access to justice in particular. The identification and analysis of the main general and specific guarantees of effective access to justice finally made it possible to justify the hypothesis of treating access to justice as a preliminary guarantee of a fair trial for the protection of the subjective rights of persons.

The solved scientific problem consists in elucidating the content of ensuring the right of free access to justice in the light of the fundamental right with the value of a constitutional principle and its degree of regulation, as a stand-alone right, from the perspective of doctrine, focused, in principle, also on the constitutional values of the states of the European Union, but especially as a complex right, so as to meet the requirements of democracy and human aspirations from the perspective of international and national legal regulations, as well as European and constitutional jurisprudence.

The theoretical importance is that the results of the study will contribute to a deeper knowledge on access to justice as a fundamental right. The concepts and conclusions formulated can be used to carry out further scientific research on access to justice or to help clarifying the correctness of the relevant provisions of the Constitution in conjunction with the provisions of criminal or civil procedure.

The applicative value of the work consists in the fact that the presented solutions, the scientific conclusions announced can be used to improve the fundamental or procedural law.

The implementation of the scientific results: the results of the study find their axiological and legal reflection in scientific works published in specialized journals or in the collections of national/international scientific forums carried out as author and co-author. We believe that the results of the investigations reflected in this research can be useful for students, master students in higher education institutions with legal profile.

LISTA ABREVIERILOR

AJGS – asistența juridică garantată de stat

C.E. – Consiliul Europei

Ct.E.D.O. – Curtea Europeană a Drepturilor Omului

CNAJGS – Consiliul Național de Asistență Juridică Garantată de Stat

C.P.P. – Cod procedură penală

C.P.C. – Cod procedură civilă

dr. – doctor

prof. – profesor

R.M. – Republica Moldova

U.E. – Uniunea Europeană

Vol. – Volumul

alin. – alineat

art. – articol

etc. – etcetera

lit. – litera

nr. – număr

p. – pagină

par. – paragraf

pct. – punct

sec. – secolul

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei de cercetare. Cercetarea dreptului de acces liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil reprezintă în zilele noastre o necesitate, fiind în concordanță și cu Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”[1] potrivit căreia justiția urmează să devină una restaurativă, de resocializare a persoanelor în conflict cu legea și doar apoi represivă.

Întrucât asigurarea drepturilor omului reprezintă un deziderat indispensabil procesului de organizare a vieții politice şi de stat, accesul la instanțele de judecată a devenit un element esențial al dezvoltării drepturilor omului, democrației și statului de drept, deoarece într-un stat de drept persoanelor trebuie să li se ofere încrederea că drepturile lor pot fi protejate, inclusiv prin opțiunea de a depune cereri în justiție.

Normele constituționale referitoare la accesul liber la justiție şi interzicerea îngrădirii acestui drept, construiesc un drept fundamental cu valoare de principiu constituțional, deoarece acest drept prezumă ideea de egalitate, nu atât în plan formal, ceea ce prevede legea în sensul egalităţii în drepturi, dar în mod efectiv – egalitate în posibilități, inclusiv diverse opțiuni prin care sistemul de justiţie ajută persoanele să soluționeze conflictele, asigurând justițiabilului accesul la asistenţă juridică garantată de către stat, dreptul la apărare, dreptul la examinarea litigiului într-un termen rezonabil de către o instanță independentă și imparțială, etc., iar Constituția Republicii Moldova (art.20) reprezintă blocul fondator al sistemului democratic în care orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă în cazul lezării drepturilor sale.

Aspectele teoretice şi de evoluţie istorică ale accesului liber la justiție nu reprezintă un subiect nou de cercetare în Republica Moldova, dar el este departe de a fi epuizat, or, performanțele justiției se situează sub așteptările cetățenilor din Moldova, fapt reflectat și Raportul privind evaluarea reformei Hărții Judiciare (Iulie 2021)[2], potrivit căruia insuficiența profesioniștilor specializați (procurori, judecători, avocați) constituie un impediment în vederea asigurării unui acces efectiv la justiție.

Astfel, dreptul de acces liber la justiție presupune ca orice pretenție exprimată prin acțiune să fie adusă înaintea unui judecător, ultimul având sarcina de a verifica circumstanțele pe care s-a fundamentat exercitarea acțiunii, cât şi temeiurile în virtutea cărora a fost structurată[3].

---

[1] Legea nr. 315 din 17.11.2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”. În: Monitorul Oficial nr. 409-410 din 21.12.2022.

[2]Raport privind evaluarea reformei Hărții Judiciare (Iulie 2021). Disponibil: https://crjm.org/wp-content/uploads/2022/05/Final-Report-JMA_Ro.pdf (vizitat la 17.12.2023)

[3] PATANCIUS T.-Vl. *Accesul la justiție în procesul civil.* București: Universul Juridic, 2019. p. 491

Aspectul enunțat, denotă că accesul liber la justiție se identifică ca un principiu care guvernează justiția, fapt recunoscut și de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova în jurisprudența sa[4], iar modul de exercitare a acestuia este indispensabil legat de garantarea unui proces echitabil, prin care se asigură calitatea actului de justiție într-un stat de drept.

Având în vedere că accesul la justiție constituie una dintre garanțiile procedurale pentru apărarea drepturilor şi libertăților fundamentale prevăzută în majoritatea constituțiilor, iar în Republicii Moldova, cheia de boltă a tuturor garanțiilor procedurale a drepturilor şi libertăților fundamentale, împărtășim opinia că dreptul la un judecător constituie o caracteristică proprie tuturor sistemelor de drept care sunt conforme exigențelor statului de drept, fiind instituite limite „*rezonabile*"[5] de exercitare a acestuia, or, restrângerea drepturilor și libertăților persoanei poate fi admisă doar cu respectarea obligatorie a unor principii care fixează limitele și condițiile restrângerii, precum: principiul legalității, principiul echității, principiul realizării scopurilor și a intereselor legitime, principiul proporționalității.

Prin urmare, cel mai important drept pe care este construit un proces echitabil este anume accesul la justiţie, întrucât în lipsa sa judecătorul nu poate fi învestit cu competența soluționării litigiului, iar orice alte acte de procedură ar fi anulabile[6].

Liberul acces la justiţie este și un principiu constituţional, iar orice limitare a acestuia poate fi realizată doar în interiorul prevederilor legii fundamentale, considerent din care acestea nu trebuie să fie excesive și pot fi instituite pentru motive ce ţin de buna desfăşurare a justiţiei şi disciplinarea justițiabililor, aspect analizat în cadrul studiului, cu referințe la practica CtEDO.

Chestiunile enunțate aduc în planul cercetării noastre una din marile interogații ale epocii contemporane și anume, în ce măsură, astăzi legislațiile răspund aspirațiilor și nevoilor existențiale, mai exact, accesibilității la justiție, iar o cercetare în acest sens devine cu atât mai provocatoare în contextul în care asociem acest drept fundamental complex cu garantarea unui proces echitabil, așa cum bine știm, dă substanță tuturor așteptărilor omului în acest domeniu.

Identificarea problemei de cercetare. Identificarea și analiza garanțiilor unui acces efectiv la justiție în condițiile unui proces echitabil rămâne a fi un demers care prezintă interes deosebit în contextul reformei justiției și integrării europene a Republicii Moldova.

---

[4] Hotărârea Curții Constituționale nr. 38 din 07.12.2021 pentru interpretarea articolelor 1 alin. (3), 20 și 116 alin. (1) și (2) din Constituție și controlul de constituționalitate al articolului 11 alin. (1) din Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 privind statutul judecătorului (numirea în funcție a judecătorilor până la atingerea plafonului de vârstă). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 325-333 din 31.12.2021.

[5] RIDEAU J. *Le droit au juge dans l'Union européenne.* Paris: LGDJ, 1998, p.13

[6] CHIRIȚĂ R. *Dreptul la un proces echitabil.* București: Universul Juridic, 2008, p. 127

Problema științifică pe care o lansăm spre cercetare constă în elucidarea dreptului constituțional - accesul liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil, fapt care generează necesitatea clarificării dimensiunilor și a conținutului său complex, în contextul unei societăți democratice, a rolului autorității judecătorești, a dificultăților pe care le întâmpină realizarea acestui drept, precum și a modalităților și a mecanismelor necesare depășirii respectivelor dificultăți.

Ipoteza de cercetare are un caracter anticipativ și se axează pe relevarea dimensiunii științifico-practice pe care o ocupă, din perspective constituționale, accesul liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil, în cadrul asigurării drepturilor fundamentale conexe acestui proces implicit și determină rolul indispensabil al dreptului de acces liber la justiție.

În susținerea fezabilității acestui demers, vom expune mai întâi cercetările și studiile efectuate până în prezent cu privire la noțiunile, conceptele și teoriile indispensabile tematicii, inclusiv cadrul normativ și jurisprudențial al temei supuse cercetării.

Scopul și obiectivele tezei. Cercetarea se desfășoară în miezul concepțiilor științifice și a reglementărilor normative a accesului liber la justiție ca drept fundamental cu valoare de principiu constituțional și are drept scop aprofundarea cercetării în vederea aducerii unei lumini clarificatoare privind accesul la justiție ca o garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil prin prisma garanțiilor generale și specifice care asigură justițiabililor un acces efectiv la justiție.

Sigur că asemenea provocări și consecințe ale reformelor de sistem – scot în relief provocările prezentului, însă dau expresie obiectivelor necesare atingerii scopului tezei de doctorat, ***obiective*** care constau în:

- examinarea cadrului doctrinar, legislativ și jurisprudențial privind accesul liber la justiție;
- cercetarea evoluției normative și conceptuale a dreptului de acces la justiție în lumina dreptului fundamental cu valoare de principiu constituțional;
- determinarea naturii juridice a accesului la justiție;
- detalizarea limitelor dreptului fundamental nominalizat;
- identificarea condițiilor de exercitare a accesului la justiție;
- elucidarea principalelor garanții generale și specifice care asigură justițiabililor un acces efectiv la justiție.

Pentru a defini exigențele care ne călăuzesc pașii în atingerea acestor obiective care, finalmente, se vor reflecta în concluziile și recomandările de modificare a normelor

constituționale, a legislației naționale și a manierei exercitării accesului liber la justiție în Republica Moldova, vom identifica și analiza dificultățile actuale ale asigurării garanțiilor unui acces efectiv la justiție (dificultăți înțelese din perspectiva provocărilor legislative, și nu numai).

Metodologia de cercetare. Fără îndoială metodologia utilizată este revendicată de rigoarea construcției și de interpretările doctrinare și critice a dreptului de acces liber la justiție, iar metodele folosite în procesul de investigare și cercetare științifică sunt: metoda analizei istorice, dialectică, analizei sistemice, analizei comparative și sintezei.

Metoda istorică a fost utilizată pentru cercetarea genezei, evoluției și consacrării normative a dreptului de acces liber la justiție, fapt ce a permis identificarea diverselor modalități de asigurare a unui acces efectiv la justiție în condițiile unui proces echitabil.

Metoda dialectică, care presupune supunerea analizei a opiniilor contrare față de un fenomen sau proces, a permis identificarea naturii juridice a accesului la justiție și a conținutului său, fiind supuse examinării opinii doctrinare contradictorii și formulat propriul punct de vedere asupra problemei analizate.

Metodele logice (analiza sistemică, sinteza, inducția, deducția) au servit la interpretarea principalelor concepții doctrinare și a prevederilor legislației cu privire la limitele dreptului de acces la justiție, precum și a condițiilor necesare exercitării unui acces efectiv la justiție.

Metoda comparativă a permis expunerea asemănărilor și deosebirilor în tratarea acestei instituții în doctrina națională și în cea străină, inclusiv prin analiza jurisprudenței.

Metoda analizei sintetice, a contribuit la generalizarea cercetării înfăptuite, cu prezentarea concluziilor de ordin general și formularea unor propuneri de *lege ferenda* în scopul eficientizării accesului la justiție ca garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute. Deși noutatea științifică principală este dată de scopul și obiectivele lucrări, încercăm să supunem atenției și faptul că prezentul demers științific este printre puținele lucrări care s-au preocupat de respectul cuvenit OMULUI din perspectiva accesului liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil.

Pe de altă parte, reflecțiile directe, de detaliu, care aduc un suflu nou prezentei cercetări științifice se găsesc și în formulările teoretice ale autorului între care putem reține:

- abordarea dreptului de acces la justiție în lumina dreptului fundamental cu valoare de principiu constituțional;

- formularea unor propuneri *de lege ferenda,* unele destul de inedite, pentru remedierea dificultăților actuale în vederea garantării și asigurării respectării drepturilor fundamentale ale omului, în general, și a dreptului de acces efectiv la justiție, în special.

Totodată, identificarea și analiza principalelor garanții generale și specifice ale unui acces efectiv la justiție a permis justificarea ipotezei tratării accesului la justiție ca o garanție preliminară a unui proces echitabil în vederea protecției drepturilor subiective ale persoanelor.

Problema științifică soluționată constă în elucidarea conținutului asigurării dreptului de acces liber la justiție în lumina dreptului fundamental cu valoare de principiu constituțional și a gradului său de reglementare, ca drept de sinestătător, din perspectiva doctrinei, axată, în principiu, și pe valorile constituționale ale statelor Uniunii Europene, dar mai ales ca drept complex, astfel încât să răspundă cerințelor democrației și aspirațiilor umane din perspectiva reglementărilor juridice internaționale și naționale, precum și a jurisprudenței europene și constituționale.

Importanța teoretică şi valoarea aplicativă a lucrării. În ceea ce privește relevanța cercetării, considerăm că rezultatele studiului vor contribui la amplificarea şi aprofundarea cunoștințelor privind accesul la justiție ca drept - principiu fundamental, iar în funcţie de finalitatea urmărită, rezultatele cercetării pot fi utilizate în soluționarea problemelor legate, în special, de sporirea gradului de efectivitate a accesului la justiție, care trebuie să fie unul concret şi efectiv, nu teoretic şi iluzoriu, fără anumite limite nerezonabile, or, în cazul când sunt aplicabile efectiv garanțiile sale generale și specifice se asigură justițiabililor un acces liber, egal și efectiv la un proces echitabil.

Conceptele și concluziile formulate pot fi utilizate în vederea desfășurării unor eventuale cercetări științifice cu referire la accesul la justiție, ori contribui la clarificarea corectitudinii prevederilor corespunzătoare din Constituție, în coroborare cu prevederile procesual penale sau procesual civile. Valoarea aplicativă a lucrării constă în faptul că soluțiile expuse, concluziile științifice anunțate pot fi utilizate pentru perfecționarea legii fundamentale sau procesuale.

***Aprobarea rezultatelor științifice*.** Elaborarea tezei a avut loc sub egida Școlii Doctorale de Drept și Economie, Universitatea de Stat din Moldova, iar rezultatele cercetării își găsesc reflecția axiologică și juridică în 8 (opt) lucrări științifice, printre care 3 (trei) sunt articole publicate în reviste de specialitate, iar altele 5 (cinci) sunt publicate în culegerile forurilor științifice naționale/internaționale efectuate în calitate de autor și coautor:

1. SMOCHINĂ Andrei, TROCIN Eugeniu. *Dreptul la apărare ca garanţie complexă a dreptului de acces liber la justiție*. În: Revista Studii Juridice Universitare, ULIM, nr.1,2021;

2. TROCIN Eugeniu. *Publicitatea procesului – garanție a unui proces echitabil.* În: Revista Studii Juridice Universitare, ULIM, ULIM, nr.2/2023;

3. SMOCHINĂ Andrei, TROCIN Eugeniu. *Aspecte privind evoluția și consacrarea dreptului de acces liber la justiție.* În: Revista Națională de Drept. Nr. 1 (247), anul 23 (2022);

4. TROCIN Eugeniu. *Unele aspecte cu privire la condițiile de exercitare a accesului liber la justiție*. Comunicare științifică susținută în cadrul mesei rotunde cu participare internaţională, consacrată Zilei internaţionale a drepturilor omului 6 decembrie 2017. Mecanisme de protecție a drepturilor omului. Chișinău: CEP USM, 2018;

5. TROCIN Eugeniu. *Aspecte teoretico-practice cu privire la soluţionarea cauzei într-un termen rezonabil prin prisma jurisprudenţei CEDO*. Comunicare științifică susținută în cadrul mesei rotunde cu participare internaţională, consacrată Zilei internaţionale a drepturilor omului 6 decembrie 2018. Rolul instituțiilor democratice în asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Chişinău: AAP, 2019;

6. SMOCHINĂ Andrei, TROCIN Eugeniu. *Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție.* Comunicare științifică susținută în cadrul simpozionului cu tema: Sistemele juridic, economic și administrativ, componente fundamentale ale unei societăți bazate pe respectarea drepturilor omului. Universitatea Spiru Haret – Facultatea de Științe Juridice, Economice și Administrative din Craiova, România, 25 noiembrie 2021. Simpozion. Craiova: SITEH, 2021;

7. TROCIN Eugeniu. *Dreptul - principiu la un proces contradictoriu - condiţie indispensabilă realizării unui acces la justiție efectiv.* Comunicare științifică susținută în cadrul Conferinței științifico-practice naționale consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului cu genericul „Drepturile persoanei: probleme actuale în lumina jurisprudenței naționale”. In honorem Andrei SMOCHINĂ la 75 de ani. ICJPS, 8 decembrie 2021;

8. TROCIN Eugeniu. *Motivarea hotărârii judecătorești - garanție generală implicită a dreptului de acces la justiție.* În: Universitas Europaea: spre o societate a cunoaşterii prin europenizare şi globalizare, conferinţă ştiinţifică internaţională. Chișinău: ULIM, 2023.

Sumarul compartimentelor tezei. Lucrarea debutează cu o introducere (în care sunt inserate argumentarea alegerii şi actualitatea temei investigate, scopul şi obiectivele lucrării, argumentarea noutății științifice, a semnificației teoretice şi valorii aplicative a lucrării, rezultatele propuse spre susţinere, aprobarea şi structura tezei) și este structurată în 3 compartimente, împărțite la rândul lor în subcapitole, urmate de concluzii și recomandări, precum și de referințe bibliografice.

În ***Compartimentul 1*****,** denumit *„Reflecții privind accesului liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil,”* prezentăm opiniile și rezultatele cercetărilor în legătură cu tema investigată, așa cum le-am putut identifica în tratatele și revistele de specialitate,

în diverse studii, lucrări monografii, articole online etc, și de asemenea expunem reglementările normative și jurisprudențiale în această direcție. Ca suport teoretico-științific al tezei au servit lucrările a mai multor cercetări, între care ținem să-i amintim pe Guceac Ion, Popa Victor, Costachi Gheorghe, Arseni Alexandru, Smochină Andrei, Cârnaț Teodor, Negru Boris, Goriuc Silvia, Dolea Igor, Deleanu Ion, Arama Elena, Zubco Valeriu, Zaharia Victor, etc.

Luând în considerație scopul lucrării, în acest compartiment am identificat și obiectivele cercetării, care, așa cum am arătat, privesc accesul la justiție ca o garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil prin prisma garanțiilor generale și specifice care asigură justițiabililor un acces efectiv la justiție.

În ***Compartimentul 2,*** intitulat, *„Accesul liber la justiție – drept fundamental cu valoarea de principiu constituțional”* vom trece de la partea descriptivă a compartimentului 1 către partea analitică a cercetării**.** Această etapă ne dezvăluie, mai întâi, evoluția concepțiilor cu referire la accesul la justiție ca drept fundamental cu valoare de principiu constituțional, natura și caracterele juridice ale dreptului de acces liber la justiție, limitele accesului la justiție, precum și analiza condițiilor de exercitare a dreptului de acces liber la justiție.

În ***Compartimentul 3****,* denumit *„Garanțiile de asigurare a unui acces efectiv la justiție”,* am continuat cercetarea ca o expresie dictată de arhitectura logică a considerentelor doctrinare, jurisprudențiale și legislative – axată pe jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, a tezei precum că accesului liber la justiție este o garanție preliminară a unui proces echitabil, în condițiile în care îi sunt asigurare garanțiile generale și specifice pentru a-i conferi un grad mai sporit de efectivitate, precum sunt: dreptul la apărare, egalitatea armelor, procesul contradictoriu, publicitatea procedurii în fața instanței și a hotărârilor pronunțate de către aceasta, soluționarea cauzei într-un termen rezonabil, independența și imparțialitatea judecătorilor. Practic cercetarea materializată în cuprinsul acestui compartiment vine să aprofundeze și să elucideze garanțiile unui acces efectiv la justiție în condițiile unui proces echitabil.

Considerăm că, ***concluziile generale şi recomandările*** vor completa doctrina juridică naţională în domeniul cercetat, vor contribui la dezvoltarea continuă a instituției accesului la justiție în procesul de înfăptuire a unei justiții echitabile, iar recomandările vor servi ca suport ştiinţific pentru activitatea creativ-legislativă.

1. REFLECȚII PRIVIND ACCESULUI LIBER LA JUSTIȚIE - GARANȚIE PRELIMINARĂ DESFĂȘURĂRII UNUI PROCES ECHITABIL

1.1. Analiza studiilor științifice privind accesul liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil

În literatura de specialitate, atât autohtonă, cât și străină întâlnim diverse concepții doctrinare cu referire la instituția accesului la justiție ca garanție a unui proces echitabil, fapt ce permite abordarea complexă a subiectului vizat.

Întru realizarea studiului prenotat, un punct de plecare îl reprezintă opinia veritabilului prof. român Ion DELEANU expusă în lucrarea „*Instituţii şi proceduri constituţionale în dreptul comparat şi în dreptul roman" (Arad, 2003),* potrivit căreia justiția reprezintă cel mai eficient remediu faţă de actele sau faptele de încălcare a drepturilor subiective, inclusiv a celor fundamentale, sau a intereselor legitime, iar principiile care guvernează organizarea şi funcționarea instanțelor, precum şi statutul magistratului, cristalizează şi fundamentează o activitate jurisdicțională care, prin vocaţie şi finalitate, trebuie să culmineze cu rostirea dreptului de către judecător - *iuris dictio*.[7]

În aceeași ordine de ideii, şi prof. Ioan MURARU în lucrarea *„Drept constituţional şi instituţii politice" (Bucureşti, 1998)*, susține că justiția a fost şi este încredinţată unei autorități (puteri) distincte, investită cu puteri statale care-i dau eficiență şi care trebuie să fie independentă şi imparțială, tipică şi prin faptul că nu poţi fi judecător în propria cauză, deoarece, obiectiv, nu poţi fi nici independent, nici imparţial, astfel că, actul de justiție poate fi înfăptuit numai de un al treilea, neutru şi imparţial[8].

Conceptul precum că justiția este o virtute, un sentiment de echitate, de dreptate, având o puternică amprentă subiectivă, care este privită atât ca idealul intangibil al dreptului, cât și cea mai înaltă expresie a dreptului, îl regăsim în lucrările prof. român CIOBANU Viorel Mihai *„Tratat teoretic şi practice de procedură civilă. Vol I. Teoria generală" (Bucureşti, 1996)*[9], și *„Tratat teoretic şi practic de procedură civilă. Vol II" (Bucureşti, 1997)*[10]. De asemenea, justiția

[7] DELEANU I. *Instituţii şi proceduri constituţionale în dreptul comparat şi în dreptul român*. Arad: Servo-Sat, 2003, p. 475.
[8] MURARU I. *Drept constituţional şi instituţii politice*. Bucureşti: Actami, 1998. p. 456
[9] CIOBANU V.M. *Tratat teoretic şi practic de procedură civilă.* Vol I. București: Național 1996
[10] CIOBANU, V. M. *Tratat teoretic şi practic de procedură civilă.* Vol. II. Bucureşti: Naţional, 1997

este privită de către autor, ca un monopol de stat întrucât nici o altă autoritate decât instanțele judecătorești, legal instituite, nu pot împărți justiția, prin intermediul hotărârilor care se bucură de autoritatea lucrului judecat şi de forță executorie, considerent din care statul este obligat să împartă justiția atunci când este solicitat[11]. Astfel, în opinia prof. CIOBANU Viorel Mihai, prin aplicarea principiului constituțional al liberului acces la justiție se protejează nu numai pe reclamant, dar și pe ceilalți participanți la proces, în sensul că aceștia beneficiază la fel ca şi reclamantul de dreptul ca cererile lor să fie dezbătute în fond, pentru a se stabili dacă ele sunt sau nu întemeiate[12].

Reflecțiile doctrinare enunțate, conduc la o altă idee, la fel de relevantă pentru studiul nostru, precum că liberul acces la justiție se găsește într-o indivizibilă conexiune cu statul de drept constituind un veritabil mecanism de funcționare a acestuia.

În acest sens, reținem opiniile prof. Ion GUCEAC potrivit căreia un acces real și efectiv la justiție capătă un anumit sens doar în cazul în care instanța de judecată este capabilă să restabilească în drepturi persoana ale cărei drepturi şi interese legitime au fost încălcate, în caz contrar, normele constituționale care consacră acest drept vor rămâne literă moartă[13], iar exigențele principiilor statului de drept consacrate în textul constituțiilor urmăresc anume realizarea valorilor sociale primordiale, inclusiv prin asigurarea supremaţiei Constituţiei, sincronizarea sistemului de drept cu conţinutul normativ al acesteia. Astfel, calitatea de element-cheie al acestui proces poate fi atribuită reformei justiţiei, orientată spre crearea unui sistem de protecție jurisdicţională a drepturilor şi libertăților omului, funcție primordială a sistemului judiciar[14].

În „*Tratat elementar de drept constituţional" (Chişinău, 2020),* prof. Ion GUCEAC, susține că statul de drept este un ideal, o valoare spre care tinde omenirea, dar care nici pe departe nu se aseamănă cu o utopie[15], or, statul de drept este cea de-a treia trăsătură fundamentală a constituționalismului european, care semnifică că orice formațiune statală, orice sistem juridic, oricât de primitive şi simple ar fi, nu puteau să apară şi să se dezvolte în lipsa unor idei despre stat şi drept, despre forma de organizare statală a societăţii, despre metodele şi formele de realizare a puterii de stat, despre organele prin intermediul cărora se realizează

---

[11] CIOBANU, V. M. *Tratat teoretic şi practic de procedură civilă.* Vol. II. București: Național, 1997, p. 42
[12] CIOBANU V.M. *Tratat teoretic și practice de procedură civilă.* Vol I. București: Național 1996, p. 154
[13] GUCEAC I. *Liberul acces la justiţie în legislaţia naţională şi prevederile Convenţiei Europene pentru apărarea Drepturile Omului şi Libertăţilor Fundamentale.* În revista: Academos, nr.2 (21) din 2011, p.43
[14] GUCEAC I. *Constituţionalismul şi statul de drept în Republica Moldova. Realităţi şi perspective.* În revista: AKADEMOS, nr.3, 2017, p. 79
[15] GUCEAC I. *Tratat elementar de drept constituţional.* Vol. I. Chişinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală", 2020, p. 249

puterea de stat, despre relaţiile sociale reglementate de normele juridice şi măsurile de asigurare a procesului de realizare a normelor juridice, despre drepturile şi obligațiile subiecților de drept, consacrate şi asigurate de către stat[16].

Astfel, în opinia autorului, conceptul stat de drept, rămâne a fi concentrat pe individ[17], deoarece statul de drept nu înseamă numai o legalitate formală care asigură regularitatea şi coerenţa în instaurarea şi punerea în aplicare a ordinii democratice, ci o justiție bazată pe recunoașterea şi deplina acceptare a valorii supreme a persoanei umane şi garantată de instituţiile care vizează un cadru larg pentru exprimarea sa cea mai completă.

În condițiile unui stat de drept, prof. Ion GUCEAC consideră că puterea judecătorească trebuie să fie subordonată următoarelor principii[18]: legalităţii, accesul liber la justiție, egalitatea în faţa legii, prezumția nevinovăției, limba de procedură şi dreptul la interpret, caracterul public al dezbaterilor judiciare, principiul contradictorialității, asistența juridică la înfăptuirea justiției, motivarea tuturor acţiunilor întreprinse de instanțele judecătorești, independența justiției.

În opinia profesorilor autohtoni Ion GUCEAC și Gheorghe COSTACHI, o sentință judecătorească trebuie să fie legală, întemeiată şi motivată, bazându-se pe principiile generale ale efectuării justiției, asigurându-se astfel contradictorialitatea procesului, egalitatea cetățenilor în faţa judecății şi a legii, respectarea cinstei şi demnităţii persoanei, cercetarea nemijlocită şi publică a probelor, cercetarea sub toate aspectele, completă şi obiectivă, a probelor prezentate şi administrate, respectarea cerinţelor privind publicitatea, precum și secretul deliberării judecătorilor[19].

Astfel, mecanismul protecției judecătorești este privit ca cel mai eficient mijloc de protecție a drepturilor și libertăților de către stat, or, odată cu consacrarea dreptul cetățenilor la protecție judecătorească prin libertatea accesului la justiție, Constituția a oferit fiecăruia posibilitatea de a cere justiției restabilirea echității și dreptății, indiferent de sfera relațiilor sociale în cadrul căreia au fost încălcate drepturile și libertățile lui, ceea ce face din puterea judecătorească un protector real al persoanei față de pericolele ce pot să parvină de la semenii săi sau de la autoritățile statului[20].

---

[16] GUCEAC I. *Tratat elementar de drept constituţional.* Vol. I. Chişinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală", 2020, p. 245

[17] *Ibidem,* p. 248

[18] GUCEAC I. *Tratat elementar de drept constituţional.* Vol. II. Chişinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală", 2022, p.520-524

[19] COSTACHI Gh., GUCEAC I. *Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept.* Chișinău: ÎS FEP„Tipografia Centrală", 2003, p. 25.

[20] COSTACHI Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept:* Monografie. Chișinău: Print-Caro, 2021, p. 462

Opinii valoroase aferente subiectului abordat se regăsesc și în alte lucrările ale prof. Gheorghe COSTACHI „*Cetățeanul și puterea în statul de drept*" (*Chișinău, 2019*) și „*Rolul justiției în edificarea statului de drept"* (*Chișinău, 2021*), în care autorul reține că statul de drept reprezintă un stat în care sunt recunoscute și garantate drepturile omului și cetățeanului, sunt asigurate domnia dreptului și supremația legii, separarea și colaborarea puterilor în stat[21], iar prin obligația asigurării de către instanța de judecată a dreptului la un proces echitabil statul asigură o măsură de garantare efectivă a protecției eficiente a drepturilor și libertăților persoanei în cadrul proceselor judiciare, ca o manifestare relevantă a statului de drept în perioada contemporană[22]. Subsecvent, obligația fundamentală a statului de a asigura protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, prin intermediul constrângerii juridice, este indisolubil legată de cea de asigurare a respectării valorilor date nemijlocit în procesul aplicării acesteia, pentru a se exclude posibilitatea exercitării ilegale a constrângerii și evitării exceselor și abuzurilor din partea statului asupra cetățenilor săi[23].

În studiul „*Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova" (Chișinău, 2009),* prof. Gheorghe COSTACHI reține că fără o organizare corespunzătoare a puterii de stat, nu poate fi vorba de domnia dreptului, de legi care să corespundă acestuia, cu atât mai mult de supremația lor. La rândul său, nerespectarea cerințelor legii ce corespunde dreptului face imposibilă organizarea sistemului puterii în statul de drept și realizarea drepturilor și libertăților omului[24].

Un proces echitabil presupune garantarea respectării tuturor drepturilor procedurale ale participanților la proces în scopul soluționării juste și echitabile a cauzelor deduse judecății, considerent din care susținem și promovăm în continuare opinia prof. Gheorghe COSTACHI precum că respectivul principiu general al procesului judiciar necesită a fi expres reglementat, atât la nivel de Constituție, cât și la nivelul tuturor legilor de drept procesual, or, numai în asemenea condiții, statul va reuși să garanteze tuturor justițiabililor respectarea acestui drept la nivel intern și să consolideze fundamentele statului de drept[25].

---

[21] COSTACHI Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept. Monografie.* Chișinău: S.n., 2019 (Tipogr. "Print Caro"), p. 46.
[22] COSTACHI Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept:* Monografie. Chișinău: Print-Caro, 2021, p. 476
[23] *Ibidem*, p. 58
[24] COSTACHI Gh. *Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova.* Chișinău: S.n., 2009, p. 15; COSTACHI Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept. Monografie*. Chișinău: S.n., 2019 (Tipogr. „Print Caro"), p. 45
[25] COSTACHI Gh., CARP S. *Dreptul la un proces echitabil.* În: Teoria și practica administrării publice, materialele conferinței internaționale din 17 mai 2018. Chișinău: AAP, 2018, p. 310.

În aceeași ordine de ideii, reținem și opinia prof. Alexandru ARSENI precum că deși Constituţia nu reglementează ca atare „*dreptul la o justiţie echitabilă*”, acest fapt nu pune la îndoială că un asemenea drept rezultă din interpretarea sistematică a dispoziţiilor constituţionale (art.20, art.115), care stabilesc condiţiile minime ale unei justiţii echitabile, condiţii care trebuie întregite cu cele ale legii organice cu privire la organizarea şi funcţionarea instanţelor judecătoreşti[26], or, autoritatea judecătorească ca una dintre cele trei ramuri distincte ale puterii de stat, investită cu funcția jurisdicțională, își are sediul juridic în primul rând în Constituție și, în al doilea rând, în legi organice, care reglementează în detaliu funcționarea acestei autorități. Astfel, ca parte componentă a puterii de stat, puterea judecătorească influențează direct exercitarea drepturilor și libertăților omului, fapt care impune asigurarea autonomiei și independenței sale[27].

Prin urmare, statul de drept a devenit de neconceput fără justiție, or, lipsa unei justiţii veritabile însemnă arbitrar şi nedreptate, opinie care aparține prof. Alexandru ARSENI. Astfel, autorul consideră că, dacă viaţa socială trebuie să se desfăşoare potrivit constituţiei şi legilor, în mod firesc trebuie să existe o funcţie care să le cunoască şi să le poată interpreta şi aplica atunci când sunt încălcate. Subsecvent, această funcţie trebuie să fie încredinţată unei autorităţi (puteri) distincte, învestită cu puteri statale şi care trebuie să fie independentă şi imparţială, întrucât, este cunoscut şi admis că nu poţi fi judecător în propria cauza, pentru că, obiectiv, nu poţi fi nici independent, nici imparțial. Din considerentele enunțate, se afirmă în studiul „*Recursul constituţional-pârghie de garantare a drepturilor omului în justiţie*” că actul de justiţie poate fi înfăptuit numai de un al treilea[28], iar sintagmele utilizate de „*putere judecătorească*” şi „*putere jurisdicţională*” nu sunt sinonime, ci reprezintă caracteristicile imanente statului ca instituţie. Cât privește termenii „*autoritate judecătorească*” şi „*autoritate jurisdicţională*” autorul consideră că sunt adecvaţi menirii lor pentru a pune în practică „*puterea judecătorească*” nepalpabilă în esența ei. Subsecvent, autoritatea judecătorească reprezintă unitatea corpului de magistraţi (judecători), încadrați în sistemul distinct al organelor judecătorești, chemaţi prin realizarea puterii judecătorești, în conformitate cu prevederile Constituţiei şi altor legi, să săvârşească actul de justiţie, să facă dreptate, or, a face justiţie înseamnă a face dreptate[29].

---

[26] ARSENI A. *Respectarea drepturilor omului în procesul judiciar - garant al statului de drept.* În: Avocatul Poporului, nr. 10, 2008, p. 10

[27] ARSENI A., BALABAN S. *Legalitate și legitimitate – principii de bază aplicate în reglementarea organizării și funcționării sistemului judecătoresc.* În: Studia Universitatis Moldaviae, nr. 3, 2022, p. 100

[28] ARSENI A. *Recursul constituţional-pârghie de garantare a drepturilor omului în justiţie*. În: Avocatul Poporului, nr. 10, 2008, p. 2.

[29] ARSENI A., GHEDROVICI N. *Autoritatea judecătorească şi unele cerinţe întru realizarea autentică a actului de justiţie: reglementări legale şi abordări teoretice.* În: Revista Națională de Drept, nr. 11, 2014, p.10

Conceptul precum că restabilirea normelor încălcate prin actul justiției[30] a devenit un element esențial al dezvoltării drepturilor omului, democrației și statului de drept, îl regăsim în lucrările prof. POPA Victor, care opinează precum că garantarea, exercitarea şi respectarea drepturilor omului sunt strâns legate de organizarea vieții politice şi de stat, de ansamblul măsurilor luate pe teritoriul unei țări pentru reglementarea raporturilor umane, iar acordarea unui acces direct la justiția constituțională ar fi prematură din următoarele considerente:

- accesul cetăţenilor la justiția constituţională nu înseamnă democratizarea societăţii, iar cetăţenii dispun de suficiente mecanisme care le garantează aceste drepturi şi libertăţi, îi protejează în cazul în care aceste drepturi sunt încălcate;

- hotărârile şi avizele Curţii Constituţionale sunt definitive şi nu pot fi atacate, deci cei care vor sesiza Curtea, în cazul unei hotărâri nefavorabile, îşi vor închide posibilitățile de a-şi revendica drepturile în alte instanţe;

- în cazul în care le este încălcat un drept constituţional, cea mai bună soluţie ar fi să se acorde tuturor judecătoriilor dreptul de a sesiza Curtea Constituţională pe motivul excepţiei de neconstituţionalitate;

- în cazul în care cetăţenii vor avea acces direct la Curtea Constituţională, aceasta se va transforma într-un organ suprastatal, deoarece nici o lege nu ar intra în vigoare până nu se va pronunţa Curtea Constituţională[31].

În lucrarea *„Protecția juridică a drepturilor omului" (Chișinău, 2006),* prof. Teo CÂRNAȚ, afirmă că acordarea accesului liber la justiția constituțională tuturor cetățenilor, ar fi un pas important spre majorarea gradului de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale într-un stat de drept şi democratic, stat în care drepturile şi libertăţile omului nu sunt doar garantate ca valori supreme, ci şi realizate[32], însă în același timp aceasta ar duce supraîncărca activității Curții Constituționale, or, sesizările înaintate Curţii trebuie să fie întemeiate numai pe încălcarea drepturilor materiale constituționale, dar nu a drepturilor procedurale. Respectiv, în opinia autorului, ar trebui să fie admisă numai sesizarea ce stabilește încălcarea directă şi concretă a drepturilor şi libertăților constituționale, de către autoritățile publice, dar nu şi în cazurile când numai le limitează[33].

---

[30] POPA V. *Tratat de drept constituțional și instituții politice.* Chișinău: Notograf Prim SRL, 2021, p. 156
[31] POPA V., SUSARENCO Gh. *Raportul național privind exercitarea justiției constituționale în Republica Moldova.* Chișinău: Prut International, 2004, p. 61-62
[32] CÂRNAȚ T., CÂRNAȚ M. *Protecția juridică a drepturilor omului.* Chișinău: Reclama, 2006. p.158
[33] *Ibidem,* p.159-160

Având în vedere opiniile enunțate cu privire la accesului liber la justiția constituțională tuturor cetățenilor, menționăm că, în cadrul studiului, am acordat o atenție deosebită subiectului abordat, fiind supuse analizei un spectru mai larg de concepții, cu identificarea mecanismelor cele mai fiabile de realizarea a unui acces efectiv la justiția constituțională.

Accesul liber la justiţie este şi o condiţie obligatorie ce rezultă din actele internaţionale la care Republica Moldova este parte, concept regăsit în studiul *„Accesul la justiţie ca principiu al statului de drept" (Chişinău, 2006),* unde autorul remarcă că este important a lua în considerare incidenţa justiţiei asupra problemelor comunitare, răspunsul autorităţilor publice la necesităţile potenţialilor justiţiabili, barierele care împiedică accesul la justiție, motivaţia internă a persoanei de a se adresa justiţiei, conştientizarea şi atitudinile populației referitor la sistemul de justiție. În acest sens, autorul identifică următoarele criterii de accesibilitate la justiție:

a) lipsa unor impedimente organizatorice de acces la instanțele de judecată şi alte mijloace judiciare de soluţionare a conflictelor;

b) cunoaşterea de către populaţie a informaţiei referitor la disponibilitatea mecanismelor judiciare şi procedurilor de funcţionare a acestora;

c) existenţa unui sistem optim de cheltuieli judiciare şi unui mecanism complex de asigurare a asistenţei juridice pentru păturile social-vulnerabile;

d) independenţa puterii judecătoreşti şi imparţialitatea, procesul echitabil şi aplicabilitatea practică şi reală a mecanismelor de înfăptuire a justiţiei (executarea deciziilor instanțelor de judecată şi asigurarea unui impact social efectiv)[34].

Cele analizate, conduc la ideea de bază precum că accesul liber la justiție constituie atât un principiu de bază al statului de drept, cât și o obligație a statului de a asigura un drept al persoanei de a declanșa o acțiune în justiție.

În acest sens, reținem opinia prof. român Tudor DRĂGANU în lucrarea *„Liberul acces la justiţie" (Bucureşti,2003)*, potrivit căreia accesul liber la justiție reprezintă facultatea nestânjenită a persoanelor de a introduce, după libera lor apreciere, o acțiune în justiție, fie ea chiar nefondată în fapt sau în drept[35]. Totuși, în opinia autorului, existența dreptului de acces la justiție nu duce în mod automat la declanșarea procedurii judiciare, deoarece în materie civilă regula este că persoana trebuie să-şi manifeste voinţa în acest sens, iar accesul *„liber"* nu înseamnă faptul că instanțele judecătorești pot fi sesizate oricum şi oricând, deoarece legea stabilește condițiile de exercitare a acțiunii, reguli de competență și de timbrare, astfel că în

[34] ZAHARIA V. *Accesul la justiţie ca principiu al statului de drept.* Teză de doctor în drept. Chișinău, 2006, p. 89
[35] DRĂGANU T. *Liberul acces la justiţie*. Bucureşti: LUMINA LEX, 2003. p. 7

niciun caz, dreptul de acces liber la justiție nu este un drept absolut, ci el este supus unor limitări sau condiționări, fără ca acest drept să fie atins în însăși substanța sa.[36]

În contextul raționamentului expus, prof. Tudor DRĂGANU identifică și următoarele condiţii de admisibilitate a acțiunilor în justiție comune mai multor ramuri de drept, care în consecință reprezintă limitări a dreptului de acces liber la justiție:

a) capacitatea procesuală de folosinţă şi de exerciţiu;

b) instituţia prescripţiei extinctive şi a decăderilor de drepturi;

c) instituirea prin lege a unor proceduri exagerat de complicate prealabile soluționării de către instanțele judecătorești a litigiilor juridice, prin obligarea justițiabililor de a suporta taxe de timbru şi cheltuieli de judecată foarte ridicate sau prin recurgerea la alte obstacole juridice sau de fapt chemate să-i descurajeze de a se adresa justiției în vederea apărării drepturilor lor[37].

În opinia autorului, accesul liber la justiție nu este un simplu principiu constituțional, ci un adevărat drept fundamental, care se analizează ca o facultate de voinţă recunoscută şi garantată persoanelor de a se adresa instanțelor judecătorești în vederea soluționării în fond a litigiilor, facultate căreia îi corespunde obligația pentru aceste organe ale statului de a desfășura activitatea judiciară prevăzută de lege[38]. Totodată, liberul acces la justiție este un drept fundamental social-politic, care serveşte atât la promovarea intereselor materiale şi culturale ale individului, cât şi la garantarea participării acestuia la conducerea de stat[39].

Conceptul că accesul liber la justiție, reprezintă dreptul oricărei persoane de a se adresa justiției pentru apărarea drepturilor, libertăților şi intereselor sale legitime este împărtășit și de către prof. român Ștefan DEACONU, în studiul *„Drept constituţional" (Bucureşti, 2011)*, care afirmă că acesta reprezintă unul dintre acele drepturi-principii, care prin conţinutul lor asigură exercitarea tuturor celorlalte drepturi şi libertăţi în contextul în care independența şi imparțialitatea justiției reflectă poziţia cetăţeanului[40]. Subsecvent, autorul consideră că, accesul la justiție este liber şi neîngrădit, însă nu în sensul de acces fără niciun fel de reguli, dar cu stabilirea unor condiţii de exercitare a acestui drept, pentru că accesul liber la justiție nu este un drept absolut, și nu semnifică în întregime un acces gratuit, dar presupune careva costuri stabilite prin legi pentru diferite categorii de cauze pe care le soluționează instanțele judecătorești[41].

---

[36] DRĂGANU T. *Considerații critice cu privire la caracterul absolut atribuit dreptului la liber acces la justiție de Legea de revizuire a Constituției din 21 noiembrie 2003*. În: Pandectele Române, nr. 4 din 2004, p.118
[37] DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție.* București: Lumina Lex, 2003, p. 70-73
[38] *Ibidem,* p. 17
[39] DRĂGANU T. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Bucureşti: Lumina Lex, 1998, p. 171
[40] DEACONU Şt. *Drept constituţional.* Bucureşti: C.H. Beck, 2011, p. 207-224
[41] DEACONU Şt. *Drept constituţional.* Bucureşti: C.H. Beck, 2011, p. 225

În același ordine de ideii, prof. român Corneliu BÎRSAN în studiul *„Convenţia Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol. I. Drepturi şi libertăţi" (Bucureşti, 2005)* analizează accesului liber la justiție ca dreptul la un tribunal, care se subsumează dreptului la un proces echitabil[42]. În opinia autorului, dreptul de acces la o instanță, inclusiv constituțională, reprezintă un aspect al dreptului de liber acces la justiție situat la limita dintre drept și politică[43], care trebuie să fie permis oricărei persoane, în scopul satisfacerii intereselor pe care le-a urmărit prin promovarea acţiunii în faţa judecătorului, care trebuie să fie efectiv, dar nu și absolut, deoarece statul, își rezervă dreptul ca într-o anumită marjă de apreciere, să stabilească condițiile și procedura în vederea exercitării concrete şi efective a dreptului la un tribunal[44].

O abordare similară, întâlnim la prof. RENUCCI Jean-François *„Tratat de drept european al drepturilor omului" (Bucureşti, 2009)*, care examinează accesul la justiție ca un drept fundamental şi o realitate juridică ce implică afirmarea unui anumit număr de principii, atât în cadrul drepturilor substanțiale ale justițiabilului, cât şi în domeniul drepturilor procedurale. Astfel, dreptul la justiție trece prin respectarea dreptului la un judecător şi a unui proces echitabil, și presupune semne de egalitate între accesul la justiție şi dreptul la un judecător, din considerentul că ar fi iluzoriu de vorbit despre accesul la justiție fără o justiție bună şi proces echitabil[45].

Prof. SUDRE Frédéric în *„Drept european şi internaţional al drepturilor omului" (Iaşi, 2006),* tratează accesul la justiție ca un drept care presupune că justițiabilul trebuie să beneficieze de o posibilitate clară şi concretă de a contesta un act constituind o atingere adusă drepturilor sale şi să dispună de mijloacele concrete de a ajunge în faţa judecătorului[46].

Prof. român Mircea DAMASCHIN, în lucrarea *„Dreptul la un proces echitabil în materie penală" (Bucureşti, 2009)* la fel, tratează liberul acces la justiție, ca un drept subiectiv public, care semnifică dreptul cetăţenilor de a avea acces la justiție şi, pe cale de consecinţă, de a se adresa instanțelor prevăzute de lege. Având în vedere importanța sa, autorul reține că acest drept trebuie asigurat obligatoriu de stat, unde, instanțele au datoria de a lua în considerare acţiunile în justiție introduse de cei interesați şi de a se pronunţa în măsura pretențiilor invocate de aceştia[47].

---

[42] BÎRSAN C. *Convenţia Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole.* Bucureşti: All Beck, 2005, p.456-457
[43] *Ibidem*, p.436
[44] *Ibidem*, p.456-460
[45] RENUCCI J.-F. *Tratat de drept european al drepturilor omului.* Bucureşti: Hamangiu, 2009, p. 357
[46] SUDRE F. *Drept european şi internaţional al drepturilor omului.* Iaşi: Polirom, 2006, p. 267
[47] DAMASCHIN M. *Dreptul la un proces echitabil în materie penală.* Bucureşti: Universul Juridic, 2009, p. 56

În doctrina juridică rusă, conceptul dreptului de acces la justiție este dezvoltat mai mult de către specialiști din domeniul dreptului procesual și constituțional. Astfel, în opinia prof. Bogdan ZIMNENCO, dreptul de acces la o instanță include: a) dreptul de a iniția o acțiune în justiție; b) dreptul la o soluționare pe fond a unei cauze privind drepturile și obligațiile civile; c) dreptul la inadmisibilitatea revizuirii nefondate a unei hotărâri judecătorești care a intrat definitiv în vigoare[48].

Prof. Antonina GUSICOVA, tratează dreptul de acces la justiție ca un element al dreptului la protecție juridică și la un proces echitabil, care asigură o oportunitate reală pentru fiecare cetățean de a se adresa justiției[49]. În aceeași ordine de ideii, și prof. Leonid GOLOVCO, consideră că conceptul dreptului de acces la justiție este identic cu cel al dreptului la protecție juridică, iar unica diferență constă în faptul că dreptul la protecție juridică este un concept dezvoltat în literatura și practica juridică rusă, pe când cel de drept de acces la justiție este un produs al gândirii străine, cu referință la țările europene. Subsecvent, înfăptuirea justiției și protecția juridică nu pot fi asigurate fără de asigurarea unui acces la justiție[50].

Alți specialiști în domeniu din Federația Rusă, examinează accesul la justiție ca un principiu care asigură punerea în aplicare a altor drepturi și libertăți ale omului, întrucât permite unei persoane, în cazul unei presupuse încălcări a drepturilor sale, să sesizeze instanțele judecătorești competente, care vor fi obligate să primească cererea depusă și să emită o decizie legală, corectă și motivată[51]. Astfel tratat ca principiu fundamental de realizare a justiției, accesul la justiție se identifică prin:

- dreptul de a depune plângere la instanță pentru orice persoană interesată de protecția judiciară, chiar dacă încălcarea a fost doar presupusă;

- existența unor drepturi procesuale de a participa activ la apărarea intereselor cuiva;

- atribuirea examinării cauzelor în competența instanței de judecată cea mai apropiată din punct de vedere teritorial de locul de reședință al cetățenilor pentru a asigura cheltuială minimă de timp și bani;

- absența oricăror obstacole materiale;

---

[48]ЗИМНЕНКО Б.Л. *Право на справедливое судебное разбирательство в условиях фактических обстоятельств дела: практика Европейского суда по правам человека в отношении Российской Федерации.* В: Законы России: опыт, анализ, практика, 2008. – № 12, с. 15–30.

[49] *Международная и внутригосударственная защита прав человека:* Учебник / Под ред. Р.М. ВАЛЕЕВА. Москва: Статут, 2011, с. 325.

[50] ГОЛОВКО Л. В. *Отечественное понятие «право на судебную защиту» и европейское понятие «право на доступ к правосудию»: попытка функционального сравнения.* В: Право на судебную защиту в уголовном процессе: Европейские стандарты и российская практика. Томск: Изд-во Том. ун-та, 2007, с. 3–13

[51] *Комментарий к Конституции РФ*. Под общ. ред. В.Д. КАРПОВИЧА. Москва: Юрайт, 2002. с. 317

- disponibilitatea asistenței juridice[52].

În articolul științific *„Paradigmele accesului la justiție. Cât de liber este accesul liber la justiție?”*, dr. CHIRIȚĂ Radu optează, de asemenea, pentru asimilarea accesului liber la justiție din categoria drepturilor fundamentale la categoria principiilor aplicabile tuturor drepturilor şi libertăților fundamentale, precum şi îndatoririlor consacrate constituțional[53].

Astfel, analizând accesul la justiție din perspectiva principiului constituțional al egalității în domeniul justiției, prof. TĂNĂSESCU Elena Simina în studiul său *„Principiul egalității în dreptul românesc” (Bucureşti,1999)*, de asemenea, definește accesul la justiție ca fiind un veritabil principiu cu valoare generală, din considerentul că beneficiarii săi nu sunt doar cetăţenii statului, ci şi străinii sau apatrizii, şi oferă posibilitatea unei protecţii juridice mai mari decât celelalte drepturi fundamentale cărora le servește de sprijin, întrucât se referă la drepturi, libertăți şi interese legitime. În opinia autoarei, deși accesul la justiție este calificat de textul constituțional doar ca un drept liber sub aspectul exercitării, el trebuie să mai fie şi egal pentru toate persoanele, indiferent de criteriul apartenenței la un stat sau de drepturile, libertățile şi interesele legitime pe care le protejează[54]. Prin urmare, egala vocaţie a oricărei persoane de a fi judecată constituie o aplicare specifică a principiului constituțional al egalității în domeniul justiției, care din această perspectivă, reprezintă premiza fundamentală a oricărui act de justiție[55].

Împărtășim opinia prof. TĂNĂSESCU Elena Simina precum că generalitatea formulării textul constituțional care recunoaște oricărei persoane accesul la justiție și vizează apărarea oricărui drept sau libertăți și a oricărui interes legitim, indiferent dacă acesta rezultă din Constituție sau din alte legi, constituie o regulă constituțională, care împrumută de la principiul general al egalităţii caracterul ambivalent, atât sub forma unei egalități stricte cât şi în cea a unei egalități relative[56].

Este de menționat că respectivele concepții se regăsesc și în lucrarea *„Drept constituţional şi instituţii politice” (Bucureşti, 2008)*, unde profesorii români MURARU Ioan şi TĂNĂSESCU Elena Simina, examinează accesul liber la justiție ca principiu constituţional aplicabil drepturilor şi libertăţilor fundamentale, justificând că acesta se aplică indiferent de calitatea persoanei protejate, cetăţean român, cetăţean străin ori apatrid, și care permite accesul la justiție pentru

---

[52] СЕМЕНОВ В.М. *Демократические основы гражданского судопроизводства в законодательстве и судебной практике*. Свердловск:1979. с. 59

[53] CHIRIȚĂ R. *Paradigmele accesului la justiție. Cât de liber este accesul liber la justiție?* Disponibil: https://www.unbr.ro/publicam-articolul-intitulat-paradigmele-accesului-la-justitie-cat-de-liber-e-accesul-liber-la-justitie-reprodus-cu-acordul-autorului-lect-univ-dr-radu-chirita-facultatea-de-d/ (vizitat la 30.05.2022)

[54] TĂNĂSESCU S.E. *Principiul egalității în dreptul românesc.* Bucureşti: ALL BECK 1999. p. 234

[55] *Ibidem*, p. 233

[56] TĂNĂSESCU S.E. *Principiul egalității în dreptul românesc.* Bucureşti: ALL BECK 1999, p. 233- 238

apărarea oricărui drept sau a oricărei libertăţi şi a oricărui interes legitim, fără deosebire dacă acestea rezultă din Constituţie sau din legi[57]. În opinia autorilor, accesul la justiție reprezintă expresia faptului că justiția a devenit una dintre garanțiile exercitării efective a drepturilor şi libertăților cetățenești datorită locului puterii judecătorești în sistemul puterilor publice[58].

Totodată, autorii consideră că, liberul acces la justiție se configurează atât ca o garanție a restabilirii legalității, dar și ca un principiu general de organizare judecătorească**,** alături de separarea funcțională a autorităților publice, colaborarea şi controlul mutual al autorităților publice, organizarea ierarhică a instanțelor, colegialitatea, unitatea de jurisdicție în materie penală şi civilă, caracterul permanent şi sedentar al instanțelor de judecată[59].

În opinia prof. Alexandru ARSENI, regăsită în lucrarea „*Autoritatea judecătorească – veritabilă instituţie de realizare a ramurii puterii de stat în condiţiile edificării statului de drept (Chişinău, 2013)*", justiţia rămâne partea substanţială a activităţii jurisdicţionale, iar, membrii jurisdicțiilor, pentru a aplica legea la cazurile concrete ce le sunt deduse spre rezolvare, mai întâi interpretează legile, contractele sau convenţiile ce sunt invocate, le stabilesc sensul lor oficial. Astfel, autorul reține că ansamblul judecăților lor formează jurisprudenţa, care limpezeşte textele obscure, ambigue, cu mai multe sensuri sau lacune şi uneori le completează, or, rolul justiţiei este anume acela de a aplica dreptul, şi nu de a crea drept[60]. În ordinea celor reținute, autorul atribuie accesul liber la justiție la categoria principiilor fundamentale, potrivit cărora se realizează justiţia, pe lîngă: a) principiul legalităţii; b) independența judecătorului; c) neretroactivitatea legii; d) prezumţia de nevinovăție; e) garantarea dreptului la apărare; f) justiţia este unică şi egală pentru toţi; g) folosirea limbii oficiale şi dreptul la interpret; h) caracterul public al dezbaterilor judiciare; i) folosirea căilor de atac.[61]

De asemenea, prof. Alexandru ARSENI afirmă că, în rezolvarea litigiilor, judecătorul nu poate primi nici un fel de ordine, instrucțiuni, indicații, sugestii, sau alte asemenea impulsuri privind soluţia pe care trebuie să o dea, întrucât independența judecătorului, de altfel independența justiţiei, ţine de separaţia puterilor în stat, iar printre garanțiile independenței judecătorilor, autorul identifică: a) recrutarea, b) inamovibilitatea, c) avansarea şi d) controlul[62].

---

[57] MURARU I., TĂNĂSESCU E.S. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Bucureşti: CH Beck, 2008. p. 163
[58] MURARU I., TĂNĂSESCU E.S. *Constituţia României. Comentariu pe articole.* Bucureşti: C.H Beck, 2008, p. 177
[59] *Ibidem*, p. 61
[60] ARSENI A. *Autoritatea judecătorească – veritabilă instituţie de realizare a ramurii puterii de stat în condiţiile edificării statului de drept*. În: Revista Națională de Drept, nr. 11, 2013, p. 18
[61] *Ibidem*, p. 19
[62] ARSENI A. *Autoritatea judecătorească – veritabilă instituţie de realizare a ramurii puterii de stat în condiţiile edificării statului de drept*. În: Revista Națională de Drept, nr. 11, 2013, p. 20

În cadrul unui altui studiu elaborat „*Aspecte conceptuale privind scopul sancțiunii în activitatea judecătorilor (Chișinău, 2023)”,* prof. Alexandru ARSENI reține că independența judecătorului este indispensabilă pentru o justiție imparțială și conformă legii, și nu reprezintă o prerogativă sau un privilegiu acordat în interesul personal al judecătorilor, dar în interesul statului de drept și al oricărei persoane care solicită și așteaptă o justiție imparțială și independentă. În acest sens, este foarte important ca toate instituțiile și autoritățile, atât cele naționale, cât și cele internaționale, să respecte, să protejeze și să apere această independență, iar procesul de luare a deciziilor de către judecători trebuie, pe de o parte, asociată cu un nivel înalt de răspundere a judecătorilor dar, pe de altă parte, judecătorii nu trebuie pedepsiți pentru opiniile lor juridice exprimate în deciziile judecătorești, or, procedând în așa mod, ar provoca un efect de descurajare în privința procesului de luare a deciziilor de către judecător și ar submina independența judiciarului[63].

Susținem opinia precum că, independența judecătorului nu exclude angajarea responsabilității acestuia, deoarece responsabilitatea judecătorului stă, printre alte elemente, la baza calității actului de justiție și implicit, la baza imparțialității acestuia. Totodată, Constituția Republicii Moldova (art. 116 alin. (5^1)) garantează judecătorilor imunitate funcțională și protejează judecătorul de tragere la răspundere pentru opinia sa juridică. Anume din aceste considerente, prof. Alexandru ARSENI, consideră că, independența nu poate fi privită ca un privilegiu al judecătorului, ci ca o datorie a fiecărei persoane care ocupă aceasta funcție. Prin urmare, principiul independenței judecătorului poate fi înțeles doar în legătură cu principiul responsabilității/răspunderii judecătorului, pentru calitatea activității sale, or, independența justiției este strâns legată de responsabilitate, iar responsabilitatea însoțește permanent răspunderea[64].

Este de reținut și opinia prof. Alexandru ARSENI potrivit căreia soluționarea procesului de către un tribunal independent şi imparţial, stabilit prin lege constituie garanţia fundamentală şi inerentă unui proces echitabil, care poate fi descompusă în câteva elemente: a) instanţa să fie stabilită prin lege; b) judecătorii să fie independenți; c) să se judece cauza cu desăvârșită imparțialitate[65].

---

[63] ARSENI A. *Aspecte conceptuale privind scopul sancțiunii în activitatea judecătorilor. În: Statul, securitatea şi drepturile omului în era digitală*. Vol. 1. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2023, p. 264

[64] *Ibidem*, p. 265

[65] ARSENI A. *Respectarea drepturilor omului în procesul judiciar - garant al statului de drept.* În: Avocatul Poporului, nr. 10, 2008, p. 12

Prin urmare, reieșind din reflecțiile enunțate, independența și imparțialitatea judecătorilor se configurează ca o garanție *sine qua non ale* unui acces efectiv la justiție, iar accesul liber la justiție se identifică ca un drept fundamental cu valoare de principiu constituțional fiindu-i atribuite diferite criterii.

Astfel, în lucrarea *„Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentarii şi explicaţii. Vol. I." (Bucureşti, 2007)*[66] dr. CHIRIȚĂ Radu, evidențiază următoarele caractere definitorii ale dreptului la acces liber la justiție:

1. Implică atât obligaţia statului de a acorda tribunalului o competență de plină jurisdicţie, cât și obligaţia pozitivă a statelor de a asigura în mod real posibilitatea oricărei persoane de a-şi susţine cauza în faţa unui judecător.

2. Presupune stabilirea unor limitări pentru această libertate, impuse de puterea de stat cu scopul salvgardării altor interese, cum ar fi drepturile şi libertățile altora, principiul securității juridice etc., însă cu condiția ca respectivele limitări să vizeze un scop legitim şi să există un raport de proporționalitate între mijloacele utilizate de stat şi scopul vizat de acesta.

În opinia autorului, ar fi de neconceput ca statele să fie obligate să permită un acces la justiție necondiţionat de anumite aspecte de formă ori de fond, iar în consecință, existenţa unor limitări ale accesului la justiție este implicită exercitării normale a acestui drept[67], considerent din care împărtășim opinia dr. CHIRIȚĂ Radu, referitor la faptul că nu trebuie realizată o confuzie între stabilirea unor condiţii privind exercitarea unor drepturi şi stabilirea unor limite ale accesului liber la justiție, întrucât primul aspect urmărește să împiedice abuzul de drept, să realizeze celeritatea procedurii, or, însuși prin natura lui, dreptul de acces la justiție presupune o reglementare din partea statului privind posibilităţile unei persoane de a sesiza o instanţă, care nu poate contraveni libertăţii de acces la justiție, prin simpla sa existenţă, cu excepția cazului când o condiție tinde să îl anuleze, impunând condiţii nerezonabile[68].

Accesul liber la justiție ca o garanţie procedurală generală a dreptului la un proces echitabil a fost abordată în literatura de specialitate de către dr. Igor BÂCU, în studiul *„Garanţiile constituţionale ale dreptului la un proces echitabil" (Chişinău, 2020),* care a reținut că, atribuind un caracter absolut dreptului de liber acces la justiție, legiuitorul național a admis introducerea în Constituţie a unui text, ce cuprinde o regulă condamnată încă de la început să nu poată fi respectată, pe motiv că, dacă instanțele de judecată ar fi aplicat cu consecvenţă

---

[66] CHIRIȚĂ R. *Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentarii şi explicaţii.* Vol. I. Bucureşti: C.H. BECK, 2007, p. 282-290
[67] *Ibidem*, 2007, p. 298
[68] *Ibidem*, p. 300

prevederile alin. (2) al art. 20 și ale alin.3 din art.54 din Constituţie, potrivit cărora nici o lege nu poate îngrădi liberul acces la justiție, concluzia inevitabilă la care ar fi trebuit să se ajungă ar fi fost că, nici una din condiţiile de admisibilitate a acţiunilor în justiție nu ar mai fi putut fi invocată în litigiile de drept privat după intrarea în vigoare a Constituţiei din 1994, căci fiecare dintre aceste condiţii constituie o limitare a liberului acces la justiție[69].

În opinia autorului, deși Constituția prin art.20 consacră accesul liber la justiție, acest drept în calitate de garanție a unui proces echitabil este lipsit în contextul constituțional actual de o finalitate, și anume posibilitatea de a beneficia de un proces echitabil. Astfel, autorul consideră că reglementarea cât mai clară, accesibilă şi previzibilă a dreptului la un proces echitabil, atât în Constituţie, cât şi în legile organice, ar fi mult mai benefică, nu pentru că judecătorul-magistrat nu ar fi în măsură să recurgă la aplicarea prioritară a instrumentelor internaţionale în materie, care promovează un standard mult mai avansat în materie de protecție a drepturilor şi libertăţilor omului decât multe Constituţii ale statelor, ci pentru că există posibilitatea de a nu se face o aplicare unitară a acestor prevederi din documentele internaţionale, creându-se astfel o practică neunitară, şi de ce nu, posibilitatea teoretică de a solicita condamnarea statului moldovenesc la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în caz de neaplicare din partea judecătorului-magistrat a dispoziţiilor considerate de justiţiabil (şi ipotetic, de alte instanţe din ordinea internă) superioare celor naţionale. Prin urmare, alinierea la exigențele stabilite în tratate internaţionale, la care şi statul nostru este parte, prin intermediul unei legislaţii interne - clare, previzibile şi accesibile - materiei în discuţie, reprezintă o soluţie judicioasă[70].

Cercetând condițiile speciale de examinare a cauzei în lipsa pârâtului, autorul studiului „*Garanțiile procesual-civile ale părților la examinarea cauzei în lipsa pârâtului*" (*Chișinău, 2022)* dr. MOSCALCIUC Vitalie a reținut că reclamantul beneficiază de un cerc specific de garanții, îndreptate în primul rând spre asigurarea accesului reclamantului la instanță, precum și spre asigurarea unei continuități a procedurilor judiciare, oferind instrumente menite să excludă orice posibil blocaj din partea pârâtului ca urmare a lipsei intenționate sau neintenționate a acestuia. Astfel, punând pe balanța echității dreptul reclamantului de a accede la un tribunal, pe de o parte, și imperativul prezenței pârâtului la examinarea cauzei, pe de altă parte, trebuie să

[69] BÂCU I. *Garanţiile constituţionale ale dreptului la un proces echitabil*. Teză doctor în drept. Chișinău, 2020, p. 62
[70] *Ibidem*, p. 66

acceptăm jertfirea intereselor pârâtului nu doar pentru a recunoaște dreptul reclamantului, ci și pentru a apăra interesele întregii societăți prin garantarea accesului fiecărei persoane la justiție[71].

În opinia autorului, scoaterea cererii de pe rol nu exclude și nu limitează dreptul reclamantului de a se adresa instanței ulterior, repetat, cu aceeași acțiune, având același obiect, subiecți și temeiuri invocate, or, prin această măsură dreptul de acces liber la justiție nu este încălcat, ci doar o garanție ca reclamantul să nu abuzeze de drepturile sale procesuale[72].

Subsecvent, prin aplicarea unor garanții procesuale pentru ambele părți, se asigură echilibrul actului de justiție, întrucât se respectă atât drepturile reclamantului de acces liber și nestingherit la justiție, cât și drepturile pârâtului, prin asigurarea condițiilor și mijloacelor necesare pentru prezervarea drepturilor pârâtului, chiar și în condițiile în care cauza se examinează fără prezența și participarea acestuia[73].

În opinia autorului, din perspectiva reclamantului, accesul liber la justiție, în plenitudinea realizării sale, incluzând accesul la judecător, derularea procedurilor într-un termen rezonabil, finalizarea procedurilor printr-o hotărâre și eventuala posibilitate de executare a hotărârii, constituie cea mai valoroasă garanție a drepturilor sale, chiar și în condițiile în care pârâtul nu poate sau nu dorește să participe la examinarea cauzei, întrucât, dreptul la accesul liber la justiție este pus în funcțiune și asigurat printr-un șir de garanții procesuale, fără de care realizarea deplină a accesului la justiție ar fi inimaginabilă, și anume:

- art.5 alin. (2) CPC, care stabilește: „*Nici unei persoane nu i se va refuza apărarea judiciară din motiv de inexistenţă a legislaţiei, de imperfecţiune, coliziune sau obscuritate a legislaţiei în vigoare*”;

- art.5 alin. (3) CPC, care stabilește: „*Renunţarea uneia dintre părţi la dreptul de a se adresa în judecată prin încheierea în prealabil a unei convenţii nu are efect juridic, cu excepţia cazurilor de încheiere, în condiţiile legii, a unei convenţii arbitrale*”;

- art.168 alin. (1) CPC, care prevede: „*Cererea de chemare în judecată introdusă în instanţă se repartizează, în termen de 24 de ore, judecătorului sau, după caz, completului de judecată în mod aleatoriu, prin intermediul Programului integrat de gestionare a dosarelor*”;

- art.85 și art.86 CPC, care stabilesc cazurile și temeiurile pentru „*Scutirile de taxă de stat”* și pentru „*Amânarea şi eşalonarea plăţii taxei de stat*”;

---

[71] MOSCALCIUC V. *Garanțiile procesual-civile ale părților la examinarea cauzei în lipsa pârâtului.* Teză de doctor în drept. Chișinău, 2022, p. 112
[72] *Ibidem,* p. 92
[73] *Ibidem,* p. 36

- art.108 și art.206 CPC, ambele având rolul și sarcina de a asigura depășirea absenței pârâtului și de a garanta continuitatea procedurilor judiciare, prin citarea legală a acestuia.[74]

Autorul studiului „*Mijloace de apărare a pârâtului în cadrul procesului civil*" *(Chișinău, 2022)*, dr. DUMITRAȘCU Dumitru, reține că în majoritatea statelor democratice, pârâtul dispune de posibilitatea de a se apăra împotriva acțiunii reclamantului, legea stabilind modalitățile de acțiune în acest sens, iar mijloacele de apărare ale pârâtului reprezintă un aspect al dreptului la acțiune, astfel încât, pârâtul, în cadrul procesului civil, se poate apăra prin mijloace material-juridice și procesual-juridice[75]. Astfel, în opinia autorului, orice persoană interesată este în drept să se adreseze în instanța judecătorească pentru apărarea drepturilor și a intereselor legitime încălcate sau contestate, adică titularul dreptului subiectiv civil trebuie să sesizeze instanța de judecată pentru examinarea și soluționarea litigiului.

Având în vedere faptul că accesul liber la justiție nu este un drept absolut, legislația procesual civilă instituie anumite exigențe față de actul de sesizare al instanței judecătorești, precum și reglementează competența generală și jurisdicțională a instanțelor judecătorești, pe care trebuie să le respecte autorul sesizării. Astfel, instanța trebuie să cerceteze cauza, pentru ca în final să dispună repararea dreptului încălcat de către pârât sau să constate inexistența dreptului subiectiv civil al reclamantului, iar în asemenea condiții, exercitarea apărării de către pârât în cadrul procesului civil reprezintă o parte componentă a acțiunii civile și implică dreptul la acțiune al acestuia. Prin urmare, dreptul la acțiune nu trebuie înțeles în mod restrictiv că reprezintă numai beneficiul reclamantului de a urmări în justiție realizarea dreptului subiectiv prezumat încălcat, ci dreptul la acțiune implică și posibilitatea pârâtului de a se apăra în cadrul procesului civil, or, dreptul pârâtului de a răspunde la pretențiile reclamantului se poate realiza prin invocarea unor excepții sau, obiecții procesuale[76].

Dr. Dinu OSTAVCIUC, în studiul „*Principiile procesului penal*" *(Chișinău, 2022)*, reține că pentru a asigura drepturile şi interesele legitime ale unor participanţi la proces, precum acuzatul (bănuitul, învinuitul, inculpatul), victima (partea vătămată) sau alt participant la proces, acestora trebuie să le fie asigurată posibilitatea de a-şi expune poziţia în faţa instanţei de judecată şi să prezinte argumente pe care aceştia le consideră necesare pentru a-şi apăra această poziţie. Subsecvent, a avea un acces liber la justiție nu înseamnă că persoanei care s-a adresat instanţei i

[74] MOSCALCIUC V. *Garanțiile procesual-civile ale părților la examinarea cauzei în lipsa pârâtului.* Teză de doctor în drept. Chișinău, 2022, p. 106-112
[75] DUMITRAȘCU D. *Mijloace de apărare a pârâtului în cadrul procesului civil*. Teză de doctor în drept, Chișinău, 2022, p. 13
[76] *Ibidem*, p. 70

se va da câştig de cauză ori că cel ce se adresează primul autorităţilor este de bună credinţă şi are dreptate, întrucât a avea acces la justiție înseamnă a avea dreptul de a te adresa autorităților ca acestea să judece cine totuşi are dreptate[77].

Anume din aceste raționamente, dr. Dinu OSTAVCIUC consideră că realizarea accesului la justiție începe o dată cu prima adresare a persoanei (victimei) organelor judiciare (organului de constatare, celui de urmărire penală sau procurorului, după caz, judecătorului), adică nu din momentul începerii urmăririi penale, ci din momentul sesizării acestor organe, iar pentru garantarea accesului la justiție în acest sens, legea procesuală penală a intervenit cu norme care obligă aceste organe de a acţiona prompt în soluţionarea cazului, fie la sesizarea externă, fie chiar şi din oficiu[78], precum ar fi prevederile art. 55 alin. (4) CPP care obligă organul de urmărire penală, concomitent cu înregistrarea sesizării, să înceapă urmărirea penală, dacă există indici ai infracţiunii, să efectueze acţiuni de urmărire penală în vederea descoperirii ei şi fixării probelor care confirmă sau infirmă săvârşirea infracţiunii, să ia măsuri în vederea asigurării acţiunii civile sau a unei eventuale confiscări a bunurilor dobândite ilicit, or, prevederile art. 262 alin. (4) CPP, care obligă procurorul să se autosesizeze în orice caz de deces al persoanei aflate în custodia statului în legătură cu urmărirea penală sau executarea pedepsei. Dispoziţia art. 262 alin. (4^1) obligă transmiterea imediată a materialelor procurorului în cazuri ce oferă temei de a presupune că persoana a fost supusă acţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. În acelaşi timp, legea procesuală penală obligă organele judiciare să primească plângerile şi denunţurile referitoare la infracţiuni, chiar dacă acestea nu ţin de competenţa lor (art. 265 alin. (1) CPP), iar refuzul acestor organe poate fi contestat procurorului sau, după caz, judecătorului de instrucţie (art. 265 alin. (2), art. 313 alin. (2) pct. 1) lit. a) CPP). Astfel, toate acest norme procesuale citate, autorul consideră că sigură și garantează dreptul accesului liber la justiție[79].

Deși legea procesual-penală, prin art. 19 alin. (1) CPP, garantează accesul liber la justiție, dr. Dinu OSTAVCIUC opinează precum că această normă procesuală trebuie modificată şi completată, întrucât să reglementeze expres dreptul persoanei de a se adresa instanțelor de judecată, or, în opinia autorului, din norma actuală acest fapt se presupune, deoarece examinarea şi soluţionarea cauzei are loc ulterior adresării persoanei. Modificarea şi completarea acestei norme va oferi claritate şi nu va da posibilitatea unor interpretări ambigui, chiar dacă, actualmente, respectiva normă procesuală, în mare parte, corespunde standardelor internaționale

[77] OSTAVCIUC D. *Principiile procesului penal.* Chișinău: Print-Caro, 2022, p. 421
[78] *Ibidem*, p. 431
[79] *Ibidem*, p. 432

şi a celor constituționale, asigurând şi garantând dreptul la justiție oricărei persoane, fără a limita accesul unor participanți[80].

În context, menționăm că, suntem de aceeași părere, considerent din care am propus ca urmare a proclamării explicite a dreptului la un proces echitabil în Legea Supremă, acest principiu să se regăsească ca principiu de bază (fundamental) în legislația procesuală penală și civilă.

Pornind de la ipoteza că accesul la justiție este un drept relativ și poate fi supus unor condiționări, dr. IALANJI Arina, în cadrul studiului „*Particularitățile judecării cauzei în lipsa inculpatului*" *(Chișinău, 2019)*, a abordat subiectul aplicării procedurii de judecare a cauzei penale în lipsa inculpatului, respectând condiția existenței normelor clare și previzibile menite să asigure garanțiile unui proces echitabil. Astfel, în opinia autoarei, echitatea procesului penal implică și principiul accesului liber la justiție, or, facultatea de a participa în cadrul unui proces penal relevă obligația statului de a asigura respectarea dreptului inculpatului de acces la justiție prin citarea legală, precum și înștiințarea privind pornirea unei cauze penale pe numele său[81].

Autoarea studiului a mai reținut faptul că, judecarea cauzei în lipsa inculpatului este o măsură excepțională și urmează a fi dispusă doar în limitele legii, care deși aduce unele ingerințe și limitări în drepturile inculpatului la un acces efectiv la justiție, implică și unii factori pozitivi:

- realizarea dreptului de acces la instanță a victimei și compensarea daunei produse în urma comiterii infracțiunii;

- judecarea cauzei într-un termen rezonabil;

- prin adoptarea sentinței se realizează scopului legii penale de pedepsire a persoanei culpabile în comiterea infracțiunii și imposibilitatea invocării termenului de prescripție pentru înlăturarea răspunderii penale;

- sunt soluționate un set de chestiuni stringente la momentul adoptării sentinței legate de acțiunea civilă, corpurile delicte, confiscarea averii etc., care, odată cu trecerea timpului prin neexaminarea cauzei pe motiv de eschivare a inculpatului, pot să-și piardă importanța pentru participanții la proces[82].

Subsecvent, îndepărtarea inculpatului din sală constituie o sancțiune pentru nerespectarea ordinii procesului prin nesupunerea prevederilor legale și urmează a fi tratată ca o sancțiune datorată culpei acestuia. În atare condiții, instanța de judecată trebuie să acorde prioritate principiului oficialității și necesității înfăptuirii justiției, decât posibilității asigurării prezenței în

[80] OSTAVCIUC D. *Principiile procesului penal.* Chișinău: Print-Caro, 2022, p. 429
[81]IALANJI A. *Particularitățile judecării cauzei în lipsa inculpatului.* Teză de doctor în drept. Chișinău, 2019, p. 49
[82] *Ibidem*, p. 166

persoană a inculpatului la proces și accesul liber la justiție, prin realizarea unor acțiuni de către acesta de împiedicare în desfășurarea justiției și lipsă de respect[83].

Conceptul că accesul la justiție constituie o garanție fundamentală, este susțină și de către autorii lucrării *„Manualul judecătorului pentru cauze penale"(Chișinău, 2013)*, în opinia cărora fiecare individ are dreptul la examinarea acuzațiilor în materie penală orientate împotriva sa de către un magistrat învestit de lege cu atribuții speciale în acest sens, iar dreptul individului de acces la justiție constituie un aspect fundamental al dreptului la tribunal, alteori denumit ca fiind și dreptul la judecător [84]. Totodată, în opinia autorilor, accesibilitatea la justiție este asigurată inclusiv prin dreptul la asistenţă juridică, întrucât persoana acuzată poată să fie privată de posibilități materiale în vederea desemnării unui jurist profesionist care să-i reprezinte interesele în cadrul procesului penal, precum şi în faptul că interesele justiţiei, şi anume desfăşurarea unui proces legitim şi echitabil, impune necesitatea asistării acuzatului de către un avocat, care să-l direcţioneze în cadrul procesului[85].

Prof. Gheorghe AVORNIC în studiul „*Intensificarea activismului juridic al cetăţenilor prin intermediul instituţiei avocaturii - condiţie de edificare a statului de drept*" (*Chişinău, 2005*) și dr. VESCO Ivan în lucrarea *„Acordarea asistenței juridice de către avocat în faza de urmărire penală" (Chişinău, 2011),* reţin că, numai reprezentat în mod calificat cetățeanul poate să-și apere drepturile şi interesele sale legitime[86], iar prin respectarea garanţiilor procesuale ale învinuitului în procesul penal în care lipsesc contradicţiile între interesele legale a persoanei şi cele ale statului, se asigură supremaţia legii şi dreptății în procesul înfăptuirii justiţiei, or, dreptului la apărare constituie nu numai o manifestare a democratismului, dar şi o condiţie necesară pentru realizarea eficientă a justiţiei și a funcţiei educative a justiţiei[87].

Prin asigurarea dreptului la apărare, se asigură și un acces efectiv la justiție, întrucât, atunci când una sau mai multe părţi ale raportului juridic penal solicită asistenţă juridică, organele judiciare sunt obligate să acorde părţii sau părților interesate posibilitatea angajării unui apărător şi să permită acestuia exercitarea plenară a drepturilor ce sunt conferite prin lege. În asemenea cazuri, cei interesaţi sunt lăsați să decidă dacă îşi aleg, sau nu un avocat care să le susţină interesele, în caz contrar, i se va desemna un avocat care acordă asistență juridică garantată de

---

[83]IALANJI A. *Particularitățile judecării cauzei în lipsa inculpatului.* Teză de doctor în drept. Chișinău, 2019, p. 179
[84] *Manualul Judecătorului pentru cauze penale*, coord. ed.: Mihai Poalelungi. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 23
[85]*Ibidem*, p. 41
[86] AVORNIC Gh. *Intensificarea activismului juridic al cetăţenilor prin intermediul instituţiei avocaturii - condiţie de edificare a statului de drept*.Teză de dr.hab. în drept. Chișinău, 2005, p. 110
[87] VESCO I. *Acordarea asistenței juridice de către avocat în faza de urmărire penală.* Teză de doctor în drept, Chişinău, 2011, p. 39

stat. Astfel, în opinia autorului, prevederile legale, care impun obligativitatea asistenței juridice, sunt condiții imperative ale valabilității actelor efectuate şi orice abatere de la aceste norme se sancționează prin nulitate absolută[88], iar prin prisma jurisprudenței Curții Europene o lezare a dreptului de acces efectiv la justiție.

Împărtășim și opinia autorilor lucrării *„Explicaţii teoretice ale Codului de procedură penală Român. Partea generală. Vol. I.” (Bucureşti, 1976)*, potrivit căreia dreptul la apărare constă din totalitatea prerogativelor, facultăţilor şi posibilităţilor pe care potrivit legii le au părţile pentru apărarea intereselor lor, iar asistenţa juridică, prin natura sa, reprezintă o garanție a asigurării principiilor fundamentale ale răspunderii juridice şi a dreptului de apărare, fiind numită şi apărarea tehnică sau profesională, deoarece se efectuează de o persoană cu studii juridice şi funcţionează alături de autoapărarea, care se efectuează de fiecare parte din proces[89].

Prin urmare, asistența juridică se identifică ca un mecanism de asigurare a accesibilității justiției, iar apărarea ca o condiție de asigurare a unui acces efectiv la justiție.

Ținem să remarcăm că în doctrina românească accesului liber la justiție este cercetat mai complex, aspect care uşor se va observa şi în conținutul respectivei lucrări științifice, iar doctrina internațională și din Republica Moldova expusă şi utilizată la elaborarea lucrării, a permis să efectuăm o cercetare comparată, integratoare și multidimensională, în scopul probării noutății științifice și a rezultatelor obținute.

1.2. Consacrarea normativă a dreptului de acces liber la justiție

Drepturile şi libertățile fundamentale reprezintă baza oricărei democrații, care trebuie să fie consacrate şi garantate la nivel juridic, inclusiv prin posibilitatea conferită titularului său ca, în caz de încălcare a drepturilor ori libertăților sale, să ceară concursul instanțelor judecătorești pentru a i le restabili şi respecta, întrucât accesul la justiție semnifică dreptul persoanei de a se adresa justiției[90], care constituie și cel mai eficient remediu faţă de actele sau faptele de încălcare a drepturilor subiective, inclusiv a celor fundamentale, sau a intereselor legitime.

---

[88] VESCO I. *Acordarea asistenței juridice de către avocat în faza de urmărire penală.* Teză de doctor în drept, Chişinău, 201, p. 47-48

[89] DONGOROZ V. ş. a. *Explicaţii teoretice ale Codului de procedură penală Român.* Vol. I. Bucureşti: Academia R.S.R., 1976. p. 360

[90] MURARU I. *Dreptul constituţional şi instituţii politice.* București: Actami, 1997, p. 2013-214

Evoluția drepturilor omului, trebuie privită prin prisma evenimentelor care s-au produs de-a lungul etapelor istorice parcurse de omenire[91], considerent din care o perioadă îndelungată de timp, justiția a fost legată de infailibilitatea voinței populare[92].

Cele mai vechi referiri privitoare la justiție, au lăsat ca moştenire și primele coduri: Codul lui Lipit-Istor din Akkad, Codul lui Ur-Nammu, Codul lui Bilalam, or, Codul lui Hammurabi[93].

La romani, justiția se fonda pe principiul moral al dreptății având la baza ei acel „*honeste vivere"* (a trăi cinstit)[94], iar la greci prin noţiunea de *„Dike"* se înţelegea necesitatea de a împărţi în mod egal bunurile, în baza calităţii de membru al cetăţii, indiferent de contribuţia avută[95]. Socrate, spre exemplu, credea într-o justiție de esenţă superioară care nu trebuie exprimată exclusiv printr-o formulă scrisă şi/sau sancţionată printr-o constrângere de ordin pozitiv[96], iar Aristotel considera că justiția reprezintă o virtute al cărei scop îl reprezintă prosperitatea altora şi nu a celui care acţionează[97]. Platon, a consacrat ideea corespondenței justiţiei umane cu justiția divină, afirmându-se ca un promotor al conceptelor de drept natural, just, justiție, universalitate şi unitate, conceptele care sunt părţi componente ale raţiunii[98].

În opinia prof. Alexandru ARSENI, justiția s-a impus din cele mai vechi timpuri ca o funcție de judecare a proceselor şi de reprimare a actelor şi persoanelor care produc pagube şi suferinţe altora prin încălcarea regulilor sociale convenite sau stabilite. Treptat, însă, justiția şi-a îmbogăţit conţinutul, în sensul efectuării controlului asupra modului cum guvernanții acționează în limitele dreptului, adică în realizarea principiului legalităţii[99].

Ideea de a conferi oricărei persoane dreptul de a recurge la un judecător a constituit o preocupare și pentru juriştii Antichităţii, or, în Atena lui Pericle erau desemnaţi anual zece avocaţi care să pledeze gratis cauzele justiţiabililor săraci, iar edictele pretorilor romani stabileau că persoanelor incapabile să îşi asigure apărarea din difereite motive, printre care şi lipsa mijloacelor financiare, li se asigura un apărător prin grija pretorului *„Ait praetor si non habent advocatum, ego dabo"*[100].

---

[91] POPA V. *Drept public.* Chișinău: [s.n.], 1998. p. 307
[92] ALEXANDRU I. *Politică, administraţie, justiţie.* Bucureşti: All Beck, 2004. p. 105-106
[93] ZAMAROVSHY V. *La început a fost Sumerul.* București: Albatros, 1981, p. 191
[94] CHIUZBAIAN G.I. *Sistemul puterii judecătoreşti.* Bucureşti: Continent XXI, 2002, p. 11
[95] SOLBERG P.C., CROS Guy-Ch. *Le droit et la doctrine de la justice.* Paris: Alcon, 1936, p. 83.
[96] BĂLĂNESCU I.- R. *Curs de enciclopedia dreptului.* Bucureşti: Ed. Litografiată, 1947-1948, p. 71
[97] GOMPERZ Th. *Les penseurs de la Gréce. Historie de la philosophie antique.* Paris: Librairie Felix Alcan, 1908, p. 288
[98] BRIMO A. *Les Grands courants de la philosophie du droit et de L'Etat.* Paris: A. Pedone, 1968, p.21
[99] ARSENI A. *Autoritatea judecătorească – veritabilă instituţie de realizare a ramurii puterii de stat în condiţiile edificării statului de drept.* În: Revista Națională de Drept, nr. 11, 2013, p. 17
[100] GREENIDGE A. H. J. *Infamia: its place in Roman Public and Private Law.* Oxford: Clarendon 1894, p. 117-118

La egipteni nu exista separația puterilor, iar șeful suprem al justiției era *„faraonul”* pe care după caz îl înlocuia *„vizirul”* sau *„djati”*, iar procedura de judecată se îndeplinea mai mult în scris[101], deoarece se recunoştea dreptul de a se prezenta în faţa organelor judecătoreşti pentru a apăra interesele celor aflați în nevoie, însă, se interzicea acordarea apărării în formă orală pentru ca să nu influențeze judecătorul prin mimică, gesturi sau tonul patetic al vocii. Din considerentul că în această perioadă erau foarte puţini cunoscători de carte, iar apărarea scrisă era rar întâlnită[102].

Din nevoia de securitate juridică, a apărut și necesitatea fortificării puterii lucrului judecat, deoarece fără consacrarea principiului autorității lucrului judecat, justiția nu ar avea nici un rost, iar hotărârile n-ar avea nici o utilitate practică, din considerentul că ele nu ar pune capăt proceselor pentru că un drept câștigat cu ocazia unei judecăți ar putea fi contestat și contrazis printr-o hotărâre ulterioară. În acest sens, în dreptul babilonian, pentru întărirea puterii hotărârii judecătorești se impunea obligația părților de a nu intenta un proces pentru a doua oară, astfel că pârâtul sau reclamantul trebuia să-și ia în scris această îndatorire, iar în caz de nerespectare a acesteia, cel vinovat era pedepsit de judecător[103].

Necesitatea ca hotărârea pronunțată de judecător să pună capăt definitiv neînțelegerilor dintre părți, fără posibilitatea reluării lor din cauza incertitudinii ce s-ar fi creat, a apărut încă la romani, în cea mai veche procedură de judecată – „*legis actiones”*, nimănui nemaifiindu-i permis să folosească aceeași legisacțiune de două ori pentru satisfacerea aceluiași interes[104].

Mai mult decât atât, în această procedură judiciară, accesul la justiție nu numai că era asigurat tuturor părților implicate în proces, dar și avea un caracter obligatoriu pentru pârât și reclamant, deoarece judecata în lipsa unei părți nu era recunoscută, iar desfășurarea procedurii presupunea voința părților de a se judeca. Deschiderea procesului se realiza prin luare de martori, care trebuiau să asiste la îndeplinirea procedurii de judecată[105].

Asigurarea accesului la justiție se realiza și prin intermediul *„patronilor”* care îndeplineau funcția de apărători pentru clienţii lor, apoi „*oratores”*, care pledau în favoarea ligitanților. Acestora li s-au asociat, ulterior, jurisconsulții, ce lămureau litigiul în fapt şi în drept pe baza legilor şi principiilor de drept. De obicei, patronul făcea oficiul de apărător în litigiile dintre client şi administrația centrală. Astfel patronii erau precursorii avocaților de astăzi, iar cei

[101] SMOCHINĂ A. *Istoria Universală a Statului şi Dreptului.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 29
[102] GRUNEANȚU L. *Istoria Baroului Timiş.* Timișoara: Mirton, 2012, p. 27
[103] SMOCHINĂ A. *Istoria Universală a Statului şi Dreptului.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 45
[104] HANGA Vl. *Drept privat roman.* București: EDP, 1978, p. 111-126
[105] SMOCHINĂ A. *Istoria Universală a Statului şi Dreptului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 108

protejaţi - clienţii lor[106]. Clienţii, la rândul lor, îl însoțeau pe patron în instanță, la ceremoniile publice formând în jurul acestuia un cortegiu „*numeros – suita"*[107].

În dreptul roman, convenția dintre avocat şi client era gratuit şi nu comporta reprezentarea. Mandatul era gratuit fiindcă deriva din acel „*oficium"* și „*amicitia*" pe care le găsim la baza raporturilor dintre patricienii patroni şi clienţii lor „*clientes"*. Avocatul roman, ca simplu mandatar, nu reprezenta pe client, în virtutea principiului „*alteri stipulari nemo potest"*, care excludea reprezentarea în materia obligaţiunilor. Însă, ca o excepţie de la această interdicţie de reprezentare, sub forma de „*procurator"* şi „*cognitor"*, procedura formulară a permis, cu ajutorul formulelor cu transpunere de persoane, o rudimentară reprezentare a părților în justiție în caz de absenţă. Aceşti reprezentanţi însă erau părţi în proces, „*domini litis"*, numele lor figura în „*condemnation"*, deşi „*intentio"* conţinea numele reprezentatului[108].

Romanii pentru a-și apăra drepturile și interesele sale, își luau de obicei mai mulţi avocaţi pentru aceeași cauză, în special în vremea lui Cezar, pentru ca apoi prin lege să se stabilească posibilitatea ca un client să poată avea 12 avocaţi din care doar unul pleda, iar ceilalți îl ajutau cu sfaturi. În opinia autorului, totuși, exista o reglementare care obliga părţile să aibă un număr egal de avocaţi nefiind permis nici uneia dintre părţi să aibă mai mulţi avocaţi decât cealaltă parte[109], fapt ce demonstrează că accesul liber la justiție era atât liber, cât și egal pentru părțile în proces.

Totodată, este de remarcat că publicitatea procedurii jurisdicționale ca o garanţie împotriva unei justiții secrete, care să contribuie la păstrarea încrederii în justiție, se realiza prin faptul că sentința scrisă în latinește, și mai rar, în limba greacă, era citită în public și trebuia executată de cel ce a pierdut procesul, în caz contrar, executarea sentinței se făcea prin organele statale, inclusiv prin vânzarea bunurilor celui care pierduse procesul[110].

Grecii, de asemenea, erau şi ei recunoscuţi în arta pledoariei, însă aceasta se concretiza în discursuri scrise, pe care clienţii trebuiau să le citească în faţa audienţei, fără a avea avocaţi specialişti şi cu atât mai puţin o organizaţie a avocaţilor. Însă, deşi cunoşteau arta pledoariei exercitată de aşa numiţii *„logografi"*, nu au perceput instituţia avocatului ca mijloc de asigurare a accesului liber la justiție, astfel cum este ea percepută în modernitate, şi cu atât mai puţin instituţia corpului profesional al avocaţilor[111].

---

[106] MĂRGINEANU I., OSOIAN L. *Avocatura în Republica Moldova – o subtilă diplomație în dezvoltare, instituție juridică a societății civile cu viziune spre integrarea europeană.* Chișinău: [s. n.], 2003, p. 7
[107] GRUNEANȚU L. *Istoria Baroului Timiș.* Timișoara: Mirton, 2012, p. 29
[108] DĂNILĂ L. *Organizarea și exercitarea profesiei de avocat.* București: C.H. Beck, 2007, p. 149-150
[109] GRUNEANȚU L. *Istoria Baroului Timiș.* Timișoara: Mirton, 2012, p. 32
[110] SMOCHINĂ A. *Istoria Universală a Statului și Dreptului.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 111
[111] HAMELIN J., DAMIEN A. *Les regles de la profession d'avocat.* Dalloz: Erreur Perimes, 1989, p. 26

În condiţiile progresului social economic, al dezvoltării noilor relaţii de producţie, apare meseria de apărător, mandator, împuternicit, care se unesc în uniuni medievale de breaslă și instruiau jurişti pentru *„a trudi în afaceri străine”* şi a le apăra interesele prin acordarea unei asistențe juridice calificate[112]. Astfel, procedural, accesul la justiție era asigurat prin depunerea unei plângeri din partea reclamantului, iar pârâtul avea dreptul de a o contesta, care dacă era aprobată, procesul nu se mai judeca, iar în caz contrar, procesul se judeca, prin ascultarea martorilor și părților, cu examinarea înscrisurilor, și se finaliza cu emiterea hotărârii[113].

La geto-daci, de asemenea, putem deduce că accesul la justiție era asigurat, dat fiind faptul că inscripția descoperită la Callatis indica existența colegiul *„eisagogilor”,* cunoscut şi la Atena, iar la Histria o inscripție lacunară informează că uneori cetăţile apelau la judecători străini pentru rezolvarea litigiilor, întrucât prezentau mai multă garanție privind imparțialitatea[114].

După cucerirea romană a statului dac, dreptul roman s-a extins şi în Dacia, însă acest fapt nu a adus careva îngrădiri dreptului de acces liber la justiție. Astfel, cetăţenii romani se adresau guvernatorului sau reprezentantului său potrivit procedurii formulare, care putea judeca singur sau după ce da formula, putea trimite altui judecător, iar peregrinii erau judecaţi tot de guvernator sau de reprezentantul acestuia, care după formularea de judecată putea adresa cauza unui judecător sau mai multor judecători. În litigiile dintre un cetăţean roman şi un peregrin, peregrinul era considerat cetăţean roman pe durata procesului[115]. Este de menționat faptul că în această perioadă, Guvernatorul avea dreptul de a condamna la moarte pe cei care au comis fapte grave, cu excepţia fruntaşilor acestor comunităţi pentru care pedeapsa cu moartea (*ius gladii*) se pronunța numai de către împărat[116].

În spațiul românesc, în Evul Mediu, accesul la justiție era asigurat prin instituţia *„oamenilor buni şi bătrâni”,* cunoscută pentru aplicarea cu imparțialitate şi după o dreaptă judecată a dreptății în obştile româneşti. Bărbaţii, şefi de familii şi de gospodării, numiţi oameni vrednici, erau cei care depuneau mărturii şi jurau pentru bunul nume al părţii în proces, iar ceata de flăcăi ajuta la formarea opiniei publice. Procedural procesul se judeca contradictoriu, ambele părţi fiind egale în faţa justiţiei. Partea în proces, care afirma ceva trebuia să-şi aducă minimum 6 jurători, iar partea ca se apăra avea obligația să aducă un număr dublu de jurători - 12, astfel

---

[112] MĂRGINEANU I., OSOIAN L. *Avocatura în Republica Moldova – o subtilă diplomație în dezvoltare, instituție juridică a societății civile cu viziune spre integrarea europeană.* Chișinău: [s. n.], 2003, p. 7
[113] SMOCHINĂ A. *Istoria Universală a Statului și Dreptului.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 87
[114] DVORACEK M. V. *Istoria dreptului românesc.* Iași:Chemarea, 1992, p. 23
[115] ARAMĂ E. *Istoria dreptului românesc.* Chișinău: Reclama S.A., 2003, p. 16
[116] NEGRU I. *Istoria dreptului românesc.* Lugoj: Nagard , 2014, p. 35

că întrecerea continua prin dublarea numărului de jurători și se socotea ca având dreptate acela pe care îl susţinea obştea, adică pentru cine au jurat mai mulţi membri ai săi[117].

În dreptul feudal din Transilvania, accesul la justiție se înfăptuia prin depunerea acţiunii la instanța competentă „*in ius vocatio"* în care se formula pretenţia contra pârâtului arătându-se împrejurările în care au avut loc faptele, iar ulterior, urma o nouă fază constând în înștiințarea părţii adverse (pârâtului) să se prezinte în ziua fixată pentru judecată la locul stabilit pentru derularea judecăţii. Pe lângă procedura normală, obişnuită, se întâlnea şi o procedură accelerată pentru anumite categorii de cauze a căror soluţionare impunea celeritate, precum și procedura ordaliilor „*ordalia iudicium Dei"* sau „*judecata lui Dumnezeu*". Specific este faptul că dreptul feudal cutumiar din Transilvania nu a cunoscut instituţia autorităţii lucrului judecat, însă, partea nemulţumită de sentinţa pronunţată avea dreptul de apel „*apellatio"* la scaunul de judecată superior. Înainte de aceasta, a existat calea plângerii contra judecătorului nedrept, fiind stabilite anumite măsuri şi pedepse împotriva părţii care fără temei depune asemenea plângeri[118].

În dreptul feudal, toţi oamenii liberi şi persoanele juridice (bisericile, mănăstirile, breslele) aveau capacitatea să stea în justiție. Spre exemplu, oamenii dependenţi (rumâni sau vecini) puteau sta în justiție numai în procesele în care se punea în discuţie însăşi starea lor de dependenţă, iar robul ţigan fără stăpân avea o personalitate juridică redusă, putând sta în justiție în procesele care priveau persoana sa, pe când cel cu stăpân era reprezentat de acesta. Femeia necăsătorită sau văduvă putea sta în justiție, iar femeia căsătorită stătea în instanţă asistată de soţul ei sau chiar nu apărea deloc, fiind reprezentată de acesta, însă era capabilă să stea singură în instanţă numai în acţiunea de divorţ sau în altă acţiune în legătură cu persoana ei[119].

Treptat actul de justiție devine atât un instrument de guvernare la îndemâna boierimii, cât și o sursă de venit, iar redeschiderea procesului presupune deja și o taxă însemnată numită inițial *„zavesca",* apoi *„herâie"* ori *„gloaba"*, pe care cel care voia să reia un proces trebuia s-o plătească în prealabil vistieriei domnești[120].

Limitări a accesului la justiție sunt întâlnite și în perioada Rusiei medievale, unde prin Ordinul imperatoarei din 1783 s-a interzis țăranilor să depună plângeri împotriva stăpânilor, iar orice încercare de acest gen era interpretată ca răscoală[121].

---

[117] ARAMĂ E. *Istoria dreptului românesc.* Chișinău: Reclama S.A., 2003, p. 25
[118] NEGRU I. *Istoria dreptului românesc.* Lugoj: Nagard , 2014, p. 65
[119] CREANGA L. *Elemente probatorii în justiția medievală.* În: Anale ştiinţifice ale Academiei „Ştefan cel Mare" a MAIRM: ştiinţe juridice. Nr. XII(2) din 2012, p. 32-33
[120] LONGINESCU G.D. *Feria.* În revista istorică: Balcania. Nr.II - III \ 1939-1940, p. 269
[121] SMOCHINĂ A. *Istoria Universală a Statului şi Dreptului.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 258

În spațiul românesc, împricinații se prezentau de obicei în instanță în persoană, iar din secolul al XVI-lea documentele încep să ateste prezentarea prin reprezentant, folosindu-se pentru aceasta termeni ca: omul unui împricinat, cel care a fost în locul acestuia, vătaf, ispravnic, sau nici o denumire. Totodată, este de remarcat că până în secolul al XIX-lea se admitea în mod curent reprezentarea unei cete prin şeful acesteia sau prin *„cetaşii lui”*, respectiv*„egumenul”* sau *„călugării mănăstirii”* etc[122].

În Transilvania, procedura chemării în judecată consta din înaintarea acţiunii de către reclamant la instanța competentă şi trimiterea citaţiei, iar asistența juridică era asigurată de către *„procatori”* sau *„procuratori”*, termen ce derivă din latinescul *„procurator”* (reprezentant), preluat şi folosit deopotrivă în documentele de limbă maghiară, germană şi română. Prin Tripartitum, elaborat de juristul Werboczi Istvân (1514), s-a reglementat atât angajarea de către părţi a reprezentanților, cât și atribuirea de către instanţe în anumite cazuri a avocaţilor. Procuratorii, care erau angajaţi prin aşa-numitele *„litterae procuratoriae”*, au reprezentat părţile când acestea nu trebuiau să se prezinte în persoană la proces[123].

În Franța medievală, regii manifestau preocupări în scopul asigurării judecării şi apărării gratuite a tuturor celor care nu puteau acoperi, prin mijloace proprii, cheltuielile implicate de derularea unui proces, astfel că un edict regal din 6 mai 1601 stipula că, în fiecare jurisdicţie din regat, vor fi desemnaţi avocaţi şi procurori pentru apărarea în instanţă a săracilor, care urmau să fie remuneraţi din visteria regală pentru această activitate a lor[124].

În Moldova, valorificarea în justiție a unui drept de natură civilă sau cererea de reparare a unei pagube pricinuite printr-un fapt penal şi de condamnare a făptaşului se adresau în general domnului ţării, prinr-o plângere orală sau scrisă (pâră, jalobă, jalbă), înmânată uneori domnului chiar într-un proţap când trecea cu alaiul. Plângerea era luată de al treilea spătar, care în momentul când ajungea la curte o punea pe masa domnului[125].

Este de reținut că toţi sfetnicii domneşti şi boierii divanului din starea întâi aveau putere să judece şi să hotărască pricinile de judecată în toată Moldova, iar în cetăți şi târguri au fost orânduiți judecători care să judece pricinile locuitorilor Moldovei, fiind numiți în unele locuri pârcălabi, iar în altele vornici şi cămărași. Prin multitudinea dregătorilor însărcinați să facă

---

[122] CREANGA L. *Elemente probatorii în justiţia medievală.* În: Anale ştiinţifice ale Academiei „Ştefan cel Mare” a MAIRM: ştiinţe juridice. Nr. XII(2) din 2012, p. 33

[123] IONESCU M., MIRON G.-M. *Istoria Baroului Cluj.* Cluj-Napoca: Argonaut Mega, 2012, p. 15

[124] RENAUT M.H. *L'accès à la justice dans la perspective de l'histoire du droit.* In: Revue historique de droit français et étranger. Vol. 78, no. 3/2000, p. 474

[125] CREANGA L. *Elemente probatorii în justiţia medievală.* În: Anale ştiinţifice ale Academiei „Ştefan cel Mare” a MAIRM: ştiinţe juridice. Nr. XII(2) din 2012, p. 33

dreptate locuitorilor Moldovei, Domnitorul avea intenția de a facilita judecarea câtor mai multe pricini, instituind, prin delegare, suficiente instanțe care, datorită apropierii geografice de împricinați, să fie în măsură să suplinească judecata domnească, rezolvând litigii pe care domnul, din cauze obiective, nu le putea soluționa. Astfel, atât boierii mari cât, şi ceilalţi dregători cărora domnul le delega atribuţii judecătoreşti aveau îndatorirea de a tranşa, pe baza unor norme juridice şi în cadrul unei proceduri organizate (potrivit dreptului cutumiar, omniprezent în epoca feudală) orice chestiune privind cauza ce le-a fost adusă spre rezolvare[126].

În vederea facilitării accesului la justiție, în Condica de porunci, corespondențe, judecăţi şi cheltuieli a lui Constantin Mavrocordat, s-a dispus: *„Deoarece mulţi locuitori nu pot, din cauza sărăciei, să facă faţă cheltuielilor unei lungi călătorii, pentru ca procesele să le fie judecate de către Curtea noastră şi pentru a nu li se poate face dreptate de către conducătorii ţinuturilor, am stabilit comisari aleşi din rândul nobilimii şi le-am acordat o pensie de la Visteria publică, le-am ordonat să facă dreptate săracilor, să-i ferească de orice nedreptate (...)"*[127].

Reglementări cu privire la instituția reprezentării ca mijloc de asigurare a accesului la justiție se regăsesc în Pravilniceasca condică a lui Alexandrul Ipsilanti –1780[128] și în Proiectul de pravilă, redactat de Andronache Donici (Codul Andronache Donici) – 1814[129]. Pravilniceasca condică a lui Alexandrul Ipsilanti numită și *„Monument de drept scris"*[130] cuprindea și dispoziţii cu privire la activitatea judecătorilor menite să asigure accesul la justiție[131]: *„Toţi judecătorii după datorie netăgăduită să se adune de dimineaţă la departamenturi şi foarte cu amănuntul şi cu luare aminte să judece pricinile ce se întîmplă, urmînd cu totul la poruncile pravililor şi la obiceiurile pământeşti (...) făr de a nu face la acestea niscarevaş tîlmăciri reale, căci oricare să va dovedi tîlmăcind sau stricînd pravila, unul care acela este să se pedepsească foarte greu. (...) Judecătorii să asculte foarte cu luare aminte, făr de a nu li se supăra de îndelungatele zise celor ce să judecă, şi să nu cuteze a zăticni zisele celui ce să judecă (...)*.

Totodată, Pravilniceasca Condică consacra expres și separaţia între funcţia executivă şi cea judecătorească[132] deoarece prevedea că nu se *„cuvine vreodată să se dea poruncă*

---

[126] PASCU S., HANGA V. *Crestomaţie pentru studiul istoriei statului şi dreptului R.P.R.* Vol. II. București: Editura Științifică, 1958, p. 718

[127] IONESCU C. *Dezvoltarea constituţională a României. Acte şi documente (1741-1991).* București: Lumina Lex, 1998, p. 31

[128] RĂDULESCU A. *Pravilniceasca condică – 1780.* București: Editura Academiei Române, 1957, p. 62

[129] DUȚU M. *O istorie a avocaturii române. De la origini până la primul război mondial.* București: Economică, 2001, p. 28

[130] MICULESCU P., CLIPA C. *Istoria dreptului românesc.* Timișoara: Universitas Timisiensis, 2002, p. 109

[131] PASCU S., HANGA V. *Crestomaţie pentru studiul istoriei statului şi dreptului R.P.R.* Vol. III. București: Editura Ştiinţifică, 1963, p. 837-838

[132] MICULESCU P., CLIPA C. *Istoria dreptului românesc.* Timișoara: Universitas Timisiensis, 2002, p. 133

domnească către judecători, cum şi în ce chip să caute pricina (...), ci să urmeze pravililor", fiind firesc ca şi domnul să voiască „ce şi pravilile poruncesc".

Cu excepția prevederilor privind instituția reprezentării ca mijloc de asigurare a accesului la justiție, în Manualul juridic al lui Andronache Donici întâlnim reglementări și cu privire la limitarea veniturilor pe care judecătorii ar urma să le primească pentru soluționarea litigiilor: *„Judecătoriul datoriu iaşte să primească cu blândeaţe pre aceia care cer să se mai cerceteze de iznoavă pricina lor. Judecătoriul să nu primească peşcheş decât un puţin lucru, care iaşte spre mâncare sau spre băutură"*[133].

Atât în Codul Calimach al Moldovei – 1817, cât și în Legiuirea lui Caragea Vodă (Codul Caragea al Munteniei) au fost inserate transformări de esenţă în domeniul dreptului procesual, determinate, mai cu seamă, de măsura modernizării instanțelor începută încă din vremea lui Alexandru Ipsilanti. Astfel, au fost introduse condicile de judecată la toate instanțele, iar formularea în scris a hotărârilor şi motivarea lor cu arătarea capului de pravilă (menţionarea legii pe care se bazează) au constituit un progres însemnat în domeniu. Totodată, vechiul probatoriu bazat pe misticism a trecut pe plan secundar în detrimentul înscrisurilor laice, a depozițiilor de martori oculari şi cercetările instanţei, iar instituția reprezentării ca mijloc de asigurare a accesului la justiție a fost pe larg recunoscută odată cu introducerea în justiție a mandatarilor sau avocaţilor (vechili de judecăţi)[134].

Regulamentele organice adoptate stipulau principiul separaţiei puterilor, justiția fiind despărţită de administraţie și a început să deţină organizare separată. Pe această cale s-a trecut la organizare pe baze noi a justiţiei[135], fiind stabilite pentru personalul judecătoresc măsuri noi cu scopul de a da eficienţă justiţiei şi a înlătura abuzurile. S-a pus accent pe selectare şi profesionalizare, s-a introdus salarizarea judecătorilor, încercându-se astfel să se confere o dimensiune deontologică activității acestora. Totodată, Regulamentele organice au adus în spaţiul juridic *„actori"* noi, precum procurorii şi avocaţii, al căror rol începe să devină tot mai important în derularea actului de justiție, odată cu trecerea către etapa modernă[136].

Regulamentul Organic al Munteniei din 1831, prevedea necesitatea acordării asistenței juridice în scopul asigurării unei apărări efective *„formalităţile cele rânduite de pravilă pentru alcătuirea jelbilor şi altor înscrisuri, ce dau prigonitoarele părţi în judecată, precum şi*

---

[133] PASCU S., HANGA V. *Crestomaţie pentru studiul istoriei statului şi dreptului R.P.R.* Vol. III. București: Editura Ştiinţifică, 1963, p. 825
[134] NEGRU I. *Istoria dreptului românesc.* Lugoj: Nagard , 2014, p. 98
[135] HANGA Vl. *Istoria dreptului românesc. Dreptul cutumiar.* Iași: Chemarea, 1993, p. 143
[136] NEGRU I. *Istoria dreptului românesc.* Lugoj: Nagard , 2014, p. 102

trebuinţa ce cearcă de mai multe ori de a se judeca prin oamenii cu mai multă ştiinţă de pravilă, cer ca stăpânirea să aşeze un număr hotărât de advocaţi. .... Însă cu toate că se află advocaţi ştiuţi de stăpânire, prigonitoarele părţi nu sunt oprite de a nu se judeca însele pentru pricinile lor de judecată de vor voi sau de a-şi rândui alţi vechili în care pot să se încreadă", iar în Regulamentul Organic al Moldovei se stipula că *„toţi lăcuitorii prinţipatului, fără osăbire, sânt supuşi rânduielilor giudecătoreşti a tribunalurilor aşăzate; supt această regulă se cuprind şi toți streinii ce se află supt protecție ori și a căria puteri, în toate pricinile și giudecățile ce ar avea cu pământenii"*[137], fapt ce demonstrează tendințe de instituire a unui mecanism privind asigurarea liberului acces liber la justiție tuturor locuitorilor.

În timpul domniei lui A.I.Cuza au fost elaborate coduri procesuale care la fel prin principiile consacrate în textul lor, instituiau mecanisme de asigurare a accesului la justiție în scopul desfășurării unui proces echitabil. Spre exemplu, „Codicele de procedură criminală" pus în aplicare la 30 aprilie 1865, prevedea principiul care guverna materia penală potrivit căruia orice infracţiune dă naştere la o acţiune publică (acţiunea penală propriu-zisă), fiind încredinţată unui corp de magistraţi cunoscuţi sub denumirea de Ministerul Public. Subiecte ale procesului penal erau: judecătorul, cel căzut sub acţiunea penală (inculpatul, acuzatul, condamnatul, persoana certată de judecată şi recidivistul), ministerul public (organul acuzării); partea civilă şi, dacă era cazul, partea responsabilă civilmente. Astfel celui căzut sub acțiunea penală i se atribuia calitatea de „*inculpat"* din momentul când autoritatea competentă a luat împotriva sa măsuri asigurătoare, cel de „*acuzat"* atunci când camera de acuzare a pronunțat împotriva lui dare în judecată, de „*condamnat"* când s-a pronunțat pedeapsa pronunțată de lege, iar „*certat de judecată"*, era considerat cel care a suferit cândva, mai înainte, o condamnare criminală, Recidivist, în materie criminală și corecțională, a fost cel condamnat pentru o crimă, și care a comis, în cei 10 ani după împlinirea condamnării, o altă crimă sau un alt delict[138].

Important este de menționat, că dreptul la apărare a existat pentru învinuit la toate etapele procesului, iar inculpatul sau reprezentantul ministerului public aveau dreptul să ridice excepţii în Camera de acuzare cu privire la faptă şi făptuitor. Totodată, împotriva hotărârii pronunțate de către instanţă, părţile sau ministerul public aveau dreptul să formuleze recurs ori să solicite revizuirea hotărârii pronunțate, care era admisă atât la organele de instrucţie, când dosarul se afla în această fază, cât şi la instanţă când hotărârea era definitivă, indiferent dacă obiectul îl constituia condamnarea sau achitarea inculpatului.

---

[137] NEGULESCU P., ALEXIANU G. *Colecţiunea vechilor legiuiri administrative.* București: Întreprinderile „Eminescu" S.A., 1944, p. 107, p. 317

[138] FIROIU D. V. *Istoria statului și dreptului românesc.* Vol I. Cluj – Napoca: Argonaut, 1998, p. 248

În materie procesual civilă, la 9 septembrie 1865 a fost decretat Codul de procedură civilă, care consfințea următoarele principii de bază:

- principiul conducerii procesului de către părţile din litigiu sau de către reprezentanţii lor, judecătorul având rolul de a supraveghea mersul judecăţii înlăturând toate actele neconforme;

- principiul publicităţii dezbaterilor, care înseamnă că judecata oricărui proces, trebuie să se desfăşoare într-o anume încăpere, denumită şedinţă publică, la sediul instanţei şi nu numai părţile, dar orice persoană care doreşte să urmărească modul de desfăşurare al judecăţii, are dreptul să o facă în toate fazele judecăţii;

- principiul contradictorialităţii dezbaterilor, părțile având posibilitatea să își expună pretenţiile sau apărările, probele şi argumentele faţă de solicitările celeilalte părţi[139].

În România, spre exemplu, un pilon important al asigurării accesibilității dreptului de acces la justiție, l-a constituit acordarea ajutorului financiar persoanelor lipsite de resursele necesare iniţierii unei proceduri judiciare în materie non penală. Astfel, Legea nr. 610 din 21 februarie 1923 privind organizarea şi unificarea corpului de avocaţi[140], prevedea expres că :

- „*fiecare consiliu al corpului de avocaţi va fi dator să organizeze un serviciu de asistență judiciară în cuprinsul circumscripţiei sale*", care va fi condus „*de unul din consilierii baroului, ajutat de un număr de avocaţi care îşi vor oferi voluntar serviciile sau se vor desemna de consiliu în ordine succesivă, şi se vor schimba prin buna înţelegere"* (art.98);

- *„acolo unde nu vor putea fi delegaţi avocaţi, asistenţa judiciară va fi condusă de judecătorul de ocol respectiv, ajutat de grefierul său*". *La cererea părţii judecătorul va desemna un avocat ca sfătuitor"* (art. 99);

- *„atât conducerea biroului de asistenţă judiciară cât şi susţinerea în justiție în baza delegaţiei date de acest birou, constituiesc servicii legalmente datorite"* (art.100);

- *„au dreptul la asistență judiciară persoanele care vor dovedi lipsa de mijloace printr-un certificat emanat în oraşe de la circumscripția polițienească respectivă, iar în județ de la perceptorul respectiv, menționând în el și averea, ocupația, etatea și numărul membrilor familiei solicitantului"* (art. 102).

Este de remarcat că instituția persoanei care acordă asistență juridică în scopul asigurării efectivității accesului la justiție, fie gratuit, fie contra unui anumit onorariu, a evoluat şi au urmat calea unei specializări progresive: pe de o parte s-a conturat gruparea avocaţilor pledanţi, a celor care în numele şi pentru clienţii lor apăreau în faţa organelor de împărţire a dreptății

[139]CERNEA E., MOLCUȚ E. *Istoria statului și dreptului românesc.* București: Press Mihaela SRL, 2001, p. 207
[140] Legea nr. 610 din 21 februarie 1923 privind organizarea şi unificarea corpului de avocaţi. În: Monitorul Oficial nr. 231 din 21 februarie 1923. Disponibil: http://www.legex.ro/Legea-610-1923-29.aspx (vizitat la 03.05.2022)

pledând, şi pe de altă parte gruparea celor care asumându-şi o specializare din ce în ce mai mare pe domenii şi subdomenii ale ştiinţei dreptului, acordau în principal consultanţă juridică[141].

În sistemul sistemul anglo-saxon persoanele care acordau asistență juridică în scopul asigurării accesului la justiție erau cunoscuți și sub denumirea de *„barristers”,* avocaţii pledanţi şi *„solicitors”* avocaţii de consultanţă, ultimii având dreptul de a pleda atât la instanțele de drept comun cât şi la instanțele de atac, dar fără acces la Curtea Supremă, cu excepția cazului când dețineau o calificare suplimentară denumită *„advocacy qualification”*[142].

Solicitorii în calitate de avocați de rang inferior, adunau materiale necesare la proces, sau exercitau dreptul de a acorda asistenţă juridică în judecătoriile de magistratură[143].

Tendințe de constituționalizare a dreptului de acces la justiție întâlnim în proiectul de constituţie pentru Moldova, elaborat de Mihail Kogălniceanu în anul 1848 care proclama că: *„Dreptatea este gratuită în toată întinderea ţării”* (art. 64), şi că *„sloboda apărare este închezăşluită atât în cele ţivile cât şi în cele criminale”* (art. 65)[144].

Constituţia din 1866 consfinţea principii constituţionale progresiste moderne, printre care și principiul separaţiei puterilor, fiind menționat că *„emană de la naţiune şi se exercită prin delegaţie”,* iar puterea judecătorească se execită de curţi şi tribunale, adică de organe speciale judecătorești, constituite în baza legii. Astfel, prin utilizarea sintagmei „*judecătorii ce-i dă legea” (*art. 14) Constituția din 1 iulie 1866, asigura dreptul oricărei persoane de a recurge la un judecător, adică dreptul de acces la justiție. Mai mult decât atât, era recunoscut și principiul supremaţiei Constituţiei, care presupunea că toate legile trebuie să corespundă Constituției, şi că aceasta nu poate fi suspendată nici total, nici parţial. Prin urmare, justiția era competentă să judece inclusiv constituționalitatea legilor în caz de contrazicere între o lege și Constituţie. Totodată, pe baza dreptului cetățenilor de a reclama în justiție faptele funcţionarilor publici care le-au lezat drepturile, s-a înființat și contenciosul administrativ ca o formă de control judecătoresc asupra actelor administraţiei, astfel că Consiliul de Stat creat în 1864 avea competenţa de a primi reclamaţiile particularilor pentru anularea unui act administrativ[145].

În comparaţie cu textele fundamentale anterioare prin care s-a încercat consacrarea accesului la justiție, constituțiile adoptate în condițiile regimului totalitar nu conțineau careva

---

[141] DĂNILĂ L. *Organizarea și exercitarea profesiei de avocat.* București: LUMINA LEX, 1999, p. 10-11
[142] *Dictionary of Law.* Oxford: University Press, 1994, p. 37, p. 375
[143] MĂRGINEANU I., OSOIAN L. *Avocatura în Republica Moldova – o subtilă diplomație în dezvoltare, instituție juridică a societății civile cu viziune spre integrarea europeană.* Chișinău: [s. n.], 2003, p. 8
[144] STRATAN V. *O perspectivă istorică asupra accesului la justiţie în dreptul românesc.* În: Analele Universității de Vest din Timișoara, Nr. 2 din 2019, p. 225
[145] ARAMĂ E. *Istoria dreptului românesc.* Chișinău: Reclama S.A., 2003, p. 103-104

prevederi clare cu privire la accesul la justiție ca un drept-principiu, ci doar specificau organele împuternicite să înfăptuiască justiția. Spre exemplu Constituția R.A.S.S.M. din 23 aprilie 1925 specifica că justiția se înfăptuiește de judecătile norodnice, de Judecata Supremă a RASS Moldovenești, cât și de judecătile speciale ale Uniunii RSS, iar procesul de judecată numit și *„dizlegarea afacerilor*" era deschis și se petrecea în limbile moldovenească și ucraineană, fiind asigurat un traducător celor care nu cunoșteau limba, deoarece în partea de casație-revizie, Judecătoria Principală a RASSM se supunea controlului Judecătoriei Supreme a RSS Ucrainene[146].

Indiferent că erau organizate instanțe competente să examineze litigiile, un factor care pune sub îndoială efectivitatea actului de justiție este faptul că Procuratura U.R.S.S. avea dreptul de a cere orice dosar la orice fază a procesului, inclusiv de a cere reexaminarea sentinţei sau deciziei judecătorești[147]. Totuși, un pas semnificativ în scopul asigurării accesului la justiție ar fi organizarea birourilor colective de asistență juridică. Astfel, prin ordonanţa Comitetului Executiv Central al U.R.S.S., la 24 octombrie 1924 au fost aprobate „Bazele organizării judecătorești în U.R.S.S. şi în republicile unionale", iar în art.17 se menţiona că pentru acordarea asistenţei juridice populaţiei şi în scopul efectuării apărării se formează colegii ale apărătorilor. În anul 1925 în Balta, capitala de atunci a R.A.S.S.M. a fost format Colegiul apărătorilor din R.A.S.S.M. în frunte cu Prezidiul temporar (organ executiv al Colegiului), care exercita în această perioadă conducerea, acordând, asistenţă juridică populaţiei. În anul 1927 pe teritoriul RASSM funcționau 13 consultaţii juridice[148].

Constituțiile ulterior aprobate la fel se refereau la organizarea judecătorească şi procuratură, fără însă a consacra exhaustiv accesul la justiție ca un drept – garanţie, așa cum rezultă din art. 10 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului[149], art. 14 alin. (1) şi alin.(5) din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice[150] sau art. 6 alin. (1) şi art. 13 din Convenţia Europeană a Drepturilor Omului[151].

---

[146] SMOCHINĂ A. *Organele constituționale ale Republicii Moldova în condițiile regimului totalitar.* Chișinău: Tipografia PRAG-3, 2001, p. 14

[147]ARAMĂ E. *Istoria dreptului românesc.* Chișinău: Reclama S.A., 2003, p. 161

[148] FRUNZĂ I. *Organele judiciare şi extrajudiciare din Moldova sub regim totalitar bolşevic.* Chişinău: Pontos, 2000, p. 162

[149]Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, New-York, 10 decembrie 1948, ratificată de Republica Moldova prin Hotărîrea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. În: Tratate Internaţionale, Vol. I. Chişinău – 1998, p. 11 – 17.

[150] Pactul internaţional cu privire la drepturile civile și politice, New-York, 16 decembrie 1966, ratificată de Republica Moldova prin Hotărîrea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. În: Tratate Internaţionale, Vol. I. Chişinău – 1998, p. 30 – 49.

[151] Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, Roma, 04 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298-XIII din 24.07.1997. În: „Tratate Internaţionale", Vol. I. Chişinău – 1998, p. 341 – 358.

Odată cu declararea puterii judecătorești subordonată numai legii, iar amestecul în înfăptuirea justiţiei – inadmisibil, accesul liber la justiție a fost constituționalizat și expres consacrat în Constituţia Republicii Moldova. Astfel, în corespundere cu art.20 din Constituţia Republicii Moldova „*Orice persoană are dreptul la satisfacţie efectivă din partea instanţelor judecătoreşti competente împotriva actelor care violează drepturile, libertăţile şi interesele sale legitime. Nici o lege nu poate îngrădi accesul liber la justiţie"*[152].

În ordinea celor cercetate, ne alăturăm opiniilor precum că numai într-un stat de drept este asigurată domnia dreptului și supremația legii, separarea și colaborarea puterilor în stat[153], iar exigențele principiilor statului de drept consacrate în textul constituțiilor asigură supremaţia Constituţiei, sincronizarea sistemului de drept cu conţinutul normativ al acesteia[154], considerent din care, statul are obligația de a nu exclude pe nimeni de la posibilitatea de a beneficia de sistemul de justiție, ca mecanism de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale, or, accesul la justiție se afirmă ca un drept general și egal[155].

Norma constituțională, la rândul său, implică o corectă delimitare între dreptul la acţiune în justiție şi obligaţia constituţională de ocrotire a drepturilor, libertăţilor şi intereselor legitime, fapt ce v-a fi dezvoltat în cursul prezentului studiu, or, potrivit argumentelor expuse, accesul la justiție reprezintă un veritabil principiu al dreptului internaţional şi intern, care rezidă în dreptul fundamental al persoanei de a se adresa instanțelor de judecată și de a formula cereri prin care să urmărească ocrotirea sau constituirea unui drept al său.

1.3. Concluzii la Capitolul 1

Urmare a celor analizate, conchidem:

1)Deși în literatura de specialitate autohtonă întâlnim diverse studii care abordează accesul la justiție atât ca drept fundamental, cât și ca principiu constituțional, prezentul demers științific vine să completeze obiectul de cercetare prin prisma elucidării garanțiilor de sorginte constituționale și procedurale care asigură persoanelor un acces liber, egal, real și efectiv la justiție.

---

[152] Constituţia Republicii Moldova adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27 august 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.

[153] COSTACHI Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept. Monografie.* Chișinău: S.n., 2019 (Tipogr. "Print Caro"), p. 46.

[154] GUCEAC I. *Constituționalismul şi statul de drept în Republica Moldova. Realităţi şi perspective.* În revista: AKADEMOS, nr.3, 2017, p. 79

[155] ZAHARIA V. *Accesul la justiţie: concept, exigenţe, realizări şi perspective.* Chişinău: Cartier Juridic, 2008, p. 18

2) Analiza reflecțiilor doctrinare a permis să identificăm aspectele mai puțin abordate și să venim cu propriul aport, fiind pe această cale determinat faptul că importanța deosebită a accesului la justiție sau a *„dreptului la un judecător”*, rezidă în supremaţia dreptului şi implică un control eficient al oricărei ingerinţe a statului în drepturile persoanelor, cu toate garanţiile oferite de puterea judecătorească. Subsecvent, un stat de drept nu poate fi conceput fără a oferi justițiabililor săi o justiție aptă să corecteze încălcările regulii comune, fapt demonstrat prin numeroasele reglementări începând cu perioada antică și până în prezent, și care au culminat cu constituționalizarea dreptului de acces la justiție în majoritatea constituțiilor lumii.

3) Simpla declarare a drepturilor şi libertăților nu asigură de la sine, o protecție eficientă a acestora, însă, prin consfințirea acestora în Legea fundamentală, așa cum s-a procedat cu accesul la justiție, se constituie una dintre garanțiile respectării drepturilor şi libertăților fundamentale, întrucât numai astfel drepturile şi libertățile cetățenești capătă forța juridică a unei dispoziții constituționale[156].

În legătură cu cele reținute și analizate, formulăm următoarea *problema științifică importantă:* elucidarea dreptului constituțional de acces liber la justiție ca garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil, fapt care generează necesitatea clarificării dimensiunilor și a conținutului său complex, în contextul unei societăți democratice, a rolului autorității judecătorești, a dificultăților pe care le întâmpină realizarea acestui drept, precum și a modalităților și a mecanismelor necesare depășirii respectivelor dificultăți.

Prin urmare, identificarea și analiza garanțiilor unui acces efectiv la justiție în condițiile unui proces echitabil rămâne a fi un demers actual care prezintă interes deosebit în contextul reformei justiției și integrării europene a Republicii Moldova.

---

[156] SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Aspecte privind evoluția și consacrarea dreptului de acces liber la justiție.* În: Revista Națională de Drept nr. 1, 2022, p. 122

2. ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE – DREPT FUNDAMENTAL CU VALOAREA DE PRINCIPIU CONSTITUȚIONAL

2.1 Semnificația științifico-juridică a dreptului de acces liber la justiție

În literatura de specialitate s-a configurat conceptul potrivit căruia justiția reprezintă o virtute, un sentiment de echitate, de dreptate, purtând o puternică amprentă subiectivă, care este privită ca idealul intangibil al dreptului, ultima şi cea mai înaltă expresie a dreptului, iar asigurarea accesului la justiție constituie una dintre cele mai eficiente garanții procedurale pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale prevăzută în majoritatea constituțiilor, reprezentând cheia de boltă a tuturor garanţiilor procedurale a drepturilor şi libertăţilor fundamentale[157].

Astfel, restabilirea normelor încălcate prin actul justiției[158], a devenit un element esențial al dezvoltării drepturilor omului, democrației și statului de drept, întrucât garantarea, exercitarea şi respectarea drepturilor omului sunt strâns legate de organizarea vieții politice şi de stat, de ansamblul măsurilor luate pe teritoriul unei țări pentru reglementarea raporturilor umane. Subsecvent, justiția mai reprezintă opțiuni şi soluții bazate pe exigențele dreptății, moralității şi corectitudinii atât în procesul de elaborare a dreptului, cât şi în procesul de aplicare a normelor juridice[159].

În această ordine de ideii, justiția este acea stare generală ideală a societății, realizată prin asigurarea pentru fiecare individ în parte și pentru toți împreună a satisfacerii drepturilor, libertăților și intereselor lor legitime, or, practica demonstrează că puterea judecătorească a jucat și joacă un rol deosebit în apărarea și realizarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, precum și a celorlalte drepturi și interese legitime deduse judecății.

Puterea judecătorească este separată de celelalte puteri ale statului, având atribuții proprii ce sunt exercitate prin instanțele judecătorești, în conformitate cu principiile prevăzute de Constituție și celelalte legi.

Puterea judecătorească se exteriorizează și în activitatea competentă de decizie asupra conflictelor apărute între diferite subiecte de drept prin aplicarea legii în vigoare, iar pentru a

---

[157] DELEANU I. *Instituţii şi proceduri constituţionale în dreptul comparat şi în dreptul român.* Arad: Servo-Sat, 2003, p. 475; CIOBANU V.M. *Tratat teoretic şi practic de procedură civilă.* Bucureşti: Naţional, 1996, p. 10
[158] POPA V. *Tratat de drept constituțional și instituții politice.* Chișinău: Notograf Prim SRL, 2021, p. 156
[159] DUNĂREANU I.A. *Justiţie, judecător, management.* Bucureşti: ALL Beck, 2005, p. 3

concretiza și a conferi plenitudine dreptului de acces liber la justiție, legiuitorul stabilește prevederi constituționale și le dezvoltă, le concretizează detaliat în legile organice. Astfel, aceste prevederi au valoare de principiu pentru întregul sistem de drept, ele reprezentând, de fapt, temeiul oricărui demers legislator[160].

În acest sens, reținem conceptul că liberul acces la justiție are semnificaţia atât a unui principiu constituţional prin intermediul căruia se garantează exercitarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, dar şi a unui de organizare şi funcţionare a justiţiei ca premisă esenţială pentru existenţa statului de drept[161], întrucât protecția drepturilor și libertăților omului este asigurată anume prin reacția statului la încălcarea acestora, exprimată prin aplicarea constrângerii juridice în vederea sistării încălcării drepturilor și libertăților, impunerii restabilirii acestora, reparării prejudiciilor cauzate, și/sau sancționării factorilor care au admis lezarea valorilor sociale date.

În opinia prof. Alexandru ARSENI, odată cu cristalizarea statului de drept şi democratic, s-a evidențiat şi rolul autorității judecătorești în societate, întrucât au devenit tot mai pronunțate demersurile cetățenilor către puterea judecătorească privind restabilirea drepturilor lor legitime, încălcate, inclusiv şi de autoritățile statului[162].

În acest sens, împărtășim opinia precum că justiția semnifică instanțele judecătorești şi opera lor de judecată, desfășurată în conformitate cu legea, cu idealurile de morală şi de echitate, de bună-credinţă, corectitudine, justeţe şi echilibru în relaţiile sociale[163], or, prin actul de justiție se stabilește ceea ce este şi ceea ce nu este legal, în conformitate cu prevederile legale, se delimitează ceea ce este just de ceea ce este injust, se restabilesc drepturile încălcate şi are loc sancţionarea juridică a celui vinovat de comiterea actelor ilegale[164].

În opinia prof. Gheorghe COSTACHI, într-un stat de drept, obligația fundamentală a statului de a asigura protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, prin intermediul constrângerii juridice, este indisolubil legată de cea de asigurare a respectării valorilor date

---

[160] COJOCARIU B.N., LUPAȘCU Z., MOROZAN N., ZAGORNEANU A. *Aplicarea garanțiilor judiciare pentru evitarea restrângerii exercițiului unor drepturi și libertăți fundamentale ale omului.* În: Abordări moderne privind drepturile patrimoniale. Chisinau: MS Logo, 2022, p. 311-312

[161] DAMASCHIN M. *Dreptul la un proces echitabil în materie penală.* Bucureşti: Universul Juridic, 2009, p.53

[162] ARSENI A. *Autoritatea judecătorească – veritabilă instituţie de realizare a ramurii puterii de stat în condiţiile edificării statului de drept*. În: Revista Națională de Drept, nr. 11, 2013, p. 16

[163] IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală şi în noile coduri de procedură.* Bucureşti: Universul Juridic, 2010, p. 44

[164] CREANGĂ I., GURIN C. *Drepturile şi libertăţile fundamentale. Sistemul de garanţii.* Chişinău: TISH, 2005. p. 263

nemijlocit în procesul aplicării acesteia, pentru a se exclude posibilitatea exercitării ilegale a constrângerii și evitării exceselor și abuzurilor din partea statului asupra cetățenilor săi[165].

Din această perspectivă, pe parcursul perioadei de afirmare a statului de drept, justiția s-a consolidat ca o funcție statală, prin intermediul căreia autoritățile competente sunt chemate să pronunțe dreptul, care se realizează în mod suveran de stat, constând în activitatea de soluţionare a proceselor civile, penale, administrative, comerciale, etc., în aplicarea de sancţiuni, precum şi în restabilirea drepturilor şi intereselor legitime[166].

În aceeași ordine de ideii, justiția este percepută ca acel mecanism destinat soluționării unui conflict juridic și care se realizează prin aplicarea legii de către sistemul judiciar în cadrul unor proceduri penale, civile, administrative, de arbitraj și constituționale[167]. Subsecvent, fără o organizare corespunzătoare a puterii de stat, o repartizare concretă a sarcinilor, funcțiilor și împuternicirilor diferitelor organe ale puterii, în lipsa unei anumite ordini de interacțiune a acestora etc., nu poate fi vorba de domnia dreptului, de legi care să corespundă acestuia, cu atât mai mult de supremația lor. Nerespectarea cerințelor legii ce corespunde dreptului face imposibilă organizarea sistemului puterii în statul de drept și realizarea drepturilor și libertăților omului[168].

Considerăm că corect s-a reținut faptul că, justiția poate fi înfăptuită doar de către instanțele judecătorești şi în numele legii, fiind exercitată numai prin metode stabilite de lege, prin examinarea şi soluţionarea în şedinţele de judecată a cauzelor civile, penale sau a celor ce izvorăsc din raporturile administrative şi realizată într-o formă procesuală stabilită de lege[169].

Autoritatea judecătorească investită cu funcția jurisdicțională, își are sediul juridic în primul rând în Constituție și, în al doilea rând, în legi organice, care reglementează în detaliu funcționarea acestei autorități. Astfel, ca parte componentă a puterii de stat, puterea judecătorească influențează direct exercitarea drepturilor și libertăților omului, fapt care impune asigurarea autonomiei și independenței sale[170].

Este de reținut că și statul de drept a devenit de neconceput fără justiție, întrucât lipsa justiţiei veritabile înseamnă arbitrar şi nedreptate, or, viaţa socială trebuie să se desfăşoare

---

[165] COSTACHI Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept:* Monografie. Chișinău: Print-Caro, 2021, p. 58
[166] DAMASCHIN M. *Dreptul la un proces echitabil în materie penală.* București : Universul Juridic, 2009. p. 28
[167] НАДЕЛЯЕВА Т. В. *Современное понятие и сущность правосудия в Российской Федерации.* В: Российский юридический журнал, 2011, № 6, с. 60–65.
[168] COSTACHI Gh. *Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova.* Chișinău: S.n., 2009, p. 15; COSTACHI Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept. Monografie*. Chișinău: S.n., 2019 (Tipogr. „Print Caro"), p. 45
[169] CÂRNAȚ T. *Drept constituțional.* Ediția a II-a. Chișinău: „Print – Caro" SRL, 2010. p. 454
[170] ARSENI A., BALABAN S. *Legalitate și legitimitate – principii de bază aplicate în reglementarea organizării și funcționării sistemului judecătoresc.* În: Studia Universitatis Moldaviae, nr. 3, 2022, p. 100

potrivit constituţiei şi legilor, în mod firesc trebuie să existe o funcție (o putere, o autoritate) care să le cunoască şi să le poată interpreta şi aplica atunci când sunt încălcate. Anume această funcție a fost şi este încredinţată unei autorităţi (puteri) distincte, învestită cu puteri statale care îi dau eficiență şi care trebuie să fie independentă şi imparțială. Prin urmare, este cunoscut şi admis că nu poţi fi judecător în propria cauză, pentru că, obiectiv, nu poţi fi nici independent, nici imparţial. Anume din aceste considerente s-a statuat că actul de justiție poate fi înfăptuit numai de un al treilea[171].

Protecția judecătorească s-a conturat ca fiind cel mai eficient mijloc de protecție a drepturilor și libertăților de către stat, iar consacrarea dreptului cetățenilor la protecție judecătorească prin libertatea accesului la justiție, Constituția a oferit fiecăruia posibilitatea de a cere justiției restabilirea echității și dreptății, indiferent de sfera relațiilor sociale în cadrul căreia au fost încălcate drepturile și libertățile lui, ceea ce face din puterea judecătorească un protector real al persoanei față de pericolele ce pot să parvină de la semenii săi sau de la autoritățile statului[172].

Fiind privită ca o funcție a statului, al cărei scop este acela de a examina și soluționa diferite conflicte sociale legate de încălcări reale sau presupuse a normelor juridice[173], justiția prezumă și faptul că judecătorul care a fost învestit cu soluţionarea unei cereri nu poate refuza judecata, sub sancţiunea denegării de dreptate[174], deoarece nici o altă autoritate decât instanțele judecătorești legal instituite nu poate înfăptui justiția, or, prin pronunțarea unor hotărâri care să se bucure de autoritatea lucrului judecat şi de forță executorie, justiția reprezintă acel instrument în care oamenii cred că-i poate apăra atunci când drepturile şi interesele legitime le sunt încălcate, ca exponent al dreptății mereu triumfătoare[175].

Este de reținut, că instanțele de judecată acţionează în calitate de autoritate statală specializată în activitatea de distribuire a justiţiei, care poate fi organizată pe principiul unicităţii justiţiei civile şi a justiţiei penale sau pe principiul separaţiei celor două forme de realizare a justiţiei. În temeiul primului principiu aceleaşi instanţe judecătoreşti judecă şi cauzele civile şi

---

[171] ARSENI A. *Recursul constituţional-pârghie de garantare a drepturilor omului în justiție*. În: Avocatul Poporului, nr. 10, 2008, p. 2.
[172] COSTACHI Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept:* Monografie. Chişinău: Print-Caro, 2021, p. 462
[173] САВИТСКИЙ В. М. *Комментарий к ст. 118 Конституции РФ 1993 г. В:* Конституция Российской Федерации. Комментарий. Москва, 1994, с. 499;
[174] IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală şi în noile coduri de procedură.* Bucureşti: Universul Juridic, 2010. p. 49
[175] MURARU I., TĂNĂSESCU E. S. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Vol. II. Bucureşti: CH Beck, 2006. p. 268

cauzele penale, iar în temeiul celui de-al doilea principiu funcţionează instanţe judecătoreşti care judecă numai cauzele civile şi instanţe judecătoreşti care judecă numai cauzele penale.[176]

Astfel percepută ca o stare ideală a societăţii, caracterizată prin traducerea în fapt a integrității drepturilor subiective ale tuturor membrilor ei, justiția presupune și că orice persoană care se consideră lezate într-un drept al său poate să se adreseze unei instanţe judecătoreşti competente pentru a obţine dreptate din partea acesteia. Respectiv, numai prin actul de justiție se poate obține o egalitatea cât mai desăvârşită, datorită unui studiu mai amănunțit al situaţiilor de fapt în limitele drepturilor şi îndatoririlor[177], or, funcțiile justiţiei sunt anume de a interpreta şi aplica legile în cazuri concrete, de a judeca şi aplica sancţiuni, de a face dreptate, iar realizarea acestor funcţii este asigurată prin: publicitatea, oralitatea şi contradictorialitatea dezbaterilor, obligaţia de motivare a hotărârilor, posibilitatea exercitării căilor de atac[178].

Justiția semnifică și un echilibru între părți[179], care poartă amprenta subiectivismului[180], din considerentul că partea care a pierdut procesul simte nevoia să provoace o nouă judecată, la o instanţă superioară, unde speră că i se va recunoaște dreptatea[181].

Prof. Ion GUCEAC, atribuie justiției următoarele caracteristici[182]:

- obiectul specific al activității desfăşurate îl formează soluţionarea litigiilor juridice prin intermediul unor acte ce se bucură de o stabilitate mai mare decât acea a actelor administrative;

- se poate exercita numai pe baza unor sesizări din partea celui interesat sau a altor organe de stat prevăzute de lege;

- constă în luarea unor măsuri însoţite de constrângerea de stat prin care persoana cu comportament ilegal este obligată să restabilească situaţia anterioară a acestei încălcări, sau se aplică privaţiunea de libertate, amenda şi alte sancţiuni astfel încât în scopul restabilirii echilibrului social tulburat cel ce a încălcat legea şi ceilalți cetățeni să fie determinați să nu mai săvârșească asemenea fapte;

- se exercită prin judecătorii aflaţi în serviciul legii şi care nu se supun decât legii, şi nu nu pot primi ordine sau îndrumări de la nici o autoritate a statului;

---

[176] LEȘ I. *Tratat de drept procesual civil.* Bucureşti: C. H. Beck, 2008, p. 60; Theodoru Gr. *Tratat de drept procesual penal.* București: Hamangiu, 2008, p. 61.
[177] DJUVARA M. *Teoria generală a dreptului. Drept raţional, izvoare şi drept pozitiv.* Bucureşti: ALL BECK, 1999, p. 270
[178] MURARU I., IANCU Gh. *Drepturile, libertăţile şi îndatoririle constituţionale.* Bucureşti: IRDO, 1992. p. 36
[179] DOGARU I., DĂNIȘOR D.C., DĂNIȘOR Gh. *Teoria generală a dreptului.* Bucureşti: Ştiinţifică, 1999, p. 75
[180] PERROT R. *Institutions judiciaires.* Paris: Montchrestien, 2000, p. 21
[181] CIOBANU V.M. *Tratat teoretic şi practic de procedură civilă.* Bucureşti: Naţional, 1996, p.11
[182] GUCEAC I. *Curs elementar de drept constituţional.* Volumul II. Chişinău: F.E.P. Tipografia Centrală, 2004. p. 421

- se exprimă în decizii de speţă, care spre deosebire de legiuitor, judecătorul nu poate stabili norme de aplicare generală;

- se exprimă după ce s-a produs un fapt prin care ordinea de drept a fost încălcată sau un fapt cu potenţial generator de conflict;

- hotărârile judecătorești au autoritatea de a judeca în privinţa obiectului judecăţii, pentru cauza litigiului şi între părţile în proces;

- organele judecătorești au obligaţia să-şi motiveze hotărârile, care reprezintă o garanţie de legalitate, ce nu se regăseşte în activitatea autorităţilor legislative şi executive;

- procedura în faţa instanțelor judecătorești este supusă unui anumit formalism.

Conceptul de justiție în sensul cel mai larg, include atât sistemul organelor acreditate cu înfăptuirea ei, cât și activitatea desfășurată de aceste organe[183]. Subsecvent, odată cu apariţia regimurilor democratice, au fost puse și bazele administrării justiției în numele poporului, întrucât justiția semnifică atât valoare etică, un sentiment de echitate[184], dar şi un mecanism ce produce echilibrul necesar relaţiilor interumane, după cum sugerează simbol ei - balanţa.

Prin intermediul instanțelor judecătorești legal instituite statul este obligat să se pronunţe în orice cauză ce-i este deferită spre judecată, or, judecătorul care a fost învestit cu soluţionarea unei cereri nu poate refuza judecata, sub sancţiunea denegării de dreptate[185]. Mai mult decât atât, dacă legea prezintă neclarităţi sau lacune, judecătorul este obligat să recurgă la interpretarea legii, iar în lipsă de text expres, să apeleze la analogia legii ori la analogia dreptului pentru a soluționa cauza cu care a fost învestit.

Având în vedere cele expuse, susținem opinia că partea interesată, nu va putea să aleagă la libera ei apreciere instanța căreia i se va adresa, ci, sub sancţiunea eventuală a declinării de competență sau ca acţiunea să-i fie respinsă ca greşit introdusă, aceasta va trebui să se adreseze instanţei anume prevăzută de lege, însă odată ce este depusă acțiunea, este în obligaţia corelativă a statului ca, prin instanța competentă, să se pronunţe asupra acestei acţiuni[186], fie ea chiar nefondată în fapt ori în drept.

Accesul la justiție garantează că litigiul în care figurează ca parte persoana, să fie judecat în fond de acea instanţă care este prevăzută de lege, ci nu de către instanța pe care şi-o doreşte, or,

---

[183] RĂDULESCU A. *Puterea judecătorească. Constituția din 1923 în dezbaterea contemporanilor.* București: Humanitas, 1990, p.98

[184] PERROT R. *Institutions judiciaires.* Paris: Montchrestien, 2000. p. 21

[185] IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală şi în noile coduri de procedură.* București: Universul Juridic, 2010. p. 49

[186] CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului.* Comentarii și explicații. Vol. I. București: C.H. BECK, 2007, p. 176

instanțele sunt constituite într-un sistem, iar fiecărei verigi i se stabilește o anumită competență, fie în funcție de obiectul sau natura litigiului (competență materială), fie având în vedere spaţiul teritorial în care ea se exercită (competență teritorială)[187] .

În opinia prof. Ioan LEȘ, competenţa reprezintă o componentă a jurisdicţiei, pe motiv că judecătorul este învestit cu o jurisdicţie, care este limitată la cazurile prevăzute în lege[188].

Într-o altă ordine de ideii, conceptul de *„justiţie”* se suprapune noțiunii de „*jurisdicție*”, din considerentul că jurisdicția constă în puterea statală de a decide asupra conflictelor între diferite subiecte de drept, persoane fizice sau juridice, prin aplicarea legii.[189]

Activitatea instanţei judecătorești privind soluţionarea litigiilor juridice este privită ca „*jurisprudenţă”,* iar aspectul referitor la obiect şi spaţiu al acestei activităţi poate fi definit ca *„jurisdicţie”*[190]*,* or, justiția într-o societate democratică, reprezintă o aşezare piramidală, ierarhică, ordonare care are o relevanţă juridică deosebită pentru cel puţin două instituţii procedurale, competenţa şi căile de atac, iar regula dublului grad de jurisdicţie asigură o garanţie pentru ca o eventuală eroare să fie îndreptată, dar şi, un temei pentru partea nemulţumită de a solicita şi de a obţine, dacă se justifică o atare soluţie, prin desfiinţarea hotărârii date în fond.

În opinia autorului, sintagmele „*putere judecătorească*” şi „*putere jurisdicţională*” nu sunt sinonime, însă reprezintă caracteristicile imanente statului ca instituţie şi care se materializează de la sine. Termenii „*autoritate judecătorească*” şi „*autoritate jurisdicţională*” sunt adecvaţi menirii lor pentru a pune în practică „*puterea judecătorească*” nepalpabilă în esenţa ei. Subsecvent, autoritatea judecătorească reprezintă unitatea corpului de magistraţi (judecători), încadraţi în sistemul distinct al organelor judecătoreşti, chemaţi prin realizarea puterii judecătoreşti, în conformitate cu prevederile Constituţiei şi altor legi, să săvârşească actul de justiție, să facă dreptate, or, a face justiție înseamnă a face dreptate[191].

Astfel, în opinia autorului[192], exprimarea „*autoritate jurisdicţională”* nu diminuează rolul justiţiei, ci evidenţiază similitudinea de conţinut şi principii între mai multe activităţi care se impun, atunci când legile nu sunt executate, or, justiţia rămâne partea substanţială a activităţii jurisdicţionale. Astfel, ansamblul judecăților lor formează jurisprudenţa, care limpezeşte textele

---

[187] DRĂGANU T. *Liberul acces la justiţie.* București : Lumina Lex, 2003, p.11
[188] LEȘ I. *Sisteme judiciare comparate.* Bucureşti: All Beck, 2002, p. 3
[189] COSTIN M. *Dicţionar de drept procesual civil.* Bucureşti: Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983. p. 287
[190] ARSENI A., IVANOV V., SUHOLITCO L. *Drept constituţional comparat.* Chișinău: CE USM, 2003, p.186
[191] ARSENI A., GHEDROVICI N. *Autoritatea judecătorească şi unele cerinţe întru realizarea autentică a actului de justiţie: reglementări legale şi abordări teoretice.* În: Revista Națională de Drept, nr. 11, 2014, p.10
[192] ARSENI A. *Autoritatea judecătorească – veritabilă instituţie de realizare a ramurii puterii de stat în condiţiile edificării statului de drept*. În: Revista Națională de Drept, nr. 11, 2013, p. 18

obscure, ambigue, cu mai multe sensuri sau lacune şi uneori le completează, or, rolul justiţiei este de a aplica dreptul, şi nu de a crea drept.

Dreptul de acces la justiție ghidează persoana fizică sau juridică, parte a unui diferend, să determine ori să declanşeze soluţionarea acestuia de către *„puterea judecătorească”,* precum și să o sesizeze pe aceasta, pe când „*dreptul de acces la o instanţă”* vizează atributele determinante pentru instanța de judecată prevăzută de lege şi care a fost sesizată sau pentru judecătorul independent şi imparţial învestit cu puterea de a rosti dreptul[193].

Indiferent de cele reținute cu privire la termenii utilizați, justiţia reprezintă o dovadă a gradului de dezvoltare şi a locului unui stat în procesul general de civilizare, or, odată ce judecătoriile au devenit instituţii de stat, se demonstrează că omenirea s-a dezis de răfuiala fără judecată (linşarea)[194].

În ordinea celor expuse, reținem că procesul de creare a statului de drept durează în timp şi necesită schimbări fundamentale în domenii-cheie ale vieții publice şi sociale a ţării, precum şi în conştiinţa juridică a cetățenilor, considerent din care, calitatea de element-cheie al acestui proces poate fi atribuită reformei justiţiei, orientată spre crearea unui sistem de protecție jurisdicţională a drepturilor şi libertăţilor omului, funcție primordială a sistemului judiciar.

În opinia prof. Ion GUCEAC, accesul la justiție capătă un anumit sens doar în cazul în care instanța de judecată este capabilă să restabilească în drepturi persoana ale cărei drepturi şi interese legitime au fost încălcate, în caz contrar, normele constituţionale care consacră acest drept vor rămâne literă moartă[195].

Astfel, dreptul de acces la justiție urmează să satisfacă trei așteptări ale justiţiabilului: a) accesul propriu-zis la judecător; b) obţinerea unei hotărâri în legătură cu pretenţia exprimată prin acţiune; şi c) punerea în executare a hotărârii astfel pronunțate[196], or prin prisma prevederilor art.20 din Constituţia RM, orice persoană are dreptul la satisfacţie efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertăţile şi interesele sale legitime, iar statului îi revine obligaţia de a lua măsurile necesare pentru ca executorii judecătorești să poată duce la îndeplinire sarcina cu care au fost învestiți, în vederea executării hotărârii instanței.

---

[193] DELEANU I. *Drepturile fundamentale ale părţilor în procesul civil.* București:Universul Juridic,2008,p.129-131

[194] GORIUC S. *Puterea judecătorească în sistemul separaţiei puterii în stat.* În: Protecţia drepturilor omului: mecanisme naţionale şi internaţionale, Chișinău, 2014, p. 36

[195] GUCEAC I. *Liberul acces la justiţie în legislaţia naţională şi prevederile Convenţiei Europene pentru apărarea Drepturile Omului şi Libertăţilor Fundamentale.* În revista: Akademos, nr.2(21), 2011, p.43

[196] RIDEAU J. *Le droit au juge dans l'Union européenne.* Paris: LGDJ, 1998, p.12

Dreptul la executarea unei hotărâri judecătorești constituie parte integrantă a dreptului de acces la justiție, care semnifică nu doar posibilitatea juridică efectivă a persoanei de a se adresa unui organ de plină jurisdicţie pentru soluţionarea unei contestaţii şi obţinerea unei satisfacţii, ci şi dreptul de executare a hotărârii obţinute, iar sub acest aspect, Curtea Europeană a Drepturilor Omului[197] a reținut că dreptul de acces la justiție ar fi iluzoriu şi lipsit de eficienţă dacă statul ar permite ca o hotărâre judecătorească sau un alt înscris care constituie titlu executoriu să rămână neexecutată în detrimentul unei părţi, or, executarea unei sentinţe sau a unei hotărâri, indiferent cărei jurisdicţii ar aparţine, trebuie considerată ca făcând parte integrantă din proces, întrucât dreptul la executarea hotărârii judecătorești este un drept circumscris accesului liber la justiție.

Reieșind din cele menționate, dreptul de acces la o instanță include: a) dreptul de a iniția o acțiune în justiție; b) dreptul la o soluționare pe fond a unei cauze privind drepturile și obligațiile civile; c) dreptul la inadmisibilitatea revizuirii nefondate a unei hotărâri judecătorești care a intrat definitiv în vigoare[198].

Tratat ca principiu fundamental de realizare a justiției, accesul la justiție se identifică prin:

- dreptul de a depune plângere la instanță pentru orice persoană interesată de protecția judiciară, chiar dacă încălcarea a fost doar presupusă;

- existența unor drepturi procesuale care oferă posibilitatea de a participa activ la apărarea intereselor cuiva;

- atribuirea examinării cauzelor în competența instanței de judecată cea mai apropiată din punct de vedere teritorial de locul de reședință al cetățenilor pentru a asigura cheltuială minimă de timp și bani;

- absența oricăror obstacole materiale;

- disponibilitatea asistenței juridice[199].

În literatura de specialitate, întâlnim opinii potrivit cărora, cel mai important obstacol, care nu poate fi eliminat exclusiv prin mijloace procedurale, este distanța dintre subiectul dreptului și sediul instanței de judecată care este împuternicită să examineze litigiul, întrucât presupune costuri suplimentare legate de necesitatea deplasării la sediul instanței. În acest caz, se consideră

---

[197] Ct.E.D.O., Cazul Hornsby contra Greciei, hotărîrea din 19 martie 1997, cererea nr. 18357/91. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58020 (vizitat la 14.08.2022); Ct.E.D.O., Cazul Pini şi Bertani şi Manera şi Atripaldi împotriva României, hotărîrea din 22 iunie 2004, cererile nr. 78028/01 şi 78030/01. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122719 (vizitat la 14.08.2022)

[198] ЗИМНЕНКО Б. Л. *Право на справедливое судебное разбирательство в условиях фактических обстоятельств дела: практика Европейского суда по правам человека в отношении Российской Федерации.* В: Законы России: опыт, анализ, практика, 2008. – № 12, с. 15–30.

[199] СЕМЕНОВ В. М. *Демократические основы гражданского судопроизводства в законодательстве и судебной практике*. Свердловск:1979. с. 59

că, în scopul asigurării depline a principiului accesibilității, desfășurarea unei ședințe de judecată prin videoconferință reprezintă un mecanism eficient de depășire a acestei limitări prin conectarea participanților online la procedurile legale într-un litigiu privind dreptul civil[200].

Principalul aspect al accesibilității, este asigurarea oportunității reale de a avea acces la mecanismul juridic procesual în vederea protejării dreptului încălcat sau ilegal contestat[201], or, accesibilitatea la justiție implică și disponibilitatea instituțiilor competente de a primi cereri de la persoane, existența condițiilor de acces fizic în instanțe sau alte instituții ale statului, accesul la informații, accesibilitatea hotărârilor judecătorești, aspecte care au constituit obiect de examinare și pentru CtEDO, fiind constatat în repetate rânduri încălcarea dreptului de acces la instanță prin lipsa unui acces fizic la aceasta din cauza mobilității reduse[202] sau plasarea forțată în instituții de tratament, instituționalizarea forțată a persoanelor cu dizabilități psihosociale[203].

Accesul grupurilor vulnerabile la justiție, rămâne a fi o problemă, întrucât constrângerile de acces al grupurilor vulnerabile și mobilitatea mai redusă în rândul populației rurale, în tandem cu distanțele mai mari de deplasare și transportul costisitor, generează îngrijorări potrivit Raportului privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2020[204], conform căruia accesul la justiție este deseori limitat pentru persoanele care trăiesc în sărăcie și pentru cele cu dizabilități, pentru supraviețuitoarele violenței în bază de gen și pentru vârstnici.

Accesul la justiție acționează ca o condiție inițială declanșării procedurii de protecție judiciară a drepturilor subiective, astfel că în lipsa unui acces liber și neîngrădit al cetățenilor, mecanismul de protecție a drepturilor omului rămâne a fi unul imobilizat. Anume din aceste considerente, accesul la justiție este definit ca un „mecanism de declanșare” și o condiție necesară pentru exercitarea puterii judecătorești[205].

În ordinea celor expuse, susținem opinia că dreptul de acces la justiție este subordonat cerinţei de introducere a unei acţiuni, în scopul valorificării unui drept subiectiv sau a unui interes legitim, or, afirmarea existenţei unui drept ce trebuie protejat este indispensabilă

---

[200] *Судебная власть* / Под ред. И.Л. ПЕТРУХИНА. Москва: Проспект, 2003, с. 242

[201] ЖИЛИН Г.А. *Правосудие по гражданским делам. Актуальные вопросы*. Москва: Проспект, 2010, с. 148

[202] Ct.E.D.O., Cazul Farcaș și alții contra României, hotărârea din 11 noiembrie 2005, cererea nr.67020/01. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-123818%22]} (vizitat la 17.12.2023)

[203] Ct.E.D.O., Cazul Gorshkov contra Ucrainei, hotărârea din 8 noiembrie 2005, cererea nr. 67531/01. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-70855 (vizitat la 17.12.2023)

[204] Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2020. Disponibil: https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/RAPORT2020romana.pdf (vizitat la 17.12.2023)

[205]ВОСКОБИТОВА Л.А. *Процессуальное регулирование доступа граждан к правосудию в уголовном судопроизводстве. В:* Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации: год правоприменения: материалы. Междунар. науч.-практ. конф. Москва, 2004, с. 43

exercitării acţiunii şi a demonstrării legitimităţii dreptului pretins, fapt ce poate fi realizat numai prin desfăşurarea judecăţii şi pronunțarea hotărârii în cauză[206].

Manifestarea procesuală a dreptului de acces la justiție presupune că pretenția exprimată prin acţiune trebuie să fie adusă înaintea unui judecător, ultimul având sarcina de a verifica dacă atât circumstanțele pe care s-a fundamentat exercitarea acţiunii, cât şi cele în virtutea cărora a fost structurată respectiva exercitare sunt legiferate în scopul apărării dreptului pretins lezat[207].

Astfel, instanța învestită nu trebuie să caute un temei special pentru introducerea acţiunii ori să o respingă pe aceasta ca inadmisibilă atunci când el nu există, ci trebuie să se ghideze după regula că, în lipsa interdicţiei exprese, este permisă contestarea/atacarea în instanţă, însă, dacă acest drept este limitat în mod expres, instanța are obligația să verifice dacă această interdicţie este justificată, întrucât dreptului de acces la justiție îi este atribuită următoarea structură:

- tranşarea fondului litigiului („determinarea contestaţiei”);
- cerinţa privind deplina jurisdicţie a instanţei;
- accesul justițiabilului la fazele procesului (fond, căi de atac, dar şi la executarea silită);
- aspecte vizând obligațiile pozitive ale statelor[208].

Cu alte cuvinte, instanța competentă sesizată cu o acţiune, nu poate să se mărginească la înregistrarea mecanică a acesteia, ci trebui să străbată, dacă sunt competente, toate etapele procedurale prevăzute de lege în vederea soluţionării litigiului, începând cu citarea părților, continuând cu susţinerea în contradictoriu a pretenţiilor lor, cu administrarea probelor şi sfârşind cu pronunțarea hotărârii, iar, dacă este cazul, cu soluţionarea căilor de atac[209].

La modul practic, doctrina a avansat formula potrivit căreia, pentru a determina câte grade de jurisdicţie sunt într-un sistem procedural, trebuie văzut de câte ori o pricină poate fi judecată în fond, atât din punct de vedere al legalităţii (conformitatea cu normele aplicabile), cât şi al temeiniciei (conformitatea cu faptele, cu aprecierea probelor administrate în cauză)[210].

În scopul aflării adevărului, aprecierea fiecărei probe se face de instanța de judecată ca urmare a examinării conjugate a tuturor probelor administrate, însă, libera apreciere a probelor nu presupune arbitrarii, ci libertatea de a aprecia probele în mod rezonabil și imparțial, rezultatele fiind prezentate de către instanța de judecată în acte procedurale, care trebuie să fie motivate în mod obiectiv și sub toate aspectele potrivit legii, or motivarea constă anume în faptul

---

[206] HEROVANU E. *Principiile procedurii judiciare.* București: IAG„Lupta” N. Stroilă, 1932, p. 143
[207] PATANCIUS T.-Vl. *Accesul la justiție în procesul civil.* București: Universul Juridic, 2019. p. 491
[208] BOGDAN D. *Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO.* București: Rosetti International, 2009, p.7-8
[209] DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție.* București: Lumina Lex, 2003, p. 7
[210] TĂBÂRCĂ M. *Drept procesual civil.* București: Universul juridic, 2007, p. 43.

că la admiterea unor probe și la respingerea altora judecătorul este obligat să prezinte argumentele unei asemenea soluții[211].

În acest sens, respectarea principiul liberei aprecieri a probelor, care exclude posibilitatea conferirii unei puteri probante dinainte stabilite unei probe, iar fiecare probă urmează să fie apreciată din punctul de vedere al pertinenței, concludenței, utilității şi veridicității ei, permite instanțelor de judecată să aprecieze existența sau inexistența faptelor și implicit constatarea vinovăției sau a nevinovăției făptuitorului.

În jurisprudența sa, Curtea Constituțională din Republica Moldova, a reținut la acest capitol că, în calitate de garanție a unui acces efectiv la justiție ar fi prerogativa instanței de apel de a cerceta suplimentar probele administrate în prima instanță și probele noi[212], or, cum a menționat și prof. Ioan LEȘ, regula dublului grad de jurisdicţie poate fi considerată un atribut esenţial al justiţiei, întrucât excede interesele private, şi favorizează profesionalismul organelor înzestrate cu funcţie jurisdicţională[213].

În Republica Moldova instanța de judecată are „*un rol mixt*", adică pasiv în ceea ce priveşte administrarea probelor[214], cu excepţia dispunerii expertizelor, atunci când acestea sunt obligatorii, şi activ în ceea ce priveşte activităţi pentru buna desfăşurare a procesului. Printre excepţiile în ceea ce priveşte rolul activ al instanţei de judecată se numără:

- atunci când instanța amână, la cererea procurorului, examinarea dosarului pentru o lună şi restituie dosarul procurorului împreună cu rechizitoriul în vederea modificării acuzaţiei în sensul agravării (art. 326 alin. (2) CPP);

- atunci când în urma judecării cauze a fost emisă o sentinţă de achitare pe motiv că fapta nu a fost comisă de inculpat şi, la cererea procurorului, instanța restituie cauza penală pentru a fi reluată urmărirea penală (art. 396[1] CPP);

- atunci când instanța de judecată, prin sentinţă, clasează procedura privind aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical, dacă găseşte că starea de iresponsabilitate a persoanei a cărei cauză se judecă nu a fost dovedită sau că boala persoanei care a săvârşit infracţiunea nu împiedică pedepsirea ei, restituind cauza procurorului pentru urmărirea penală în procedură generală (art. 499 alin. (2) CPP).

---

[211] TROCIN E. *Motivarea hotărârii judecătoreşti - garanție generală implicită a dreptului de acces la justiție.* În: Universitas Europaea: spre o societate a cunoaşterii prin europenizare şi globalizare, conferinţă ştiinţifică internaţională. Chișinău: ULIM, 2023, p. 211

[212] Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 23.01.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolul 6 pct. 111) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 44-54 din 14.02.2020

[213] LEȘ I. *Organizarea sistemului judiciar românesc. Noile reglementări.* Bucureşti: ALL BECK, 2004, p 30

[214] OSTAVCIUC D. *Principiile procesului penal.* Chișinău: Print-Caro, 2022, p. 434

Aspectele cercetate, denotă că accesul la justiție presupune existența unor competențe clare, a unor proceduri și termeni de adresare, precum și posibilitatea persoanei de a face cunoștință cu aceste informații într-o limbă pe care o înțelege, or, precum s-a reținut în literatura de specialitate, dreptul de acces la justiție privit ca un element al dreptului la apărare și la un proces echitabil, asigură o oportunitate reală pentru fiecare cetățean să se adreseze instanței de judecată pentru protecția drepturilor și intereselor sale legitime[215].

Sumând cele analizate, reținem că, în materie civilă, dreptul de acces la justiție aparţine unei părţi, persoană fizică sau juridică, care se consideră lezată într-un drept sau interes legitim, în timp ce în materie penală prevalează dreptul persoanei care urmează a fi supusă unui judecător sau unei instanțe, în vederea adoptării unei decizii, însă, pentru ca dreptul de acces la o instanță să fie respectat trebuie ca instanța în faţa căreia este adus un litigiu, fie în materie civilă, fie în materie penală, să se bucure de jurisdicţie deplină, să fie competentă să analizeze atât aspectele de fapt cât şi de drept.

Conchidem că, justiția presupune egalitatea raţională a persoanelor libere, limitate în acţiunile lor doar de drepturi şi libertăţile celorlalţi, sau egalitatea tuturor persoanelor fără nici un privilegiu, adică o egalitate, care se obţine decât printr-un progres cât mai accentuat şi un studiu cât mai amănunțit al situaţiilor de fapt în limitele drepturilor subiective şi a obligaţiilor corelative, iar prin garantarea dreptului de acces liber la justiție, se asigură persoanei interesate opțiunea de a introduce o acțiune în justiție și de a beneficia de dreptul ca cauza sa să fie examinată de către o instanță competentă, fără careva obstacole abuzive de natură juridică sau practică.

2.2. Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție

În opinia prof. Ion DELEANU, prin proclamarea accesului liber la justiţie în Constituție, nu numai că s-a calificat acest drept ca unul fundamental, dar şi ca un principiu care guvernează materia drepturilor şi libertăților fundamentale[216], or, dispozițiile constituționale prevăd că orice persoană are dreptul la satisfacţie efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertăţile şi interesele sale legitime şi nici o lege nu poate îngrădi exercitarea acestui drept.

---

[215] *Международная и внутригосударственная защита прав человека.* Учебник / Под ред. Р.М. ВАЛЕЕВА. Москва, 2011, с. 325.

[216] DELEANU I. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Vol. 2. București: Europa Nova, 1996, p.186

Prin urmare, accesul liber la justiție este atât un drept fundamental al omului care permite oricărei persoane accesul la justiție, dar și un principiu care are un conţinut foarte general[217] cu următoarele trăsături definitorii:

1. Poate implica limitări, inclusiv de ordin procedural, cât timp acestea sunt rezonabile şi proporţionale cu scopul urmărit, iar dincolo de limitele care circumscriu conţinutul acestui drept, există loc pentru restrângeri aduse implicit. Subsecvent, dreptul de acces la o instanţă de judecată impune, prin însăşi natura sa, a fi reglementat de către stat, reglementare care poate fi variabilă în timp şi spaţiu, în funcție de nevoile şi resursele comunităţii şi ale indivizilor.

2. Se garantează prin respectarea principiului *non bis in idem,* care impune autorităţilor publice competente nu doar interdicţia de a judeca repetat o persoană, dar şi interdicţia de a urmări penal de mai multe ori persoana pentru aceeași faptă. Astfel, reluarea urmăririi penale după încetarea urmăririi penale, după clasarea cauzei penale sau după scoaterea persoanei de sub urmărire de către procurorul ierarhic superior prin ordonanţă, dacă, ulterior, se constată că nu a existat în fapt cauza care a determinat luarea acestor măsuri sau că a dispărut circumstanţa pe care se întemeia încetarea urmăririi penale, clasarea cauzei penale sau scoaterea persoanei de sub urmărire, este contrară garanţiilor instituite prin Constituţie[218].

3. Este compatibil cu reglementarea unor proceduri administrative sau administrativ-jurisdicţionale, cu condiţia ca hotărârea organului de jurisdicţie administrativă să fie supusă controlului judecătoresc al instanţei de contencios administrativ sau al altei instanţe competente.

4. Garanţiile ce caracterizează accesul liber la justiţie privesc ambele faze ale procesului civil: judecata şi executarea silită.

5. Este compatibil cu reglementarea unor proceduri speciale, cu condiţia asigurării posibilităţii neîngrădite a tuturor celor interesaţi de a utiliza aceste proceduri, în formele şi modalităţile prevăzute de lege, precum şi a asigurării caracterului efectiv al dreptului.

6. Este garantat şi prin instanțelor judecătorești specializate.

7. Controlul constituţional este o garanţie a dreptului de acces la justiţie.

Într-o altă ordine de ideii, accesul la justiție este tratat ca un principiu care guvernează justiția, de rând cu alte principii[219]:

- justiția constituie monopol de stat și este unică;

---

[217] POPOVICI C., ȘOVA L. *Accesul liber la justiţie – principiu constituţional.* În: Integrare prin cercetare și inovare. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2017, p. 289

[218] Hotărîrea Curţii Constituţionale nr.12 din 14 mai 2015 privind excepţia de neconstituţionalitate a art. 287 alin. (1) din Codul de procedură penală (reluarea urmăririi penale). În: Monitorul Oficial nr. 254-257 din 11.09.2015.

[219] CRAIOVAN I., ISTRATE M. *Ipostazele justiției*. București: Universul Juridic, 2012, p. 139

- egalitatea în faţa justiţiei, care este de esenţa funcționării acesteia;

- jurisdicţiile sunt permanente şi sedentare;

- organizarea justiţiei pe sistemul dublului grad de jurisdicţie,

- colegialitatea şi unitatea funcţiei jurisdicţionale.

Accesul liber la justiție este un principiu de temelie pentru procesul penal, din care reies alte principii, drepturi şi garanții, care pentru a fi unul efectiv este asigurat prin: a) existenţa unei instanţe constituită legal; b) instanța trebuie să fie independentă şi imparțială; c) instanța trebuie să acţioneze în strictă conformitate cu prevederile procesual penale, ceea ce înseamnă, în linii mari, să fie competentă să judece cazul, prin respectarea drepturilor şi libertăţilor părţilor în proces; d) exercitarea reală şi efectivă a dreptului la liberul acces la justiție[220].

Dreptul de acces la justiție sau la un tribunal constituie un element inerent dreptului la un proces echitabil, legat și de principiul preeminenței dreptului[221], fiind identificate în practica instanţei de la Strasbourg două categorii de obiective care presupun utilizarea noţiunii de *„preeminenţă a dreptului”,* și anume:

a) utilizarea ca temei pentru realizarea unei interpretări extensive a prevederilor Convenţiei, în situaţiile în care unele drepturi nu sunt prevăzute în mod expres în aceasta; şi

b) realizarea unui control preventiv, vizând modalitatea în care statele au limitat ori restrâns anumite drepturi şi libertăţi garantate de Convenţie, cu deosebit accent pe respectarea principiului legalităţii şi al remediilor ce se impun pentru înlăturarea consecinţelor eventualei interpretări arbitrare a legii, realizate de autoritățile statelor contractante[222].

În opinia Curții Europene, din principiul preeminenţei dreptului se inspiră însăși Convenţia, în ansamblu[223], reprezentând una dintre caracteristicile patrimoniului spiritual comun al statelor-membre[224], iar statul de drept reprezintă unul dintre principiile fundamentale ale unei societăţi democratice, menţionat expres în Preambulul Convenţiei[225] .

În literatura de specialitate se face distincție dintre dreptul de acces la justiție și dreptul la un recurs efectiv, astfel că primul își găsește aplicare în privinţa contestaţiilor vizând existenţa şi

---

[220] OSTAVCIUC D. *Principiile procesului penal.* Chișinău: Print-Caro, 2022, p. 445

[221] BOGDAN D. *Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO*. București: Rosetti International, 2009, p.7

[222] BÎRSAN C. *Convenţia Europeană a drepturilor omului.* Bucureşti: All Beck, 2010, p.10-12

[223] Ct.E.D.O., Cazul Engel și alții contra Olandei, hotărîrea din 23 noiembrie 1976, cererile nr. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 și nr. 5370/72. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57478 (vizitat la 25.06. 2022)

[224] Ct.E.D.O., Cazul Golder contra Regatului Unit, hotărîrea din 25 februarie 1975, cererea nr. 4451/70, Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496 (vizitat la 25.06.2022)

[225] Ct.E.D.O., Cazul Klass și alții contra Germaniei, hotărîrea din 6 septembrie 1978, cererea nr. 5029/71, Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57510 (vizitat la 25.06.2022)

întinderea drepturilor cu caracter civil, pe când cel la un recurs efectiv se raportează la drepturile şi libertăţile recunoscute de Convenţie[226].

Subsecvent, Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice[227] prevede că statele părţi se angajează să garanteze că orice persoană ale cărei drepturi sau libertăţi recunoscute au fost violate, va dispune de o cale de recurs efectivă, chiar și atunci când încălcarea este comisă de persoane acționând în exercițiul funcțiunilor oficiale.

Dreptul la recurs efectiv are o aplicare mai largă, întrucât recursul poate fi adresat oricărei autorități naționale competente căreia îi revine atribuţia de a emite o decizie obligatorie, fiind, inclus în această sferă şi dreptul de exercitare a recursului ierarhic sau a celui graţios, proprii contenciosului administrativ. Utilitatea legiferării dreptului la un recurs efectiv constă tocmai în aceea că generează pentru state sarcina pozitivă de a asigura persoanelor mijloace utile pentru a sesiza o autoritate competentă în ipoteza în care drepturile subiective sau interesele legitime ale acestora sunt periclitate sau încălcate, fără să prezinte relevanţă cine este persoana responsabilă pentru atingerea sau încălcarea dreptului. Astfel, în opinia autorului, exercitarea dreptului la un recurs efectiv se poate concretiza inclusiv prin sesizarea unei autorități nejurisdicționale, în timp ce dreptul de acces la justiție implică accesul la o autoritate de jurisdicţie[228].

Accesul la justiție, este tratat și ca un drept subiectiv public, în sensul că dreptul cetățenilor de a avea acces la justiție şi, pe cale de consecinţă, de a se adresa instanțelor prevăzute de lege, trebuie asigurat obligatoriu de stat, unde, instanțele au datoria de a lua în considerație acţiunile în justiție introduse de cei interesaţi şi de a se pronunţa în măsura pretenţiilor invocate de aceștia[229].

Prin plasarea accesului liber la justiție în categoria regulilor generale aplicabile întregului capitol al drepturilor, libertăţilor şi îndatoririlor fundamentale, se poate deduce ideea că legile nu pot îngrădi exercitarea acestui drept, fiind necesară delimitarea corectă între dreptul la acţiune în justiție şi obligaţia de protecție a drepturilor şi libertăţilor fundamentale, precum şi a intereselor legitime, ce decurg din normele constituționale[230].

Așadar, accesul liber la justiție este un principiu, care domină democraţia constituţională, pentru că, democraţia presupune dominaţia legii, iar justiția paznicul legii[231], considerent din

---

[226] DELEANU I. *Drepturile fundamentale ale părților în procesul civil.* București: Universul Juridic, 2008, p. 131

[227] Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice, New-York, 16 decembrie 1966, ratificată de Republica Moldova prin Hotărîrea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. În: Tratate Internaţionale, Vol. I. Chişinău, 1998, p. 30 – 49.

[228] GUINCHARD S. *Droit processuel; droits fondamentaux du procès (8e édition).* Paris: Dalloz, 2015, p. 515

[229] DAMASCHIN M. *Dreptul la un proces echitabil în materie penală*. București: Universul Juridic, 2009, p. 56

[230] *Constituţia României - Comentariu pe articole*.București: CH Beck 2008, p.178.

[231] MURARU I., Constantinescu M. *Studii constituţionale.* Bucureşti: Actami, 1995, p. 184-185; CIOBANU V.M. *Accesul liber la justiţie - principiu constituţional*. În: Despre constituţii şi constituţionalism. Bucureşti: Hamangiu,

care împărtășim opinia potrivit căreia dreptul la un judecător constituie o caracteristică proprie tuturor sistemelor de drept care sunt conforme cu exigențele statului de drept, fiind instituite limite rezonabile de exercitare a acestuia[232].

Luând în considerație strânsa dependență dintre accesul la justiție și statul de drept, primul poate fi abordat fie ca principiu fundamental de organizare și funcționare a justiției, sau ca un drept fundamental al omului, și mai nou ca o garanție implicită a dreptului la un proces echitabil[233], or, justiţia trebuie să răspundă unor exigenţe fundamentale printre care: legalitatea, buna administrare a justiţiei, accesul la un tribunal, garanţia unui proces echitabil, publicitatea procesului, imparţialitatea judecătorului, proporţionalitatea în stabilirea sancţiunilor etc.

Astfel, accesul liber la justiţie nu poate fi o garanţie constituţională suficientă a tuturor drepturilor şi libertăţilor fundamentale, dacă justiţia însăşi nu este echitabilă, considerent din care prof. Alexandru ARSENI, afirmă că Constituţia nu reglementează ca atare „*dreptul la o justiţie echitabilă*", însă acest fapt nu pune la îndoială că un asemenea drept rezultă din interpretarea sistematică a dispoziţiilor constituţionale (art.20, art.115), care stabilesc condiţiile minime ale unei justiţii echitabile, condiţii care trebuie întregite cu cele ale legii organice cu privire la organizarea şi funcţionarea instanţelor judecătoreşti[234].

Prin urmare, dreptul de acces la justiție se subsumează dreptului la un proces echitabil, alături de alte garanții precum dreptul la o instanţă neutră, dreptul la asistență juridică, or, dreptul la o procedură marcată prin contradictorialitate etc.

În opinia dr. Radu CHIRIȚĂ, cel mai important drept pe care este construit un proces echitabil este accesul la justiție, întrucât în lipsa acestuia judecătorul nu poate fi învestit cu soluţionarea litigiului, iar orice alte acte de procedură ar fi anulabile[235].

De fapt, un proces echitabil este indispensabil într-o societate democratică şi într-un stat de drept, un ideal de justiție adevărată, realizată cu respectarea drepturilor omului[236], iar prin consacrarea sa, se urmărește asigurarea dreptul la o bună administrare a justiţiei[237], reprezentând în același timp o garanţie a exercitării celorlalte drepturi din Convenţia Europeană [238].

2006, p. 56-66; VOICU M. *Accesul liber la justiţie*. În revista: Dreptul, Nr.4/1997, p. 8-11; SELEJAN-GUŢAN B. *Excepţia de neconstituţionalitate*. Bucureşti: All Beck, 2005, p. 240-241

[232] RIDEAU J. *Le droit au juge dans l'Union européenne*. Paris: LGDJ, 1998, p.13

[233] ŢURCAN O. *Accesul liber la justiţie: reglementare normativă şi interpretare conceptuală.* În: Teoria şi practica administrării publice. Chișinău, 2016, p. 315

[234] ARSENI A. *Respectarea drepturilor omului în procesul judiciar - garant al statului de drept.* În: Avocatul Poporului, nr. 10, 2008, p. 10

[235] CHIRIȚĂ R. *Dreptul la un proces echitabil.* București: Universul Juridic, 2008, p. 127

[236] RENUCCI J.-F. *Tratat de drept european al drepturilor omului.* București: Hamangiu, 2009, p. 378-379

[237] SUDRE F. *Drept european şi internaţional al drepturilor omului.* Iaşi: Polirom, 2006. p. 250

[238] SELEJAN-GUȚAN B. *Protecția europeană a drepturilor omului.* București: CH Beck, 2011, p. 128

Garanţiile de ordin procedural reprezintă o condiţie esenţială pentru existenţa şi funcţionarea statului de drept, iar sub acest aspect, dreptul la un proces echitabil deţine o poziţie centrală în sistemul de protecție a drepturilor fundamentale, aflându-se în relaţie directă cu toate celelalte drepturi fundamentale. Astfel, chiar dacă lista obligaţiilor ce constituie conţinutul dreptului la un proces echitabil şi care incumbă statelor pot conduce la ideea că exigențele sunt imposibil de îndeplinit, respectarea tuturor acestora este justificată prin aceea că respectivul drept este prevalent în sistemul de valori pe care se fundamentează statul de drept[239].

Din această perspectivă, accesul la justiție reprezintă un principiu fundamental al organizării oricărui sistem judiciar democratic, dar și o expresie a faptului că justiția a devenit una dintre garanţiile exercitării efective a drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti datorită locului puterii judecătorești în sistemul puterilor publice[240].

Faptul că accesul la justiție constituie un principiu fundamental al organizării oricărui sistem judiciar democratic, este reținut și de către prof. Ioan LEȘ, în opinia căruia acest drept prezintă semnificații deosebite atât pentru dreptul procesual, cât şi pentru dreptul constituţional, din considerentul că este consacrat într-un număr important de documente internaţionale[241]. În context, este de menționat că, inițial, autorul a tratat dreptul de a acces la justiție în contextul dreptului general de petiționare[242], însă, ulterior, a revenit asupra acestui punct de vedere, apreciind accesul la justiție ca un principiu fundamental al organizării sistemului judiciar democratic.

În opinia prof. Tudor DRĂGANU, dreptul de acces liber la justiție și dreptul la petiționare dispun de o anumită individualitate proprie[243], și anume:

- dreptul de petiționare urmărește atât valorificarea unor drepturi şi interese personale, cât şi a unor interese obşteşti, iar accesul la justiție este chemat să protejeze numai drepturi subiective şi, în cazurile prevăzute de lege, interese personale;

- dreptul de petiţionare este aplicabil în raporturile persoanelor cu toate organele statului, pe când accesul la justiție vizează doar raporturile cu instanțele judecătorești;

- accesul la justiție poate fi exercitat numai în condițiile în care persoanele fizice sau juridice au capacitatea procesuală de folosinţă şi capacitatea procesuală de exerciţiu (capacitatea

---

[239] CHIRIȚĂ R. *Dreptul la un proces echitabil.* București: Universul Juridic, 2008, p. 10-11
[240] MURARU I., TĂNĂSESCU E.S. *Constituţia României. Comentariu pe articole.* București: Ed. C.H Beck, 2008, p. 177
[241] LEȘ I. *Organizarea sistemului judiciar românesc.* București: ALL BECK, 2004, p. 57-6
[242] LEȘ I. *Principii şi instituţii de drept procesual civil.* București: Lumina Lex, 1998, p. 224;
[243] DRĂGANU T. *Liberul acces la justiţie.* București : Lumina Lex, 2003, p.18-20

de a sta în judecată), pe când dreptul de petiţionare poate fi exercitat chiar şi de cei care sunt lipsiţi de capacitatea procesuală de folosință şi de exercițiu;

- dreptul la petiţionare dă naştere în sarcina organului sesizat numai obligaţia de a răspunde în termenul prevăzut de lege, în timp ce liberul acces la justiție obligă instanțele judecătoreşti să examineze în fond litigiul şi să pronunţe o hotărâre care, după epuizarea căilor de atac sau dacă acestea nu sunt exercitate în termen, se bucură de autoritatea lucrului judecat;

- exercitarea dreptului de petiţionare este întotdeauna gratuită, în timp ce, accesul la justiție cunoaște și admite anumite limitări.

Prof. Andrei SMOCHINĂ, definește dreptul de petiționare ca o totalitate a normelor de drept, ce asigură realizarea dreptului constituțional al fiecăruia cu înaintarea petiţiilor către organele statului de drept întru participarea la treburile statului şi revendicarea unor drepturi încălcate, iar rolul de bază în mecanismul realizării acestui drept îi aparţine normelor de drept constituţional, indiferent de faptul că procedura de realizare a dreptului de petiționare este reglementată de multiple acte normative ce aparţin diferitelor ramuri de drept[244].

Subsecvent, prof. Teo CÂRNAȚ, afirmă că dreptul la petiţionare este un drept fundamental, care oferă posibilitate cetăţenilor de a se adresa organelor de stat, unităţilor economice şi altor organizaţii cu propuneri, sesizări, reclamaţii şi cereri privind interesele personale sau obşteşti şi obligaţia acestor organisme de a primi, examina şi rezolva petiţiile, precum şi de a comunica petiționarilor soluţiile adoptate[245].

În ordinea raționamentelor expuse, susținem opinia că dreptul de petiționare ca drept fundamental reprezintă o modalitate de rezolvare a unor probleme personale sau colective, iar deosebirea substanțială între dreptul de petiţionare şi liberul acces la justiție se concretizează în faptul că, în cazul accesului la justiție, partea interesată se adresează instanțelor judecătorești în vederea recunoașterii dreptului său, anulării actului administrativ ilegal sau acordării de despăgubiri, în timp ce, atunci când acționează în temeiul dreptului de petiţionare, persoana sesizează însuși organul autor al actului sau autoritatea superioară acestuia, ambele interesate, direct sau indirect, ca decizia administrativă să rămână în picioare[246].

Dreptul de acces liber la justiție face parte din categoria garanțiilor juridice care acționează ca o condiție de drept inițială și obligatorie declanșării procedurii de protecție juridică a

---

[244] SMOCHINĂ A. *Noţiunea şi elementele structurale ale dreptului de petiţionare.* În: Studii Juridice Universitare, nr. 3-4 din 2015, p. 51

[245] CÂRNAŢ T. *Drept constituţional.* Chişinău: Print-Caro SRL, 2010, p. 306

[246] GORIUC S., CRASNOBAEV A. *Aspecte cu referire la exercitarea dreptului constituțional de petiționare.* În revista: Administrația publică nr. 3, 2018, p. 42

drepturilor subiective, astfel că în lipsa unui acces liber și neîngrădit al cetățenilor, mecanismul de protecție a drepturilor omului rămâne a fi unul imobilizat. Anume din aceste considerente, în literatura de specialitate, accesul la justiție este definit ca un mecanism de declanșare și o condiție necesară pentru exercitarea puterii judecătorești[247].

Totuși, accesul la justiție nu poate fi redus doar la actul de sesizare al organului competent să soluționeze litigiul, or, declanșarea unei proceduri prin intermediul căreia se urmărește obținerea protecției dreptului subiectiv[248], constituie un mijloc procedural care întreţine şi justifică întreaga activitate a instanţei sesizate cu o pretenţie[249].

Aplicarea principiului constituțional al liberului acces la justiție, protejează nu numai pe reclamant, dar și pe ceilalți participanți la proces, în sensul că aceştia beneficiază la fel ca şi reclamantul de dreptul ca cererile lor să fie dezbătute în fond, pentru a se stabili dacă ele sunt întemeiate sau nu[250], iar normele constituționale construiesc un drept fundamental cu valoare de principiu constituţional, optându-se pentru asimilarea accesului la justiție din categoria drepturilor fundamentale la categoria principiilor aplicabile tuturor drepturilor şi libertăţilor fundamentale, precum şi îndatoririlor consacrate constituţional[251].

Mai mult, liberul acces la justiție se regăseşte într-o indivizibilă conexiune cu statul de drept constituind un veritabil mecanism de funcţionare a acestuia, o garanţie a restabilirii legalităţii, atunci când aceasta a fost încălcată[252], iar datorită sferei și conținutului său, se manifestă ca un drept garanție care presupune dreptul persoanei de a se adresa justiţiei pentru apărarea celorlalte drepturi, libertăţi şi interese legitime[253].

Prin atribuirea examinării cauzelor în competența instanței de judecată cea mai apropiată din punct de vedere teritorial de locul de reședință al cetățenilor, semnifică existența unor drepturi care oferă posibilitatea de a participa activ la apărarea intereselor legitime, or, accesul la

---

[247]ВОСКОБИТОВА Л.А. *Процессуальное регулирование доступа граждан к правосудию в уголовном судопроизводстве.* В: Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации: год правоприменения: материалы междунар. науч.-практ. конф. Москва, 2004, с. 43

[248] LEȘ I. *Principii și instituții de drept procesual civil*. București: Lumina Lex, 1998, p. 224

[249] CORNU G., FOYER J. *Procédure civile. Paris:* PUF, 1996, p. 31; PERROT R. *Institutions judiciaries.* Paris: Montchrestien, 1992, p. 436

[250] CIOBANU V.M. *Tratat teoretic și practice de procedură civilă.* București: Național 1996, p. 154

[251] CHIRIȚĂ R. *Paradigmele accesului la justiţie. Cât de liber este accesul liber la justiţie?* Disponibil: https://www.unbr.ro/publicam-articolul-intitulat-paradigmele-accesului-la-justitie-cat-de-liber-e-accesul-liber-la-justitie-reprodus-cu-acordul-autorului-lect-univ-dr-radu-chirita-facultatea-de-d/ (vizitat la 30.05.2022)

[252] DELEANU I. *Instituţii şi proceduri constituţionale - în dreptul comparat şi in dreptul român – tratat*. Arad: Servo-Sat, 2003, p. 84

[253] DEACONU Șt. *Drept constituţional.* Bucureşti: C.H. Beck , 2011, p. 207, 224; IONESCU C. *Instituţii politice şi drept constituţional.* Bucureşti: 2004, p. 305

justiție, presupune absența oricăror obstacole materiale și disponibilitatea asistenței juridice[254].

Respectiv, accesul la justiție ar fi golit de conţinut dacă nu s-ar proteja, întrucât semnifică o facultate de voință garantată prin Constituţie și căreia îi corespunde obligaţiei statului de a desfăşura o activitate jurisdicţională[255].

Liberul acces la justiție este tratat atât ca un drept public, cât și o libertate publică[256], astfel că, prin noțiunea de „*libertăți publice*" se înțelege situaţiile juridice legale şi reglementare în care individul îşi vede recunoscut dreptul de a acţiona fără constrângere în cadrul limitelor fixate de dreptul pozitiv în vigoare şi eventual determinate, sub controlul judecătorului, de autoritatea polițienească însărcinată să menţină ordinea publică, ori ocrotirea prin acţiune în justiție, în mod esenţial prin înfăptuirea controlului legalităţii a dreptului lezat[257].

Într-o altă ordine de ideii, accesul la justiție este încadrat în categoria libertăților individuale, pentru că o persoană, prin acţiunea ei, poate sesiza instanța judecătorească competentă fără să aibă nevoie de concursul altor persoane[258].

În acest sens, ne alăturăm opiniei precum că accesul la justiție reprezintă posibilitatea oricărui subiect de drept de a se adresa unei instanțe judecătorești competente și de a obține o satisfacție efectivă a cererii/pretenției sale din partea acesteia, de a găsi un remediu efectiv pentru satisfacerea unor pretenții sau protejarea unor drepturi sau interese legitime (în accepție extensivă), dar și posibilitatea oricărei persoane de a cunoaște despre funcționarea sistemului de justiție și de a fi implicat în luarea unor decizii în înfăptuirea justiției (în sens participativ)[259].

Așadar, indiferent de faptul că mai întâlnim opinii potrivit cărora accesul la justiție, ar face parte fie din categoria drepturilor fundamentale social-economice[260] sau din categoria drepturilor de primă generaţie, drepturi civile şi politice, conchidem că accesul la justiție implică un control eficient al oricărei ingerinţe a statului în drepturile persoanelor, cu toate garanţiile oferite de puterea judecătorească, iar legătura acestuia cu principiul supremaţiei dreptului este evidentă,

---

[254] СЕМЕНОВ В. М. *Демократические основы гражданского судопроизводства в законодательстве и судебной практике.* Свердловск, 1979, с. 59.
[255] DRĂGANU T. *Drept constituţional şi instituţii politice - tratat elementar.* București: Lumina Lex, 1998, p.171
[256] GLASSON E., TISSIER A. *Traité théorique et pratique d'organisation judiciaire, de compétence et de procédure civile.* Paris: Recueil Sirey, 1925, p. 415
[257] DRĂGANU T. *Drept constituţional şi instituţii politice.* București: Lumina Lex, 1998, p. 155
[258] DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție.* București: Lumina Lex, 2003, p.16; ŢURCAN O. *Accesul liber la justiţie: reglementare normativă şi interpretare conceptuală.* În: Teoria şi practica administrării publice, materialele conferinţei ştiinţifico-practice internaţonale, din 20 mai 2016. Chişinău: AAP, 2016, p. 316.
[259] ZAHARIA V. *Accesul la justiţie: concept, exigenţe, realizări şi perspective.* Chișinău: Cartier Juridic, 2008, p. 121
[260] DELEANU I. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Vol. I. Bucureşti: Europa Nova, 1996, p.89; DRĂGANU T. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Bucureşti: Lumina Lex, 1998, p. 171; CREANGĂ I., GURIN C. *Drepturile şi libertăţile fundamentale. Sistemul de garanţii.* Chişinău: TISH, 2005. p. 263

atât timp cât este adevărat că un stat de drept nu poate fi conceput fără a oferi justiţiabililor săi o justiție aptă să corecteze încălcările regulilor comune[261], considerent din care acest drept nu necesită niciun fel de autorizaţii din partea puterii pentru a fi exercitat[262].

Urmare a celor analizate, reținem că accesul la justiție este un drept fundamental cu valoare de principiu constituțional comun întregului edificiu al drepturilor, libertăților şi îndatoririlor fundamentale, garantat tuturor, și egal pentru toate persoanele, indiferent de criteriul apartenenței la un stat sau de drepturile, libertățile sau interesele legitime pe care le protejează, iar prin modalitatea în care este reglementat, acesta urmărește protecția unor interese legitime, și predispus unor limitări pe care legea le impune, fiind interzise numai acele îngrădiri care ar aduce atingere substanței acestuia.

2.3. Condițiile de exercitare a dreptului de acces liber, egal și efectiv la justiție

În opinia prof. Ștefan DEACONU, pentru a fi efectiv, actul de justiție trebuie să fie bazat pe rigorile legii şi pe aplicarea lor corectă, precum și imparţial, adică să nu fie părtinitor pentru niciuna dintre părţi, deoarece legea este una pentru toţi, fără niciun fel de discriminare, judecătorul fiind singurul în măsură să aplice această lege[263].

Subsecvent, accesul la justiție trebuie să fie și egal pentru toate persoanele, indiferent de criteriul apartenenței la un stat sau de drepturile, libertăţile şi interesele legitime pe care le protejează, întrucât oferă posibilitatea unei protecţii juridice mai mari decât celelalte drepturi fundamentale cărora le serveşte de sprijin[264].

Totodată, liberul acces la justiție reprezintă și un principiu eminent sistemului de garanții al drepturilor şi libertăţilor*,* alături de principiul universalităţii, neretroactivităţii legii, egalităţii în drepturi a cetățenilor, protecției cetățenilor în străinătate, protecţiei străinilor şi apatrizilor pe teritoriul unui stat[265].

---

[261] SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție.* În: Sistemele juridic, economic și administrativ, componente fundamentale ale unei societăți bazate pe respectarea drepturilor omului. Simpozion. Craiova: SITEH, 2021, p. 25

[262] FAVOREAU L. *Droits et libértes fundamentalles.* Paris: Précis Dalloz, 2012, p. 301

[263] DEACONU Șt. *Drept constituțional.* București: CH Beck, 2011, p. 226

[264] TĂNĂSESCU S.E. *Principiul egalităţii în dreptul românesc.* Bucureşti: 1999. p. 234

[265] IANCU Gh. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Bucureşti: Lumina Lex, 2002, p. 138; CORBEANU I., CORBEANU M. *Drept constituţional şi instituţii politice*. Bucureşti: Lumina Lex, 2004, p. 61; DUCULESCU V., CĂLINESCU C., DUCULESCU G. *Constituţia României comentată şi adnotată.* Bucureşti: Lumina Lex.1997, p. 89-90; MURARU I., TĂNĂSESCU E.S. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Vol.I. Ediţia 13. Bucureşti: CH Beck, 2008, p. 163

Astfel, egala vocaţie a oricărei persoane de a fi judecată constituie o aplicare specifică a principiului constituţional al egalităţii în domeniul justiţiei, care din această perspectivă, reprezintă premiza fundamentală a oricărui act de justiție[266], or, accesul la justiție nu trebuie să fie doar general, dar şi egal, statul având obligaţia de a nu exclude pe nimeni de la posibilitatea de acces la o instanţă de judecată independentă şi imparțială care ar judeca cauza în mod echitabil, indiferent dacă cauza vizează libertatea sau proprietatea[267].

În jurisprudența sa, Curtea Europeană a admis existenţa unor ipoteze în care nu este permisă deschiderea unei proceduri judiciare contra unor persoane ce beneficiază de imunităţile de jurisdicţie parlamentară sau diplomatică, deoarece sunt recunoscute de principiile dreptului internațional public. Totuși, statul nu trebuie să admită existența unui mecanism de imunități, care ar permite o exonerare a acestei categorii de persoane de la orice formă de responsabilitate, inclusiv cea în domeniul non-penal, care se înscriu în cadrul unei dispute particulare, și nu conține un caracter politic[268].

Astfel, orice persoană poate, într-o modalitate clară şi concretă, să conteste orice act care aduce atingere drepturilor sale. În cauza Urechean și Pavlicenco contra Republicii Moldova, Curtea Europeană a reținut că dreptul de acces la o instanță este o parte inerentă a garanției unui proces echitabil, iar imunitatea parlamentară nu reprezintă o restricție disproporționată a dreptului de acces la un tribunal. Subsecvent, practica statelor de a conferi deputaților nivele de imunitate, urmărește scopul legitim de protecție a libertății de exprimare în Parlament și menținerea separării puterilor între legislativ și puterea judecătorească.

Suplimentar, Curtea a reținut că, imunitate parlamentară servește pentru a proteja o democrație politică eficientă și cu cât este mai vastă imunitatea, cu atât mai convingătoare trebuie să fie justificarea sa, astfel că, lipsa unei legături clare cu activitate parlamentară, determină Curtea să adopte o interpretare restrictivă a noțiunii de proporționalitate între scopul urmărit și mijloacele utilizate, or, în cazul în care imunitatea implică un conflict personal, nu ar fi echitabil refuzul accesului la justiție doar în temeiul caracterului politic al disputei sau în legătură cu activitățile politice.

Așadar, într-o societate democratică ar trebui să fie acceptabil să se permită șefilor de stat o imunitate funcțională, în scopul de a proteja exprimarea liberă în exercitarea funcțiilor lor și pentru a menține separarea puterilor în stat, însă, o asemenea imunitate, trebuie să fie

---

[266] TĂNĂSESCU E.S. *Principiul egalităţii în dreptul românesc.* Bucureşti: ALL BECK, 1999, p. 233
[267] *Assessing the Effectiveness of National Human Rights Institutions.* Swizeland: I.C.H.R.P., 2005, p. 16
[268] Ct.E.D.O., Cazul Cordova contra Italiei, hotărîrea din 30 ianuarie 2003, cererea nr. 40877/98. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60913(vizitat la 20.08.2022)

reglementată și interpretată într-o manieră clară și restrictivă, iar instanțele naționale au obligația de a stabili dacă declarațiile contestate au fost făcute în exercitarea atribuțiilor sale oficiale sau în alte circumstanțe[269].

Având în vedere raționamentele expuse, constituie o restrângere a dreptului de acces la o instanță, în cazul în care instanțele naționale nu determină dacă persoanele au acționat sau nu în calitatea sa oficială atunci când lansează declarațiile contestate sau dacă au existat alte probleme de interes public sau personal în cauză, care ar justifica o analiză de fond a cererii.

Prin urmare, imunitatea nu trebuie privită ca o măsură care contravine valorilor democratice, întrucât imunitatea contribuie la construcţia unor aprecieri defavorabile la adresa instituției legislative, discreditând calitatea democraţiei într-un stat[270].

Prof. Ion GUCEAC consideră că, deși imunitățile instituite la nivel național semnifică o lovitură asupra principiului egalității cetățenilor în drepturi, asigurând parlamentarilor un regim juridic privelegiat în raporturile lor cu justiția, totuși acestea reprezintă o garanție pentru buna funcționare a Parlamentului, deoarece se evită situațiile în care un reprezentant al poporului ar putea fi judecat pentru declarațiile ostile guvernului[271].

În jurisprudența sa, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a reținut că instituirea prin lege a unor reguli speciale de procedură şi a modalităților de exercitare a drepturilor procedurale la examinarea litigiilor unei categorii distincte de persoane oficiale de stat nu contrazice principiului din art. 20 din Constituţie, deoarece aceste reguli rezultă din necesitatea înfăptuirii unor acţiuni exclusiv politice[272], or, justiţia presupune egalitatea rațională a unor persoane libere, ale căror acțiuni sunt limitate prin drepturi şi datorii[273].

Aplicarea principiului constituţional al egalităţii în domeniul justiţiei urmărește scopul ca toate persoanele să fie judecate de către aceleaşi tribunale şi după aceleaşi reguli de procedură, fără nici o discriminare[274], întrucât accesul la justiție include în sine ideea de egalitate, nu atât în plan formal, ceea ce prevede legea în sensul egalităţii în drepturi, dar în mod efectiv o egalitate

---

[269] Ct.E.D.O., Cazul Urechean și Pavlicenco contra Republicii Moldova, hotărîrea din 20 aprilie 2015, cererile nr. 27756/05 și 41219/07. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-148267 (vizitat la 20.08.2022)
[270] PREDESCU I., PREDESCU B. *Mandatul parlamentar şi imunitatea parlamentară*. Craiova: Scrisul Românesc, 2002, p. 12
[271] GUCEAC I. *Curs elementar de drept constituțional.* Volumul II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, p. 316
[272] Hotărîrea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 39 din 9 iulie 2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 090 din 02.08.2001
[273] DJUVARA M. *Teoria generală a dreptului. Drept raţional, izvoare şi drept pozitiv.* Bucureşti: ALL BECK, 1999, p. 270
[274] CIOBANU V.M. *Tratat teoretic şi practic de procedură civilă.* Bucureşti: Naţional, 1996, p. 47

în posibilităţi[275], inclusiv diverse opțiuni prin care sistemul de justiție ajută persoanele să soluţioneze conflictele.

Egalitatea în faţa justiţiei presupune egalitatea în materie de căi de atac și de arme în materia dreptului procesual, care în faţa procedurilor judiciare ar semnifica bază egalității în drepturi, și prin ea însăși o egalitate pe care Constituţia o acordă tuturor cetăţenilor[276].

Principiul constituţional al egalităţii în drepturi poate fi analizat și ca obligaţia statului de a înfăptui justiția în mod egal, extins la toate persoanele și nu doar la cetățeni, cu eliminarea discriminării oamenilor în faţa justiţiei, întrucât aceasta se înfăptuieşte egal pentru toți[277].

Prin urmare, justițiabililor trebuie să li se aplice aceleași legi, judecaţi de aceleași instanţe, iar procedurile judiciare, atât în materie penală cât și în materie civilă ori administrativă să fie aceleași pentru toți, având aceleași drepturi și aceleași obligații procesuale.

Echitatea în cadrul unui proces inițiat constituie o garanţie a principiului egalităţii în faţa justiţiei[278], întrucât toate persoanele au o vocaţie egală de a fi judecate de aceleaşi instanţe judecătorești şi după aceleaşi reguli de procedură, fără nici o discriminare. Fiecare dintre părţi trebuie să se bucure de aceleași drepturi, deoarece orice dispoziţie care ar pune pe una dintre părţi în inferioritate faţă de cealaltă, este incompatibilă cu principiul egalităţii.

Menționăm că, egalitatea nu echivalează automat cu obligaţia judecătorului de a soluţiona în echitate cauza civilă, ci se materializează în respectarea unor principii fundamentale, cum sunt: dreptul de apărare, contradictorialitatea, adică egalitatea cu toate exigențele proprii fiecăruia dintre ele. Pe cale de consecinţă, condiţia esenţială pentru asigurarea procesului echitabil este ca fiecare parte să beneficieze de şanse suficiente, echivalente şi adecvate în susţinerea punctului său de vedere asupra chestiunilor de fapt şi de drept şi să nu fie dezavantajată faţă de adversar[279].

Un proces echitabil poate fi asigurat numai prin anumite garanții explicite, (dreptul la un tribunal instituit de lege, independent și imparţial, dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil şi public), implicite (motivarea hotărârilor judecătorești şi egalitatea armelor) și speciale (prezumţia de nevinovăţie şi dreptul la apărare)[280].

Recurgând la interpretarea extensivă, Curtea Europeană a stabilit că un proces echitabil se configurează printr-un sistem de garanții cu privire atât la drepturile materiale (dreptul la un tribunal independent, imparţial şi stabilit prin lege), cât și a unor garanții de natură procedurală

---

[275] ETHERINGTON B. *Notes on Diversity and Access to Justice.* In: Queen's Law Journal, 2000-2001,vol. 26, p. 61
[276] *Constituția României revizuită - comentarii și explicații.* București: CH Beck, 2004, p. 21
[277] COCHINESCU N. *Organizarea puterii judecătorești în România.* București: Lumina Lex, 1997, p. 45-46
[278] TĂNĂSESCU S.E. *Principiul egalităţii în dreptul românesc.* Bucureşti: All Beck, 1999, p. 243-252
[279] MURARU I., TĂNĂSESCU E.S. *Constituția României. Comentariu pe articole.* București: 2008, p. 181
[280] RENUCCI J.-F. *Tratat de drept european al drepturilor omului.* Bucureşti: Hamangiu, 2009, p.355

(o procedură de judecată desfășurată în mod echitabil, publică şi cuprinsă în cadrul unui termen rezonabil) ori garanții speciale în materie penală (prezumția nevinovăției și dreptul la apărare)[281]. În acest sens, au fost declarate neconstituționale textele de lege care încălcau dreptul la un proces echitabil prin nerespectarea unor garanții precum: dreptul la independența instanței, dreptul la asistență juridică, egalitatea armelor, prezumția de nevinovăție sau dreptul la celeritatea procedurii, statuând că aplicarea principiului procesului echitabil se impune nu numai în legătură cu procedura de desfășurare a procesului, dar și în materia dreptului substanţial[282].

Caracterului echitabil al dreptului la acțiune poate fi evaluat prin următoarele criterii:

- cadrul juridic care reglementează admisibilitatea și aprecierea probelor;
- calitatea probelor, credibilitatea sau acuratețea acestora;
- existența sau inexistența posibilității pentru persoană de a contesta autenticitatea probelor și de a se opune utilizării acestora;
- ponderea probelor șialtor mijloace de probă în cauză[283].

Respectiv, echitatea este nucleul atât al procedurii penale, cât și al procedurii civile, sau un criteriu de apreciere al respectării de către instanțele de judecată a drepturilor substanţiale.

Dreptul la un proces echitabil este privit ca un veritabil drept substanţial[284], care trebuie să se regăsească în conţinutul oricărei proceduri, pe toată durata derulării procesului, fiind conceput ca o sumă de garanții procedurale acordate persoanei implicate în cauza examinată[285].

Caracterul echitabil al dreptului la acțiune presupune garantarea respectării tuturor drepturilor procedurale ale participanților la proces, în scopul soluționării juste și echitabile a cauzelor deduse judecății, or, însăși procesul echitabil este apreciat ca un principiu general al procesului judiciar, care necesită a fi expres reglementat, atât la nivel de Constituție, cât și la nivelul tuturor legilor de drept procesual, întrucât, numai în asemenea condiții statul va reuși să garanteze tuturor justițiabililor respectarea acestui drept la nivel intern și să consolideze fundamentele statului de drept[286].

---

[281] BOGDAN D., SELEGEAN M. *Drepturi şi libertăți fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului.* București: All Beck, 2005, p. 198

[282] *Decizia Curții Constituționale a României nr. 1168 din 15 septembrie 2011.* În: Monitorul Oficial al României, nr. 806 din 15 noiembrie 2011

[283] Ct.E.D.O., Cazul Ibrahim și alții contra Marii Britanii, hotărîrea din 13 septembrie 2016, cererile nr. 50541/08, 50571/08, 50573/08 și 40351/09, Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166680 (vizitat la 06.08.2022)

[284] PREDESCU O., UDROIU M. *Protecţia europeană a drepturilor omului şi procesul penal roman.* București: C.H.Beck, 2008, p. 536

[285] MATEUȚ Gh. *Tratat de procedură penală.* Partea generală. București: C.H.Beck, 2007, p. 238

[286] COSTACHI Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept:* Monografie. Chișinău: Print-Caro, 2021, p. 484; COSTACHI Gh., CARP S. *Dreptul la un proces echitabil.* În: Teoria și practica administrării publice, materialele conferinței internaționale din 17 mai 2018. Chișinău: AAP, 2018, p. 310.

Este de menționat că, în cazul Constituției României, dreptul părților la un proces echitabil este consfințit în cadrul aceluiași text constituțional, care consacră accesul liber la justiție (art. 21 a Constituției României)[287], iar prin instituirea acestei garanții se asigură realizarea de rând cu dreptul la o instanță și alte drepturi precum: dreptul de a sesiza instanța, îndeplinirea condiției ca instanța să fie independentă, imparțială şi stabilită de lege, desfășurarea procesului într-un termen optim şi previzibil, dreptul de a obţine pronunțarea unei soluții în urma examinării cauzei de către instanţă, dreptul de a obţine executarea hotărârii[288].

Spre deosebire de Constituția României, Constituţia Republicii Moldova nu reglementează ca atare dreptul la un proces echitabil, care însă, este asigurat prin interpretarea extensivă și sistematică a următoarelor dispoziţii constituţionale:

- art. 16 alin. (2), potrivit căruia toţi cetăţenii Republicii Moldova sunt egali în faţa legii şi a autorităţilor publice, fără deosebire de rasă, naţionalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenenţă politică, avere sau de origine socială;

- art. 20, conform căruia orice persoană are dreptul la satisfacţie efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile şi interesele sale legitime, iar alin. (2) declară că nici o lege nu poate îngrădi accesul la justiție;

- art. 21, care proclamă că orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăţia sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanţiile necesare apărării sale;

- art. 26, care consfințește că dreptul la apărare este garantat și fiecare om are dreptul să reacţioneze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor şi libertăților sale, iar în tot cursul procesului, părţile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu;

- art. 54, potrivit căruia în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului şi cetăţeanului, iar exerciţiul drepturilor şi libertăţilor nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege și proporționale cu situaţia care a determinat-o, ori care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internaţional şi sînt necesare în interesele securităţii naţionale, integrităţii teritoriale, bunăstării economice a ţării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă şi infracţiunilor, protejării drepturilor, libertăţilor şi demnităţii altor persoane, împiedicării divulgării informaţiilor confidenţiale sau garantării autorităţii şi imparţialităţii justiţiei;

---

[287] DELEANU I. *Instituţii şi proceduri constituţionale în dreptul comparat şi în dreptul român.* Arad: Servo-Sat, 2001, p. 483

[288] *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole.* București: Hamangiu, 2013, p. 26-34

- art. 114, art. 115, art. 117, art. 119 și art. 120, care stabilesc că justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești, a căror organizare, competență şi procedura de judecată sînt stabilite prin lege organică. Ședinţele de judecată sînt publice, cu excepția cazurilor admise prin lege, iar respectarea sentințelor şi a altor hotărâri definitive ale instanțelor judecătorești, precum şi colaborarea solicitată de acestea în timpul procesului, al executării sentințelor şi a altor hotărâri judecătorești definitive sunt obligatorii.

Așadar, un proces echitabil echivalează cu totalitatea garanțiilor procedurale regăsite în orice litigiu, neprezentând importanţă materia sau domeniul în care acesta s-a ivit. Respectiva soluţie este explicată prin aceea că dreptul la un proces echitabil excedează sferei obligaţiilor pozitive şi negative, prevăzute la art. 6 din Convenţie şi prin observarea faptului că litigiile cărora dispoziţiile art. 6 nu le sunt aplicabile sunt însoţite de o serie de garanții procesuale, al căror *sedes materiae* îl constituie, în principal, art. 5 şi art. 13 ale Convenţiei.

Astfel, în doctrină[289], noţiunea de proces echitabil, este utilizată precum în art. 6 par. 1 din Convenţie, și este susceptibilă de două semnificaţii, și anume: „*lato sensu"* adică sfera garanțiilor explicite (judecarea în mod echitabil, în mod public şi într-un termen rezonabil de către o instanţă independentă şi imparțială, instituită de lege) și implicite (oralitatea procedurilor, obligativitatea motivării hotărârilor, dreptul de a obţine executarea hotărârii judecătorești etc), iar în „*stricto sensu"* reprezintă acea garanţie fundamentală a procesului, explicit legiferată şi care este inclusă în aceeași categorie de garanții, alături de principiile egalităţii armelor, contradictorialităţii, publicităţii procesului, soluţionarea cauzei în termen rezonabil, independenţă și imparţialitate instanței, etc.).

Echitatea, în sensul de egalitate a părților, mai presupune:

- un proces în cadrul căruia nici una dintre părți nu se află în dezavantaj substanţial în cursul procedurii, în raport de cealaltă parte[290];

- o egalitate a armelor, deoarece respectiva egalitate implică obligaţia de a oferi fiecărei părţi o posibilitate rezonabilă de a-şi prezenta cauza, fără a plasa vreuna dintre părţi într-o situaţie vizibil dezavantajoasă faţă de cealaltă[291];

- un proces care impune respectarea de către judecător a unor principii fundamentale, precum contradictorialitatea, dreptul la apărare, egalitatea, or, pentru a fi echitabil, procesul trebuie să se desfășoare după o procedură contradictorie, cu respectarea dreptului de apărare şi a

---

[289] BOGDAN D. *Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO*. București: Rossetti International, 2011, p. 22-23
[290] *La Convention européenne des droits de l'homme:commentaire article par article.* Paris:Economica, 1999, p.265-266
[291] SUDRE F. *Drept european şi internaţional al drepturilor omului.* Iaşi: Polirom, 2006. p. 275-276;

egalităţii armelor sau ca fiecare dintre părţi să dispună de posibilităţi suficiente, echivalente şi adecvate pentru a-şi susţine poziţia asupra problemelor de drept şi de fapt şi ca niciuna dintre părţi să nu fie defavorizată în raport cu cealaltă[292].

Prin urmare, garanția unui proces echitabil acoperă nu numai perioada de desfășurarea a unui proces, ci şi perioada anterioară – recunoașterea dreptului de acces la un tribunal – şi ulterioară – dreptul de a obţine o hotărâre judecătorească cu caracter obligatoriu şi care se va bucura de autoritatea lucrului judecat şi dreptul de a obţine executarea hotărârii[293].

Din această accepțiune, un proces echitabil este tratat ca un drept de ordin procesual, care impune ca apărarea tuturor drepturilor personale şi patrimoniale ale unui subiect de drept să fie realizată în cadrul unui proces echitabil, cu sancțiunea specifică, în caz de nerespectare a uneia din componentele sale[294].

Întru asigurarea echității dreptului la acțiune, în jurisprudența Curții Constituționale, s-a reținut că principiul egalității de tratament este încălcat atunci când situații comparabile sunt tratate în mod diferit sau când situații diferite sunt tratate în același mod, cu excepția cazului în care un astfel de tratament este justificat în mod obiectiv. Respectiv, Curtea a constatat, în una din cauzele supuse examinării, o încălcare a principiului egalității de tratament la aplicarea unor sancțiuni identice pentru situații care sunt diferite în mod obiectiv[295].

Admiterea instanțelor speciale, stabilirea în unele cazuri a competenței materiale a instanțelor penale în funcție de calitatea persoanelor, stabilirea unor norme procedurale de protecție a unor persoane în raport cu funcțiile pe care acestea le îndeplinesc, etc. rămân a fi analizate dacă cumva nu ar contraveni principiului egalității în fața justiţiei. În acest sens, dreptul de acces direct la o instanță constituțională, este un subiect actual în mediul academic, or, accesul la Curtea Constituțională reprezintă un aspect al dreptului de acces la justiție situat la limita dintre drept și politică[296].

În opinia prof. Alexandru ARSENI, una din funcţiile Curţii Constituţionale constă în garantarea responsabilității statului faţă de cetăţean or, această responsabilitate vizează, în primul rând, garantarea şi asigurarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetățenilor. Astfel,

---

[292] CIOBANU V.M. *Accesul liber la justiţie-principiu constituţional.* În: Despre constituţie şi constituţionalism. Bucureşti: Hamangiu, 2006, p. 62-63.
[293] BEȘTELIU R.M., BRUMAR C. *Protecţia internaţională a drepturilor omului.* București: Universul Juridic, 2008, p. 147
[294] BÎRSAN C. *Convenţia Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole.* Vol. I. Drepturi şi libertăţi. Bucureşti: All Beck, 2005, p. 394
[295] Hotărârea Curții Constituționale nr. 20 din 04.07.2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi de la articolul 260 alin. (4) din Codul fiscal. În: Monitorul Oficial nr. 267-275 din 20.07.2018
[296] BÎRSAN C. *Convenţia Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole.* Vol. I. Drepturi şi libertăţi. Bucureşti: All Beck, 2005. p.436

dreptul cetățeanului de a se adresa Curţii Constituţionale cu un recurs referitor la încălcarea unor drepturi fundamentale exclusive ţine de realizarea actului de justiţie[297].

Jurisdicţia constituţională şi justiţia de drept comun sunt privite ca două universuri ale asigurării legalității, însă, cea constituţională reprezintă o formă de justiţie ce se înfăptuieşte pe baza şi în cadrul constituţiei, iar prin crearea Curţii Constituţionale, s-a instituit un mecanism real de protejare a Constituţiei şi de contracarare a încălcării dispoziţiilor ei[298]. Anume din aceste raționamente, justiţia constituţională este încredinţată unei Curţi sau unui Tribunal Constituţional, independent, de toate celelalte autorităţi etatice, întrucât condiţia acestei independenţe este existenţa unui „*statut constituţional*" al organului care înfăptuieşte justiţia constituţională, definind organizarea, funcţiile şi atribuţiile acestuia. Subsecvent, însăşi constituţia urmează să conțină dispoziţii cu privire la justiţia constituţională.

În ordinea celor expuse, prof. Alexandru ARSENI, consideră că, justiţia constituţională este o justiţie exclusivă şi concentrată, având monopolul contenciosului constituţional, iar, instanţelor de drept comun nu li se pot recunoaşte prerogative în domeniul contenciosului constituţional şi, cu atât mai mult, ele nici nu şi le pot aroga[299].

Se consideră că acordând cetățenilor dreptul de a sesiza Curtea Constituţională, s-ar face un pas important spre majorarea gradului de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale într-un stat de drept şi democratic, stat în care drepturile şi libertăţile omului nu sunt doar garantate ca valori supreme, ci şi realizate[300], însă lipsa unui mecanism bine determinat cu privire la actele ce pot forma obiectul sesizării constituţionale şi termenele de înaintare a sesizărilor, ar crea o eventuală supraîncărcare a activității Curții Constituționale, or, accesul la justiție, trebuie să fie efectiv, dar nu și absolut, iar statul, își rezervă dreptul ca prin reglementarea sa, într-o anumită marjă de apreciere, să stabilească condițiile și procedura exercitării concrete şi efective a dreptului la un tribunal[301] și a subiecților cu drept de sesizare.

Accesul direct la justiția constituțională este considerat a fi prematur și din următoarele considerente:

---

[297] ARSENI A. *Recursul constituţional-pârghie de garantare a drepturilor omului în justiție*. În: Avocatul Poporului, nr. 10, 2008, p. 2.

[298] ARSENI A., DABIJA T. *Interdependența dintre jurisdicția constituțională și justiția de drept comun în domeniul asigurării legalității.* În: Revista Națională de Drept, nr. 3, 2014, p.10

[299] *Ibidem*, p.11

[300] CÂRNAȚ T., CÂRNAȚ M. *Protecția juridică a drepturilor omului.* Chișinău: Reclama, 2006. p.158-159; ZUBCO V. *Curtea Constituțională – unica autoritate publică politico-jurisdicțională.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2000, p. 199

[301] BÎRSAN C. *Convenţia Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole.* Vol. I. Drepturi şi libertăţi. Bucureşti: All Beck, 2005. p.456-460

- cetăţenii dispun de suficiente mecanisme care le garantează exercitarea drepturilor şi libertăților fundamentale, și îi protejează în cazul în care aceste drepturi sunt încălcate;

- hotărârile şi avizele Curţii Constituţionale sunt definitive şi nu pot fi atacate, astfel că, în cazul unei hotărâri nefavorabile, justițiabilii îşi vor închide posibilităţile de a-şi revendica drepturile în alte instanţe;

- prin accesul direct, Curtea Constituţională se va transforma într-un organ suprastatal, deoarece nici o lege nu ar intra în vigoare până nu se va pronunţa Curtea Constituţională, graţie faptului că întotdeauna se va găsi cineva care va ataca legea adoptată[302].

Întâlnim și opinii privind promovarea ideii unei plângerii constituționale, care ar reprezenta o modalitate de acces direct la Curtea Constituțională, fiind aplicată pe larg în Germania, unde orice persoană care consideră că drepturile sale fundamentale au fost încălcate de către autoritățile publice poate introduce o astfel de plângere numai în cazul în care vizează o problemă de constituționalitate de maximă importanță, ori când pretinsa încălcare a drepturilor fundamentale este de o severitate specială sau dacă reclamantul ar suferi un prejudiciu important în cazul în care Curtea nu ar decide asupra acelei probleme. Astfel, plângerea constituțională ca o cale de recurs subsidiară, accesibilă oricărei persoane, după epuizarea căilor de atac ordinare, prin care se pretinde lezarea persoanei de o autoritate publică într-un drept constituţional, printr-un act public jurisdicţional sau administrativ[303], ar putea constitui un pas important spre consolidarea unui acces efectiv la justiția constituțională. Subsecvent, se consideră că trebuie admise numai sesizările ce stabilesc încălcarea directă şi concretă a drepturilor şi libertăţilor constituţionale, de către autoritățile publice, dar nu cazurile când numai le limitează[304].

La situația actuală, cea mai eficientă modalitate de acces al cetățenilor la Curtea Constituțională rămâne a fi excepţia de neconstituționalitate pe care o pot ridica părțile în procesul de judecată, iar în acest sens, Curtea stabileşte incidenţa unui drept fundamental sau ingerinţa într-un drept fundamental în raport cu actul contestat[305].

Prof. Victor POPA, afirmă că, calea indirectă, care permite cetățenilor accesul la justiția constituţională, oferă posibilitate Curţii Constituţionale, în calitatea sa de garant al supremaţiei Constituţiei, să-şi exercite controlul asupra puterii legiuitoare cu privire la respectarea drepturilor

---

[302] POPA V., SUSARENCO Gh. *Raportul național privind exercitarea justiției constituționale în Republica Moldova.* Chișinău: Prut International, 2004, p. 61-62

[303] ZAPOROJAN V. *Protecția drepturilor fundamentale în justiția constituțională a Republicii Moldova.* Autoreferat al tezei de doctor în drept. Chișinău, 2007, p. 17

[304] CÂRNAȚ T., CÂRNAȚ M. *Protecția juridică a drepturilor omului*. Chișinău: Reclama, 2006, p.159- 160

[305] GUCEAC I. *Tratat elementar de drept constituţional.* Vol. II. Chişinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2022, p.553

şi libertăţilor fundamentale, or, o condiţie de a apela la mecanismul excepţiei de neconstituţionalitate constă în faptul că ea nu se poate ridica direct în fața unei instanţe, fără să existe un proces pendinte în faţa acesteia, ea având un caracter incidental. Astfel, controlul concret de constituţionalitate pe cale de excepţie constituie singurul instrument prin intermediul căruia cetăţeanul are posibilitatea de a acţiona/apăra împotriva actelor autorităţilor care exercită puterea de stat, în cazul în care consideră că drepturile sale constituţionale sunt încălcate[306].

Excepţia de neconstituţionalitate, ca act de procedură, provine de la una dintre părţile din cadrul unui litigiu pendinte şi căreia instanța este obligată să îi răspundă printr-o hotărâre interlocutorie sau printr-un considerent din cadrul hotărârii finale în respectiva cauză[307].

Cu alte cuvinte, excepţia de neconstituţionalitate, ca şi alte excepţii, este o cale procedurală ridicată în faţa unei instanţe judecătorești, prin care un organ cu atribuţii de soluţionare a unor litigii, este sesizată pentru a decide asupra constituţionalităţii legilor şi a ordonanţelor.

Astfel, prin esenţa sa, excepţia de neconstituţionalitate constituie o garanţie constituţională a drepturilor şi libertăţilor conferite cetăţenilor, pentru apărarea lor împotriva unor eventuale atentate ale legiuitorului prin instituirea unor reguli neconstituţionale concrete. Pe cale de consecinţă, prin excepţia de neconstituţionalitate, Curtea Constituţională își îndeplinește rolul de garant al supremaţiei Constituţiei, implicit reprezintă şi un garant al realizării drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetățenilor, asigurând în acest scop accesul cetățenilor la justiția constituţională pentru protecţia acestor drepturi şi libertăţi[308].

În România, față de obiectul excepţiei de neconstituţionalitate sunt înaintate restricții[309] :

- să fie o lege sau ordonanţă ori o dispoziţie dintr-o lege sau dintr-o ordonanţă;

- legea sau ordonanţa ori dispoziţia criticată să fie în vigoare ori ale căror efecte juridice continuă să se producă şi după ieşirea lor din vigoare;

- legea sau ordonanţa ori dispoziţia criticată trebuie să aibă legătură cu soluţionarea cauzei în orice fază a litigiului şi oricare ar fi obiectul acestuia;

- legea sau ordonanţa ori dispoziţia criticată să nu fi fost constatată ca fiind neconstituţională printr-o decizie anterioară a Curţii Constituţionale.

Astfel, excepţia de neconstituţionalitate cuprinde trei elemente obligatorii: textul contestat din punctul de vedere al constituţionalităţii (prevederea legală), textul de referinţă pretins a fi

---

306 POPA, Victor. *Tratat de drept constituțional și instituții politice.* Chișinău: Notograf Prim SRL, 2021, p. 531

307 TĂNĂSESCU E.S. *Transfigurarea semantică a excepției de neconstituționalitate în România.* În: Buletin de informare legislativă, nr. 2, 2013, p. 3

308 MURARU I., Constantinescu M. *Curtea Constituţională a României.* Bucureşti: Albatros, 1997, p. 142

309 Legea nr.47/1992 privind organizarea şi funcţionarea Curţii Constituţionale. Republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.807 din 3 decembrie 2010

încălcat (prevederea constituţională) şi motivarea de către autorul excepţiei a relaţiei de contrarietate dintre cele două texte, adică motivarea neconstituţionalităţii textului criticat. Dacă excepţia de neconstituţionalitate nu cuprinde motivarea pretinsei neconformităţi, iar autorul sesizării nu demonstrează raportul contradictoriu dintre prevederile contestate şi Constituţie, sesizarea privind excepţia de neconstituţionalitate poate fi declarată inadmisibilă, fără a fi acceptată pentru examinare în fond[310].

În ordinea celor cercetate, excepția de neconstituționalitate se afirmă ca o garanție procedurală de acces la justiția constituțională, care este chemată să ducă în final la luarea unei hotărâri de admitere sau de respingere a unei acţiuni de către o instanţă judecătorească de drept comun, iar din moment ce procesul nu poate fi soluţionat în absenţa unei decizii date de Curtea Constituţională, prof. Tudor DRĂGANU consideră că ar fi de neconceput ca părţii să i se refuze dreptul de a sesiza această Curte[311].

În acest sens, excepţiei de neconstituţionalitate ca formă de acces la justiția constituțională îi este specifică următoarele particularități[312]:

a) este o procedură de exercitare a controlului constituţionalităţii, care poate fi ridicată numai de către instanța de judecată sau cu acordul ei, în cazul unui proces judiciar declanşat, în care judecătorul prezumă sau partea pretinde că legea sau o dispoziţie a ei, ce urmează a fi aplicată în cauza în curs de examinare, nu corespunde rigorilor Constituţiei;

b) este un drept important pentru cetăţean, deşi insuficient, din considerentul că este imoral şi logic inadmisibil ca persoanei să i se pretindă mai întâi să fie victima unei legi neconstituţionale pentru ca abia după aceea s-o poată acţiona în justiție, însă, în caz că o lege, ce contravine Constituţiei, nu a făcut obiectul controlului de constituționalitate din lipsa sesizării, numai excepţia o poate împiedica să producă efecte nocive, cel puţin pentru persoana concretă, a cărei cauză se află pe rol în instanța de judecată[313];

c) poate fi ridicată numai în faţa instanţei de judecată, care, înfăptuieşte justiția;

d) trebuie să cuprindă punctul de vedere al părților pentru susţinerea sau combaterea excepţiei, opinia instanţei asupra excepţiei, acestea fiind însoţite de dovezile depuse de părţi. În

---

[310] Decizia nr. 69 din 18.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 40g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 60 alin. (3) din Legea privind societățile cu răspundere limitată (modificarea și abrogarea hotărârilor adunării generale a asociaților societății cu răspundere limitată). În: Monitorul Oficial nr. 205-221 din 14.08.2020; Decizia nr. 152 din 26.12.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 208g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 225 alin. (3) din Legea insolvabilității nr. 149 din 29 iunie 2012. În: Monitorul Oficial nr. 36-43 din 07.02.2020

[311] DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție.* București: Lumina Lex, 2003, p. 59-60

[312]ZAPOROJAN V., CAZACU G. *Aspecte generale privind ridicarea și aplicarea excepției de neconstituționalitate.* În: Revista Națională de Drept, nr. 10, 2014, p. 18

[313] DELEANU I. *Justiția constituțională.* București: Lumina Lex, 1995, p.124

cazul când excepţia a fost ridicată de instanța de judecată din oficiu, ea trebuie motivată, cuprinzând susţinerile părților şi dovezile necesare;

e) nu poate avea ca obiect se sesizare actele juridice adoptate până la intrarea în vigoare a Constituţiei şi cele care au fost supuse controlului constituţionalităţii;

f) este de ordine publică, astfel, invocarea acesteia revine atât părților în proces, inclusiv reprezentanţilor acestora, drepturile şi interesele cărora pot fi afectate prin aplicarea la soluționarea cauzei a unei norme neconstituţionale, cât şi instanțelor de judecată din oficiu, care, respectând principiul supremaţiei Constituţiei, nu sunt în drept să aplice o normă prezumată drept neconstituţională;

g) poate fi ridicată în orice fază/ etapă a procesului de judecare în fond, apel sau recurs[314];

h) este de competenţa exclusivă a Curţii Constituţionale prin exercitarea controlului constituţionalităţii legii şi actelor juridice a căror legitimitate este contestată;

i) obiectul de examinare îl poate constitui o lege sau un act juridic constitutiv de drepturi emis de autoritățile publice centrale, cu caracter coercitiv, general şi obligatoriu ori o dispoziţie dintr-o lege sau dintr-un act juridic cu caracter legislativ, dar nu şi actele administrative.

În ordinea celor expuse, se deduce faptul că dreptul de acces la justiția constituțională prin intermediul excepţiei de neconstituţionalitate trebuie înţeles ca un drept de acces concret şi efectiv, în caz contrar, drepturile oferite justiţiabililor fiind iluzorii. Totodată, constituie singurul instrument prin intermediul căruia cetățeanul are posibilitatea de a acţiona pentru a se apăra împotriva legislatorului, în cazul în care sunt încălcate prin lege drepturile sale constituţionale.

Subsecvent, procedura în fața unei instanțe constituționale nu trebuie să realizeze exigențele art. 6 a Convenției Europene a Drepturilor Omului[315], cu excepția cazului când aceste jurisdicții exercită controlul de constituționalitate la sesizarea particularilor[316].

Astfel, accesibilitatea la justiție reprezintă o condiție esențială pentru exercitarea efectivă a dreptului de acces liber la justiție, or, trăsătura justiţiei de a fi gratuită, trebuie înțeleasă *ratio legis,* adică, ca o dreaptă cumpătare a efortului justiţiabilului în raport cu calitatea de serviciu public a justiţiei, care trebuie să guverneze grija pentru echilibrul dintre putinţa financiară a justiţiabilului şi preţul serviciului justiţiei pentru ca scumpătatea excesivă a justiţiei să nu devină însăşi o injustiţie[317].

---

[314] ARSENI A. *Jurisdicția constituțională a Republicii Moldova*. Chișinău: Euro-Press, 2000, p. 37

[315] Ct.E.D.O., Cazul Buchholz contra Germaniei, hotărîrea din 6 mai 1981, cererea nr. 7759/77. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57451 (vizitat la 25.06.2022)

[316] SELEJAN-GUTAN B. *Protecția europeană a drepturilor omului.* București: C. H. Beck, 2008, p. 123

[317] HEROVANU E. *Principiile procedurii judiciare.* Bucureşti: IAG „Lupta" N. Stroilă, 1932, p. 32

Astfel, în scopul armonizării principiul liberului acces la justiție cu realitatea care demonstrează imposibilitatea sau dificultatea pe care anumite categorii de justițiabili o resimt atunci când urmează să suporte anumite costuri în vederea avansării unor taxe, statului i s-a impus obligația de a asigura un mecanism de asistență juridică gratuită, pentru ca taxele sau onorariile de avocat şi expert ca un element al caracterului real al accesului la justiție, să nu afectează gratuitatea justiţiei[318].

Introducerea unei acţiuni în instanţă nu poate fi condiționată de plata efectuată către stat de una din părţi a unei sume nejustificat de mare în raport cu speţa dedusă judecăţii, iar în măsura în care cheltuielile de procedură constituie un obstacol evident pentru accesul la justiție, ele trebuie reduse sau eliminate dacă este posibil[319].

Curtea Constituțională a reținut că accesul la justiție nu presupune gratuitatea actului de justiție și nici, implicit, realizarea unor drepturi pe cale judecătorească în mod gratuit. În cadrul mecanismului statului, funcția de restabilire a ordinii de drept, care se realizează de către autoritatea judecătorească, reprezintă un serviciu public ale cărui costuri sunt suportate de la bugetul de stat. În consecință, legislatorul este îndreptățit să instituie taxe de stat pentru cererile de chemare în judecată pentru a putea acoperi anumite costuri ale procedurii judiciare la care participă părțile aflate în litigiu[320]. Astfel, în opinia Curții Constituționale, legislatorul are legitimitate constituțională de a impune taxe de stat judiciare fixe sau calculate la valoare, în funcție de obiectul litigiului, iar instanței de judecată i se acordă competența de a decide asupra faptului și de a acorda scutiri, reduceri, eșalonări sau amânări pentru plata taxelor de stat.

Prin urmare, și jurisprudența reține precum că justiția nu trebuie să fie gratuită, însă ar fi necesar să fie accesibilă din punct de vedere financiar, deoarece, uneori costurile ridicate ale procedurilor pot aduce atingere acestui drept, iar o taxă în cuantum ridicat, o cauțiune proporțională cu valoarea obiectului procesului sau alte cheltuieli de judecată disproporționate faţă de posibilităţile financiare ale reclamantului pot semnifica o descurajare în fapt a liberului acces la justiție și o îngrădire a acestuia[321], or, cheltuielile de judecată sau imposibilitatea acordării unei asistențe gratuite efective împiedică accesul liber la justiție[322].

---

[318] BOGDAN D. *Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO*. București: Rosetti Educational, 2011, p.58

[319] Recomandarea nr. (81) 7 privind mijloacele de facilitate a accesului la justiție, adoptată de Comitetul Miniştrilor în 14 mai 1981. În: Eficienţa şi echitatea justiţiei. Bucureşti, 2006, p. 13-16

[320] Decizia nr. 74 din 21.05.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 93g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 267 lit. k^1) din Codul de procedură civilă. În: Monitorul Oficial nr. 230-237 din 19.07.2019

[321] SELEGEAN M. *Dreptul de acces la o instanţă reglementat de art. 6 paragraf 1 din Convenţia pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale.* În: Themis, nr. 1/2005, p. 23.

[322] CIOBANU V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă.* București: Național, 1996, p. 155

Este de reținut că deseori acest subiect constituie temei de sesizare a Curții Europene a Drepturilor Omului prin prisma prevederilor a articolului 6 § 1 al Convenţiei[323], fiind constatat că dreptul de acces la o instanță a fost, în mod efectiv, limitat până când acesta a devenit iluzoriu.

În legătură cu acest fapt, toate societățile democratice statuează următoarele principii:

- nimănui nu trebuie să i se interzică accesul la justiție din pricina lipsei de fonduri;

- clientul ar trebui să poată să-şi aleagă el avocatul care vrea să îl reprezinte;

- prestatorul de servicii trebuie să dețină calitatea şi abilitatea necesară rezolvării tuturor problemelor de drept, cu respectarea principiului egalităţii armelor, adică cel care se apără pe el însuşi trebuie să aibă la dispoziţie aceleași resurse ca și cealaltă parte implicată în caz.

Este unanim recunoscut faptul că costurile accesului la justiție este cel mai serios obstacol în încercarea de a accede la justiție, astfel că prin asigurarea dreptul la asistență juridică se instituie un sistem de garanții drepturilor procesuale ale persoanelor bănuite şi învinuite, întrucât un bănuit asistat de un avocat eficient este într-o poziţie mai bună în ceea ce priveşte punerea în aplicare a tuturor celorlalte drepturi ale sale, deoarece el va fi mai bine informat despre acele drepturi dat fiind că avocatul este capabil să contribuie la asigurarea respectării drepturilor sale. În aceiași ordine de ideii, avocatul va fi în măsură să reprezinte mai efectiv interesele persoanei bănuite şi învinuite decât dacă acestea sunt nereprezentate[324].

În practica Curții Europene, s-a reţinut că nu este suficientă numai legiferarea unor sisteme de ajutor public judiciar, dar și ca acest sistem să fie funcțional, astfel ca orice persoană fizică ori juridică să se poată adresa instanțelor judecătorești, fără ca acest demers să fie împiedicat prin aceea că achitarea taxei judiciare este de natură să conducă la afectarea deosebită a modului de trai al persoanei fizice ori la tulburarea gravă a activității persoanei juridice[325].

În vederea asigurării accesibilității dreptului de acces liber la justiție, statul Republica Moldova asigură organizarea şi funcţionarea instituţiilor responsabile de acordarea asistenţei juridice garantate de stat din contul mijloacelor destinate acordării unor astfel de servicii persoanelor, care nu dispun de suficiente mijloace financiare pentru plata lor şi care întrunesc condiţiile stipulate în legislație[326].

---

[323] Ct.E.D.O., Cazul Tudor-Comerţ contra Moldovei, hotărîrea din 4 noiembrie 2008, cererea nr. 27888/04. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127961 (vizitat la 15.08.2022)

[324] CAPE E., NAMORADZE Z. *Apărarea efectivă în Europa de Est.* Chișinău: Bons Offices, 2013, p. 45

[325] BRICIU Tr.-C. Unele aspecte de noutate în materia taxelor judiciare de timbru pentru criteriile introduse la instanțele judecătorești. În: RRDP, nr. 4/2013, p. 42.

[326] Legea nr. 198/2007 cu privire la asistenţa juridică garantată de stat. În: Monitorul Oficial nr.157-160/614 din 05.10.2007

Astfel, asistența juridică ca măsură de asigurare a accesibilității dreptului la acțiune intervine atunci când persoanele au o problemă de natură juridică, însă deseori acestea nu conștientizează existența problemei de natură juridică, uneori renunță la soluționarea problemei din cele mai diverse motive, iar într-un anumit număr de cazuri încearcă a le soluționa, dar fără succes[327].

Indiferent de faptul că accesul liber la justiție are trăsătura de a fi liber, neîngrădit, egal, acesta condiționează și existența unor reguli de ordin procesual, ceea de denotă faptul că dreptul de acces la justiție nu mai poate fi considerat ca având un caracter absolut[328]. Astfel, printre elemente definitorii ale condițiilor de exercitare a dreptului de acces la justiție se identifică:

— cuprinde sub protecţia sa atât cetăţeni statului, cât şi cetăţeni străini, apatrizi, persoane fizice şi juridice (în funcție de calitatea lor procesuală);

— are ca scop nu numai protecţia sau valorificarea drepturilor subiective, dar şi a intereselor legitime ale persoanei;

— în condiţiile prevederilor constituționale, se poate proceda la restrângerea exerciţiului unor drepturi sau a unor libertăți, la general, însă exercitarea dreptului de a se adresa justiţiei nu poate fi îngrădită[329].

Restrângerea drepturilor și libertăților persoanei este admisă cu respectarea obligatorie a unor principii care fixează limitele și condițiile restrângerii, precum: principiul legalității, principiul echității, principiul realizării scopurilor și a intereselor legitime, principiul proporționalității, care are ca scop prevenirea abuzului de drept, și în același timp, să se păstreze caracterul democratic al societății[330].

Încălcarea principiului proporționalității este considerată ca fiind depășirea libertății de acțiune, lăsată la discreția autorităților și ca urmare, exces de putere[331], iar aprecierea gradului de proporționalitate reprezintă o sarcină dificilă, pe de-o parte, din cauza diversității speţelor care sunt înaintate instanţei europene, iar pe de altă parte, din cauza funcţiei acesteia - „mecanism subsidiar, de protecție a dreptului de acces la justiție”.

Proporționalitatea se înfățișează ca o expresie teoretică a echilibrului contopit în miezul echităţii şi al actului de justiție, ceea ce însemnă că ideea de justiție conţine mărcile

---

[327] ZAHARIA V., CAPĂȚINĂ I. *Ghid privind acordarea asistenței juridice primare garantate de stat de către viitorii juriști.* Chișinău: IRP, 2015, p. 8
[328] DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție.* București: Lumina Lex, 2003, p. 9-10
[329] *Cod de procedură penală.* Comentariu. Chișinău: Cartier, 2005, p. 40
[330] MICU D. *Garantarea drepturilor omului în practica Curții Eruropene a Drepturilor Omului și în Constituția României.* București: All Beck, 1998, p. 9
[331] APOSTOL T. D. *Puterea discreționară și excesul de putere al autorităților publice.* București: All Beck, 1999, p. 50

proporţionalităţii: măsura, echilibrul, dialogul, compromisul. Datorită transformării sale într-un important mijloc de evaluare/măsurare a legitimităţii ingerinţei puterii statale, acest principiu se întemeiază pe 3 criterii principale de evaluare care suscită controversate dezbateri:

- al eficacității şi adecvării (alegerea celei mai eficiente sau adecvate măsuri faţă de scopul legitim urmărit);

- al necesității (alegerea măsurii necesare atingerii scopului);

- al echilibrului (alegerea echilibrului just între interesele implicate şi scopurile urmărite), ceea ce semnifică proporționalitatea în sensul ei restrâns[332].

În opinia prof. Victor POPA, principiul proporționalității presupune că orice restrângere trebuie stabilită şi aplicată numai în scopul pentru care a fost prevăzută şi în limitele strict necesare, în funcție de situaţia care o justifică. Astfel, dacă nu există dispoziții legale care să determine limitele proporționalității, problema se soluționează pornind de la situaţiile şi circumstanțele concrete (de fapt), care trebuie verificate şi apreciate de către autoritatea (instanța) în faţa căreia se invocă neproporţionalitatea. În legătură cu principiul proporționalității, este semnificativă ideea că restrângerea trebuie să se facă în vederea favorizării interesului general[333].

Totodată, cei ce aplică dreptul în procesul de soluţionare a litigiilor, dispun (trebuie să dispună) de împuterniciri discreţionare, pentru ca în situaţiile de imperfecţiune a legislaţiei, o decizie justă, echitabilă, conformă drepturilor pretinse a subiectului de drept, să fie pronunţată prin intermediul „*dreptului discreţionar*", adică prin aplicarea împuternicirilor discreţionare, inclusiv atunci când se constată lacuna în lege sau în drept. Subsecvent, pentru aplicarea corectă a împuternicirilor discreţionare este absolut necesar ca cel ce le aplică să înţeleagă pe deplin spiritul actului normativ, dar şi să cunoască sensul principiilor generale ale dreptului, a legislaţiei şi scopul urmărit, or, în acest proces de înţelegere a dreptului un rol aparte îi revine tehnicii interpretării dreptului[334].

Dreptul discreționar reprezintă posibilitatea de a opta între mai multe soluții posibile corespunzătoare scopului legii atunci când se aplică o dispoziție legală. Subsecvent, exercitarea dreptului discreționar nu permite desfășurarea unei activități administrative arbitrare, or, aplicarea dreptului discreționar presupune rezistența unui test legal, deoarece:

- oferă discreție pentru a decide indiferent dacă ar trebui să acționeze sau nu într-un caz specific, ceea ce înseamnă testul de selecție a măsurii;

---

[332] SMOCHINĂ A., VLĂESCU G. *Evoluția și vocația universală aplicativă a principiului proporționalității în viața socială.* În: Știință, educație, cultură. Vol.2. Comrat, 2020, p. 357

[333] POPA V. *Tratat de drept constituțional și instituții politice.* Chișinău: Notograf Prim SRL, 2021, p. 156

[334] NEGRU B., NEGRU A. *Teoria generală a dreptului şi statului.* Chișinău: Bons Ofiices, 2006, p.423

- trebuie să fie determinată o consecință legală din mai multe măsuri posibile, permise în fiecare caz.

Astfel, stările de fapt identice în esență se tratează identic, iar pentru o tratare neidentică a două stări de fapt identice se admite numai dacă există un motiv obiectiv.

În jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, aprecierea proporţionalităţii ingerinţei se realizează prin raportare la o serie de factori, cum sunt: a) stadiul procesual în care a intervenit limitarea (fie la fondul cauzei, fie cu ocazia exercitării căilor de atac); b) situaţia materială a justiţiabilului (dacă îşi permite achitarea taxelor de timbru, a cauţiunilor, taxelor de executare silită, să îşi angajeze un avocat); c) miza procesului; d) dacă reclamantul beneficiază şi de alte mijloace procedurale pentru apărarea dreptului civil respectiv şi dacă, prin raportare la circumstanţele litigiului, nu ar fi disproporţionată invitarea acestuia să le exercite; e) modul în care judecătorul naţional a făcut interpretarea normelor de procedură (se observă ca aceasta să nu fie prea strictă); f) motivele avute în vedere de statele care au restrâns dreptul (invocate de acestea înaintea Curţii); g) modalitatea în care aceleaşi state au manifestat diligenţă (ori dacă aceasta nu reiese din acţiunile lor); h) diligenţa manifestată de însuşi justiţiabilul care a sesizat[335].

Susținem că, condiţiile de formă privind acţiunile în instanţă, condiţiile privind termenele de introducere a acestora, condiţiile privind taxele şi alte sume de bani necesare deschiderii procedurii, imunităţile de jurisdicţie, obligativitatea unor proceduri prealabile etc., sunt de natură să împiedice abuzul de drept şi să realizeze celeritatea procedurii, și nicidecum să limiteze aria de aplicare a dreptului de acces la justiție.

Situațiile tipice de limitări a accesului liber la justiție oferă o soluţie juridică pentru adaptarea regimului juridic de garantare a drepturilor şi libertăţilor fundamentale la realităţile vieții sociale, economice şi politice în permanentă schimbare, pentru ca autoritățile publice să își poată îndeplini misiunile chiar şi în situaţii particulare, fără însă a renunţa la protecţia juridică a drepturilor omului, fiind astfel atestată situația restrângerii exerciţiului unor drepturi şi libertăţi cetăţeneşti, dar numai cu titlu de excepţie şi numai condiţionat[336].

Anumite limite ale exercitării dreptului de acces liber la justiție sunt permise inclusiv de prevederile constituționale, care la art. 54 statuează că exerciţiul drepturilor fundamentale poate fi limitat doar prin lege şi doar dacă dispoziţia legală vizează unul dintre scopurile legitime. În acest sens, nu trebuie realizată o confuzie între stabilirea unor condiţii privind exercitarea unor drepturi cu îngrădirea accesului la justiție, deoarece prin specificul naturii sale juridice, dreptul

[335] BOGDAN D. *Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO.* București: Rosetti International, 2009, p.33
[336] *Constituția României revizuită - comentarii și explicații*. București: CH Beck, 2004, p. 108-109

de acces la justiție presupune o reglementare din partea statului privind posibilităţile unei persoane de a sesiza o instanţă, care nu poate contraveni libertăţii de acces la justiție, prin simpla sa existenţă, cu excepția cazului când o condiție tinde să îl anuleze, impunând condiţii nerezonabile[337].

Limitele dreptului de acces liber la justiție, pe de o parte, trebuie să fie instituite pentru motive ce ţin de buna desfăşurare a justiţiei şi disciplinarea justiţiabililor în redactarea cererilor, iar, pe de altă parte, limitările nu trebuie să fie excesive şi nu trebuie să cauzeze o ingerinţă nejustificată în dreptul fundamental, faţă de rezultatul urmărit. Din punct de vedere al administrării justiţiei trebuie luate în considerare mai multe aspecte, care se referă la: volumul dosarelor, durata de soluţionare a acestora, spaţiile destinate şedinţelor de judecată, etc. De asemenea, o importanţă deosebită o reprezintă limitarea acţiunilor vădit neîntemeiate, sau exercitate abuziv, pentru a nu mări nejustificat activitatea instanțelor.

Prin urmare, buna desfăşurare a justiţiei impune satisfacerea tuturor cerinţelor menționate, astfel încât actul de justiție să se apropie cât mai mult de condiţiile optime, aşa cum sunt acestea acceptate într-o societate democratică, iar prin instituirea procedurii prealabile şi plata unor taxe de timbru se asigură limitarea instanței de judecată de acele litigii „inutile” și care sunt vădit neîntemeiate[338].

Curtea Constituțională a reținut faptul că respectarea procedurii de soluţionare prealabilă a litigiului pe cale extrajudiciară constituie o condiţie specială a exercitării dreptului la acţiune în justiție,[339] care oferă părților posibilitatea de a se înţelege asupra eventualelor pretenţii ale reclamantului, fără implicarea autorităţii judecătorești competente, respectiv nu poate fi calificată ca o îngrădire a accesului liber la justiție, atât timp cât partea interesată poate înainta în instanța judecătorească cererea de chemare în judecată.

Raţiunea procedurii prealabile constă în faptul ca autorității publice să i se acorde posibilitatea de a-şi repara benevol greşeala în sensul anulării actului sau întreprinderii altor acţiuni pretinse de persoană, totodată evitându-se, pe această cale, aglomerarea instanțelor cu astfel de cauze, iar dreptul încălcat sau pretins să fie reparat mai repede de către organul emitent sau ierarhic superior[340]. Astfel, statul are de ales între două soluții, fie organele jurisdicţionale administrative îndeplinesc ele însele cerinţele art. 6 par. 1 a Convenției Europene pentru

---

[337] CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații.* Vol. I. București: C.H. BECK, 2007. p. 300

[338] OPRAN M.C. Accesul liber la justiție. Craiova: Sitech, 2019, p. 129

[339] Hotărîrea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 14 din 15.11.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 248-251 din 07.12.2012

[340] ZUBCO V. *Reprezentantul statului în teritoriu în dreptul comparat.* Chişinău, 2002, p. 63

Drepturilor Omului, fie acestea nu se conformează exigenţelor și suportă controlul ulterior al unui organ judiciar cu jurisdicţie deplină, care să ofere garanţiile cerute de acest articol[341].

Deși, procedurile prealabile poartă mai mult un caracter facultativ, însă legislațiile naționale au prevăzut anumite proceduri prealabile obligatorii gratuite, pentru a încuraja persoanele să recurgă la astfel de proceduri create cu scopul de a descongestiona instanțele[342].

Prin Decizia nr. 23g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 207 alin. (2) lit. f) din Codul administrativ[343], Curtea Constituțională a statuat că reglementarea de către legislator a condiţiilor de exercitare a unui drept-subiectiv sau procesual, inclusiv prin instituirea unor proceduri speciale, nu constituie o restrângere a exerciţiului acestuia, ci doar o modalitate eficientă de a preveni exercitarea sa abuzivă, în detrimentul altor titulari de drepturi, ocrotite în egală măsură.

Astfel, regulile respectării unei proceduri prealabile nu poate constitui obstacole în calea exercitării liberului acces la justiție întrucât ele condiţionează admisibilitatea în justiție a unor acţiuni chemate să protejeze drepturi subiective sau interese garantate de aceasta, or, în lipsa respectării acestora persoana nu poate să-şi aducă litigiul în faţa unei instanţe.

Termenul de interes utilizat de doctrina procesual civilă se subsumează celui de scop, astfel, că, scopul poate avea atât o valoare pozitivă cât şi una negativă, în timp ce interesul cuprinde numai aspectul pozitiv al scopului, iar din această perspectivă, prin interes se înţelege folosul practic urmărit de cel ce a pus în mișcare acţiunea civilă, respectiv oricare din formele procedurale. Astfel, caracterul non-absolut al dreptului de acces la justiție, semnifică faptul că acesta poate fi supus unor limitări care să nu afecteze substanța sa, să urmărească un scop legitim şi să existe un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite şi scopul urmărit[344].

Prof. Frédéric SUDRE identifică următoarele limitări admisibile ale acestui drept, și anume: imunităţile de jurisdicţie, regulile procedurale referitor obligativitatea unor proceduri prealabile și executarea unei decizii anterioare[345].

Limitări admisibile ale dreptului de acces la justiție ar fi și condițiile procedurale de exercitare a acţiunii în justiție cum ar fi termenele pentru efectuarea diferitelor acte de procedură,

---

[341] SELEGEAN M. *Dreptul de acces la o instanţă reglementat de art. 6 paragraf 1 din Convenţia pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale.* În: Themis, nr. 1/2005, p. 26.
[342] CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații.* Vol. I. București: C.H. BECK, 2007. p. 316
[343] Decizia nr. 56 din 02.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 23g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 207 alin. (2) lit. f) din Codul administrativ. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 180-187 din 17.07.2020
[344] *La Convention européenne des droits de l'homme: commentaire article par article.* Paris: Economica, 1999 p.259
[345] SUDRE F. *Drept european şi internaţional al drepturilor omului*. Iaşi: Polirom, 2006. p. 272-275

termenele de prescripţie, de decădere[346], întrucât acestea asigură garantarea securităţii juridice, prin punerea oricărei persoane la adăpost de plângeri tardive, care de multe ori nu pot avea decât un caracter şicanatoriu, precum şi prin preîntâmpinarea erorilor judecătoreşti, în situaţia în care instanţele ar trebui să se pronunţe asupra unor evenimente îndepărtate în timp, greu de probat[347].

Atât prescripţia, cât și decăderea, constituie o limitare în timp a liberului acces la justiție, deoarece persoana interesată nu mai are posibilitatea de a sesiza instanța judecătorească pentru valorificarea pretenţiei sale[348]. Astfel, în practica instanţei europene s-a reținut că o limitare admisibilă a dreptului de acces la justiție o reprezintă adoptarea de către legiuitorul național a unor reguli de procedură clare, în care să se prescrie cu precizie condiţiile şi termenele în care justiţiabilii îşi pot exercita drepturile lor procesuale[349].

Importanța termenilor procedurali rezidă și în faptul că ele determină regimul temporar optimal pentru realizarea justiției, astfel că, pe de o parte, mobilizează cercetarea cauzei, pe de altă parte contracarează urgentarea nejustificată a realizării drepturilor şi obligațiilor procesuale, reprezentând instrumentul prevenirii folosirii de către participanții la proces cu rea-credință a drepturilor sale procedurale. Anumite, din aceste raționamente, în scopul asigurării securității raporturilor juridice dintre părți și evitării incertitudinii pentru o perioadă îndelungată de timp, în care apar, derulează şi se modifică o complexitate de relații dintre părți potrivit unor norme de drept distincte, legiuitorul instituind termene imperative pentru exercitarea drepturilor procesuale, inclusiv a căii de atac. Admiterea exercitării unei căi de atac în afara termenului legal ar constitui o încălcare a principiului legalității şi securității raporturilor juridice şi respectiv, o soluție inadmisibilă în conjunctura ordinii de drept naționale.

Exercitarea oricărei căi de atac și neîndeplinirea oricărui alt act de procedură în termenul legal atrage decăderea din drept, afară de cazul când legea dispune altfel sau când partea dovedește că a fost împiedicată printr-o împrejurare mai presus de voința ei să efectueze acțiunea în termen. În acest sens, partea care din anumite motive nu și-a exercitat dreptul procedural în termenul prescris are obligația să facă dovada existenței unor motive temeinic justificative, cu prezentarea probelor relevante care să excludă culpa părții. Mai mult, această împrejurare trebuie să se fi produs în interiorul termenului legal/judecătoresc în care trebuia exercitat dreptul

---

[346] Ct.E.D.O., Cazul Stubbings și alții contra Regatului Unit, hotărîrea din 22 octombrie 1996, cererile nr. 22083/93 și 22095/93. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58079 (vizitat la 16.08.2022)
[347] CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații.* Vol. I. București: C.H. BECK, 2007. p. 304
[348] CIOBANU V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă.* București: Național, 1996, p. 479-487
[349] Ct.E.D.O., Cazul Zvolsky și Zvolska contra Republicii Cehe, hotărîrea din 12 noiembrie 2002, cererea nr. 46129/99, Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60749 (vizitat la 06.08.2022)

procesual. Prin urmare, instituția repunerii în termen se afirmă ca un mecanism recunoscut de legiuitor în favoarea părților care, din motive temeinice, nu și-au putut exercita actul procedural în termenul prescris, iar o prelungirea nejustificată a termenului pentru exercitarea drepturilor procedurale ar leza principiul securității raporturilor juridice, or, participanții procesului de judecată, inițiind proceduri în justiție, urmează să-și asume un rol activ, urmărind cu diligență derularea procesului său.

Fixând un termen pentru acțiuni, se urmărește interesul legal de a pune pe eventualii pârâți la adăpost de plângeri introduse foarte târziu care ar fi, probabil, mai dificil de combătut, și să împiedice nedreptățile ce s-ar putea produce dacă tribunalele ar fi chemate să se pronunțe în legătură cu evenimente consumate cu mult timp în urmă, plecând de la elemente de probă cărora nu li s-ar mai putea acorda credit și care ar fi incomplete din cauza timpului scurs[350].

În cauza Muhina contra Republicii Moldova[351], Curtea Europeană a constatat o încălcare a dreptului de acces liber la justiție prin faptul că a fost admisă o acțiune depusă în afara termenului legal. Situație similară întâlnim și în cazul Melnic contra Republicii Moldova, unde reclamanta s-a plâns pe faptul admiterii unei acțiuni de către instanțele naționale după expirarea termenului de prescripție. La caz, Curtea Europeană a constatat că, instanțele de toate nivelurile trebuiau să verifice din oficiu dacă termenul de prescripție împiedica examinarea cauzei împotriva reclamantei. Mai mult, Curtea a statuat că nu putea fi invocată circumstanța potrivit căreia instanțele naționale nu au fost conștiente de această problemă, deoarece reclamanta a invocat-o în mod expres în fața primei instanțe, care de fapt a și confirmat argumentul respectiv[352]. Astfel, repunerea în termenul de prescripție extinctivă reprezintă o garanție acordată titularului dreptului la acțiune care, din motive temeinice, nu a putut formula acțiunea în justiție în interiorul termenului de prescripție, astfel că, în cazul în care se constată a fi justificate temeiurile/circumstanțele invocate de partea care a introdus o acțiuni peste termenul stabilit de legiuitor, instanța de judecată este în drept să soluționeze în fond cererea de chemare în judecată, deși aceasta a fost introdusă după scurgerea termenului de prescripție, însă cu condiția respectării celorlalte criterii de admisibilitate referitor la regulile de competență generală și jurisdicțională,

---

[350] Ct.E.D.O., Cazul Brumărescu contra României, hotărîrea din 23 ianuarie 2001, cererea nr. 28342/95. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122775(vizitat la 06.08.2022); Ct.E.D.O., Cazul Marckx contra Belgiei, hotărîrea din 13 iunie 1979, cererea nr. 6833/74. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534 (vizitat la 06.08.2022)

[351] Ct.E.D.O., Cazul Muhina contra Republicii Moldova, hotărârea din 3 septembrie 2019, cererea nr. 342/09, Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195538 (vizitat la 15.08.2022)

[352] Ct.E.D.O., Cazul Melnic contra Republicii Moldova, hotărârea din 2 iulie 2019, cererea nr. 46351/08, Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194242 (vizitat la 15.08.2022)

de formă și conținut a cererii, de achitare a taxei de stat, cât și a altor cerințe, prevăzute de actele normative, or, încălcarea acestora ar conduce la refuz în primirea cererii .

Capacitate procesuală, calitate procesuală, dreptul şi interesul, reprezintă condiții de exercitare a dreptului de acces liber la justiție[353], iar condiția dreptului trebuie să întrunească următoarele aspecte:

- să fie recunoscut şi ocrotit de lege;

- să fie exercitat în limitele sale externe (apreciate ca fiind de ordin material şi de ordin juridic) şi interne (apreciate ca fiind potrivit scopului economic şi social pentru care a fost recunoscut);

- să fie exercitat cu bună-credință;

- să fie actual, respectiv să nu fie supus unui termen sau unei condiţii suspensive.

Faptul încălcării principiul securității juridice a fost constatat și în cauza Bodiu contra Republicii Moldova, prin faptul că instanța supremă nu a aplicat jurisprudența cu privire la obligația părților de a acționa cu diligență și cu bună credință, și a omis să constate motivul din care pârâtul nu a informat instanța de apel cu privire la schimbarea adresei sale sau dacă acesta s-a interesat de evoluția examinării cererii sale de apel[354]. În rezultat, Curtea Europeană a reținut că admiterea cererii de recurs a pârâtului după o perioadă de timp considerabilă și în absența oricărei explicații plauzibile cu privire la motivul pentru care s-a aflat în imposibilitate de a se adresa mai devreme, s-a soldat cu ignorarea unui întreg proces judiciar care s-a încheiat cu o hotărâre judecătorească definitivă și executorie.

Într-un alt caz[355], revizuirea unei hotărâri definitive prin invocarea, în calitate de circumstanțe noi, a unei scrisori a autorității – parte la proces, care nu face altceva decât să reitereze niște prevederi legale generale, contravine principiul securității raporturilor juridice, și, prin urmare, a constatat încălcarea art. 6 al Convenției.

În opinia prof. Tudor DRĂGANU, persoana trebuie să aibă la discreție un interval de timp suficient pentru a acţiona, astfel că, cu cât termenul de prescripţie este mai scurt, cu atât restrângerile exercitării în timp a liberului acces la justiție vor fi mai pronunțate, iar dacă, în mod excepţional, sesizarea instanţei nu este condiţionată de exercitarea ei într-un termen oarecare stabilit de lege, aşa cum este cazul excepţiilor, care pot fi ridicate oricând, conform principiului

---

[353] PAVEL F. *Teoria generala a acţiunii în justiţie: Condiţiile dreptului la acţiune în justiţie.* Bucureşti: AGIR, 2003, p. 23

[354] Ct.E.D.O., Cazul Bodiu contra Republicii Moldova, hotărîrea din 18 iunie 2019, cererea nr. 7516/10. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-193874 (vizitat la 06.08.2022

[355] Ct.E.D.O., Cazul Rusu Lintax SRL contra Republicii Moldova, hotărîrea din 13 decembrie 2016, cererea nr. 17992/09. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-169477 (vizitat la 06.08.2022)

„*quae temporalia sunt ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum”*, orice limitare în timp a exercitării liberului acces la justiție dispare[356].

Curtea Europeană a mai reținut că reînnoirea unui termen după o perioadă îndelungată și pentru motive neconvingătoare, reprezintă o decizie care ar putea înfrânge principiul securității raporturilor juridice într-un mod similar cu o cale extraordinară de atac[357].

În cauza Kadlec și alții contra Republicii Cehe[358], s-a constatat faptul că formalismul excesiv nu are nici o justificare rezonabilă, astfel încât accesul la justiție al reclamantului a fost încălcat, pe motiv că instanța a refuzat să analizeze un recurs contra unei decizii a unei instanţe inferioare al cărei număr a fost greşit menţionat în cererea de recurs, dar care ulterior a fost corectat de către reclamant, iar în cuprinsul cererii de recurs numărul deciziei atacate era trecut corect.

Faptul că tribunalele naționale urmează să evite formalismul excesiv, a fost reținută și în cauza Xavier Lucas contra Franței[359], unde tribunalul național a respins un recurs care nu a fost depus prin mijloace electronice, astfel cum reclama legea, fără a avea în vedere obstacolele practice care-l împiedicau pe reclamant să respecte această regulă de procedură.

Având la bază aceleași raționamente, Curtea Constituțională a declarat neconstituțional textul „*trebuie să fie dactilografiată și*”[360] din articolul 437 alin. (1) din Codul de procedură civilă. În opinia Curții, o măsură mai puțin intruzivă în drepturile reclamanților o reprezintă competența instanței de recurs de a nu da curs/de a restitui cererile de recurs care nu sunt lizibile, *i.e.* din care instanța nu poate identifica elementele reglementate la articolul 437 alin. (1) literele a) – g) din Codul de procedură civilă, indiferent dacă cererea este dactilografiată sau scrisă de mână. Altfel spus, nu este relevantă forma scrierii (de mână sau dactilografiată), dar este important caracterul lizibil și conținutul cererii, întrucât persoanele trebuie să beneficieze de drepturi practice și efective, nu de drepturi teoretice și iluzorii.

Reglementările referitoare la formalitățile și termenele ce trebuie respectate pentru exercitarea unei căi de atac au ca scop asigurarea unei bune administrări a justiției și, în

---

[356] DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție.* București: Lumina Lex, 2003, p. 71

[357] Ct.E.D.O., Cazul Ponomaryov contra Ucrainei, hotărîrea din 3 aprilie 2008, cererea nr. 3236/03. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85683 (vizitat la 06.08.2022)

[358] Ct.E.D.O., Cazul Kadlec și alții contra Republicii Cehe, hotărîrea din 25 mai 2004, cererea nr. 49478/99. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66336 (vizitat la 14.08.2022)

[359] Ct.E.D.O., Cazul Xavier Lucas contra Franței, hotărîrea din 09 iunie 2022, cererea nr. 15567/20. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-217615 (vizitat la 14.08.2022)

[360] Hotărârea Curții Constituționale nr. 20 din 3 noiembrie 2022 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 437 alin. (1) din codul de procedură civilă (condiția dactilografierii cererii de recurs). În: Monitorul Oficial nr. 363-373 din 18.11.2022

particular, să respecte principiul securității raporturilor juridice, iar cei interesați trebuie să aibă posibilitatea de a se aștepta ca aceste reguli să fie aplicate.

Așadar, ne alăturăm opiniei precum că limitările instituite reprezintă aplicaţii particulare ale unor restrângeri caracteristice pentru orice alte drepturi subiective[361], tratate a fi legitime în cazul în care sunt prevăzute de lege, sunt strict necesare în circumstanțele de fapt și sunt proporționale cu împrejurările care le-au determinat scopul pentru care au fost luate.

Pentru ca legalitatea să devină o metodă şi un regim de viaţă în statul de drept, sînt necesare anumite garanții adică condiţii obiective şi subiective, căi şi metode speciale cu ajutorul cărora să poată fi asigurată legalitatea, pîrghii care să permită verificarea stării legalităţii, precum şi mijloace suficiente şi eficiente pentru ca încălcarea legilor să fie în mod legal deferită justiţiei, iar persoanele vinovate (indiferent de postura deţinută în aparatul de stat) să poată fi trase la răspundere juridică[362]. Astfel, în cauza Stoianoglo contra Republicii Moldova[363], Curtea Europeană a constata că reclamantul nu a beneficiat de vreo formă de protecție judiciară în privința măsurii de suspendare a sa din funcție, ceea ce l-a lipsit timp de mai mult de doi ani de posibilitatea de a-și exercita atribuțiile sale în calitate de Procuror General și de a primi salariul corespunzător. În aceste condiții, Curtea a reținut faptul că Statul reclamat a încălcat însăși esența dreptului reclamantului de acces la o instanță.

Un proces echitabil trebuie să presupună asigurarea accesului la justiție, condiţionat de legalitatea justiţiei, independenţa şi imparţialitatea justiţiei, asigurarea unui set de garanții relative la desfăşurarea oricărui proces, or, obligația asigurării de către instanța de judecată a dreptului la un proces echitabil reprezintă o măsură de garantare efectivă a protecției eficiente a drepturilor și libertăților persoanei în cadrul proceselor judiciare, ca o manifestare relevantă a statului de drept în perioada contemporană[364].

Astfel, printre condițiile de exercitare a dreptului de acces liber la justiție, se regăsesc și obligațiile pozitive ale statelor[365], care sunt responsabile nu doar pentru ingerințele active asupra unui drept subiectiv determinat, dar şi pentru cele pasive, concretizate în omisiunea de a adopta măsuri pozitive în scopul protejării dreptului.

---

[361] DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție.* București: Lumina Lex, 2003, p. 69

[362] RAILEAN P. *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept.* Chișinău: Î.S. F.E.-P Tipografia Centrală, 2015, p. 545.

[363] Ct.E.D.O., Cazul Stoianoglo contra Republicii Moldova, hotărîrea din 24 octombrie 2023, cererea nr. 19371/22. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-228733 (vizitat la 28.01.2024)

[364] COSTACHI Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept:* Monografie. Chişinău: Print-Caro, 2021, p. 476

[365] BOGDAN D. *Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO.* București: Rosetti International, 2011, p. 14-16

Obligațiile pozitive se referă la acţiunile pe care statele trebuie să le întreprindă pentru a facilita accesul la justiție, respectiv acele prevederi normative care garantează posibilitatea persoanelor de a se adresa instanţelor cu diferite tipuri de cereri, iar obligaţiile negative reprezintă conduita pe care statele trebuie să o adopte în sensul de a se abţine de la orice modificări legislative care să impună restricţii de natură a afecta chiar efectivitatea liberului acces la justiție[366].

În cauza Airey contra Irlandei[367], instanța europeană a apreciat că obstacolele de fapt pot aduce încălcări prevederilor Convenţiei, în aceeași măsură cu cele de drept, concluzie care a fost interpretată în sensul că ingerinţa pasivă rezultă din inacţiunea statului, concretizată fie în omisiunea de a adopta măsuri pozitive de ordin material (de pildă, neacordarea îngrijirilor medicale unei persoane private de libertate), fie în absenţa reglementării unor situaţii juridice (de exemplu, lipsa reglementării unui domeniu ce conduce la încălcarea unui drept subiectiv).

Astfel, jurisprudența a confirmat fapt că pentru a fi efectiv, dreptul de acces liber la justiție nu trebuie să întâlnească niciun obstacol care, împiedică pe beneficiarul său să îl exercite, iar caracterul non-absolut presupune că statul poate impune reguli prin care să limiteze accesul la justiție, prin reglementări ce pot să varieze în timp şi spaţiu în funcție de resursele comunităţii şi de nevoile individuale, care însă, trebuie să aibă un scop legitim şi să existe un raport de proporționalitate între mijloacele folosite şi scopul vizat, fără a afecta în substanţa acestui drept[368].

Prin impunerea obligației de a asigura cadrul legal necesar, astfel încât orice persoană să îşi poată apăra sau realiza în mod real drepturile şi interesele legitime în faţa instanţei[369], se garantează efectivitatea accesului la justiție, or, accesul la justiție vizează apărarea oricărui drept sau libertăți și a oricărui interes legitim, indiferent dacă acesta rezultă din Constituție sau din alte legi, constituind și o regulă constituțională, care împrumută de la principiul general al egalităţii caracterul ambivalent, atât sub forma unei egalități stricte, cât şi în cea a unei egalităţi relative[370].

Este de menționat că, art. 20 din Constituția Republicii Moldova, statuează că nicio lege nu poate îngrădi acest drept, deoarece evocă libertatea persoanei de a se adresa justiţiei ori de câte ori justifică un interes legitim. Judecătorul, chemat să soluţioneze un litigiu al cărui obiect

---

366 OPRAN M.C. *Accesul liber la justiție.* Craiova: Sitech, 2019, p. 179

367 Ct.E.D.O., Cazul Airey contra Irlandei, hotărîrea din 9 octombrie 1979, cererea nr. 6289/73. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420 (vizitat la 20.05.2022)

368 *La Convention européenne des droits de l'homme: commentaire article par article.* Paris: Economica, 1999, p.259; BOGDAN D. *Procesul echitabil în jurisprudenţa CEDO.* Vol.I Accesul la justiție, Bucureşti 2009, p. 19-21.

369 TROCIN E. *Unele aspecte cu privire la condițiile de exercitare a accesului liber la justiție.* În: Mecanisme de protecție a drepturilor omului. Chișinău: CEP USM, 2018, p. 252

370 TĂNĂSESCU S.E. *Principiul egalității în dreptul românesc.* București: ALL BECK, 1999, p. 233- 238

este valorificarea unui interes personal sau general, ocrotit de lege prin instituirea unei acţiuni în justiție, are obligația să verifice dacă ceea ce se urmăreşte prin acţiune este valorificarea unui interes personal, ocrotit de lege printr-o acţiune în justiție, de natură să aducă un folos material sau moral reclamantului, or, cu alte cuvinte, legea, pe calea unei prevederi exprese, protejează nu numai drepturi subiective, ci şi simple interese legitime, care nu contravin unei prevederi legale[371].

Prin urmare, condiţiile de calitate a legii[372] reprezintă în sine o garanţie a efectivităţii accesului la justiție, or, în cauza Rotaru contra României[373], s-a reținut că legea este previzibilă numai când este redactată cu suficientă precizie, de natură să permită oricărei persoane să îşi corecteze conduita, iar, insistând asupra predictibilităţii legii, cetăţeanul trebuie să dispună de informaţii suficiente asupra normelor juridice aplicabile într-un caz dat şi să fie capabil să prevadă, într-o manieră rezonabilă, consecințele care pot apărea dintr-un act determinat ori care ar putea rezulta dintr-o anumită faptă[374].

Prin prisma exigențelor asupra calității legii, un act normativ, nu poate să abunde în texte explicative întrucât legile sunt redactate în termeni generali, iar interpretarea și aplicarea lor fac obiectul practicii judiciare. Astfel, prin utilizarea textul *„terții care nu au participat la licitație”* de la alineatul (3) din articolul 142 din Codul de executare, Curtea Constituțională a constatat o îngrădire a dreptului de acces la justiție[375], întrucât are o accepțiune largă, iar potrivit interpretării gramaticale, acest text ar cuprinde în câmpul său de aplicare toate persoanele care nu dețin vreo calitate în cadrul procedurii de executare silită. Prin urmare, existența dreptului de acces la un tribunal în această materie, în privința acestei categorii de subiecte, are la bază lipsa vreunei calități în cadrul procedurii de executare silită.

Din perspectiva calității legii, se identifică următoarele limitări a unui acces la justiție:

- când o persoană este expulzată de pe teritoriul unui stat, înainte de a putea să declanşeze o procedură judiciară prin care să ceară anularea deciziei de expulzare, iar legea nu-i oferă timpul fizic de a declanşa procedura, deoarece este pusă în executare imediată;

---

[371] CĂDERE V. *Tratat de procedură civilă.* București: Tipografiile Române Unite S.A., 1935, p. 271

[372] Ct.E.D.O. Cazul Iordachi şi Alţii contra Moldovei, hotărîrea din 10 februarie 2009, cererea nr. 25198/02. Disponibil: http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/IORDACHI%20SI%20ALTII%20(ro).pdf (vizitat la 25.06.2022)

[373] Ct.E.D.O. Cazul Rotaru contra României, hotărîrea din 4 mai 2000, cererea nr. 28341/95. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58586 (vizitat la 25.06.2022)

[374] Ct.E.D.O., Cazul Cantoni contra Franței, hotărîrea din 11 noiembrie 1996, cererea nr. 17862/9. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58068 (vizitat la 25.06.2022); Ct.E.D.O., Cazul The Sunday Times contra Marii Britanii, hotărîrea din 26 aprilie 1979, cererea nr. 6538/74. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57584 (vizitat la 25.06.2022)

[375] Decizia nr. 133 din 15.11.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 161g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 142 din Codul de executare. În: Monitorul Oficial nr. 86-92 din 08.03.2019.

- respingerea recursului, pentru neîndeplinirea condiţiilor de formă, fără citarea parților, din considerentul că accesul la justiție impune şi posibilitatea reală a părților de a-şi expune punctul de vedere în faţa instanţei, nu numai dreptul de a o sesiza;

- lipsa oricărui ajutor judiciar ori financiar oferit de către stat, cu excepția cazurilor când acţiunea ar fi oricum lipsită de orice şansă de succes, iar partea în proces ar fi avut un avocat care i-a pregătit toată apărarea, chiar dacă nu a fost asistat de acesta în cursul audierii[376].

În materie civilă, condițiile de formă ale unei cereri de chemare în judecată sunt prescrise la art. 166 - 167 din CPC[377], iar pentru a nu limita accesul la justiție, instanța acceptă situația în care denumirea cererii înaintate este incorectă, considerându-se ca fiind valabil formulată. În cazul acțiunile formulate în ordinea contenciosului administrativ, pretențiile trebuie încadrate în una din formele menționate la art.206 alin. (1) Cod administrativ[378], iar în situația în care, din analiza capetelor de acțiune formulate de reclamant nu este posibil de identificat cert caracterul pretențiilor, acestea fiind formulate fie prea general, fie în mod incert, instanța de judecată acordă reclamantului un termen rezonabil pentru înlăturarea acestor neajunsuri din acțiunea înaintată. Încheierea de acordare a termenului pentru înlăturarea neajunsurilor, poate fi tratată ca o condiție de exercitare a unui acces efectiv la justiție, însă în condițiile în care cel care a depus cererea să respecte integral acțiunile prescrise în încheiere, or, lipsa acțiunilor duce la inadmisibilitatea acesteia spre examinare. Prin urmare, încadrarea corectă a pretențiilor și admiterea unei acțiuni spre examinare, reprezintă un element încheie în vederea asigurării unui acces efectiv la justiție pentru părțile vizate în litigiu.

Reiterăm că, statul se bucură de o anumită marjă de apreciere[379], iar stabilirea prin lege a posibilității folosirii unora sau altora dintre căile de atac nu afectează accesul liber la justiție, pe motiv că respectivele restrângeri sunt acceptabile în măsura în care nu ating existenţa dreptului sau libertății însăși[380]. Totodată, exercitarea efectivă a accesului liber la justiție poate fi asigurată și prin instituția medierii,[381] întrucât, soluționarea alternativă a litigiilor reprezintă o cale de

---

[376] CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii şi explicații.* Vol. I. București: C.H. BECK, 2007. p. 293-296;

[377] Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 111-115, din 12.06.2003

[378] Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial nr. 309-320 din 17.08.2018

[379] Ct.E.D.O. Cazul BĚLEŠ și alții contra Republicii Cehe, hotărîrea din 12 februarie 2003, cererea nr. 47273/99. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60750 (vizitat la 04.08.2022)

[380] SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție.* În: Sistemele juridic, economic și administrativ, componente fundamentale ale unei societăți bazate pe respectarea drepturilor omului. Simpozion. Craiova: SITEH, 2021, p. 29

[381] CHIFA F., MIHAILOV-MORARU V. *Medierea garantată de stat. Analiză empirică a situației și perspective pentru Republica Moldova.* Chișinău, 2020, p. 13-15

facilitare a accesului la justiție, și poate fi aplicată în orice domeniu. Printre principalele avantaje ale medierii sunt: reducerea ostilității și a climatului conflictual, prevenirea apariției altor conflicte, conservarea și întărirea relațiilor existente; rezolvarea rapidă a conflictelor cu costuri reduse; participarea benevolă la mediere și libera alegere a mediatorului; flexibilitatea procesului de mediere, păstrarea confidențialității depline a procesului de mediere și a tranzacției semnate în cadrul acesteia, deținerea controlului asupra procesului și asupra rezultatului, precum și posibilitatea de a executa silit tranzacția încheiată la mediator, or, în cazul în care tranzacția încheiată în cadrul unui proces de mediere în afara procesului civil nu este executată benevol, părțile pot cere confirmarea de către instanța de judecată pentru executare silită, sau învestirea cu formulă executorie de către notar, dacă tranzacția a fost încheiată între persoane juridice.

Obligația părților de a participa la ședința de informare privind avantajele medierii, ar putea fi tratată ca o îngrădire a dreptului de acces liber la justiție, întrucât medierea reprezintă o procedură facultativă, alternativă și informală. Astfel, conform Directivei 2008/52/CE[382]a Parlamentului European şi a Consiliului din 21 mai 2008 privind anumite aspecte ale medierii în materie civilă şi comercială, prevede că medierea ar trebui să constituie o procedură voluntară, în sensul că părţile sunt ele însele responsabile de procedură şi o pot organiza după cum doresc şi încheia în orice moment, iar instanța la care a fost introdusă o acţiune, poate, atunci când este cazul şi având în vedere toate circumstanțele cazului respectiv, să invite părţile să recurgă la mediere pentru a soluţiona litigiul sau să participe la o sesiune de informare privind recurgerea la mediere dacă astfel de sesiuni sunt organizate şi sunt uşor accesibile. Totuși, spre deosebire de judecată și arbitraj, unde soluţia este impusă de un terţ (judecătorul/arbitrul), principalul avantaj al medierii rămâne a fi faptul că părţile pot să-și identifice şi să adopte singure soluţiile cele mai apropiate de nevoile şi interesele lor, fiind asigurată confidențialitatea, întrucât mediatorul nu poate fi citat ca martor referitor la actele sau faptele aflate în cursul medierii. Mai mult, în situația în care părţile ajung la un acord, odată cu pronunțarea hotărârii judecătorești, la cerere, judecătorul dispune şi restituirea taxelor de stat suportate în legătură cu inițierea examinării litigiului de către instanța de judecată.

În ordinea celor expuse, reținem că, prin garantarea justițiabilului a unui acces real, liber, egal și efectiv la justiție, se asigură persoanei un proces echitabil, care reprezintă atât un element fundamental al principiului preeminenței dreptului într-o societate democratică, cât și o garanție a principiului egalităţii în faţa justiţiei, fiind astfel asigurat calitatea actului de justiție.

[382] Directiva 2008/52/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 21 mai 2008 privind anumite aspecte ale medierii în materie civilă şi comercială. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, nr. 136 din 24 mai 2008

Totodată, dreptul de acces liber la justiție condiționează statelor atât obligația de a asigura un cadru legal adecvat pentru ca orice persoană să își poată satisface în mod real interesele în faţa instanţei, în măsura în care acestea sunt reale şi licite, cât și într-o anumită marjă de apreciere, să stabilească limitele exercitării dreptului la un tribunal, în raport cu principiul securităţii raporturilor juridice, or, prin modalitatea în care este reglementat, accesul la justiție, ilustrează un veritabil drept fundamental cu valoare de principiu constituțional.

Astfel, obligația pozitivă a statelor ca prin limitările sale rezonabile să nu excludă grupuri sau categorii sociale de la exercitarea drepturilor procesuale, or, să se aducă atingere conținutului dreptului de acces liber la justiție, reprezintă garanți de exercitare a dreptului de acces liber la justiție.

2.4 Concluzii la Capitolul 2

Urmare a celor analizate conchidem că, deși accesul la justiție semnifică faptul că orice persoană poate sesiza instanțele judecătorești în cazul în care consideră că drepturile, libertățile şi interesele sale legitime au fost încălcate, acest drept fundamental cu valoare de principiu constituțional poate fi valorificat doar cu condiția respectării anumitor rigori ce țin de competenţa instanțelor de judecată, de existenţa unor proceduri prealabile sesizării instanţei, termenii de prescripţie sau de decădere, procedura de judecată şi de executare a hotărârilor, căile de atac care se pot accesa/parcurge, incidenţa principiului autorităţii de lucru judecat etc[383].

Subsecvent, reținem că, indiferent de scopul nobil urmărit prin consfințirea acestui drept cu valoare de principiu constituțional, accesul liber la justiție nu reprezintă un drept absolut, fiind susceptibil unor limitări, care însă nu pot restricționa în nici un fel exercitarea dreptului de acces la justiție, deoarece ce trebuie să servească unui scop legitim și să existe o relație de proporționalitate rezonabilă între mijloacele folosite și scopul urmărit. Astfel, instituirea de către legiuitor a unor reguli speciale de procedură și modalităţi de exercitare a drepturilor procedurale, cu asigurarea posibilității de a ajunge în faţa instanțelor judecătorești în condiții de egalitate, considerăm că nu afectează dreptul de acces liber, egal și efectiv la justiție.

---

[383] SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție.* În: Sistemele juridic, economic și administrativ, componente fundamentale ale unei societăți bazate pe respectarea drepturilor omului. Simpozion. Craiova: SITEH, 2021, p. 30; TROCIN E. *Unele aspecte cu privire la condițiile de exercitare a accesului liber la justiție.* În: Mecanisme de protecție a drepturilor omului: Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională, consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului, 6 decembrie 2017. Chișinău: CEP USM, 2018, p. 255

Prin urmare, pentru a fi efectiv, accesul la justiție trebuie să întrunească elementele sale definitorii: general, liber și egal, fapt ce presupune facultatea ca statul prin reglementările sale interne să nu excludă pe nimeni de la posibilitatea de acces la o instanță de judecată independentă şi imparțială, învestită să judece în mod echitabil, întrucât, anume prin exercitarea dreptului la o instanță, se asigură un proces echitabil și se garantează dreptul de a obține pronunțarea unei soluții în urma examinării cauzei de către instanţă, precum și dreptul de a obține executarea hotărârii.

Cât privește condițiile pentru înaintarea acțiunii în instanța de judecată, reținem că acestea sunt opozabile justițiabililor, respectarea cărora nu doar reprezintă o condiție de admisibilitate a acțiunii, ci și o premisă pentru a asigura efectivitatea actului de justiție. Astfel, formularea incertă a pretențiilor din acțiune, duce, pe cale de consecință, la imposibilitatea examinării temeiniciei soluției acțiunii înaintate, întrucât pentru ca o acțiune să fie susceptibilă de examinare, aceasta trebuie să fie cert individualizată sub aspectul obiectului, temeiului, părților, în special în raport cu solicitările formulate.

3. GARANȚIILE DE ASIGURARE A UNUI ACCES EFECTIV LA JUSTIȚIE

3.1 Garanțiile generale a unui acces efectiv la justiție

În jurisprudență s-a reținut faptul că, pentru asigurarea protecției efective a drepturilor omului este necesar de a stabili unele garanții de natură să consolideze mecanismele de protecție a acestor drepturi, inclusiv de asigurare efectivă și eficace a accesului la justiție[384], or, garanțiile drepturilor omului reprezintă totalitatea factorilor obiectivi şi subiectivi care contribuie la realizarea deplină şi protecţia multilaterală a drepturilor şi libertăților cetățenilor[385], formând sistemul condiţiilor, mijloacelor şi modalităţilor ce asigură tuturor posibilități juridice egale pentru stabilirea, obținerea şi realizarea drepturilor şi libertăților proprii[386].

Pentru o protecție „*practică şi eficientă*", dar nu „*teoretică şi iluzorie*", dreptul la instanță trebuie să întrunească anumite elemente constitutive, precum: posibilitatea de a depune o cerere de chemare în judecată şi de a o vedea soluţionată print-o hotărâre judecătorească, caracterul definitiv al hotărârilor judecătorești și executarea promptă a hotărârilor definitive[387].

În acest sens, dreptului de acces liber la justiție îi pot fi deduse următoarele garanții:

1. *generale*, care la rândul lor se divizează în garanții generale explicite (publicitatea activității judiciare, operativitatea activității judiciare) și garanții generale implicite (egalitatea armelor, contradictorialitatea, motivarea hotărârilor);

2. *specifice,* din categoria căreia fac parte garanţiile explicite specifice (prezumţia de nevinovăţie, dreptul de a fi informat cu privire la natura acuzaţiei, acordarea timpului şi facilităţilor necesare pregătirii apărării, dreptul învinuitului sau inculpatului de a interoga martorii din proces, dreptul la apărare, dreptul la asistenţa gratuită a unui interpret) și garanții implicite specifice (dreptul învinuitului sau inculpatului de a nu se autoincrimina)[388].

---

[384] Hotărîrea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.16 din 28 mai 1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 56-59/24 din 25.06.1998

[385] *Россия в поисках стратегии: общество и власть.* Под ред. Г.В. ОСИПОВА, В.К. ЛЕВАШОВА, В.В. СУХОДЕЕВА. Москва: Зерцало, 2000. с. 34.

[386] *Теория государства и права.* Под ред. проф. В.М. КОРЕЛЬСКОГО и проф. В.Д. ПЕРЕВАЛОВА. Москва: НОРМА-ИНФРА, 1998. с. 504

[387] VITKAUSKAS D., DIKOV Gr. *Protecția dreptului la un proces echitabil conform Convenției Europene a drepturilor omului: Manual pentru practicieni în domeniul dreptului*. Ed. a 2-a. Strasbourg: Consiliul Europei, 2019, p. 31

[388] DAMASCHIN M. *Dreptul la un proces echitabil în materie penală*. București: Universul Juridic, 2009, p.35

3.1.1 Publicitatea procedurilor judiciare

Un acces efectiv la justiție semnifică unul public, fapt confirmat și în cauza Pretto şi alţii contra Italiei[389], în cadrul căreia Curtea Europeană a subliniat că publicitatea procedurilor judiciare protejează justiţiabilii contra unei justiţii secrete şi constituie unul dintre mijloacele de menţinere a încrederii în judecată şi tribunale.

Publicitatea procesului și a actelor judecătorești, se manifestă ca o regulă comună a sistemului judiciar, care pe de o parte, reprezintă accesibilitatea procedurii și normelor sale spre a fi deschise cunoașterii oricui, fiind evocat adesea ca un atribut esențial al procedurii de judecată, deoarece este înțeles ca o garanție pentru independența celor care instrumentează cauza şi, implicit, pentru absența oricărei forme de arbitrariu, iar pe de altă parte, prin publicitate se are în vedere posibilitatea de a participa în mod liber, deschis, de a asista la realizarea unei proceduri, atât a persoanelor interesate în cauzele supuse soluționării, cât şi a oricărei alte persoane care înţelege această participare ca o sursă de a se informa[390].

Cu alte cuvinte, publicitatea procesului, ca o garanție de asigurare a unui acces efectiv la justiție, presupune posibilitatea publicului care nu sunt implicate în proces de a asista la şedinţele judiciare, întrucât se consideră că această asistare contribuie la asigurarea unui democratism a justiției, la realizarea unui control din partea publicului asupra procesului de înfăptuire a justiției, la disciplinarea instanței prin ridicarea nivelului de responsabilitate atât după formă, cât şi după conținut în luarea deciziilor şi să fie atentă ca tot ceea ce se întâmplă în cadrul ședinței să fie cât mai convingător şi întemeiat[391].

Mai mult, publicitatea procedurii contribuie la păstrarea încrederii în justiție, și la derularea unui proces echitabil în deplină concordanță cu principiile fundamentale ale oricărei societăți democratice[392], or, garanția publicității presupune atât un drept individual, cât și o garanție instituțională, prin care se asigură că administrarea justiţiei este subiect al examinării de către public şi contribuie la respectarea legii şi a persoanelor implicate[393].

---

[389] Ct.E.D.O., Cazul Pretto și alții contra Italiei, hotărîrea din 8 decembrie 1983, cererea nr. 7984/77. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57561 (vizitat la 06.08.2022)

[390] IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură.* București: Universul Juridic, 2010, p. 123

[391] *Manualul Judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 76

[392] SUDRE F. *Drept european şi internațional al drepturilor omului.* Iași: Polirom, 2006, p. 289; BÎRSAN C. *Convenţia Europeană a drepturilor omului.* Vol. I. București: All Beck, 2005, p. 529; CHARRIER J. L., CHIRIAC A. *Codul Convenţiei europene a Drepturilor Omului*. Paris: Lexis Nexis SA, 2005, p. 242

[393] PREDESCU O., UDROIU M. *Protecţia europeană a drepturilor omului şi procesul penal roman*. București: C.H.Beck, 2008, p. 351

Menționăm că, dreptul fiecărei persoane la un proces public, implică și dreptul la o şedinţă publică, cu excepţia situaţiilor în care desfăşurarea ei este secretă, astfel că regula publicităţii judecăţii poate ceda în faţa voinţei persoanei interesate, exprimate în sens contrar. Cu alte cuvinte, orice persoană poate renunţa din proprie voinţă, explicit sau tacit, la publicitatea dezbaterilor judiciare, dar această renunţare trebuie să nu fie echivocă şi să nu pună în discuţie un interes public important[394].

Totuși, prin publicitatea dezbaterilor judiciare se insuflă încrederea publicului în actul de justiție[395], deoarece garanția publicității procesului a fost dintotdeauna considerată drept primă garanție pentru o justiție transparentă și reală[396].

Principiul publicității procedurilor judiciare nu este unul absolut, ci presupune careva limitări, astfel că, dezbaterile pot fi desfășurate și în cadrul unor ședințe secrete, dacă dezbaterea fondului în şedinţă publică ar aduce atingere moralității, ordinii publice, intereselor minorilor, vieții private a părților ori intereselor justiţiei. În asemenea situații, legislatorul național a prevăzut și anumite excepții[397], iar conform regulilor procedurale, participanții la un astfel de proces şi alte persoane care asistă la actele procedurale sunt somaţi de către instanța de judecată, contra semnătură, despre răspunderea ce poate surveni în cazul divulgării unor astfel de informații, iar decizia de a desfășura ședința în mod secret sau închis poate fi luată de către instanța de judecată din oficiu sau la cererea uneia din părţi. Totuși, în vederea asigurării unui acces efectiv la justiție ședinţa secretă se desfășoară în prezența participanţilor la proces, iar în caz de necesitate, poate asista expertul, specialistul şi interpretul. La judecarea pricinii în şedinţă secretă se respectă toate regulile de procedură, iar hotărârea adoptată în rezultatul şedinţei secrete se pronunţă public[398].

Dreptul la o audiere publică, implică în mod obligatoriu și dreptul la o audiere orală, care în anumite circumstanțe ar putea oferi informații relevante pentru instanță în scopul satisfacerii juste a litigiului, în caz contrar, un eventual refuz nejustificat al instanței de a ține o audiere publică reprezintă o violare a art. 6 par.1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului[399].

---

394 BÎRSAN C. *Convenţia Europeană a drepturilor omului.* Vol. I. Bucureşti: All Beck, 2005, p. 530

395 SUDRE F., ANDRIANTSIMBAZOVINA J., MARGUENAUD J.-P. *Marile hotărâri ale Curţii Europenea Drepturilor Omului.* București: Rosetti Internațional, 2011, p. 283

396 SĂNDULESCU-NANOVEANU I.G. *Explicaţiunea teoretică şi practică a Codicelui de procedură civilă* București: Tipografia Ştefan Mihăilescu, 1879, p. 247

397 Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 111-115 din 12.06.2003; Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 104-110, din 07.06.2003

398 PISARENCO O. *Drept procesual civil*. Chișinău: TEHNICA-INFO, 2012, p. 45

399 POPESCU C.L. *Drepturile de procedură în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului (2001-2002)*. București: All Beck, 2003, p. 247

Astfel, considerăm că, numai printr-o procedură orală se poate garanta că argumentele oricărei părţi sunt ascultate de judecător, spre deosebire de o procedură scrisă în care nu există nici o garanţie că toate argumentele înaintate judecătorului vor fi citite de către acesta, cum ar fi cazul examinării litigiului în procedura cererilor cu valoare redusă, care este, de regulă, scrisă, fiind ca o procedură derogatorie de la procedura generală.

Indiferent de faptul că realizarea unei alternative scrise exclude citarea participanților în instanță și desfășurarea unor dezbateri judiciare, art. 276^3 CPC[400] admite și unele excepții de la această regulă, atât în prima instanță, cât și în instanța de apel, unde citarea participanților poate fi realizată doar dacă judecătorul sau instanța de apel apreciază acest lucru ca fiind necesar din oficiu sau la solicitarea părților, iar dezbaterile judiciare sunt o măsură excepțională doar în situația în care se apreciază că administrarea unor probe implică contradictorialitatea cu participarea nemijlocită a părților.

Publicitatea rămâne a fi un element esențial și specific etapei dezbaterilor judiciare, fiind adesea întâlnită sintagma *„principiul publicității dezbaterilor judiciare”*[401]. Astfel, în cauza Covalenco contra Republicii Moldova[402], s-a reținut că este necesară organizarea unei audieri în cazul în care există necesitatea de a evalua dacă circumstanțele au fost stabilite corect de către autorități sau atunci când circumstanțele cer ca instanța să-și formeze propria impresie referitoare la justițiabili, prin acordarea dreptului de a explica propria lor situație personală, în mod direct sau prin intermediul unui reprezentant, or, în cazul în care instanța are nevoie de a obține o clarificare cu privire la anumite detalii, *inter alia* prin intermediul unei audieri.

În vederea asigurării unui acces efectiv la justiție, legiuitorul a prescris expres și obligativitatea citării părților, ca act procedural prin care se transmite citația ce înștiințează partea despre existența unui proces, sau într-un sens mai larg, comunicarea oricăror acte de procedură care trebuie aduse la cunoștință participanților la proces, dar și dreptul judecătorului de a examina respectivul litigiu în procedură ordinară, în cazul în care din materialele cauzei rezultă că cererea nu poate fi examinată în ordinea stabilită pentru cererile cu valoare redusă.

Curtea Supremă de Justiție, reține că legiuitorul a instituit o singură condiție, când instanța de judecată poate să dispună examinarea cererii cu voalare redusă în procedură generală, și anume, în cazul în care materialul probator anexat la cererea cu valoare redusă și, după caz,

---

[400] Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 111-115 din 12.06.2003

[401] IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură.* București: Universul Juridic, 2010, p. 126

[402] Ct.E.D.O. Cazul Covalenco contra Republicii Moldova, hotărîrea din 16 septembrie 2020, cererea nr. 72164/14. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203050 (vizitat la 20.09.2022);

referința, este insuficient pentru soluționarea justă a cauzei, fiind necesare și alte mijloace de probațiune, specifice procedurii generale, mai ales atunci când, pe parcursul examinării cauzei, reclamantul și-a majorat cuantumul pretențiilor, depășind plafonul de 10 salarii medii pe economie, prognozate la data sesizării instanței, or, acțiunea a fost completată cu noi pretenții care cad sub incidența art. 276^2 alin. (2) CPC[403].

Suplimentar, Curtea a mai reținut și faptul că recepționarea trimiterilor poștale pe care sunt aplicate mențiunile *„nereclamat sau plecat/necunoscut”*, nu constituie un temei legal care acordă judecătorului dreptul de a dispune examinarea cererii cu valoare redusă în procedură generală, or, legiuitorul a prevăzut și alte modalități de comunicare, altele decât livrarea prin poștă recomandată.

Considerăm că, confirmarea recepționării actului procedural trebuie să fie confirmată, întrucât aceasta reprezintă o garanție a unui acces efectiv la justiție, or, însăși art. 105 alin. (1^1) CPC, stabilește că *„înștiințarea se expediază autorităților publice, persoanelor juridice de drept privat şi avocaților prin intermediul Programului integrat de gestionare a dosarelor sau prin orice mijloc de comunicare* ***ce asigură transmiterea şi confirmarea primirii acestor acte”***.

Este de menționat că, procedura cererilor cu valoare redusă, abordată prin prisma publicității procesului, este pe larg aplicată și în cauzele transfrontaliere[404], care este pusă la dispoziția justițiabililor ca o alternativă la procedurile prevăzute de legislațiile statelor membre și are ca obiectiv facilitarea accesului la justiție. Astfel din cauza faptului că regulile de concurență pe piața internă sunt distorsionate, ca rezultat al funcționării diferențiate a instrumentelor procedurale puse la dispoziția creditorilor în diferite state membre, Parlamentul European a ajuns la concluzia că este necesar să existe o legislație comunitară care să garanteze condiții identice, atât pentru creditori, cât și pentru debitori, pe întreg teritoriul Uniunii Europene, cu luarea în considerare a principiilor de simplitate, rapiditate, proporționalitate.

Așadar, cele analizate, denotă că, limitele principiului publicității trebuie să se subsumeze necesităților într-o societate democratică şi principiului proporţionalităţii[405], or, însăși, principiul publicităţii procedurilor judiciare nu este absolut, din considerentul că accesul în sala de şedinţă poate fi interzis presei şi publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părţi a acestuia, în interesul moralității, al ordinii publice ori al securităţii naţionale într-o societate democratică,

---

[403] *Notă informativă ce vizează practica judiciară de examinare a cererilor cu valoare redusă.* Disponibilă: http://csj.md/images/Nota_informativaG.pdf (vizitat la 22.08.2022)

[404] Regulamentul (CE) nr. 861/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L 199/1 din 31.07.2007.

[405] SELEJAN-GUȚAN B. *Protecția europeană a drepturilor omului.* București: C.H. Beck, 2011, p. 141

atunci când interesele minorilor sau protecţia vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanţă când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiţiei.

Reținem că, prin utilizarea unor noţiuni ca: „*ordinea şi moralitatea publică*”, „*interese de stat*”, „*demnitate şi viaţa intimă a persoanei*”, „*interesul moralităţii*”, „*interesul ordinii publice ori al securităţii naţionale*”, „*interesele minorilor*”, „*protecţia vieții private a părților*”, „*interesele justiţiei*”, legiuitorul doreşte să lase instanțelor de judecată un mai larg câmp de apreciere în ceea ce priveşte interpretarea unor texte de lege, însă care nu trebuie să fie interpretate în mod literal, ci este suficient să se constate dacă scopul urmărit prin textul respectiv a fost realizat şi în alte moduri decât citirea cu glas tare a hotărârii în şedinţă publică[406].

În practica Curții Europene a Drepturilor Omului, s-au admis și alte forme alternative de asigurare a publicității hotărârii, precum ar fi depunerea la grefă a textului integral al hotărârii, astfel încât publicul să poată avea acces, fără nicio restricție, la hotărâre sau prin publicarea hotărârii pe internet, fiind apreciat a fi un mijloc de comunicare uşor accesibil pentru un număr mare de persoane, relativ necostisitor şi rapid, care a devenit indispensabil în viaţa cotidiană[407].

Evidențiem că, însăși mecanismul publicării deciziilor este reglementată de cadru normativ, fiind consacrat după cum urmează:

- art. 440 alin. (1[1]) CPC, încheierea privind inadmisibilitatea recursului se plasează pe pagina web a Curţii Supreme de Justiţie la data emiterii şi se transmite tuturor participanţilor la proces şi reprezentanţilor acestora;

- art. 445 alin. (3) CPC, în urma examinării recursului, instanța de recurs emite o decizie care rămâne irevocabilă din momentul emiterii. Decizia se consideră a fi emisă din momentul plasării acesteia pe pagina web a Curţii Supreme de Justiţie;

- art. 10 alin. (4) şi (5) din Legea privind organizarea judecătorească[408], hotărârile judecătoriilor, ale Curţilor de Apel şi ale Curţii Supreme de Justiţie se publică pe pagina web.

Prin punerea în aplicare a Regulamentului privind modul de publicare a hotărârilor judecătoreşti pe portalul naţional al instanţelor de judecată şi pe pagina web a Curţii Supreme de

---

[406] PĂTULEA V. *Proces echitabil – Jurisprudenţa comentată a Curţii Europene a Drepturilor Omului*. București: IRDO, 2007, p. 106

[407] Ct.E.D.O. Cazul Sutter contra Elveției, hotărîrea din 22 februarie 1984, cererea nr. 8209/78. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57585 (vizitat la 20.09.2022); Ct.E.D.O. Cazul Lamanna contra Austriei, hotărîrea din 10 iulie 2001, cererea nr. 28923/95. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59564 (vizitat la 20.09.2022)

[408] Legea nr. 514 din 06.07.1995 privind organizarea judecătorească. Republicată în temeiul art.VIII alin.(9) al Legii nr. 153 din 5 iulie 2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 185 din 31.08.2012

Justiţie[409], s-a urmărit scopul susţinerii unui mediu informațional virtual şi accesibil pentru cetăţeni. Astfel, publicarea deciziilor derivă din principiul caracterului public al dezbaterilor judiciare, fiind o parte componentă a procedurii judiciare, or, legea condiţionează atât intrarea în vigoare a unor decizii de la data publicării lor pe pagina web a instanţei, cât și dependența față modalitatea desfășurării procesului de judecată în şedinţă închisă sau deschisă publicului.

Cu referire la ședințele închise sau secrete, pct. 18 a Regulamentului nominalizat, prevede că hotărârile judecătorești se plasează integral în Programul Integrat de Gestionare a Dosarelor, și se publică pe portalul național al instanțelor de judecată sau pe pagina web a Curţii Supreme de Justiţie, după cum urmează:

a) în cauze penale, contravenţionale, civile sau de alt tip judecate, numele celor afectaţi prin prisma acestor valori şi interese va fi anonimizat întotdeauna, în vederea protejării interesului moralității, minorilor sau a vieții private a părților la proces;

b) în cauze penale sau contravenţionale judecate, numele autorilor, al instigatorilor sau al complicilor nu va fi anonimizat în nici un caz, chiar dacă autorii, instigatorii sau complicii sunt minori;

c) în vederea protejării ordinii publice ori a securităţii naţionale într-o societate democratică sau în măsura considerată absolut necesară de către instanţă când, în împrejurări speciale, s-ar aduce atingere intereselor justiţiei sau secretului comercial, părţile din hotărâre a căror publicare ar afecta aceste interese vor fi ascunse, or după caz anonimizate întotdeauna.

Exigenţa art. 6 par. 1 din convenția europeană se consideră a fi satisfăcută şi în cazul în care hotărârea este făcută publică prin orice alte mijloace decât pronunțarea în şedinţă publică, iar transcrierea minutei integral în condica şedinţelor de judecată accesibilă publicului în cadrul arhivei instanţei sau publicarea minutei pe site-ul instanţei sunt de natură a satisface cerinţa publicităţii[410].

Jurisprudența Curții Europene oferă diverse raționamente cu privire la respectarea principiului publicității, astfel că, în cauza Ryakib Biryukov contra Rusiei s-a reținut că pronunțarea în şedinţă publică doar a dispozitivului hotărârii, fără a fi aduse la cunoştinţă

[409] Regulamentul privind modul de publicare a hotărârilor judecătoreşti pe portalul naţional al instanţelor de judecată şi pe pagina web a Curţii Supreme de Justiţie, aprobat prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 658/30 din 10 octombrie 2017. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112751&lang=ro (vizitat la 20.09.2022)

[410] PREDESCU O., UDROIU M. *Protecţia europeană a drepturilor omului şi procesul penal roman.* București: C.H.Beck, 2008, p. 360

motivele acelei hotărâri, reprezintă o încălcare a dreptului la un proces echitabil[411], iar în cauza Axen contra Germaniei, s-a a decis că hotărârea dată în recurs, fără a fi citită în audienţă publică, însă comunicată în scris celui în cauză, întrunește scopul urmărit de art. 6 alin. 1 din Convenţie[412].

Difuzarea conținutului unor hotărâri judecătorești prin mass-media, este acceptabilă în condițiile în care nu afectează dreptul persoanei la o viaţă intimă şi privată, or, pentru a se asigura un raport echilibrat între obligativitatea caracterului public al şedinţelor de judecată şi limitele înţelegerii lui, instanțelor judecătorești le revine o obligaţie de diligenţă pentru ocrotirea acestui drept constituţional[413]. Motivaţia unei astfel de restrângeri trebuie înţeleasă ca un beneficiu pentru părţi în vederea garantării dreptului la viaţă privată ori ocrotirea unor categorii speciale de subiecţi procesuali.

Există însă şi puncte de vedere potrivit cărora o limitare a sferei de acţiune pentru public se califică a fi drept una „*paradoxală*”[414].

Ideea precum că publicitatea procedurii judiciare reprezintă o garanție care vine să asigure persoanei un acces efectiv la justiție, rezidă și în faptul că, judecătorul are datoria ca prin toate mijloacele legale să prevină orice greșeală la aflarea adevărului în cauză, iar prin publicitatea dezbaterilor se asigură o transparență a procesului de stabilire a circumstanțelor de fapt și de drept, în vederea aplicării corecte a legii.

Prin urmare, este benefic de a se opta pentru o publicitate reală a procedurii în fața instanței, întrucât prin formele sale aplicabile asigură o realizare efectivă a altor principii fundamentale, cu excepția cazurilor când o ședință publică aduce atingere unor interese de stat, moralei, demnității sau vieții intime a unei persoane, asigurării ordinii şi solemnității ședinței de judecată.

3.1.2 Contradictorialitatea procesului

Respectiva garanție de asigurare a accesului efectiv la justiție impune judecătorului să vegheze ca orice element susceptibil să influențeze soluția litigiul trebuie să facă obiectul unei dezbateri contradictorii între părţi, deoarece fiecare parte a procesului trebuie să aibă nu numai

---

411 Ct.E.D.O. Cazul Ryakib Biryukov contra Rusiei, hotărîrea din 17 ianuarie 2008, cererea nr. 14810/02. Disponibilă: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-116911 (vizitat la 22.09.2022)

412 Ct.E.D.O. Cazul Axen contra Germaniei, hotărîrea din 8 decembrie 1983, cererea nr. 8273/78. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57426 (vizitat la 22.09.2022)

413 IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură.* București: Universul Juridic, 2010, p. 125

414 LEȘ I. *Tratat de drept procesual civil.* Ediția 5. București: C.H. Beck, 2010, p. 121

facultatea de a-şi face cunoscute elementele pe care se bazează pretenţiile sale, dar şi aceea de a lua la cunoştinţă şi de a discuta orice probă sau concluzie prezentată judecătorului cu scopul de a-i influența decizia[415].

Prin urmare, în scopul pronunţării unei hotărâri temeinice şi legale, instanța de judecată este în drept:

- să ceară părţilor să prezinte explicaţii, oral sau în scris. Dacă însă formulările reclamantului sunt confuze, sau împiedică determinarea obiectului cererii de chemare în judecată, instanța este datoare, respectând regula dezbaterilor contradictorii, să ceară precizările necesare, dar nu să refuze judecata pe fond a cauzei;

- să pună în dezbaterea părţilor orice împrejurări de fapt sau de drept, chiar dacă nu sunt menţionate în cerere, cum ar fi introducerea unor terţe persoane sau schimbarea temeiului juridic al cererii. Atunci când necesitatea lămuririi unei împrejurări de fapt sau de drept s-a constatat numai cu ocazia deliberării, instanța este obligată să repună cauza pe rol, pentru a da părţilor posibilitatea să o dezbată şi să se apere în raport cu împrejurarea relevată, din oficiu, de instanţă;

- să dispună administrarea probelor pe care le consideră necesare, precum şi alte măsuri prevăzute de lege, chiar dacă părţile se împotrivesc. Ordonarea probelor din oficiu este una dintre formele cele mai importante sub care se manifestă rolul activ al judecătorului, deoarece instanța nu poate abdica de la îndatorirea ce-i revine pentru a descoperi adevărul şi deci trebuie să administreze toate probele necesare justei soluţionări a cauzei. Dacă instanța ordonă probe din oficiu, ea trebuie să aibă în vedere ca proba să fie legală şi concludentă şi să fie pusă în discuţia părţilor. Odată cu respectarea acestor condiţii, instanța poate ordona probe din oficiu în orice moment al dezbaterilor, nefiind ţinută de termenele fixate părţilor pentru propunerea probelor[416].

Aplicarea principiului contradictorialității în scopul aflării adevărului, și pe cale de consecință asigurării unui acces efectiv la justiție, presupune existența și următoarelor laturi principale[417]:

1) separarea funcţiilor procesuale şi exercitarea lor de către diferite organe sau persoane împuternicite;

---

[415] TROCIN E. *Dreptul - principiu la un proces contradictoriu - condiție indispensabilă realizării unui acces la justiție efectiv.* Comunicare științifică în cadrul Conferinței științifico-practice naționale consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului cu genericul „Drepturile persoanei: probleme actuale în lumina jurisprudenței naționale". In honorem Andrei SMOCHINĂ la 75 de ani. ICJPS, 8 decembrie 2021. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan", 2023, p. 170

[416] *Noul Cod de procedură civilă: comentat și adnotat.* coord.: V.M. CIOBANU, M. NICOLAE. București: Universul Juridic, 2016, p. 93

[417] *Codul de procedură penală. Comentariu*. Chișinău: Cartier, 2005, p. 51-52; *Manualul Judecătorului pentru cauze penale*, coord. ed.: Mihai POALELUNGI. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 63-64

2) egalitatea în drepturi a părților, care trebuie să se manifesteze prin înzestrarea părților cu posibilităţi procesuale egale pentru susţinerea propriei poziţii procesuale;

3) poziţia diriguitoare a instanţei de judecată şi dreptul exclusiv al acesteia de a lua o hotărâre în cauza penală.

Reieșind din cele enunțate, considerăm că principiul contradictorialității exprimă cerinţa ca funcţia de învinuire să fie despărţită de funcţia jurisdicţională, fiind pe o poziţie procesuală egală cu funcţia de apărare. Învinuirea şi apărarea se combat în faţa instanţei de judecată de pe poziţii contradictorii, astfel încât autoritatea care judecă şi soluţionează cauza, să ajungă, din disputa lor, la o apreciere corectă a probelor şi la adoptarea unei soluții legale şi temeinice.

În asemenea circumstanțe, aşezarea judecăţii pe principiul contradictorialităţii implică egalitatea de arme între învinuire şi apărare, între susţinerea pretenţiilor civile şi combaterea lor, în sensul că se acţionează cu aceleaşi mijloace procesuale și cu participarea la judecată, fiind exercitate așa drepturi precum cel de a face cereri, a ridica excepţii, a pune concluzii, a exercita căile de atac, pe care instanța de judecată le poate admite sau respinge şi adopta propria sa soluţiei[418].

Un alt aspect al principiului contradictorialității care garanție de asigurare a unui acces efectiv la justiție, este egalitatea în drepturi a părților, care impune anumite concretizări:

- nu trebuie să fie înţeleasă ca o egalitate declarativă, ci ca una funcţională;

- funcțiile procesuale ale părților sunt echivalente nu doar sub aspect cantitativ, ci şi calitativ;

- în cazul unei egalităţi funcţionale părţile au posibilităţi echivalente reale pentru a-şi susţine interesele procesuale.

Reiterăm faptul că exercitarea dreptului la apărare prin propria persoană, a dreptului de a lua cunoștință de piesele dosarului, de a vorbi, precum şi de a pune concluzii în instanţă prin interpret reprezintă garanții prin care este asigurat însăși principiul contradictorialităţii[419].

Pentru a fi tratat corect, principiul contradictorialităţii presupune şi el unele concretizări:

- instanța de judecată nu este un organ de urmărire penală şi nici reprezentant al apărării, ci are obligaţia de a crea condiţiile necesare pentru exercitarea drepturilor şi obligaţiilor procesuale ale părților, pentru examinarea obiectivă, completă şi sub toate aspectele a cauzei, fiind urmărit un singur interes final - interesul legii. Astfel, fără a supune dezbaterii părților şi procurorului, instanța nu poate schimba încadrarea juridică, reţine existenţa unor elemente

[418] THEODORU Gr. *Tratat de Drept procesual penal.* Ediţia a 2-a. București: Hamangiu, 2008, p. 671
[419] PREDESCU O., UDROIU M. *Protecţia europeană a drepturilor omului şi procesul penal roman*. București: C.H.Beck, 2008, p. 369

circumstanţiale agravante, a unor stări de agravare sau de atenuare a pedepsei, a altei forme de participaţie penală etc., chiar dacă acestea sunt în favoarea inculpatului;

- contradictorialitatea pune instanța de judecată în situația de a percepe probele prin filtrul punctelor de vedere exprimate oral în ședința de judecată de către toate părțile cu interese contrare în rezolvarea cauzei penale, iar probele sunt administrate în prezența părților, sub controlul lor și ca urmare a contribuției lor directe. Prin urmare, instanța de judecată poate pune la baza hotărârii adoptate numai acele probe la a căror cercetare au avut acces toate părțile în egală măsură, având obligația de a motiva în hotărâre admisibilitatea sau inadmisibilitatea tuturor probelor administrate. Astfel spus, stabilirea adevărului va depinde de abilitatea părţii acuzării şi apărării în administrarea probelor, însă la necesitate, i se poate solicita instanței printr-o cerere ori demers, să acorde ajutor oricărei dintre părți la administrarea probelor necesare;

- instanța de judecată se implică imparțial în activitatea procesuală a părților cu scopul de a crea condiţii echivalente de activitate pentru părţi, însă dacă am admite că instanța ar avea atribuţia activă de a culege probe, atunci ea neapărat s-ar manifesta în favoarea acuzării sau al apărării, deoarece probele pot fi în acuzare sau apărare - „*tertio non datur*";

- judecătorul, apreciind circumstanțele cauzei, nu trebuie să se refere la verosimilitatea sau neverosimilitatea lor, ci trebuie să aprecieze veridicitatea acestora reieșind din probele anexate, pe motiv că nici o hotărâre judecătorească nu se poate baza pe presupuneri, iar dacă există dubii în probarea învinuirii care nu pot fi înlăturate, atunci în condițiile legii ele trebuie să fie interpretate în favoarea celui bănuit, învinuit, inculpat;

- instanța nu va putea judeca persoana pentru o faptă mai gravă decât o solicită acuzarea, la fel şi nu va solicita probe pentru apărare dacă apărarea nu le consideră trebuincioase.

În funcție de materia procesului, esența problemei se deplasează uşor, astfel că în procesul civil, contradictorialitatea se află atât la nivelul formei, cât şi la nivelul materiei, iar în procesul penal, contradictorialitatea este sesizabilă doar la nivelul formei (în sensul de dezbatere) datorită relaţiei dintre acuzator şi cel acuzat care este una pur procesuală, tehnică, nefiind precedată, cum se întâmplă în procesul civil, de un raport juridic anterior, prestabilit[420].

De asemenea, în toate fazele sale, procesul civil, cu excepția procedurii necontencioase și a deliberării ori a pronunțării hotărârii, este contradictoriu, întrucât presupune două părţi cu

[420] IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură.* București: Universul Juridic, 2010, p. 127

interese contrarii, rolul procesului fiind acela de a pune capăt unei asemenea stări conflictuale şi de a scoate în evidență adevărul[421].

În materie penală, spre exemplu, principiul contradictorialității, presupune că nici o persoană nu trebuie să fie lovită de sancţiunile penale fără a afla învinuirile ce i se aduc şi probele ce o acuză, sens în care este necesar sa fie ascultată pentru a se dezvinovăţi, iar rolul apărătorului în acest context, este acela de a preîntâmpina greşelile justiţiei represive, dar şi abuzurile organelor judiciare prin care s-ar viola drepturile şi libertăţile fundamentale ale persoanei puse sub învinuire[422].

Contradictorialitatea nu impune însă și obligaţia instanţei de a permite, în cadrul unei proceduri scrise, ca fiecare parte să răspundă la orice memoriu al părţii adverse, pentru că altfel s-ar ajunge la un *perpetuum mobile* de răspunsuri şi contra-răspunsuri, existând obligaţia ca fiecare parte să aibă posibilitatea să își dezvolte argumentele cel puţin într-un memoriu[423].

Așadar, principiul contradictorialității ca garanție de asigurare a unui acces efectiv la justiție reprezintă motorul instanţei[424], iar judecătorul este chemat să medieze duelul părților determinându-le să-şi expună situaţia, să-şi justifice, atât în limbaj obişnuit, cât şi într-o formă juridică, punctele de vedere în judecată, în caz contrar, drept sancţiune a nerespectării lui, poate fi aplicată nulitatea hotărârii.

De altfel, sub presiunea nulității hotărârii, contradictorialitatea îngăduie părților în litigiu să participe în mod activ la prezentarea, argumentarea şi dovedirea drepturilor sau apărărilor în cursul desfăşurării procesului, fiind asigurat dreptul de a discuta şi combate susţinerile făcute de fiecare dintre ele, precum şi de a-şi expune punctul de vedere asupra motivelor instanţei în scopul stabilirii adevărului şi al pronunţării unei hotărâri legale şi temeinice[425].

Ne alăturăm opiniei precum că în cadrul unui proces penal, rolul judecătorului este de a media interesele concurente ale statului şi cele ale acuzatului, pentru a asigura că drepturile părților sunt respectate.

Este de menționat că, judecătorul nu este un garant al dreptului acuzatului la un proces echitabil, dar este responsabil pentru asigurarea faptului că acest drept, atunci când este invocat, să fie protejat și poartă responsabilitate personală pentru asigurarea independenței, imparţialităţii

---

[421] DORFMAN I. *Drept procesual civil. Note de curs.* Chișinău: Tipografia Orhei, 2010, p. 27
[422] MURARU I. *Drept constituţional şi instituţii politice*. București: Actami, Bucureşti, 1998, p. 167-168.
[423] CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații.* Vol. I. București: C.H. BECK, 2007, p. p. 382-383
[424] CIOBANU V.M. *Tratat teoretic şi practic de procedură civilă.* București: Național, 1996, p. 126
[425] PĂTULEA V. *Proces echitabil – Jurisprudenţa comentată a Curţii Europene a Drepturilor Omului.* București: IRDO, 2007, p. 177

şi competenţei lor, care la rândul lor pot fi protejate prin evitarea presiunilor exercitate de părţile la proces, respingerea remuneraţiilor necuvenine, precum şi neimplicarea în comunicările *ex parte*[426].

Efectul juridic al respectivei garanții, este că instanța de judecată nu se poate pronunța asupra unui litigiu înainte ca acesta să fie pus în discuţie contradictorie între părți, întrucât, confruntarea dintre acuzare şi apărare generează o dispută, o luptă de opinii, o competiție într-un anumit sens, considerent din care este cercetată fiecare circumstanță, fiecare probă este supusă verificării din punctul de vedere atât al acuzării, cât şi al apărării, iar instanța de judecată are posibilitatea să asculte şi să aprecieze toate argumentele - atât în folosul acuzării, cât şi în sprijinul inculpatului[427].

Prin urmare, calificat fiind ca un principiu natural al instanţei, contradictorialitatea are un caracter indispensabil în mecanismul procesului, ceea ce face ca desprinderea sa de opera de judecată să atragă, la fel de natural, sancţionarea cu ineficienţă a actului jurisdicţional ce urmează a se pronunţa. Totuși, privit ca o garanție de efectivitate a accesului la justiție, principiul contradictorialității presupune nu numai un set de drepturi, dar enunţă și două categorii de obligaţii ale părților:

- de a-şi face cunoscute cu bună-credinţă, reciproc şi în timp util, direct sau prin intermediul instanţei, motivele de fapt şi de drept pe care îşi întemeiază susţinerile, precum şi mijloacele de probă de care înţeleg să se folosească;

- de a expune un punct de vedere propriu faţă de afirmaţiile părţii adverse cu privire la împrejurările de fapt relevante în cauză[428].

Una din trăsăturile cele mai importante ale contradictorialității constă în faptul că părţile pot administra probele lor şi combate în mod liber pe cele ale adversarilor[429]. În același timp, principiul nu instituie prezenţa obligatorie a părților în sala de judecată, dispoziţie mai permisivă în civil și mai restrictivă în penal. Respectiv, caracterul contradictoriu există şi în cazul, în care la judecarea pricinii se prezintă o singură parte, însă cu condiția ca cealaltă parte să fi fost citată legal, iar încuviințarea probelor se face în şedinţă publică, deoarece nici o probă nu poate fi invocată celeilalte părţi dacă nu i s-a oferit posibilitatea de a o discuta, or, hotărârea

---

[426] *Procesul echitabil garantat de Convenția Europeană pentru Drepturile Omului. Ghid pentru Republica Moldova.* Chișinău: Sirius, 2008, p. 13-14

[427] DOLEA I. ș.a. *Drept procesual penal*. Volumul II. Partea specială. Chișinău: Cartdidact, 2006, p. 104

[428] IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură.* București: Universul Juridic, 2010, p. 144

[429] VOLONCIU N. *Drept procesual penal*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1972, p. 326

judecătorească nu se poate întemeia pe un act depus după încheierea dezbaterilor judiciare, fără ca el să fi fost pus în discuţia părților[430].

Pentru a fi efectiv, accesul la justiție presupune ca părților în proces trebuie să li se garanteze dreptul de a li se comunica şi de a dezbate orice act sau observație prezentate judecătorului, spre a influența decizia acestuia şi vizează orice intervenție care nu vine din partea judecătorului[431].

În materie penală, dreptul la un proces contradictoriu presupune că atât procurorul, cât şi părţile să aibă posibilitatea de a lua cunoştinţă şi de a dezbate toate probele, cererile sau excepţiile invocate de cealaltă parte. Respectiv, procurorul este obligat să aducă la cunoştinţa apărării toate mijloacele de probă administrate în favoarea sau în defavoarea acuzatului, însă restrângerea acestui drept al apărării poate fi justificată, în condițiile securităţii naţionale, a necesităţii de a proteja martorii sau de a păstra secretul metodelor prin care poliţia investighează anumite infracţiuni. În aceste cazuri este necesară luarea unor măsuri eficiente pentru a contrabalansa aceste restricţii, în măsura în care ele nu pot fi evitate[432].

Elementele de probă, însă, trebuie produse în mod normal în fața acuzatului, în şedinţă publică, iar declaraţia unui martor trebuie să fie luată întotdeauna în instanţă şi în public, reprezentând drept o garanție procesuală între părți, precum este și dreptul oricărui acuzat de a se apăra el însuşi, de a interoga sau de a face să fie interogaţi martorii, de a fi asistat gratuit de un interpret, dacă nu înţelege sau nu vorbeşte limba utilizată în şedinţa de judecată, pe motiv că toate acestea sunt de neconceput fără prezenţa sa[433], iar pe cale de consecință respectat principiul contradictorialității ca garanție a unui acces efectiv la justiție.

Considerăm că, în cazul în care, părților litigitante li s-au oferit posibilitatea de a-și exercita dreptul la administrarea probelor, iar ele fiind citate legal nu s-au prezentat la ședință, principiul contradictorialității nu a fost încălcat. Totodată, reținem că, principiul aflării adevărului, ca şi orice principiu al procesului penal, exprimă câteva cerinţe, şi anume:

a) instituirea pentru toate autorităţile judiciare a obligaţiei legale de a afla adevărul, prin probe, în fiecare cauză penală, ceea ce implică desfăşurarea unei activităţi probatorii complete şi de cea mai bună calitate;

---

[430] PISARENCO O. *Drept procesual civil.* Chișinău: TEHNICA INFO, 2012, p. 48

[431] SUDRE F. *Drept european şi internaţional al drepturilor omului.* Iaşi: Polirom, 2006. p. 277

[432] Ct.E.D.O. Cazul Rowe și Davis contra Marii Britanii, hotărîrea din 16 februarie 2000, cererea nr. 28901/95. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58496 (vizitat la 15.09.2022); Ct.E.D.O. Cazul Dowsett contra Marii Britanii, hotărîrea din 24 iunie 2003, cererea nr. 39482/98. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61174 (vizitat la 15.09.2022)

[433] BÎRSAN C. *Convenţia Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole.* Vol. I. Bucureşti: All Beck, 2005, p. 514-516

b) asigurarea pentru părţi, în tot cursul procesului penal, a dreptului de a administra probele care pot contribui la aflarea adevărului;

c) întrucât adevărul se află prin intermediul probelor, o mare importanţă o are modul în care este reglementat sistemul probator. Libertatea probelor şi a mijloacelor de probă în dovedirea faptelor penale sau a împrejurărilor care înlătură învinuirea constituie o cerinţă pentru efectuarea unei probaţiuni corecte; libera apreciere a probelor, în condiţiile imparţialităţii şi bunei-credinţe, ca mijloc de reflectare corectă a probelor în conştiinţa ofiţerului de urmărire penală, a procurorului şi judecătorului devine cerinţă a evaluării complete şi juste a probelor administrate;

d) procedura probaţiunii trebuie să permită, atunci când este cazul, administrarea oricărei probe noi concludente şi utile, fără nicio piedică formală, iar atunci când se constată că o hotărâre, chiar definitivă, cuprinde o eroare judiciară să fie prevăzute căi de atac pentru înlăturarea ei, exercitabile atât de procuror, cât şi de părţile interesate[434].

Garanţia aplicării principiului aflării adevărului constă anume în instituirea unui control permanent şi eficient asupra modului în care au fost reţinute faptele de către autorităţile judiciare. Astfel, procurorul verifică dacă organul de cercetare penală a reţinut complet şi corect faptele cauzei, în caz contrar acţionează prin administrarea de noi probe şi o nouă evaluare a lor; prima instanţă verifică dacă învinuirea formulată de procuror este întemeiată, având obligaţia să lămurească prin probe orice lacună sau îndoială în cunoaşterea faptelor; instanțele de apel au obligaţia să verifice dacă faptele şi împrejurările reţinute prin hotărârea atacată corespund probelor şi reprezintă adevărul, având dreptul să desfiinţeze orice hotărâre care nu este temeinică în ceea ce priveşte cunoaşterea faptelor cauzei; în fine, orice eroare judiciară se poate înlătura, în condiţiile legii, de către instanța de revizuire.

Cât priveşte limitele aplicării principiului aflării adevărului, ele rezultă, pe de o parte, din dificultăţile de cunoaştere a unor fapte şi împrejurări săvârşite cu intenţia de a rămâne nedescoperite, iar, pe de altă parte, din obligaţia de a administra probele în condiţiile prevăzute de lege, ceea ce poate influenţa uneori cunoaşterea realităţii[435].

Rolul activ al procurorului în procesul de aflare a adevărului este asigurat prin dispoziţiile art. 52 alin. (1) pct. 19), 53[1] alin. (2) lit. j), 274 alin. (4), 284 alin. (6), 285 alin. (8), 292 alin. (1) CPP, care îl împuternicesc să restituie dosarul penal sau, după caz, actele organului de urmărire penală sau procurorului ierarhic inferior atunci când urmărirea penală nu este completă, obiectivă

[434]THEODORU Gr. *Tratat de drept procesual penal*. Bucureşti: Hamangiu. 2013, p. 67-68
[435] THEODORU Gr., CHIȘ I.P. *Tratat de drept procesual penal*. Bucureşti: Hamangiu. 2020, p. 8

şi sub toate aspectele sau atunci când din actele de sesizare reiese bănuiala rezonabilă şi este necesară începerea urmăririi penale. La fel, rolul activ, în acest sens, este garantat şi în cazul în care procurorul anulează actele organului de urmărire penală, ca fiind ilegale[436].

Urmare a celor analizate, conchidem precum că, contradictorialitatea presupune organizarea procesului astfel încât părţile şi ceilalţi participanţi la proces să deţină posibilitatea de a-şi formula, argumenta şi dovedi poziţia în proces, de a alege modalităţile şi mijloacele susţinerii ei de sine stătător şi independent de instanţă, de alte organe şi persoane, de a-şi expune opinia asupra oricărei probleme de fapt şi de drept care are legătură cu pricina dată judecăţii şi de a-şi expune punctul de vedere asupra iniţiativelor instanţei[437], condiții care într-un final condiționează emiterea unei hotărâri legale și pe deplin motivate.

3.1.3 Egalitatea armelor

Egalitatea procedurală a părților în proces nuanțează principiul mai vast al egalităţii între cetăţeni, precum şi principiul aflării adevărului, iar fără ca părţile să dispună de aceleaşi mijloace pentru a-şi susţine cauza, fără a avea acces fiecare dintre ele la actele şi probele depuse la dosar pentru a le putea combate, fără posibilitatea fiecărei părţi de a-şi expune argumentele şi fără existenţa unei proceduri contradictorii, aflarea adevărului este evident periclitată, și pot interveni erori judiciare, ceea ce în consecință ar aduce lezări dreptului la un acces liber și efectiv la justiție.

Prin urmare, egalitatea armelor se configurează ca una din garanțiile unui acces efectiv la justiție, care semnifică faptul că toate persoanele au o vocaţie egală de a avea acces la justiție, de a fi judecate de aceleaşi instanţe, după aceleași reguli de procedură. Cu alte cuvinte, egalitatea armelor presupune vocaţia egală a părților la aceleaşi drepturi, la aceleaşi probe, la aceleaşi apărări, la aceleaşi căi de atac[438].

În opinia prof. Igor DOLEA, egalitatea armelor implică obligația de a i se oferi fiecărei părți posibilitatea rezonabilă de a prezenta cauza sa în astfel de condiții care să nu o plaseze într-un net dezavantaj în raport cu adversarul său. Astfel, în cadrul egalității armelor noțiunii *de parte*

---

[436] OSTAVCIUC D. *Principiile procesului penal.* Chișinău: Print-Caro, 2022, p. 435

[437] TROCIN E. *Dreptul - principiu la un proces contradictoriu - condiţie indispensabilă realizării unui acces la justiţie efectiv.* Comunicare științifică în cadrul Conferinței științifico-practice naționale consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului cu genericul „Drepturile persoanei: probleme actuale în lumina jurisprudenței naționale”. In honorem Andrei SMOCHINĂ la 75 de ani. ICJPS, 8 decembrie 2021. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2023, p. 178

[438] TĂBÂRCĂ M. *Drept procesual civil*. Vol. I. București: Universul Juridic, 2005, p. 43

stricto sensu, înțeleasă în sensul procesual obișnuit, i se suprapune cea de *parte lato sensu*, desemnând persoana a cărei intervenție în cadrul procedurii nu este una neutră, dar are ca scop influențarea deciziei judecătorului. Principiul dat își găsește realizare în mod diferit la faza de judecată și la cea de urmărire penală.

Susținem opinia autorului, care corect afirmă faptul că egalitatea armelor nu funcționează la faza de urmărire penală în sensul său deplin, or, în pofida tuturor drepturilor garantate părții apărării, în materia probatoriului partea acuzării este favorizată, deoarece partea acuzării se ghidează de principiul oficialității procesului penal și, prin urmare, are obligația pozitivă de a întreprinde din oficiu toate acțiunile procesuale necesare în scopul administrării probelor. Astfel, în mod firesc, partea acuzării dispune de posibilități cu mult mai largi în ceea ce privește administrarea de probe. Aceste considerente justifică existența unor garanții menite să asigure echilibrul necesar între respectarea principiului oficialității procesului penal și obligației pozitive de investigare eficientă a infracțiunii, pe de o parte, și punerea la dispoziția apărării a unor instrumente eficiente pentru asigurarea echității procesului, pe de altă parte[439].

În jurisprudenţa europeană, principiul egalităţii armelor semnifică tratarea egală a părților pe toată durata desfășurării procedurii în faţa unui tribunal, fără ca una din ele să fie avantajată în raport cu cealaltă sau celelalte părţi din proces, fiind privit ca un principiu fundamental care caracterizează dreptul la justiție în ansamblul său[440].

Egalitatea de tratament trebuie să fie asigurată și în ceea ce priveşte citarea şi interogarea martorilor, întrucât art. 6 par. 3 lit. d) din Convenţie se referă atât la martorii acuzării, cât şi la martorii apărării, iar în această privinţă ambele categorii de martori trebuie să fie citați și audiați în aceleaşi condiţii pentru a fi asigurat echilibrul procesual între acuzare şi apărare[441], condiţie care în opinia noastră este indispensabilă realizării unui acces efectiv la justiție.

În acest sens, este relevantă hotărârea în cauza Mititelu și Antonovici contra Republicii Moldova[442], unde instanța europeană a constatat încălcarea art. 6§1 din Convenție prin faptul că reclamanților le-a fost restricționat dreptul de a audia martorul aflat peste hotarele țării, iar declarațiile acestuia au jucat un rol decisiv în condamnarea lor. Suplimentar, în opinia Curții,

---

[439] DOLEA I. *Considerente cu privire la conceptul „Favor Defensionis", în contextul egalității armelor.* În: Integrare prin cercetare și inovare. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2021, p. 324

[440] SUDRE F. *Drept european şi internaţional al drepturilor omului.* Iaşi: Polirom, 2006, p. 275

[441] HARRIS D., O'BOYLE M., WABRICK C. Law of the European Convention on Human Rights. London: Butterworths, 1995, p. 249.

[442] Ct.E.D.O., Cazul Mititelu și Antonovici contra Republicii Moldova, hotărîrea din 2 iulie 2019, cererea nr. 15989/11. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194239 (vizitat la 30.07.2022)

autoritățile naționale nu au luat în considerare posibilitatea de a-l audia prin videoconferință, fapt ce pune sub îndoială credibilitatea declarațiilor martorului.

În aceeași ordine de ideii, prof. Igor DOLEA susține obligativitatea audierii martorului în cadrul unei ședințe de judecată publice, asigurându-i-se astfel acuzatului dreptul de a se apăra. Totuși, sunt admise în calitate de excepții, în situațiile în care circumstanțele individuale ale unei cauze penale concrete demonstrează imposibilitatea depunerii declarațiilor de către martor în fața instanței, în cadrul cercetărilor judecătorești. Condiția esențială este ca aceste intruziuni să nu minimizeze echitatea procesului penal în totalitatea sa, fapt ce trebuie analizat cu o deosebită prudență. Una dintre soluțiile viabile este și audierea în regim online a martorului în condițiile art.370 CPP, acesta urmând a fi supus unor modificări de rigoare[443].

Într-un alt caz[444], Curtea Europeană a condamnat statul Republica Moldova pentru omisiunea instanțelor interne de a cita martorul acuzării, precum și pentru faptul că apărarea nu a avut posibilitatea să examineze materialele obţinute în rezultatul comisiei rogatorii adresate autorităților franceze.

Curtea Constituțională în jurisprudența sa la fel a statuat faptul că în cadrul unui proces ambele părți dispun de mecanisme procesuale adecvate de a administrare a probelor de sine stătător sau cu concursul instanței. Astfel, odată ce instanța a admis lista martorilor apărării, iar avocații au prezentat probe că aceștia au fost informați, dar fără motive întemeiate nu s-au prezentat la proces, apărarea are dreptul să solicite instanței citarea acestora, care, în cele din urmă, poate dispune și aducerea forțată a martorilor. Or, în caz contrar, dreptul apărării la prezentarea probelor s-ar transforma din unul real în unul iluzoriu[445].

Prin urmare, în vederea asigurării unui acces efectiv la justiție, dreptul de a beneficia de probele administrate de către procuror sau ofițerul de urmărire penală la faza de urmărire penală aparține și apărării. Renunțarea la aceste probe nu poate fi acceptată dacă apărarea susține necesitatea aducerii acestora în fața instanței. Chiar dacă normele procesual penale, doar la faza de judecată, indică asupra dreptului părții de a solicita examinarea probei, chiar dacă altă parte renunță la ea, această regulă urmează a fi aplicată și la faza de urmărire penală.

---

[443] DOLEA I., CARAMAN V. *Particularități privind admisibilitatea declarațiilor martorilor absenți la judecarea cauzei penale*. În: Studia Universitatis Moldaviae, Nr. 3, 2022, p. 19

[444] Ct.E.D.O., Cazul Plotnicova contra Republicii Moldova, hotărîrea din 15 august 2012, cererea nr. 38623/05. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110908 (vizitat la 30.07.2022)

[445] Decizia Curții Constituționale nr. 31 din 14.06.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 68g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 331 alin. (1) și articolul 362 alin. (2) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 247-255 din 05.08.2016.

Prin urmare, proba odată administrată de către partea acuzării capătă un statut de interes public[446]. În acest sens, egalitatea armelor garantează într-un fel dreptul de a administra probe în aceleași condiții ca și partea opusă, cu referire la partea apărării se observă anumite particularități. Acestea vizează și problema utilizării probelor cu anumite vicii de admisibilitate. În mod firesc, acuzarea nu poate utiliza aceste probe întâmpinând ca obstacol prezumția de nevinovăție care conține și *onus probandi*.

Pe de altă parte, *in dubio pro reo*, care la fel este o componentă a prezumției de nevinovăție, impune utilizarea dubiilor în favoarea acuzatului, fapt ce, la rândul sau, determină obligația de a examina toate probele administrate, indiferent de trecerea sau nu a testului admisibilității. În asemenea gen de situații un element al conceptului „*favor defensionis*" poate fi dezvoltată așa numita „*asimetria*" admisibilității probelor, care vine să excludă consecințele negative în situațiile când o probă care poate fi benefică apărării a fost administrată cu anumite vicii de admisibilitate.

În același sens, și instanța europeană a admis și a recunoscut instanțelor naționale o anumită marjă de apreciere în alegerea argumentelor cu privire la admiterea probelor solicitate de o parte în proces, însă cu condiția de a fi justificată această măsură prin prezentarea publică a motivelor care au stat la baza admiterii sau respingerii probelor[447].

Egalitatea armelor mai presupune ca fiecare parte a unui proces, indiferent dacă este în materie administrativă, civilă sau penală, trebuie să aibă posibilitatea rezonabilă de a-şi prezenta punctul de vedere în faţa tribunalului în condiţii care să nu o dezavantajeze față de celelalte părţi ale procesului sau față de acuzare[448], fiind numai astfel asigurat un acces efectiv la justiție. Astfel, potrivit Hotărârii Plenului CSJ nr. 5 din 19.06.2006, orice sentință se adoptă în numele legii, fapt ce condiționează legalitatea şi temeinicia ei[449].

Prin urmare, reiterăm că, principiul egalităţii armelor constituie o garanţie care urmăreşte crearea unui just echilibru procesual între părţile aflate într-un litigiu, însă acest principiu nu presupune o egalitate formală, în sensul reglementării unor proceduri identice, indiferent de statutul juridic sau calitatea procesuală a părților, ci o egalitate materială, în sensul că prin

---

[446] DOLEA I. *Considerente cu privire la conceptul „Favor Defensionis", în contextul egalității armelor.* În: Integrare prin cercetare și inovare. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2021, p. 325

[447] Ct.E.D.O. Cazul Suominen contra Finlandei, hotărîrea din 1 iulie 2003, cererea nr. 37801/97. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61178 (vizitat la 30.08.2023)

[448] TROCIN E. *Dreptul - principiu la un proces contradictoriu - condiție indispensabilă realizării unui acces la justiție efectiv.* In honorem Andrei SMOCHINĂ la 75 de ani. ICJPS, 8 decembrie 2021.Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan", 2023, p. 175

[449] Hotărârea Plenului CSJ nr. 5 din 9.06.2006 „Privind sentinţa judecătorească". În: Buletinul Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova, nr.1/2007

procedurile chiar diferit reglementate să se ajungă la echitate procesuală între părţi, cu alte cuvinte să se ajungă la o egalitate de rezultat.

Curtea Constituțională în jurisprudența a reținut că prin stabilirea unor reguli speciale de procedură și prin aplicarea acestora în cazul recunoașterii săvârșirii faptelor indicate în rechizitoriu de către inculpatul care solicită ca judecata să se desfășoare în procedura simplificată nu se aduce atingere esenței dreptului de acces liber la justiție al părții vătămate[450].

Egalitatea armelor este un principiu care trebuie să fie respectat în aceleaşi condiţii atât în statele membre care au optat pentru un sistem de drept de tip anglo-saxon, cât şi în statele membre în care se aplică sistemul de drept de tip romano-germanic[451], întrucât importanţa egalităţii armelor rezidă în faptul creării unui echilibru între principiul preeminenţei drepturilor şi interesul public într-un stat democratic care trebuie să asigure pe teritoriul său un control eficient al criminalităţii şi, în acelaşi timp, să garanteze standarde cât mai ridicate în ceea ce priveşte drepturile inculpaţilor la o judecată echitabilă[452], însă, așa cum se remarcă în doctrină, judecătorii Curţii Europene sunt foarte atenţi la caracterul efectiv al acestei garanții importante[453] .

În cauza Makhfi contra Franţei s-a constatat încălcarea principiului egalităţii armelor, prin susţinerea pledoariei de către avocatul apărării la orele 5 dimineaţa, după o şedinţă de judecată de peste 15 ore, în condiţiile în care acuzarea şi partea civilă îşi susținuseră concluziile mult mai devreme[454].

Lipsa garanției egalității armelor a mai fost reținută și în următoarele cazuri:

- transmiterea unui raport al poliţiei doar procurorului, nu şi apărării[455];

- participarea avocatului general în cadrul deliberărilor, care acordă și consiliere instanţei cu privire la admisibilitatea căilor de atac[456];

- participarea comisarului Guvernului la deliberările Consiliului de Stat[457];

---

[450] Hotărîrea Curții Constituționale nr. 9 din 09.03.2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 364[1] din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 360-363 din 13.10.2017

[451] JACOBS F. G., WHITE R. C. *The European Convention on Human Rights.* Oxford: Clarendon Press, 1996, p. 158; SUMMERS S. J. Fair trials. *The European Criminal Procedural Tradition and the European Court of Human Rights.* Portland: Hart Publishing, 2007, p. 104

[452] PELLOUX R. *Les arrest de la Cour européenne des droit de l'homme dans les affaires Wemhof et Neumeister.* En: Annuaire français de droit international, num. 1, 1969. Paris: CNRS, p. 276

[453] RENUCCI J.-F. *Tratat de drept european al drepturilor omului.* București: Hamangiu, 2009, p. 480

[454] Ct.E.D.O., Cazul Makhfi contra Franței, hotărîrea din 19 octombrie 2004, cererea nr. 59335/00. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67120 (vizitat la 30.08.2023)

[455] Ct.E.D.O., Cazul Kuopila contra Finlandei, hotărîrea din 27 aprilie 2002, cererea nr. 27752/95. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58784(vizitat la 30.08.2023)

[456] Ct.E.D.O., Cazul Borgers contra Belgiei, hotărîrea din 30 octombrie 1991, cererea nr. 12005/86. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57720 (vizitat la 30.08.2023)

[457] Ct.E.D.O., Cazul Kress contra Franței, hotărîrea din 7 iunie 2001, cererea nr. 39594/98. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59511 (vizitat la 30.08.2023)

- participarea la judecata de fond a unor judecători care anterior au confirmat actul de inculpare şi au decis prelungirea arestării preventive[458];

- aplicarea unui tratament inegal a martorului apărării în raport cu martorul acuzării[459];

- privarea de asistenţă judiciară, fapt ce a antrenat o inegalitate a armelor inacceptabilă[460];

- depunerea unor noi documente la dosar fără a fi comunicate părții adverse[461].

Jurisprudența enunțată, demonstrează că, principiul egalităţii între acuzare şi apărare este o cerinţă şi garanţie pentru echilibrul între interesele individului şi ale societăţii, pentru armonizarea şi salvgardarea acestor interese, ceea ce constituie un interes public și o necesitate pentru realizarea justiţiei[462].

Subsecvent, principiul egalităţii armelor are misiunea de a menţine echilibrul necesar între părți, îndeosebi în ceea ce privește comunicarea între părţi a tuturor pieselor dosarului, precum şi dispunerea de mijloace pentru a-şi susţine poziţia[463].

Fiind tratat ca o prerogativă prin intermediul căreia fiecare parte în proces trebuie să dețină şanse egale de a-şi prezenta cauza, din toate punctele de vedere şi nimeni nu trebuie să dispună de un avantaj substanţial faţă de adversarul său[464], principiul egalităţi se manifestă și ca o cerinţă de garanţie pentru echilibrul între interesele individului şi ale societăţii, pentru armonizarea şi salvgardarea acestor interese.

Așadar, conchidem că în condițiile asigurării unui acces liber și efectiv la justiție, principiului egalităţii armelor îi revine un rol deosebit, întrucât presupune pe de o parte tratarea egală a părților pe toată durata desfăşurării procedurii în faţa unei instanţe de judecată, dar și posibilitatea rezonabilă de care trebuie să beneficieze fiecare parte pentru a-și expune cauza în faţa instanţei, inclusiv în ceea ce privește probele, în condiții care să nu o dezavantajeze în mod semnificativ în raport cu partea adversă.

Totodată, numeroasele hotărâri ale Curții Europene, reținute în cadrul studiului, denotă faptul că încălcarea principiului egalității armelor conduce indispensabil la lezarea dreptului de acces la justiție ca garanție a unui proces echitabil,

---

[458] Ct.E.D.O., Cazul Perote Pellon contra Spaniei, hotărîrea din 25 iulie 2002, cererea nr. 45238/99. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65194 (vizitat la 30.08.2023)

[459] Ct.E.D.O. Cazul Bönisch contra Austriei, hotărîrea din 2 iunie 1986, cererea nr. 8658/79. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57442 (vizitat la 30.08.2023)

[460] Ct.E.D.O., Cazul Steel și Morris contra Marii Britanii, hotărîrea din 15 februarie 2005, cererea nr. 68416/01. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224 (vizitat la 30.08.2023)

[461] BOGDAN D. *Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO.* Vol. II. Bucureşti: Rosetti International, 2011, p. 173

[462] POP. T. *Drept procesual penal.* Vol.I. Cluj: Tipografia Națională S.A., 1946, p. 345

[463] DOLEA I. *Drepturile persoanei în probatoriul penal.* Chișinău: Cartea juridică, 2009, p. 186

[464] TĂNĂSESCU E.S. *Principiul egalității în dreptul românesc.* București: All Beck, 1999, p.247

3.1.4. Soluționarea cauzei într-un termen rezonabil

În opinia prof. Ion DELEANU, celeritatea nu este singurul imperativ al procesului, fiind necesar un echilibru între calitate şi celeritate, prima având întâietate, or, ritmul judiciar trebuie să fie el însuşi just[465].

Ne alăturăm opiniei precum că, soluţionarea cauzelor într-un termen rezonabil, constituie o garanţie explicită a dreptului de acces liber la justiție, pe motiv că exigenţa de celeritate exprimă realitatea că justiţia nu trebuie realizată cu întârzieri care să compromită eficienţa şi credibilitatea sa[466], astfel că fixarea unor termene are ca scop, pe de o parte, limitarea în timp a duratei unor măsuri procesuale și, pe de altă parte, împiedică tergiversarea desfășurării procesului, asigurând operativitatea acțiunilor cerute de justa soluționare a cauzei.

Astfel, sarcina realizării unui atare deziderat revine judecătorului cauzei, al cărui rol este acela de a media duelul judiciar, în aşa fel încât să poată reuşi o dublă performanţă: pe de o parte, o soluţionare justă a procesului, pe de altă parte, pronunțarea unei soluții într-un timp care să nu vicieze interesele părților[467].

Termenul rezonabil pentru înfăptuirea actului de justiție, se aplică atât procedurilor civile, cât şi celor penale, inclusiv și atunci când acuzatul nu este arestat preventiv[468], având astfel ca scop protejarea acestora contra examinării excesive a procedurii ori evitării unei perioade prea mare de timp a incertitudinii cu privire la soarta celui acuzat[469].

Lista elementelor de cuantificare a duratei rezonabile a procedurilor au un caracter exemplificativ și nicidecum limitativ, întrucât jurisprudența poate completa lista cauzelor justificative cu noi motivații rezonabile în practica judiciară, deoarece reprezintă cumulativ și expresia principiului operativității sau celerității judecării cauzelor[470].

Prin urmare, conceptul termenului rezonabil nu este fezabil a fi explicat printr-un număr fix de zile, săptămâni, luni, ani sau în diferite perioade de timp în funcție de gravitatea infracţiunii, însă pot fi stabilite criteriile de apreciere a caracterului rezonabil precum: complexitatea afacerii, comportamentul reclamantului, comportamentul autorităţilor naţionale, în

---

[465] DELEANU I. *Termenul rezonabil-exigentă a unui proces echitabil. De la un termen rezonabil la un termen optim şi previzibil.* În: Revista de Drept Public, nr. 1/2005, p. 128-130.
[466] RENUCCI J.-F. *Tratat de drept european al drepturilor omului.* București: Hamangiu, 2009, p 423; BÎRSAN C. *Convenţia Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole.* Vol. I. Bucureşti: All Beck, 2005, p.533-534.
[467] ALEXE C. *Rolul activ al judecătorului şi riscul abuzului de drept în procesul civil român actual.* În: Pandectele Române, nr. 2/2005, p. 209
[468] BOGDAN D., SELEGEAN M. *Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului.* București: AII Beck, 2005, p. 126
[469] PREDESCU O., UDROIU M. *Protecţia europeană a drepturilor omului şi procesul penal roman.* București: C.H.Beck, 2008, p.211-214
[470] SELEJAN-GUȚAN B. *Protecția europeană a drepturilor omului.* București: C.H. Beck, 2011, p. 139-141

special al celor judiciare, și „*miza*” sau „*interesul*” pe care îl reprezintă respectiva cauză pentru reclamant.

Anumite criterii de apreciere a caracterului rezonabil au fost definite inițial în cauza König contra Germaniei[471], și completate ulterior în jurisprudența Curții Europene, prin respectarea exigenților impuse referitor la termenul rezonabil, precum: dificultatea administrării probelor, numărul inculpaţilor şi al martorilor, numărul infracţiunilor investigate, natura acestora, necesitatea realizării unor expertize, dificultatea problemelor de drept şi de fapt care trebuie soluţionate, materia obiectului litigiului, etc.[472]

În cauză Vallée contra Franţei[473], Curtea Europeană a apreciat ca nepermis de lungi sunt termenii de 22 de luni între sesizarea tribunalului administrativ şi primul termen de judecată, 7 luni între prezentarea memoriului complet al reclamantului şi data celui de-al doilea termen, or, 5 luni pentru comunicarea avizului Consiliului de Stat asupra problemei despăgubirilor.

Întru realizarea respectivului deziderat Curtea Europeană la examinarea cauzelor care au ca obiect de sezină termenul rezonabil procedează mai întâi la determinarea punctului de plecare (*dies a quo*) şi a punctului final (*dies ad quem*) al termenului luat în calcul. Astfel, în cazul unei proceduri prealabile, termenul se calculează de la data declanşării acestei proceduri[474], iar în materie civilă punct de plecare poate fi data cererii de dezbatere a succesiunii adresată notarului[475], data formulării unei cereri de restituire a unui bun imobil[476], data depunerii unei cereri prealabile de indemnizare adresată administraţiei[477], data formulării unui recurs graţios în faţa primului-ministru[478], momentul în care autorităţile naţionale au cunoscut identitatea persoanelor, pentru a putea statua în cunoştinţă de cauză asupra despăgubirilor solicitate[479],

---

[471] Ct.E.D.O. Cazul König contra Germaniei, hotărîrea din 28 iunie 1978, cererea nr. 6232/73. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57512 (vizitat la 14.10.2022)

[472] BOGDAN D., SELEGEAN M. *Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului.* București: AII Beck, 2005, p. 258

[473] Ct.E.D.O. Cazul Vallée contra Franţei, hotărîrea din 23 aprilie 1994, cererea nr. 22121/93. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57884 (vizitat la 25.09.2022)

[474] Ct.E.D.O. Cazul König contra Germaniei, hotărîrea din 28 iunie 1978, cererea nr. 6232/73. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57512 (vizitat la 25.09.2022)

[475] Ct.E.D.O. Cazul Roland Dumas contra Franței, hotărîrea din 15 iulie 2010, cererea nr. 34875/07. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99888 (vizitat la 04.10.2022)

[476] Ct.E.D.O. Cazul Schmidtová contra Cehiei, hotărîrea din 22 iulie 2003, cererea nr. 48568/99. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65789 (vizitat la 04.10.2022

[477] Ct.E.D.O. Cazul Mocie contra Franței, hotărîrea din 8 aprilie, 2003, cererea nr. 46096/99. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65559 (vizitat la 04.10.2022)

[478] Ct.E.D.O. Cazul Allenet de Ribemont contra Franței, hotărîrea din 10 februarie 2005, cererea nr. 15175/89. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57914 (vizitat la 04.10.2022)

[479] Ct.E.D.O. Cazul A. și alții contra Danemarcei, hotărîrea din 8 februarie 1996, cererea nr. 20826/92. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62528 (vizitat la 04.10.2022)

cererea de luare a unor măsuri provizorii[480], declarația de constituire ca parte civilă[481], emiterea unei somații de plată[482], confiscarea bunurilor ridicate[483]sau formularea unei cereri de intervenție într-o procedură în curs[484].

În materie civilă, punctul de plecare al termenului rezonabil este ziua în care instanța de fond este investită cu soluționarea cauzei și acoperă ansamblul actelor sau formelor procedurale, care pot marca debutul termenului, fiind cuprinsă atât durata unor proceduri administrative preliminare, cât și procedurile de executare a hotărârilor judecătorești, inclusiv și durata procedurii constituționale, însă nu și pe aceea a examinării unui recurs prejudiciar de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene[485], deoarece în acest caz s-ar aduce atingere sistemului instituit prin dispozițiile tratatelor instituționale ale Uniunii.

Recunoașterea dreptului suspendării de drept al examinării cauzei de către instanță prin invocarea excepțiilor de neconstituționalitate, utilizată cel mai frecvent de către de către părți, este folosită de multe ori ca modalitate de a tergiversa judecarea cauzelor la instanțele de fond, fiind urmărit scopul de a asigura părților o garanție procesuală în exercitarea dreptului la apărare, prin eliminarea posibilității judecării cauzei în temeiul unei dispoziții considerate a fi neconstituționale. Existența unei astfel de reglementări a fost considerată ca o pârghie de a încuraja abuzul de drept procesual și într-o formă care nu poate fi sancționată, or, suspendarea procesului este privită ca o consecință imediată și necesară a exercitării unui acces efectiv la justiție. Astfel, în cauza Fragner contra Austriei[486], s-a constatat că durata procesului de 9 ani și 7 luni a depășit termenul rezonabil, iar procedura în fața Curții Constituționale a întârziat cu 2 ani și 5 luni, fiind constat că a fost încălcat art. 6 par. 1 din Convenție.

În materie penală, momentul de la care începe să curgă termenul rezonabil - *dies a quo* - este data la care o persoană este acuzată, iar data finalizării procedurii luată în considerare pentru calculul termenului rezonabil -*dies ad quem* - este data rămânerii definitive a hotărârii de

---

[480] Ct.E.D.O. Cazul Cesarini contra Italiei, hotărîrea din 12 octombrie 1992, cererea nr. 11892/85. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62329 (vizitat la 04.10.2022)
[481] Ct.E.D.O. Cazul Acquaviva contra Franței, hotărîrea din 21 noiembrie 1995, cererea nr. 19248/91. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57950 (vizitat la 04.10.2022)
[482] Ct.E.D.O. Cazul Rosalba Pugliese contra Italiei, hotărîrea din 3 octombrie 2002, cererea nr. 43986/98. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65216 (vizitat la 04.10.2022)
[483] Ct.E.D.O. Cazul Raimondo contra Italiei, hotărîrea din 22 februarie 1994, cererea nr. 12954/87. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57870 (vizitat la 04.10.2022)
[484] Ct.E.D.O. Cazul Varipati contra Greciei, hotărîrea din 26 octombrie 1999, cererea nr. 38459/97. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62951 (vizitat la 04.10.2022)
[485] BOROI G., SPINEANU MATEI O. ș.a., *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole*. Vol. I. București: Hamangiu, 2013, p. 31-32.
[486] Ct.E.D.O. Cazul Fragner contra Austriei, hotărîrea din 23 septembrie 2010, cererea nr. 18283/06. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100487 (vizitat la 14.10.2022)

condamnare sau de achitare a celui interesat[487]. Astfel, în cauza Bursuc contra României[488], s-a reținut că termenul rezonabil începe din momentul la care o persoană este pusă sub acuzare, astfel că durata procedurii de 4 ani raportată la natura şi complexitatea redusă a cauzei nu poate fi justificată în mod rezonabil, mai ales că tribunalul a amânat cauza de mai multe ori pe motiv că martorii erau absenţi, deşi aceştia puteau fi citaţi lunar, s-au chiar dispuse măsuri de constrângere, însă acestea nu au fost aplicate.

Un alt punct de plecare, poate fi un moment anterior sesizării instanţei, cum ar fi cel al arestării, începerii urmăririi penale sau al cercetărilor, respectiv cel din care bănuielile pot produce repercusiuni importante asupra acestuia, iar momentul final, îl constituie ultima decizie cu privire la cauza dedusă judecăţii, ori la momentul soluţionării acţiunii penale de către organele de instrucţie, în cazul în care procesul penal se finalizează în faza de urmărire[489].

În cauza Ipsilanti contra Greciei[490], termenul *dies a quo* s-a considerat a fi data arestării reclamantei de naţionalitate elenă, pe aeroportul din Atena, în 1995, deşi o acuzaţie formală a fost formulată în 1986, iar rechizitoriul a fost înaintat instanţei în 1990. Astfel, Curtea a apreciat că această primă fază a procedurii nu trebuie luată în considerare întrucât în timpul sejurului în Regatul Unit reclamanta nu a fost afectată de procedura care se derula în Grecia și nu s-au produs repercusiuni importante pentru situaţia sa.

O situație similară este întâlnită și în cauza Sari contra Turciei şi Danemarcei[491], unde Curtea a reținut că faptele pentru care a fost inculpat reclamantul s-au petrecut în Danemarca, probele fiind acumulate de autoritățile acestui stat, iar ca urmare a refugiului reclamantului în Turcia, autoritățile daneze s-au aflat în imposibilitatea de a efectua interogatoriul, element major al instrucției penale. Ulterior, pornirii procedurii de urmărire penală și a colaborării statelor în domeniul asistenței juridice, arestarea reclamantului şi judecarea sa au avut loc în Turcia, unde a și fost pronunțată hotărârea definitivă de către autorităţile acestui stat[492].

---

[487] BÎRSAN C. *Convenţia Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole.* Vol. I. Bucureşti: All Beck, 2005, p. 535-540

[488] Ct.E.D.O. Cazul Bursuc contra României, hotărîrea din 12 ianuarie 2005, cererea nr. 42.066/98. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122549 (vizitat la 14.10.2022)

[489] CHIRIȚĂ R. *Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentarii şi explicaţii.* Vol. I. București: C.H. Beck, 2007, p. 363-364.

[490] Ct.E.D.O. Cazul Ipsilanti contra Greciei, hotărîrea din 6 martie 2003, cererea nr. 56599/00. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65534 (vizitat la 14.10.2022)

[491] Ct.E.D.O. Cazul Sari contra Turciei și Danemarcei, hotărîrea din 8 noiembrie 2001, cererea nr. 21889/93. Disponibil:http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-64430 (vizitat la 14.10.2022)

[492] Ct.E.D.O. Cazul Sari contra Turciei și Danemarcei, hotărîrea din 8 noiembrie 2001, cererea nr. 21889/93. Disponibil:http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-64430 (vizitat la 14.10.2022)

În cauza Vayiç contra Turciei[493], Curtea a reconfirmat că perioada care urmează a fi apreciată drept punct de plecare a momentului *dies a quo*, în cazul unui fugar, trebuie considerată ziua când reclamantul a fost arestat. Curtea Europeană a mai stabilit că atunci când un acuzat evadează dintr-un stat care respectă principiul supremației legii, se presupune că el sau ea nu are dreptul să se plângă de durata nerezonabilă a procedurilor în urma evadării, decât dacă poate fi prezentat un motiv suficient care să infirme această presupunere. În consecință, lipsa unei astfel de infirmări corespunde art. 6 par.1 a Convenției Europene pentru Drepturile Omului.

Momentul existenţei unei acuzaţii s-a apreciat ai fi și acela al informării oficiale asupra existenţei unei acuzaţii, momentul solicitării ridicării imunității parlamentare, arestării unei persoane, data punerii în executare a unui mandat de arestare sau de percheziție, data înregistrării la instanţă a rechizitoriului procurorului, data la care persoanei acuzate i s-a desemnat un avocat sau data emiterii unei decizii de confiscare a bunurilor ridicate[494].

În ceea ce priveşte punctul final al termenului care trebuie examinat, nu există diferenţe între materia civilă şi materia penală, deoarece în ambele cazuri, perioada se încheie, în principiu, la data la care ultima hotărâre judecătorească devine definitivă și a fost executată, indiferent de forma hotărârii sau de nivelul la care a fost pronunţată, adică instanţă de fond/apel/ supremă ori de către instanțele de contencios constituţional.

Este de reținut că, complexitatea afacerii poate fi generată și de complexitatea stării de fapt care trebuie elucidată, de complexitatea problemelor juridice care trebuie soluţionate, și de complexitatea procedurii condiționată de unele procese temporizate de o multitudine de incidente procedurale, adică atunci când este necesară audierea unui număr mare de inculpaţi şi martori sau când există dificultăți de localizare a martorilor, care îşi schimbă adesea reşedinţa în țară sau în străinătate.

Referitor la comportamentul părților, orice persoană care invocă durata nerezonabilă a procedurilor trebuie să facă dovada că a depus diligenţe în vederea derulării normale a acesteia[495], iar întârzierile provocate de comportamentul autorităților sunt de natură să atragă responsabilitatea statului în cauză. Din acest punct de vedere statele trebuie să respecte o obligaţie de rezultat, și anume desfășurarea procesului într-un termen rezonabil, care în scopul

---

[493] Ct.E.D.O. Cazul Vayiç contra Turciei, hotărârea din 20.09.2006, cereea nr. 18078/02. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75900 (vizitat la 14.10.2022)

[494] Ct.E.D.O. Cazul Frau contra Italiei, hotărîrea din 19 februarie 1991, cererea nr. 12147/86. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57661(vizitat la 14.10.2022); Ct.E.D.O. Cazul Angelucci contra Italiei, hotărîrea din 19 februarie 1991, cererea nr. 12666/87. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57664 (vizitat la 14.10.2022)

[495] SUDRE F. *Drept european şi internaţional al drepturilor omului.* Iaşi: Polirom, 2006, p. 288

realizării bunei administrări a justiţiei primează totuşi asupra celerităţii procedurii, mai ales dacă procedura este complexă[496].

În ceea ce priveşte litigiul, cu cât obiectul procesului are o importanţă mai mare pentru părţi, cu atât aprecierea caracterului rezonabil al procedurilor va fi mai strictă. Astfel de cauze sunt cele care au o influență deosebită asupra vieții personale şi profesionale a reclamantului şi justifică o celeritate sporită[497].

În cauza Guţă împotriva României[498], instanța a constat durata excesivă a procedurilor din considerentul ca după mai bine de cinci ani de procedură, instanțele de contencios administrativ să se declarate incompetente *ratione materiae* să judece cauza reclamantului, fiind constatat și faptul că cauza a stagnat pe rolul instanţei din cauza lipsei de sârguinţă a experţilor.

Într-o altă cauză[499], Curtea Europeană a apreciat că, durata de aproape 10 ani pentru trei grade de jurisdicţie este excesivă, și nu poate fi justificată nici prin complexitatea cauzei întrucât cauza nu a fost niciodată examinată pe fond.

În cauza Stoianova şi Nedelcu împotriva României[500], Curtea Europeană a constatat depăşită durata rezonabilă a procedurilor, care au durat în total 9 ani şi 4 luni, mai ales că durata anchetei penale, în două rânduri s-a finalizat cu încetarea procesului penal.

În cauza Atanasiu împotriva României[501], s-a apreciat că întârzierile importante în proces au fost cauzate de casările şi amânările ulterioare ale cauzei, derularea procesului fiind prelungită din cauza numeroaselor decizii pronunţate în cauză, deoarece aceasta a fost retrimisă în mai multe rânduri instanțelor de fond. În asemenea circumstanțe, în care nici complexitatea cauzei, nici comportamentul reclamantului nu explică durata procesului de 6 ani şi 5 luni, privită în ansamblu, instanța de la Strasbourg a estimat că durata procesului este excesivă şi nu răspunde exigenţelor termenului rezonabil.

Reținem că, până la pronunțarea hotărârii Kudla, existau două soluții atunci când reclamantul se plângea atât de caracterul nerezonabil al duratei procedurii interne, cât şi de

---

[496] BOGDAN D., SELEGEAN M. *Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului*. București: AII Beck, 2005, p. 259; SUDRE F. *Drept european şi internaţional al drepturilor omului.* Iaşi: Polirom, 2006, p. 289

[497] SUDRE F. *Drept european şi internaţional al drepturilor omului.* Iaşi: Polirom, 2006, p. 290; RENUCCI J.-F. *Tratat de drept european al drepturilor omului.* București: Hamangiu, 2009, p 469

[498] Ct.E.D.O. Cazul Guță contra României, hotărîrea din 16 noiembrie 2006, cererea nr. 35229/02. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123228 (vizitat la 17.10.2022)

[499] Ct.E.D.O. Cazul Șega contra României, hotărîrea din 13 martie 2012, cererea nr. 29022/04. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123767 (vizitat la 17.10.2022)

[500] Ct.E.D.O. Cazul Stoianova și Nedelcu contra României, hotărîrea din 4 august 2005, cererea nr. 77517/01 și nr. 77722/0. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70043 (vizitat la 17.10.2022)

[501] Ct.E.D.O. Cazul Maria Atanasiu și alții contra României, hotărîrea din 12 octombrie 2010, cererea nr. 30767/05 și nr. 33800/06. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100989 (vizitat la 20.10.2022)

absenţa unui recurs intern pentru a se putea plânge de acest aspect, astfel că dacă se constata o violare a art. 6 par. 1, Curtea aprecia că nu este necesar să mai examineze plângerea, iar în ipoteza în care Curtea constata că art. 6 par. 1 nu a fost încălcat, considera necesar să se asigure şi de faptul că garanţiile oferite de art. 13 nu au fost încălcate[502].

Indiferent de faptul că respectiva soluţie a fost supusă discuțiilor în doctrină[503], jurisprudenţa a rămas constantă întrucât nu se poate admite ca garanţiile oferite de art. 13 din Convenția Europeană să fie absorbite de garanţiile oferite de art. 6 par. 1 a Convenției atunci când se pune în discuţie judecarea cauzelor într-un termen rezonabil ca garanție de asigurare a unui acces efectiv la justiție.

Cu adevărat putem susține opiniile potrivit cărora, soluţionarea cauzei într-un termen rezonabil nu este o simplă aspiraţie sau vocaţie, ci este un drept subiectiv[504] și un element indispensabil al efectivității accesului la justiție, iar sub acest aspect, durata generală a termenului rezonabil ar trebui să înglobeze întreaga durată a procesului judiciar la toate gradele de jurisdicţie, inclusiv a jurisdicţiei constituţionale, inclusiv și durata procedurii de executare a unei decizii judiciare care intră în calculul termenului rezonabil prevăzut de art. 6 par. 1 din Convenţia Europeană[505].

În aceeași ordine de ideii, Curtea Constituțională a reținut că executarea unei hotărâri judecătorești reprezintă un drept garantat de articolele 20 şi 120 din Constituție, întrucât respectarea sentințelor şi a altor hotărâri definitive ale instanțelor judecătorești este obligatorie, iar termenul de 45 de zile necesar pentru redactarea hotărârii motivate nu afectează executarea deciziei într-un termen rezonabil, pe motiv că se urmărește scopul îmbunătățirii calității motivării deciziei[506], care, după cum am demonstrat deja, la fel, constituie o garanție a dreptului de acces efectiv la justiție.

Executarea unei hotărâri judecătorești reprezintă un element esențial al statului de drept și un efect final al bunei administrări a justiției[507], or, un acces efectiv la justiție, presupune, nu

---

[502] JACOBS F.G., WHITE R.C.A. *The European Convention on Human Rights.* Oxford: Clarendon Press, 1996, p. 337-338

[503] VAN DIJK P., VAN HOOF G.J.H. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. Haga: Kluwer Law International, 1998, p. 701

[504] DELEANU I. *Drepturile fundamentale ale părţilor în procesul civil.* București: Universul Juridic, 2008, p. 275

[505] POPA N., VOICU M., *Coordonate europene actuale privind dreptul la un proces într-un timp optim şi previzibil*. În: Revista de Drept Public, nr. 1/2005, p.116.

[506] Decizia Curții Constituționale nr. 56 din 19.04.2022 de inadmisibilitate a sesizării nr. 20g/2022. În: Monitorul Oficial nr. 164-169 din 03.06.2022

[507] Ct.E.D.O., Cazul Lupăcescu şi alţii contra Moldovei, hotărîrea din 21 martie 2006, cererile nr. 3417/02, 5994/02, 28365/02, 5742/03, 8693/03, 31976/03, 13681/03 şi 32759/03. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112638 (vizitat la 06.08.2022)

numai posibilitatea ca un judecător să rezolve litigiul printr-o hotărâre pe fond, ci şi posibilitatea de a executa hotărârea în măsura în care acesta este favorabilă, deoarece în lipsa executării hotărârii, nu se poate afirma că persoana în cauză şi-a văzut rezolvat litigiul, iar o hotărâre neexecutată semnifică o simplă foaie de hârtie fără valoare, din punct de vedere al rezolvării concrete a intereselor sale[508].

Aspectul enunțat a fost sesizat și de către Ombudsman în anul 2021, pe motiv că neexecutarea hotărârilor judecătorești limitează accesul la justiție, afectând esenţial statul de drept, întrucât pentru a asigura realizarea efectivă a drepturilor şi libertăţilor omului este important ca hotărârile judecătorești şi alte acte executorii să fie aplicate cu strictețe, prompt, în mod unitar, fără discriminări şi influenţe. Printre principalele cauze identificate a neexecutării titlurilor executorii sunt complexitatea procedurilor de executare, conduita părţilor implicate în proces, cuantumul şi natura pretenţiilor constatate prin hotărârea instanţei judecătorești[509].

Aspectele cercetate, ne permit să conchidem că dreptul persoanei de a se adresa justiţiei ca drept fundamental condiționează și obligaţia instanţei de a se pronunţa asupra cererii deduse spre examinare, or, ceea ce contează este ca persoana interesată să poată să îşi vadă satisfăcute interesele legitime[510].

Împărtășim opiniile precum că soluționarea cauzei într-un termen rezonabil constituie o garanție a unui acces efectiv la justiție, întrucât justiția, ca serviciu public, asigură apărarea drepturilor şi libertăţilor cetățenilor, cu eliminarea oricăror mijloace șicanatorii şi tărăgăneli[511], or, ideea că justiţia nu trebuie realizată cu întârzieri de natură să-i compromită eficienţa şi credibilitatea sa este redată prin faptul că „*o justiție întârziată, este o justiție negată*” ori „*o justiție lentă, este o justiție greșită*”[512].

Subsecvent, generalizând cele cercetate în cadrul compartimentului respectiv, deducem următoarele raționamente la subiectul abordat, și anume:

– principiul contradictorialității reprezintă un set de drepturi şi obligaţii, pentru instanţă şi pentru părţi, gândite să confere dialogului judiciar echilibrul dorit pentru reuşita judecăţii;

---

[508] CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații.* Vol. I. București: C.H. BECK, 2007. p. 286;
[509] Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2021. Disponibil: https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/03/AP_raport_2021.pdf (vizitat la 17.12.2023)
[510] CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații.* Vol. I. București: C.H. BECK, 2007, p. 288;
[511] CONSTANTINESCU M., MURARU I., IORGOVAN A. *Revizuirea Constituţiei române. Explicaţii şi comentarii.* București: Rossetti, 2003, p. 18.
[512] *Constituția României. Comentariu pe articole.* București: CH Beck, 2008, p. 182

– părţile implicate în proces trebuie să-şi aducă reciproc la cunoştinţă pretenţiile, apărările şi probele de care doresc să se folosească în proces, prin cererile scrise adresate instanţei de judecată;

– în cursul procesului, toate părţile trebuie să fie ascultate în mod egal, inclusiv asupra împrejurărilor de fapt sau de drept puse în discuţie de instanţă, în vederea aflării adevărului în cauză, inclusiv și încuviinţarea probelor în cadrul unei şedinţe publice[513].

- prin egalitatea procedurală a parților în proces se nuanţează principiul vast al egalităţii între cetăţeni, iar fără ca părţile să dispună de aceleaşi mijloace pentru a-şi susţine cauza, fără a avea acces fiecare dintre ele la actele şi probele depuse la dosar pentru a le putea combate, fără posibilitatea fiecărei părţi de a-şi expune argumentele şi fără existenţa unei proceduri contradictorii, aflarea adevărului este evident periclitată, și pot interveni erori judiciare, ceea ce în consecință duce la lezarea dreptului de acces liber la justiție;

- respectarea termenului rezonabil este deosebit de important întrucât aduce plus valoare credibilității și eficienții actului de acces la justiției, astfel că statele trebuie să manifeste o atenţie sporită cu privire la măsurile aplicate pentru accelerarea procedurilor, dar concomitent pentru a nu face excese în sens invers, deoarece o procedură prea rapidă poate fi contrară necesităţii termenului rezonabil, precum și o procedură prea lungă sau prea expeditivă riscă să producă acelaşi efect, considerent din care, termenul rezonabil al unei proceduri se apreciază, ținând cont de circumstanțele cauzei şi în raport de criteriile consacrate de jurisprudenţa CtEDO, mai ales, de complexitatea cauzei, comportamentul reclamantului şi al autorităţilor[514].

3.1.5 Motivarea hotărârilor judecătorești

Considerăm că prin motivarea hotărârii, judecătorul trebuie să demonstreze în mod logic deplina concordanță dintre soluția din cauza respectivă și realitate, întrucât o motivare corectă presupune răspunsuri precise la toate capetele de cerere şi la toate apărările formulate pe baza tuturor probelor administrate în cauză, a argumentelor şi raționamentelor juridice, a principiilor

---

[513] TROCIN E. *Dreptul - principiu la un proces contradictoriu - condiție indispensabilă realizării unui acces la justiție efectiv.* Comunicare științifică în cadrul Conferinței științifico-practice naționale consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului cu genericul „Drepturile persoanei: probleme actuale în lumina jurisprudenței naționale". In honorem Andrei SMOCHINĂ la 75 de ani. ICJPS, 8 decembrie 2021. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan", 2023, p. 178

[514] TROCIN E. *Aspecte teoretico-practice cu privire la soluţionarea cauzei într-un termen rezonabil prin prisma jurisprudenţei CEDO.* În: Rolul instituţiilor democratice în asigurarea protecţiei drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului: Materiale ale mesei rotunde dedicate Zilei internaţionale a drepturilor omului, 6 decembrie 2018. Chişinău: AAP, 2019, p.266

şi a regulilor de drept substanţial şi procesual. Din această perspectivă, susținem opinia, potrivit căreia, motivarea unei hotărâri nu reprezintă o problemă de volum, ci una de conţinut, deoarece instanța trebuie să prezinte motivele care au determinat-o să pronunţe soluţia, iar nu stări descriptive, fără relevanţă pentru rezolvarea pricinii[515].

Prin urmare, indiferent dacă este vorba de încheieri, sentinţe (pronunțate asupra fondului cauzei, în materia executării pedepsei, a măsurilor asigurătorii), decizii (în apel sau în recurs), instanțele au obligaţia de a motiva în fapt şi în drept soluţiile sau măsurile dispuse, în vederea garantării bunei administrări a justiţiei și demonstrării părților că au fost ascultate[516].

Astfel, motivarea ar trebuie să cuprindă câteva elemente cheie: legislația și, după caz, practica judecătorească pe care instanța de judecată le consideră relevante cauzei; circumstanțele de fapt stabilite care susțin concluzia instanței de judecată și elementele componenței de infracțiune; motivele din care respinge argumentele esențiale invocate de părți.

În materie penală, instanța de judecată este obligată, să motiveze și alte aspecte, precum : raționamentele stabilirii pedepsei, dacă sancțiunea legii penale prevede şi alte categorii de pedepse; raționamentele aplicării unei pedepse mai ușoare decât cea prevăzută de lege, or, aplicarea unei condamnări cu suspendarea condiționată a executării pedepsei; rezolvarea chestiunilor legate de condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei sau de aplicarea altor categorii de liberare de pedeapsa penală.

Obligativitatea motivării hotărârilor judecătorești constituie și o exigență a Convenției Europene, iar nemotivarea se prezintă ca un viciu a procedurii de judecată care afectează puterea actului judecat, or, dreptul de a fi auzit include nu doar posibilitatea de a aduce argumente instanței, dar și obligația corespunzătoare a instanței de a arăta, în motivarea sa, motivele pentru care anumite argumente au fost acceptate sau respinse[517].

Practica motivării hotărârilor judecătorești de cele mai multe ori este una dezamăgitoare, mai ales prin întinderea excesivă a considerentelor în detrimentul calității motivării[518], fapt ce denaturează calitatea actului de justiție.

---

[515] BOROI G., STANCU M. *Drept procesual civil.* Vol. I. București: Hamangiu, 2015, p. 455

[516] Ct.E.D.O. Cazul Tatishvili contra Rusiei, hotărîrea din 22 februarie 2007, cererea nr. 1509/02. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79564 (vizitat la 30.08.2023)

[517] Ct.E.D.O. Cauza Fomin contra Moldovei, hotărîrea din 11 octombrie 2011, cererea nr. 36755/06. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124104 (vizitat la 30.08.2023)

[518] IACUB I. *Motivarea hotărârilor judecătorești – garanție fundamentală a calității actului de justiție.* În: Relații Internaționale Plus, 2020, nr. 2, p. 105; POPA I. *Flagelul motivării kilometrice în fapt și în drept a hotărârii judecătorești*. În: Revista Universul juridic, nr. 11, noiembrie 2019, p. 8.

Prin urmare, obligația motivării se impune pentru a dovedi că judecătorii au examinat fiecare pretenție sau obiecție pe care au prezentat-o părțile și, totodată, pentru a se da posibilitate instanțelor superioare să controleze dacă judecarea s-a făcut cu respectarea legii[519].

În asemenea circumstanțe, pentru a fi asigurat un acces efectiv la justiție, este necesar ca instanțele de judecată să examineze real și obiectiv problemele esențiale care îi sunt supuse aprecierii și să indice temeiul de drept concret al soluției sale, fără formulări echivoce, or, singura garanție că instanța a analizat susținerile părților, argumentele și probele administrate o reprezintă anume motivarea hotărârii judecătorești[520].

Analizând jurisprudența Curții Supreme de Justiție, reținem că instanța de recurs a casat decizii ale instanțelor de apel, pe motiv că judecând apelul, s-a trecut în mod superficial asupra circumstanțelor cauzei şi cadrului legal, fără a da o apreciere concretă şi clară ce ar determina definitiv şi incontestabil certitudinea adoptării soluţiei la care s-a ajuns. Astfel, având o motivare superficială, fără a fi abordate toate aspectele importante cazului, instanța de recurs a fost în imposibilitate să exercite controlul judiciar asupra unei asemenea soluții şi să verifice temeinicia şi legalitatea hotărârii atacate cu privire la oricare dintre motivele prevăzute de lege[521].

Într-o altă cauză, instanța de recurs a reținut că motivarea este o parte a hotărârii în care instanța judecătorească în mod obligatoriu îşi expune concluziile formulate în privinţa cauzei deferite spre soluționare. Astfel, actul judecătoresc trebuie să corespundă tuturor normelor de drept, să fie clar, înțeles de părțile implicate în litigiu şi să răspundă în mod sigur şi expres la toate cererile şi obiecțiile formulate de către părţi.

Faptul că o hotărâre trebuie să fie motivată, reprezintă și o exigență a principiului procesului echitabil garantând justițiabilului posibilitatea să cunoască motivele care l-au făcut pe judecător să adopte una sau altă soluție şi să le conteste.

Astfel, în cazul în care instanța de judecată se abţine de a da un răspuns special şi explicit în cele mai importante întrebări, fără a acorda părţii care a formulat-o posibilitatea de a şti dacă acest mijloc de apărare a fost neglijat sau respins, acest fapt în opinia Curții Supreme de Justiție constituie și o încălcare a art. 6§1 din CEDO. Respectiv, dat fiind faptul că prima instanţă nu a examinat litigiul sub toate aspectele şi nu s-a expus asupra tuturor pretenţiilor şi argumentelor formulate în acţiune, având în vedere faptul că s-a constatat o eroare judiciară, care nu poate fi

---

[519] Drept procesual civil. Partea specială. Curs universitar: Coord. E. BELEI. Universitatea de Stat din Moldova. Chișinău: S.n., 2016, p. 86.

[520] Ct.E.D.O. Cauza Nicoleta Gheorghe contra României, hotărîrea din 3 aprilie 2012, cererea nr. 23470/05. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123579 (vizitat la 30.08.2023)

[521] Decizia Curţii Supreme de Justiţie din 05.10.2023. Dosarul nr. 3ra-995/23. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=72584 (vizitat 15.01.2023)

corectată de către instanța de recurs, completul de judecată a ajuns la concluzia de a casa integral hotărârea contestată şi de a trimite cauză civilă spre rejudecare, în alt complet de judecată[522].

În cauza nr. 3ra-576/21[523], instanța de recurs, a ajuns la concluzia că deși motivarea instanțelor de judecată ierarhic inferioare privind netemeinicia pretenției cu privire la constatarea faptului prelucrării datelor cu caracter personal este eronată, soluţia însă de respingere a pretențiilor este una corectă, considerent din care Curtea a constatat o interpretare deosebit de riguroasă dată unei norme de procedură (formalism excesiv) şi care la privat pe reclamant de dreptul de acces la o instanță, ori cauza s-a aflat pe rolul instanțelor de judecată din anul 2016, iar instanțele nu au scos cererea de pe rol și nu a restituit-o.

În ordinea raționamentelor expuse, susținem opinia, că orice sentință judecătorească trebuie să fie legală, întemeiată şi motivată, bazându-se pe principiile generale ale efectuării justiţiei: contradictorialitatea procesului, egalitatea cetăţenilor în faţa judecăţii şi a legii, respectarea cinstei şi demnităţii persoanei, cercetarea nemijlocită şi publică a probelor, cercetarea sub toate aspectele, completă şi obiectivă, a probelor prezentate şi administrate, respectarea cerinţelor privind publicitatea, secretul deliberării judecătorilor, or, legalitatea reprezintă un element indispensabil al statului de drept, iar conformarea tuturor acțiunilor și activităților legii constituie o cerință fundamentală a statului de drept[524].

Totodată, reținem că motivarea calitativă nu poate fi neglijată în favoarea celerității, or, caracterul rezonabil al unei întârzieri a executării trebuie determinată având în vedere, în special, complexitatea procedurilor de executare, propriul comportament al reclamantului şi cel al autorităților competente, precum suma şi natura compensației acordate de către instanța judecătorească[525] .

Din punct de vedere procedural, motivarea reprezintă și o operațiune administrativă, fiind obligatorie și în cazul emiterii unui act administrativ individual, întrucât se indică temeiurile esențiale de drept și de fapt pe care le-a luat în considerare autoritatea publică pentru decizia sa, mai ales, în cazul deciziilor discreționare. Astfel, motivarea completă a unui act administrativ individual trebuie să cuprindă:

---

[522] Decizia Curţii Supreme de Justiţie din 05.10.2023. Dosarul nr. 3ra-995/23. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=72584 (vizitat 15.01.2023)

[523] Decizia Curţii Supreme de Justiţie din 02.06.2021. Dosarul nr. 3ra-576/21. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=61675 (vizitat 15.01.2023)

[524] COSTACHI Gh., GUCEAC I. *Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept.* Chișinău: ÎS FEP„Tipografia Centrală”, 2003, p. 25.

[525] Ct.E.D.O. Cazul Burdov contra Rusiei, hotărîrea din 4 mai 2009, cererea nr. 33509/04. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90671 (vizitat la 20.07.2022);

a) motivarea în drept – temeiul legal pentru emiterea actului administrativ, inclusiv formele procedurale obligatorii pe care se bazează actul;

b) motivarea în fapt – oportunitatea emiterii actului administrativ, inclusiv modul de exercitare a dreptului discreționar, dacă este cazul;

c) în cazul actelor administrative defavorabile – o descriere succintă a procedurii administrative care a stat la baza emiterii actului: opinii ale participanților contrare conținutului final al actului.

Luând în considerare cele constatate, precum și în scopul atribuirii unui caracter mai riguros respectivei garanții, ceea ce în rezultat ar facilita un acces mai efectiv la justiție precum este proclamat în Legea fundamentală, am considerat oportun operarea unor modificări în legislația procesuală ce ține de motivarea hotărârii judecătorești, fiind totodată o acțiune în corespundere cu cerințele Curții Europene a Drepturilor Omului.

Suplimentar, considerăm că operarea modificărilor propuse, ar putea diminua și numărul hotărârilor judecătorești casate pe motiv de lipsă a motivării soluției adoptate de către instanță sau motivarea insuficientă a acesteia.

3.2 Garanțiile specifice ale unui acces efectiv la justiție

Pentru a fi concret şi efectiv, accesul la justiție trebuie să asigure justițiabilului o posibilitate clară şi concretă de a contesta un act, adică să dispună de mijloacele concrete de a ajunge în faţa judecătorului[526], considerent din care, trebuie întrunite trei condiții:

1) să se asigure oricărei persoane accesul la justiție, într-o asemenea măsură încât aceasta să îşi poată atinge interesele vizate prin promovarea acţiunii (iniţierea litigiului), or, în cazul când persoana nu obţine examinarea completă a cauzei sale de către un judecător, condiția accesului efectiv la instanţă nu este îndeplinită;

2) să dețină competență de plină jurisdicţie, respectiv instanța trebuie să fie abilitată a analiza fondul cauzei, atât din punctul de vedere al împrejurărilor de fapt, cât şi al celor de drept;

3) să se asigure oricărei persoane posibilități reale în sensul susținerii cauzei sale înaintea unui judecător[527].

---

[526] SUDRE F. *Drept european şi internaţional al drepturilor omului.* Iași: Polirom, 2006. p. 267

[527] CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații.* București: C.H. Beck, 2008, p. 244

Eficiența practică a dreptului de acces la justiție rezidă și într-un set de garanții legale, de ordin pozitiv, și anume:

a) inamovibilitatea judecătorului, potrivit căreia acesta nu poate fi promovat, mutat, sancționat şi chiar înlăturat din funcție decât pentru situaţii şi potrivit unei proceduri instrumentate de un organ profesional disciplinar din sistemul autorităţii judecătorești în condiţii bine definite de lege;

b) caracterul neeligibil al funcţiei de judecător, astfel că durata funcţiei sale nu este dependentă de ciclurile politice;

c) interdicţia pentru judecători de a face parte dintr-un partid politic, de ocupare a unei alte funcţii publice sau private[528].

3.2.1 Independența și imparțialitatea judecătorilor

În opinia prof. Alexandru ARSENI, în rezolvarea litigiilor, judecătorul nu poate primi nici un fel de ordine, instrucţiuni, indicaţii, sugestii, sau alte asemenea impulsuri privind soluţia pe care trebuie să o dea, întrucât independenţa judecătorului, de altfel independenţa justiţiei, ţine de chiar separaţia puterilor în stat. Printre garanţiile independenţei judecătorilor, autorul identifică: a) recrutarea, b) inamovibilitatea, c) avansarea şi d) controlul[529].

Este extrem de important ca judecătorii să dispună de o imunitate exclusiv funcțională, care să le garanteze independența necesară pentru realizarea actului justiţiei. Aceasta nu trebuie să fie însă una absolută, adică să excludă răspunderea juridică a magistraţilor pentru încălcarea legii, întrucât, în virtutea principiului egalităţii în faţa legii şi a justiţiei, judecătorul urmează să fie tras la răspundere juridică pentru încălcarea legii, în cazurile şi potrivit procedurii stabilite de lege. Răspunderea judecătorului trebuie să fie inevitabilă, adecvată şi proporţională faptei comise, mecanismul atragerii la răspundere trebuie să fie echilibrat, iar garanţiile şi imunităţile acordate judecătorilor - bine gândite, or, respectarea legalităţii nemijlocit în procesul realizării activității jurisdicţionale, consolidează încrederea în actul justiţiei[530].

Independența judecătorului este indispensabilă pentru o justiție imparțială și conformă legii, însă nu reprezintă o prerogativă sau un privilegiu acordat în interesul personal al judecătorilor,

---

[528] IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură.* București: Universul Juridic, 2010, p. 110-111

[529] ARSENI A. *Autoritatea judecătorească – veritabilă instituţie de realizare a ramurii puterii de stat în condiţiile edificării statului de drept*. În: Revista Națională de Drept, nr. 11, 2013, p. 20

[530] RAILEAN P. *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept.* Chișinău: Î.S. F.E.-P Tipografia Centrală, 2015, p. 550

dar în interesul statului de drept și al oricărei persoane care solicită și așteaptă o justiție imparțială și independentă. În acest sens, prof. Alexandru ARSENI consideră că, este foarte important ca toate instituțiile și autoritățile, atât cele naționale, cât și cele internaționale, să respecte, să protejeze și să apere această independență, iar procesul de luare a deciziilor de către judecători trebuie, pe de o parte, asociată cu un nivel înalt de răspundere a judecătorilor dar, pe de altă parte, judecătorii nu trebuie pedepsiți pentru opiniile lor juridice exprimate în deciziile judecătorești, or, procedând în așa mod, ar provoca un efect de descurajare în privința procesului de luare a deciziilor de către judecător și ar submina independența judiciarului[531].

Prin urmare, accesul la justiție se află în strânsă legătură cu independenţa justiţiei, or, în lipsa acesteia nu se poate vorbi despre un „*liber*" acces la justiție și garantat tuturor. Totodată, trăsăturile justiţiei independente sunt larg consacrate în doctrină, precum şi în sistemele politice din democraţiile tradiţionale, fiind centrate pe decizia exclusiv independentă şi sub nicio formă influenţată ori cenzurată de vreun factor exterior a judecătorilor[532].

Astfel, în cauza Gurov contra Republicii Moldova[533], Curtea Europeană a reținut că scopul sintagmei *„instituită de lege"* din articolul 6 al Convenţiei este de a asigura ca organizarea judecătorească într-o societate democratică să nu depindă de discreţia executivului, dar ca aceasta să fie reglementată printr-o lege care emană de la Parlament. Astfel, sintagma *„instituită de lege"* se referă nu doar la baza legală pentru însăşi existenţa instanţei, ci, de asemenea, la componenţa completului de judecată în fiecare cauză, întrucât o instanţă instituită de lege trebuie să îndeplinească o serie de condiţii, precum independenţa membrilor săi şi durata mandatului lor, imparţialitate şi existenţa garanţiilor procedurale. Reieșind din aceste considerente, instanța europeană a condamnat Statul Republica Moldova pentru încălcarea articolului 6 §1 al Convenţiei Europene în partea ce ține de lipsa asigurării examinării cauzei civile de către o instanță *„instituită de lege",* deoarece mandatul judecătorului care a fost împuternicit să examineze cauza a expirat cu ceva timp înainte ca el să fi fost membru al completului de judecată în cazul reclamantului. Mai mult ca atât, Curtea Europeană a considerat că nu existau temeiuri legale pentru participarea judecătorului la examinarea recursului reclamantului, pe

---

[531] ARSENI A. *Aspecte conceptuale privind scopul sancțiunii în activitatea judecătorilor. În: Statul, securitatea şi drepturile omului în era digitală*. Vol. 1. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2023, p. 264

[532] SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție.* În: Sistemele juridic, economic și administrativ, componente fundamentale ale unei societăți bazate pe respectarea drepturilor omului. Simpozion. Craiova: SITEH, 2021, p. 28

[533] Ct.E.D.O., Cazul Gurov contra Republicii Moldova, hotărîrea din 11 iulie 2006, cererea nr. 36455/02, Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112627 (vizitat la 25.06.2022)

motiv că această practică era în contradicţie cu principiul conform căruia organizarea judecătorească într-o societate democratică nu trebuie să depindă de discreţia executivului.

Problema legalității examinării cauzelor de către un judecător al cărui mandat a expirat a constituit obiect de sesizare a Curții Constituționale, care a reținut că expresia *„instituită de lege”* din articolul 6 al Convenției Europene se referă nu doar la baza legală a existenței *„instanței”*, ci și la componența şedinţei în fiecare cauză, iar clauza instituirii prin lege a unei instanțe trebuie să satisfacă o serie de condiții cum ar fi independența membrilor săi și durata mandatului lor, imparțialitatea și existența garanțiilor procedurale. Astfel, în opinia Curții Constituționale, în sensul articolului 116 alin. (2) și alin. (4) din Constituție, judecătorul Curții Supreme de Justiție al cărui mandat a expirat odată cu atingerea plafonului pentru limită de vârstă își exercită activitatea până la numirea unui nou judecător[534].

Întrucât articolul 20 din Constituția Republicii Moldova stabilește că dreptul de acces liber la justiție trebuie realizat în condițiile legii, în vederea garantării respectării rigorilor unui tribunal instituit de lege, orice abatere de la acest standard reprezintă o încălcare a Constituție, iar atunci când se analizează numirea judecătorilor în funcție și se stabilește dacă standardul *„tribunalului instituit prin lege”* a fost respectat, Curtea Europeană verifică dacă procedura pentru a institui o instanță este prevăzută de lege și dacă este aplicată în vederea numirii candidaților în funcții judiciare.

În Hotărârea Guðmundur Andri Ástráðsso contra Islandei[535], Curtea Europeană a constatat existența unei încălcări a procedurilor stabilite în dreptul național pentru numirea judecătorilor, pentru că autoritățile angajate în procesul de numire a judecătorilor, în special executivul, au compromis integritatea procesului de numire a judecătorilor. Curtea a reținut că tribunalul este caracterizat de funcția sa judiciară, care trebuie să îndeplinească o serie de exigențe instituționale cum ar fi independența, imparțialitatea și securitatea mandatului membrilor săi, însă, totodată, judecătorii trebuie să fie selectați pe bază de merit printr-un proces riguros, menit să asigure faptul că au fost numiți cei mai calificați candidați, atât în termeni de competență tehnică, cât și în termeni de integritate morală. Prin urmare, cu cât mai sus este situat un tribunal în ierarhia judecătorească, cu atât mai exigente trebuie să fie criteriile de selecție a judecătorilor.

---

[534] Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 12 din 12.05.2016 pentru interpretarea prevederilor articolelor 116 alin.(2) și (4) și 136 alin.(1) din Constituție (extinderea mandatului unor judecători pînă la numirea succesorilor). În: Monitorul Oficial nr.416-422 din 02.12.2016

[535] Ct.E.D.O., Cazul Guðmundur Andri Ástráðsso contra Islandei, hotărârea din 1 decembrie 2020, cererea nr. 26374/18, Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-206582 (vizitat la 25.06.2022)

Prin deciziile pronunțate de către Curtea Europeană, se reconfirmă faptul că asigurarea accesului efectiv la justiție nu poate avea loc decât într-un anumit cadru juridic, stabilit de legislator, cu respectarea anumitor exigențe, de natură a preveni eventualele abuzuri și tergiversarea soluționării cauzelor deduse judecății. Astfel, accesul la justiție poate fi asigurat și prin mijloacele procedurale concrete, precum ar fi strămutarea cauzei, întrucât constituie o procedură specială de stabilire a competenței teritoriale a instanței de judecată și se realizează într-un anumit termen și este concepută tocmai să asigure accesul la justiție[536].

Accesul la o instanţă de judecată echitabilă, independentă şi imparțială reprezintă și minimumul condițiilor necesare, or, în opinia Curții Constituționale[537], independența judecătorului nu reprezintă un scop în sine și nici un privilegiu personal, ci urmărește să-i asigure judecătorului posibilitatea de a-și exercita rolul de protector al drepturilor și libertăților cetățenilor, deoarece, într-un stat guvernat de preeminența dreptului, principiul independenței judecătorești este însoțit de mai multe garanții, vitale pentru independența judiciară instituțională și individuală și fără de care ar fi imposibilă funcționarea efectivă și imparțială a instanțelor.

Garanția independenței judecătorilor trebuie evaluată după modul de desemnare a judecătorilor, durata mandatului acestora, existența protecției împotriva presiunilor externe și existența unei aparențe de independență a instanței. Astfel, în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, s-a statuat faptul că dreptul la un tribunal este echivalent cu dreptul de acces la justiție, adică la un organ de jurisdicţie, care trebuie să fie independent, imparţial şi să tranşeze litigiul atribuit în competenţa sa pe baza normelor legale aplicabile şi a unei anumite proceduri[538].

Prof. Alexandru ARSENI, afirmă că, independența nu poate fi privită ca un privilegiu al judecătorului, ci ca o datorie a fiecărei persoane care ocupă aceasta funcție. De aceea, principiul independenței judecătorului poate fi înțeles doar în legătură cu principiul responsabilității și răspunderii judecătorului, pentru calitatea activității sale, or, independența justiției este strâns legată de responsabilitate, iar responsabilitatea însoțește permanent răspunderea[539]. Subsecvent, soluţionarea procesului de către un tribunal independent şi imparţial, stabilit prin lege constituie

---

[536] Decizia nr. 140 din 22.11.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 168g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 47 alin. (1) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 86-92 din 08.03.2019

[537] Hotărârea Curții Constituționale nr. 38 din 07.12.2021 pentru interpretarea articolelor 1 alin. (3), 20 și 116 alin. (1) și (2) din Constituție și controlul de constituționalitate al articolului 11 alin. (1) din Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 privind statutul judecătorului (numirea în funcție a judecătorilor până la atingerea plafonului de vârstă). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 325-333 din 31.12.2021.

[538] Ct.E.D.O. Cazul Coeme și alții contra Belgiei, hotărîrea din 18 octombrie 2000, cererea nr. 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 and 33210/96. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59194 (vizitat la 28.07.2022)

[539] ARSENI A. *Aspecte conceptuale privind scopul sancțiunii în activitatea judecătorilor. În: Statul, securitatea şi drepturile omului în era digitală*. Vol. 1. Chişinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2023, p. 265

garanţia fundamentală şi inerentă unui proces echitabil, care poate fi descompusă în câteva elemente: a) instanţa să fie stabilită prin lege; b) judecătorii să fie independenţi; c) să se judece cauza cu desăvârşită imparţialitate. Ultime elemente sunt însă interdependente şi numai cumulul lor poate conduce la un proces echitabil[540].

Imparțialitatea reprezintă și garanția că judecătorii implicați să instrumenteze un proces vor acționa în mod obiectiv, fără a avea careva prejudecăți sau predilecții în privința cazului, și fără că să acționeze în moduri care susțin interesele uneia dintre părți[541].

Faptul că independența și imparțialitatea, reprezintă garanții a unui acces efectiv la justiție, se conturează și prin soluțiile adoptate de către Curtea Europeană, astfel că în cauza Tocono şi Profesorii Prometeişti contra Moldovei [542] Curtea a constatat o violare a articolului 6§1 al Convenţiei, din considerentul că, nu s-a asigurat principiul imparțialității judecătorului, întrucât fiul judecătorului care a examinat cauza a fost exmatriculat din liceu de către director şi profesorii care fac parte din organizaţiile reclamante. În opinia Curții, judecătorul era obligat să informeze părţile despre o posibilă incompatibilitate, condiție necesară pentru a asigura o *„instanţă imparţială”*.

În cauza Thomann contra Elveţiei[543] Curtea Europeană a reținut că, atunci când se pune în discuție stabilirea imparțialității unei instanțe, este necesar să se aibă în vedere nu doar convingerea și comportamentul personal al judecătorului în acea cauză, ci și dacă instanța oferă, în mod obiectiv, garanții suficiente pentru a exclude în acest sens orice îndoială legitimă.

În cauza Kyprianou contra Cipru[544], s-a reținut că într-o societate democratică instanțele judecătorești trebuie să inspire încredere persoanelor şi, în primul rând, acuzatului, în procedurile penale, iar imparțialitatea reprezintă lipsa prejudecății sau a părtinirii, existenţa sau lipsa acesteia putând fi probată în mai multe moduri.

Curtea Constituțională a reținut că relațiile de colegialitate dintre judecătorii aceleiași instanțe nu conduc automat la concluzia lipsei de imparțialitate a judecătorilor, care urmează să soluționeze cererea de recuzare îndreptată împotriva unui alt judecător, iar o garanție a

---

[540] ARSENI A. *Respectarea drepturilor omului în procesul judiciar - garant al statului de drept.* În: Avocatul Poporului, nr. 10, 2008, p. 12

[541] DUMBRAVĂ H., CIGAN D., DANILEȚ Cr. *Factorii de presiune și conflictele de interese în justiție.* Iași: Timpul, 2007, p. 17

[542] Ct.E.D.O. Cazul Tocono şi Profesorii Prometeişti contra Moldovei, hotărîrea din 26 iunie 2007, cererea nr. 32263/03. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127962 (vizitat la 28.07.2022)

[543] Ct.E.D.O., Cazul Thomann contra Elveţiei, hotărîrea din 10 iunie 1996, cererea nr. 17602/91. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57996 (vizitat la 25.06.2022)

[544] Ct.E.D.O., Cazul Kyprianou contra Cipru, hotărîrea din 15 decembrie 2005, cererea nr. 73797/01. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71671 (vizitat la 25.06.2022)

imparțialității judecătorilor care examinează cererea de recuzare reprezintă faptul că ședința de examinare a unei astfel de cereri se desfășoară fără participarea judecătorului recuzat[545].

În practica Curții Constituționale[546], s-a mai stabilit că regulile procedurale în materie de recuzare nu sunt reguli de drept comun privind judecarea în fond a cauzei, ci au un caracter special, de verificare a conformității motivelor invocate de recuzare și abținere cu cele prevăzute de lege. Astfel, interdicția asupra recuzării judecătorului care examinează circumstanțele de incompatibilitate a altui judecător nu este una absolută, aceasta fiind compensată prin posibilitatea invocării argumentelor din cererea de recuzare la etapa exercitării căilor de atac împotriva hotărârii în fond, restrângând posibilitățile părților de a solicita suspendarea judecării cauzei doar la acele situații care se justifică rațional. Prin urmare, reieșind din aprecierile Curții Constituționale, cererea de recuzare nu reprezintă o acțiune de sine stătătoare, și nici nu constituie o îngrădire a accesului liber la justiție, dar o procedură integrată al cărei scop este să asigure buna desfășurare a actului de justiție.

Este de menționat că, același judecător îndeplinește succesiv funcții diferite în cadrul aceleiași cauze și nu este incompatibil cu cerințele articolului 6 par. 1 din Convenție, însă legislatorul național poate institui în acest sens un nivel de protecție mai ridicat, interzicându-le judecătorilor care s-au pronunțat chiar și o singură dată asupra fondului unei cauze să participe în viitor la admisibilitatea unei cereri de revizuire. În opinia Curții Constituționale, procedura de revizuire se deschide în baza cererii adresate instanţei de judecată care a judecat cauza în primă instanţă, însă legea procesual-penală îi interzice judecătorului să participe la o nouă judecare a cauzei în procedura căii extraordinare de atac dacă a mai participat în calitate de judecător la examinarea aceleiași cauze în primă instanţă, într-o cale ordinară sau extraordinară de atac, precum şi în cazul participării ca judecător de instrucţie. Prin urmare, cererile de revizuire care ajung la instanța de revizuire nu le mai pot fi repartizate judecătorilor care s-au pronunțat anterior printr-o hotărâre asupra fondului unei cauze penale a cărei revizuire se cere[547].

Astfel, la aprecierea independenței și imparțialității judecătorilor ca garanție a unui acces efectiv la justiție, urmează să se facă distincție între abordarea subiectivă, adică încercarea de a

---

[545] Decizia Curții Constituționale nr. 148/2020 din 23.12.20199 de inadmisibilitate a sesizării nr. 188g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 53 din Codul de procedură civilă (examinarea cererii de recuzare). În: Monitorul Oficial nr. 36-43 din 07.02.2020.

[546] Decizia Curții Constituționale nr. 62 din 19.09.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 107g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a unei sintagme din alin. (3) al articolului 34 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial nr. 181-189 din 09.06.2017

[547] Decizia Curții Constituționale nr. 106 din 07.10.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 134g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a tezei I de la articolul 33 alin. (3), a tezei a II-a de la articolul 460 alin. (1) și a articolului 463 alin. (1) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 320-325 din 01.11.2019

constata convingerea personală sau interesul unui judecător într-o anumită cauză, şi abordarea obiectivă, adică stabilirea unor garanții suficiente pentru a exclude orice îndoială legitimă în acest sens. Astfel, atunci când se hotărăște dacă într-o anumită cauză există motive legitime de a se bănui că un complet nu este imparțial, punctul de vedere al celor care pretind că acesta nu este imparțial este important, însă nu decisiv, fiindcă prevalează faptul dacă bănuială a fost justificată obiectiv.

3.2.2 Dreptul la apărare și asistență juridică calificată

Dreptul de acces la justiție presupune și garanția că nici o sancțiune nu va putea fi aplicată față în lipsa controlului judecătoresc, or, fiecare parte într-un proces are dreptul la analiza circumstanțelor cauzei sale de către un judecător care va pronunța o hotărâre în cunoștință de cauză și dominată de obiectivitate. Sub acest aspect, prezintă interes posibilitatea persoanei de a-și face toate apărările pe care le apreciază necesară în cadrul unei proceduri judiciare legiferate în acest sens de stat, pentru ca hotărârea pronunțată de judecător să aibă în vedere și circumstanțele motivate ale acestuia, or, accesul la justiție presupune anume existența unor garanții acordate persoanei acuzate, că are posibilitatea de a-și face toate apărările necesare[548].

Prin urmare, efectivitatea dreptului de acces la justiție, este condiționată și ***dreptul la apărare,*** întrucât beneficiarul dreptului de acces la justiție nu posedă un drept de sesizare a instanței, ci pe cel de a realiza, după parcurgerea etapelor procesului[549].

Luând în considerare faptul că dreptul la apărare se identifică ca o garanție a unui acces efectiv la justiție, prezintă interes și identificarea formelor de apărare aplicabile într-un proces.

Reținem că, însăși ideea de apărare comportă două sensuri[550], și anume:

1. *material* – care include posibilitatea folosirii avocatului şi poate fi considerată proprie dreptului constituţional[551].

2. *formal*, în sens restrâns, dreptul părții de a beneficia de un apărător specializat.

Dreptul la apărare reprezintă un drept procesual garantat tuturor părților în tot cursul procesului[552], care se realizează prin multiple modalități precum ar fi: dispoziţiile procedurale,

---

[548] SCAFEȘ (OPRAN) M.C. *Accesul la justiție în procesul penal al părții responsabile civilmente.* În: Revista Științe Juridice, Nr. 1, 2020, p. 153
[549] VELU J., ERGEC R. *La convention européenne des droits de l'homme.* Bruxelles: Bruylant 1990, p. 468
[550] IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare.* București: Universul Juridic, 2010. p. 83.
[551] IANCU Gh. *Drepturile, libertățile, și îndatoririle fundamentale în România.* București: All Beck, 2003, p. 136
[552] BOROI A., UNGUREANU Șt.-G., JIDOVU N. *Drept procesual penal.* București: All Beck, 2002, p. 42

asistenţa juridică şi, nu în ultimul rând, prin modul de organizare şi funcţionare al instanțelor judecătorești.

În materie penală, dreptul la apărare presupune și obligaţii din partea organelor judiciare, precum să încunoștințeze pe învinuit sau inculpat, înainte de a se lua prima declaraţie, despre dreptul de a fi asistat de un apărător, consemnându-se aceasta în procesul verbal de ascultare; or, să ia măsuri pentru asigurarea asistenţei juridice a învinuitului sau inculpatului, dacă acesta nu are apărător ales[553]. De altfel, prin apărare, se desfășoară toate acţiunile care sunt necesare pentru respingerea acuzării, încât acestea să determine fie achitarea sa, fie o sancţiune mai uşoară.

Conținutul complex al dreptului la apărare se manifestă prin administrarea din oficiu de către organul judiciar a probelor în apărare, autoapărarea învinuitului şi inculpatului, precum și asistența juridică acordată învinuitului sau inculpatului.[554] , ceea ce presupune și posibilitatea acordată părților de a-şi apăra singure interesele legale, cu excepţia cazurilor expres prevăzute de lege, în care apărarea este obligatorie şi în care, independent de voinţa învinuitului sau inculpatului, acesta va fi apărat de o persoană cu calificarea corespunzătoare (avocat). În celelalte cauze, partea cunoscându-și cel mai bine interesele, este lăsată să se apere singură.

Totuși, faptul că în anumite cazuri apărarea este obligatorie, reprezintă o garanție a unui acces efectiv la justiție[555], iar obligativitatea participării apărătorului la un proces penal apare din momentul când:

a) bănuitul, învinuitul, inculpatul a solicitat participarea acestuia;

b) bănuitului, învinuitului, inculpatului i s-a adus la cunoştinţă hotărîrea organului de urmărire penală cu privire la reţinere, aplicarea măsurii preventive, punerea sub învinuire, trimiterea la expertiza judiciară psihiatrică în condiţii de staţionar, aplicarea măsurii preventive sub formă de arest:

c) bănuitul, învinuitul, inculpatul a decedat şi a fost depusă o cerere de reabilitare din partea rudelor sau altor persoane[556].

Spre deosebire de procedura penală, caracterul dreptului la apărare în cadrul procedurii civile este mai redus, fiind aici esențialmente facultativ, iar prin prisma caracterului său formal, asistenţa judiciară nu este obligatorie, părţile fiind libere să aprecieze cum pot fi mai bine apărate

---

[553] ANDRIUC I. *Dreptul la apărare.* Cluj-Napoca: Nevali, 2003, p. 25-26

[554] JIDOVU N. *Dreptul la apărare al învinuitului şi inculpatului.* Bucureşti: Rosetti, 2004, p. 21-22

[555] BOROI A., UNGUREANU Șt.-G., JIDOVU N. *Drept procesual penal.* București: All Beck, 2002, p.41- 42

[556] Hotărârea Plenului CSJ „Cu privire la practica aplicării legislației pentru asigurarea dreptului la apărare al bănuitului, învinuitului, inculpatului şi condamnatului în procedură penală” nr.11 din 24.12.2010. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=347 (vizitat 27.11.2022)

interesele lor legitime. Însă, în condiţiile în care partea nu poate suporta cheltuielile unei apărări specializate, poate primi, la cerere, asistenţă juridică gratuită.

În opinia prof. Igor DOLEA, asistenţa juridică obligatorie este consecinţa directă a concepţiei potrivit căreia apărarea este o instituţie de interes social, care se realizează nu numai în interesul celui bănuit sau acuzat, ci şi în interesul unei bune desfăşurări a procesului penal[557].

Astfel, efectivitatea asistenței juridice presupune că apărătorul trebuie să-şi desfăşoare activitatea cu conștiinciozitate şi probitate, în sensul exercitării tuturor obligaţiilor procesuale prevăzute de lege, în caz contar pot fi aplicate atât sancţiunile disciplinare care, pentru fapte grave, incompatibile cu etica şi deontologia profesională, pot merge până la excluderea din profesie, cât şi sancţiuni penale, în cazul în care avocatul a folosit în mod conştient acte false, a instigat partea la mărturie mincinoasă sau a săvârşit vreo sustragere de acte din dosar[558].

Totodată, atât avocatul din oficiu, cât şi avocatul ales nu pot asista sau reprezenta părţi cu interese contrare în aceeași cauză sau în cauze conexe şi nu pot pleda împotriva părţii care l-a consultat mai înainte în legătură cu aspectele litigioase concrete ale pricinii.

În opinia unor autori[559], asistența juridică se poate realiza prin autoapărarea pe care fiecare persoană poate să şi-o organizeze şi să şi-o prezinte personal instanței sau prin apărarea organizată şi exercitată cu ajutorul unui avocat.

Asistenţa juridică ca formă de realizare a unui acces efectiv la justiție, reprezintă activitatea complexă, desfășurată în condiţiile legii, de apărători pentru promovarea şi apărarea intereselor procesuale legitime ale învinuitului sau inculpatului şi ale părților în cadrul procesului penal[560], acordată prin lămuririle, sfaturile şi intervenţiile lor[561], fiind încadrată în una din următoarele forme: facultativă sau obligatorie[562].

Persoanele învinuite au dreptul de a alege avocații lor, cu excepţia cazurilor de asistenţă juridică garantată de stat. Dreptul este chiar mai restrictiv, şi pe bună dreptate, pentru cazuri urgente de asistenţă juridică, atunci când avocaţii sunt desemnaţi, în conformitate cu graficul de serviciu întocmit de birourile teritoriale. Totuși, în vederea garantării unui proces echitabil, în cazul în care un avocat de asistenţă juridică este numit şi învinuitul doreşte, în schimb, să fie

---

[557] DOLEA I. ş. a. *Codul de procedură penală. Comentariu.* Chișinău: Cartier juridic, 2005, p. 131

[558] ȘTEFĂNESCU B. *Garanțiile juridice ale respectării legii procesual penale în activitatea de judecată.* București: Hamangiu, 2007. p. 191

[559] BOROI A., UNGUREANU G.-Ș, JIDOVU N. *Drept procesual penal.* București: ALL Beck, 2002, p. 85-86

[560] NISTOREANU Gh., APETREI M., NAE Laurenţiu. *Asistenţa juridică în procesul penal.* Bucureşti: Editura Ministerului de Interne. 1993, p. 23

[561] VOLONCIU N. *Tratat de procedură penală*. Bucureşti: PAIDEIA, 1994. p. 201; DUMITRIU M. *Ghid de cercetare penală.* București: C.H. Beck, 2009. p. 62

[562] BOROI A., UNGUREANU G.-Ș, JIDOVU N. *Drept procesual penal.* București: ALL Beck, 2002, p. 85-86; TULBURE A.Ș., TATU A.M. *Tratat de drept procesual penal.* București: ALL Beck,2003, p. 96-98

reprezentat de un avocat privat, avocatul care acordă asistenţă juridică garantată de stat trebuie să fie înlocuit cu cel privat, care este plătită de către client[563], și invers, în decursul procesului penal, avocatul ales sau desemnat poate fi înlocuit de către biroul avocatului sau de către oficiile teritoriale, la cererea organul de urmărire penală sau a instanţei de judecată, în următoarele situaţii:

- dacă apărătorul ales nu poate să se prezinte în cazul arestării sau reţinerii, punerii sub învinuire sau audierii bănuitului/învinuitului;

- dacă apărătorul ales nu poate să participe la desfăşurarea procesului în decurs de 5 zile din momentul anunţării lui;

- dacă procurorul sau instanța constată că avocatul care acordă asistenţă juridică garantată de stat nu este în stare să asigure asistenţă juridică eficientă bănuitului, învinuitului, inculpatului.

Astfel, apărătorul nu este parte în proces, dar el se situează pe poziţia procesuală a părţii pe care o reprezintă şi are un rol important în soluţionarea legală a cauzei, prin contribuţia pe care poate să şi-o aducă la aflarea adevărului[564].

În cauza Daud contra Portugaliei, Curtea Europeană a constatat lipsa unei apărări efective a acuzatului în condiţiile în care avocatul din oficiu a fost total inactiv în apărarea drepturilor acuzatului pe parcursul întregii proceduri şi nu şi-a pregătit adecvat concluziile în faza dezbaterilor[565].

În cauza Czekalla contra Portugaliei, Curtea Europeană a constatat încălcarea art. 6 par. 3 lit. c) deoarece avocatul din oficiu nu a respectat cerinţele procedurale imperative care impuneau indicarea temeiurilor de drept la formularea cererii de atac împotriva hotărârii de condamnare[566], iar în cauza Sannino contra Italiei Curtea Europeană a reținut o încălcare în condiţiile în care, reclamantul a fost asistat la fiecare termen de un alt avocat din oficiu şi nimic nu permite a se crede că aceștia din urmă aveau cunoştinţă despre dosar. Cu toate acestea, avocaţii din oficiu nu au solicitat amânarea dezbaterilor pentru a se familiariza cu dosarul şi nici audierea martorilor chemaţi în favoarea apărării care fuseseră anterior încuviinţaţi[567].

---

[563] CAPE E., NAMORADZE Z. *Apărarea efectivă în Europa de Est.* Chișinău: Bons Offices, 2013, p. 194-195
[564] BOROI A., UNGUREANU G.-Ș, JIDOVU N. *Drept procesual penal.* București: ALL Beck, 2002, p. 85-86;
[565] Ct.E.D.O., Cauza Daud contra Marii Britanii, hotărârea din 21 aprilie 1998, cererea nr. 22600/93. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58154 (vizitat la 27.11.2022)
[566] Ct.E.D.O., Cauza Czekalla contra Portugaliei, hotărârea din 10 octombrie 2002, cererea nr. 38830/97. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60676 (vizitat la 03.12.2022)
[567] Ct.E.D.O., Cauza Sannino contra Italiei, hotărârea din 27 aprilie 2006, cererea nr. 30961/03. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75213 (vizitat la 03.12.2022)

În cauza Güvec contra Turciei[568], avocatul nu era desemnat din oficiu, însă, având în vedere vârsta reclamantului, gravitatea infracţiunii de care era acuzat, acuzaţiile contradictorii aduse de poliţie şi de un martor al acuzării, numărul şedinţelor la care acesta nu a participat, Curtea a reținut că avocatul reclamantului nu fost reprezentat în mod adecvat, iar instanța naţională trebuia să desemneze un avocat din oficiu.

În cauza Balliu contra Albaniei, unde avocatul reclamantului a lipsit de la aproape toate termenele de judecată, iar în cele din urmă instanța a mai refuzat să amâne cauza, și din acest motiv 1-a judecat pe reclamant, fără ca avocatul său să fie prezent,[569] Curtea Europeană a constatat o încălcare a dreptului la un proces echitabil, întrucât instanța de judecată are obligația să dispună desemnarea unui apărător din oficiu, în cazul când apărătorul ales lipsește în mod nejustificat, în repetate rânduri.

Prin urmare, întru asigurarea unui acces efectiv la justiție, ține de obligația instanţei să suspende dezbaterile şi să acorde un termen rezonabil apărătorul din oficiu pentru a face cunoștință cu materialele dosarului şi pregătirii apărării[570].

Întrucât raporturile dintre client și avocatul ales sunt de drept privat, iar statele nu răspund pentru culpa acestuia[571], în literatura de specialitate s-a configurat conceptul precum că dovada culpei de care ar fi dat dovadă avocatul în executarea obligaţiei sale, îi revine clientului, iar lipsa atingerii rezultatului prevăzut nu semnifică lipsa de diligență din partea avocatului, însă, există cazuri când obligaţia avocatului poate fi considerată ca fiind o obligaţie de rezultat, în ipoteza în care acesta îşi asumă obligaţia de a redacta o acţiune în justiție în interiorul termenului de prescripţie şi nu îşi respecta această obligaţie[572].

Distincţia dintre obligaţiile de rezultat şi cele de mijloace, constă în faptul că în cazul în care nu se ajunge la rezultatul dorit de către client, în cazul obligaţiilor de rezultat, aceasta reprezintă o primă dovadă a culpei avocatului în modul în care şi-a îndeplinit mandatul, iar în cazul obligaţiilor de diligență, culpa avocatului trebuie să fie dovedită de către clientul sau[573].

---

[568] Ct.E.D.O., Cauza Güvec contra Turciei, hotărârea din 20 ianuarie 2009, cererea nr. 70337/01. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90700 (vizitat 03.12.2022)

[569] Ct.E.D.O., Cazul Balliu contra Albania, hotărârea din 16 iunie 2005, cererea nr. 74727/01. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69401 (vizitat la 23.11.2022)

[570] PREDESCU O., UDROIU M. *Convenţia europeană a drepturilor omului şi dreptul procesual penal roman*. București: C.H. Beck, 2007, p. 435

[571] CHIRIȚĂ R. C*onvenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații.* București: C.H. Beck, 2007, p. 428

[572] DĂNILĂ L. *Organizarea și exercitarea profesiei de avocat.* București: CH Beck, 2007, p. 172-173

[573] STĂTESCU C., BÎRSAN C. *Tratat de drept civil.Teoria generală a obligațiilor*. București: ARSR, 1981, p.16-17

În scopul asigurării unui acces efectiv la justiție, remuneraţia care se cuvine mandatarului trebuie să fie proporțională în raport de serviciile prestate de el, respectiv, ori de câte ori onorariul va fi exagerat, el va putea fi redus de justiție la o justă proporţie[574]. În acest sens, Curtea Europeană a apreciat că autoritățile trebuie să facă o evaluare atentă a situaţiei financiare a acuzatului, înainte de a accepta sau refuza dreptul la un apărător din oficiu[575].

Totodată, autoritatea competentă, trebuie să examineze pe lângă lipsa mijloacelor materiale, şi faptul dacă asistenţa trebuie să fie acordată atunci când interesele justiţiei o cer în scopul de a oferi acuzatului o șansă reală de a se apăra pe parcursul întregului proces. Pentru aprecierea intereselor justiţiei, Curtea Europeană s-a raportat la gravitatea infracţiunii, severitatea pedepsei, complexitatea cauzei, cetățenia, ori cunoștințele privind prevederile procedurale ale sistemului juridic. În această ordine de ideii, organele jurisdicționale europene lasă la dispoziţia statelor o marjă de apreciere foarte largă, și admite cenzura supranațională doar în cazul refuzului nejustificat de desemnare a unui avocat din oficiu[576].

Deoarece învinuitul sau inculpatul nu are dreptul să îşi aleagă avocatul din oficiu, rezultă faptul că dreptul la asistenţă juridică ca garanție a unui acces efectiv la justiție nu este un drept absolut, însă dacă pe parcursul procesului penal avocatul din oficiu, datorită vârstei, pregătirii sau experienței profesionale nu este în măsură de a asigura o apărare efectivă, faţă de complexitatea sau particularitățile cauzei, învinuitul sau inculpatul are dreptul de a solicita schimbarea acestuia sau numirea încă a unui avocat pentru apărarea drepturilor sale.

În opinia unor autori, la numirea unui avocat din oficiu, instanțele de judecată trebuie să țină cont într-o anumită măsură și de dorinţele acuzatului, cu excepția cazurilor când această măsură este necesară doar pentru interesul justiţiei[577], or, dreptul la asistenţă juridică în procesul înfăptuirii justiţiei este pus în aplicare cu ajutorul unui mecanism care reprezintă un proces concret de dezvoltare a dreptului dat în raporturile juridice procesuale, precum ar fi activitatea persoanelor participante la proces şi a judecăţii la realizarea împuternicirilor sale stabilite de legislaţia procesuală.

---

[574] HAMANGIU C., ROSETTI–BĂLĂNESCU I., BĂICOIANU A. *Tratat de drept civil roman*. București: Ed. Naţională S. Ciornei, 1929, p. 614

[575] Ct.E.D.O., Cauza R.D. contra Poloniei, hotărârea din 18 februarie 2001, cererile nr. 29692/96 și 34612/97. Disponbibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59992 (vizitat la 27.11.2022); Ct.E.D.O., Cauza Pakelli contra Germaniei, hotărârea din 25 aprilie 1983, cererea nr. 8398/78. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57554 (vizitat la 27.11.2022)

[576] CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii şi explicații.* București: C.H. Beck, 2007, p. 428

[577] PREDESCU O., UDROIU M. *Convenţia europeană a drepturilor omului şi dreptul procesual penal roman.* București: C.H. Beck, 2007, p. 421

Este de menționat că, prin garantarea dreptul la asistență juridică se asigură nu numai accesibilitatea, dar și efectivitatea accesului la justiție, astfel că avocatul numit din oficiu are obligația să studieze temeinic cauzele în care a fost desemnat ca apărător, să se prezinte în termen la instanțele de judecată sau la organele de urmărire penală, să manifeste conștiinciozitate şi probitate profesională, să pledeze cu demnitate faţă de judecători şi de părţile din proces, indiferent de dificultatea cauzei.

Într-o societate liberă, avocatul, ca exponent al apărării, nu este un oponent al sistemului de justiție, ci un participant esenţial la procesul penal, chiar și atunci când își exercită activitatea prin a propune suspectului să refuze colaborarea cu organele statale, deoarece nu este o piedică în realizarea justiţiei, ci chiar o formă de realizare a justiţiei[578], unde ambele părţi în faţa instanțelor au dreptul să deţină informaţia despre faptele și argumentele părţii opuse și, în același timp, să dispună de posibilitatea de a pregăti și de a expune un răspuns pentru partea opusă[579].

În materie penală, apărătorul are dreptul de a asista la efectuarea actelor specifice urmăririi penale, fără însă a putea interveni în mod real, fapt care constituie o garanţie importantă în sprijinul apărătorului, dar şi o reacţie a sistemului penal cvasi-inchizitorial[580]. În acest context, ar fi de reținut opinia separată a judecătorul Lopes Rocha, în cauza Imbrioscia contra Elveției[581], care consideră că dreptul la asistenţă juridică în toate etapele procedurale, reprezintă cea mai adecvată garanție în practică a drepturilor apărării şi a cerinţei echităţii procedurilor prin care poziţia persoanei acuzate, ca parte la proces, devine mai puternică, iar exercitarea acestui drept este îndeosebi justificată în fazele iniţiale, când cel acuzat se confruntă cu acuzatorii de pe poziţii inegale.

Jurisprudenţa Curţii Europene nu garantează prezenţa avocatului la efectuarea tuturor actelor de urmărire penală, ci numai la cele ce implică participarea nemijlocită a clientului său[582]. Respectiv, instanța nu poate reține situațiile de fapt relatate de martor, expert sau orice altă persoană audiată în cursul urmăririi penale dacă învinuitul, inculpatul sau apărătorul său nu au avut posibilitatea de a formula întrebări persoanei audiate. Chiar şi în cazul în care inculpatul sau apărătorul său au participat la audierile efectuate de procuror în faza de urmărire penală, instanța

---

[578] PUȘCAȘU V. *Noul Cod de Procedură penală și dreptul la o apărare efectivă.* În: Caiete de Drept Penal, nr. 1 din 2011, p. 102

[579] *Constituția Republicii Moldova: comentariu.* Chișinău: Arc (Tipogr. „Europress"), 2012. p. 122

[580] ȘTEFĂNESCU B. *Garanțiile juridice ale respectării legii procesual penale în activitatea de judecată.* București: Hamangiu, 2007. p. 190

[581] Ct.E.D.O., Cazul Imbrioscia contra Elveției, hotărârea din 24 noiembrie 1993, cererea nr. 13972/88. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57852(vizitat la 04.11.2022);

[582] PREDESCU O., UDROIU M. *Convenţia europeană a drepturilor omului şi dreptul procesual penal roman.* București: C.H. Beck, 2007, p. 437

nu îşi poate întemeia, în mod exclusiv sau determinant, o hotărâre de condamnare pe aceste declaraţii date de persoane ce nu au putut fi audiate în faza cercetării judecătorești, datorită unor imposibilităţi obiective.

Probele administrate de procuror în faza de urmărire penală reprezintă, în principal, temeiul actului de trimitere în judecată, instanța având obligaţia de a administra mijloacele de probă pe care urmează a le analiza în hotărâre în mod nemijlocit, cu respectarea principiilor contradictorialității şi egalității armelor, iar absenţa avocatului învinuitului sau inculpatului de la audierile din cursul urmăririi penale îl pune pe procuror în imposibilitatea de a folosi aceste declaraţii în susţinerea acuzării în faţa instanţei, în cazul în care persoana audiată în cursul urmăririi penale nu mai poate fi audiată în cursul cercetării judecătorești.

Pe lângă drepturile procesuale, pe care le exercită, apărătorii au şi unele drepturi procesuale proprii, pe care le exercită în numele său: să ia cunoştinţă de dosarul cauzei, să asiste la şedinţele de judecată secrete, să pună întrebări părţii pe care o apără, cu ocazia ascultării sale, să exercite calea de atac pentru cheltuielile judiciare cuvenite ca apărător, să declare, ca substituit procesual, calea de atac în numele său, dar pentru partea pe care a asistat-o.

Opinăm că, dreptul la apărare în condițiile unui acces efectiv la justiție ţine de esenţa acestui drept, iar calitatea apărării în procesul penal este un element prioritar de analizat pentru a determina caracterul efectiv al apărării ce a fost asigurată suspectului sau acuzatului. Astfel, acuzatul are posibilitate să obţină desfiinţarea soluţiei de condamnare pe motivul că apărarea inefectivă a avocatului a cauzat lipsirea sa de libertate fără a beneficia de un proces echitabil, iar o asemenea solicitare poate fi formulată chiar dacă avocatul a fost ales şi nu desemnat din oficiu[583].

În acest sens, se fundamentează conceptul că dreptul la apărare se poziționează ca o garanţie complexă, care cuprinde, la rândul ei, o serie de drepturi esenţiale pentru existenţa unui proces echitabil în materie penală, printre care dreptul de a fi informat asupra naturii şi cauzei acuzaţiei, dreptul de a dispune de timpul şi facilităţile necesare apărării, dreptul de a se apăra în mod eficient, dreptul la martori și dreptul la interpret[584].

Reiterăm că, în materie civilă, dreptul de acces la justiție aparţine unei părţi, persoană fizică sau juridică, care se consideră lezată într-un drept sau interes legitim, în timp ce în materie penală prevalează dreptul persoanei care urmează a fi supusă unui judecător sau unei instanțe, în vederea adoptării unei decizii, însă, pentru ca dreptul de acces la o instanță să fie respectat

[583] PUȘCAȘU V. *Noul Cod de Procedură penală și dreptul la o apărare efectivă*. În: Caiete de Drept Penal, nr. 1 din 2011, p. 103
[584] SELEJAN-GUȚAN B. *Protecția europeană a drepturilor omului.* București: CH Beck, 2011, p. 143-146

trebuie ca instanța în faţa căreia este adus un litigiu, fie în materie civilă, fie în materie penală, să se bucure de jurisdicţie deplină, să fie competentă să analizeze atât aspectele de fapt cât şi de drept.

Astfel, valorificarea dreptului de a fi informat despre natura şi cauza acuzaţiei condiționează asigurarea dreptului subiectiv al persoanei de a se apăra în faţa instanțelor de jurisdicţie, inclusiv prin organizarea unei apărări eficiente bazate pe contestarea faptelor incriminate în acuzaţie, acest drept fiind unul fundamental într-o societate edificată pe principiile democraţiei europene.

Dreptul la informare cu privire la natura şi cauza acuzaţiei este garantat prin prevederile art. 64 alin.2, art. 66 alin.2, art. 167 și art. 282 a CPP RM, în temeiul cărora constatăm faptul că orice bănuit are dreptul să ştie de ce este bănuit şi, imediat după ce a fost arestat(ă) sau reţinut(ă), sau după ce a fost informat cu privire la decizia de aplicare a măsurii preventive sau a fost recunoscut ca fiind bănuit, are dreptul să fie informat, în prezenţa unui avocat, în limba pe care o înţelege, despre conţinutul bănuielii şi calificarea juridică/natura acţiunilor penale de care este bănuit. Mai mult ca atât, imediat după arestare sau după ce a fost informat cu privire la decizia de aplicare a măsurii preventive sau a fost recunoscut în calitate de bănuit, el/ea are dreptul de a primi o copie a deciziei respective sau a mandatului de arestare.

De asemenea, orice învinuit are dreptul de a fi informat cu privire la infracțiunea de care el/ea este învinuit şi atunci când este învinuit, precum şi imediat după arestare, sau după ce a fost informat cu privire la decizia de aplicare a măsurilor preventive, să primească de la organul de urmărire penală o copie a învinuirii. Odată ce rechizitoriul este întocmit de către procuror, acesta din urmă prezintă învinuitului şi reprezentantului său legal o copie a acesteia, în care este menţionată informaţia anexată la rechizitoriu. Prin urmare, dreptul la informare cu privire la natura şi cauza acuzaţiei aduse este un drept absolut[585].

Pe lângă învinuirea în mod verbal, persoanei este necesar de a i se prezenta sub semnătură și o copie a actului de procedură în cauză, unde sunt descrise pe scurt natura şi cauza acuzaţiei. Semnătura, la rândul său, dovedeşte că procesul-verbal i-a fost adus la cunoştinţă şi i-a fost explicat învinuitului. Acesta este motivul pentru care organele de urmărire penală şi instanța de judecată insistă la un avocat prezent pentru a asigura legitimitatea actului şi, în consecință, de a împiedica ca apărarea să pretindă o încălcare a dreptului la informare, afară de cazul când acest lucru se aplică la o altă etapă a procesului.

---

[585] CAPE E., NAMORADZE Z. *Apărarea efectivă în Europa de Est*. Chișinău: Bons Offices, 2013, p. 185

Consecința în cazul în care organul de urmărire penală nu a informat învinuitul despre natura acuzaţiei, este anularea procesului-verbal de reţinere, respectiv, toate celelalte acţiuni procesuale întreprinse cu privire la bănuit sau învinuit ar fi, de asemenea, nule, însă deoarece această încălcare poate fi reparată la o etapă ulterioară şi nu este inclusă în tipurile de erori procesuale, care nu pot fi corectate, organul de urmărire penală ar putea emite din nou documentele enumerate şi repeta alte acţiuni procesuale. Astfel, o informare precisă şi completă cu privire la faptele ce se reproşează şi a calificării lor juridice reprezintă o condiţie esenţială a unui acces efectiv la justiție în vederea asigurării procesului echitabil, iar, pe de altă parte, dreptul acuzatului de a fi informat trebuie privit în lumina dreptului acuzatului de a-şi pregăti apărarea[586].

Dreptul acuzatului de a fi informat despre cauza şi natura acuzării ce i se aduce, presupune și acordarea unei atenții speciale notificării acuzației în adresa persoanei[587], or actul acuzaţiei are un rol crucial în procesul penal, începând cu data notificării, întrucât persoana este oficial avizată despre baza faptică şi de drept a învinuirii înaintate împotriva sa.

În cazul modificării acuzației aduse unei persoane, adică recalificarea infracţiunii de comiterea căreia persoana este bănuită, Curtea Europeană a reținut că acuzatul trebuie informat de o manieră promptă şi completă despre modificarea acuzaţiei, inclusiv schimbarea cauzei acesteia, cu asigurarea perioadei de timp şi facilităţilor necesare răspunsului la ele şi organizării apărării sale, ținând cont de multitudinea noilor informaţii şi învinuri[588]. Mai mult, informarea trebuie realizată într-o limbă pe care cel interesat o înţelege, iar în cazul persoanelor alienate mintal, informarea ar trebui realizată prin reprezentanţii lor.

O informare detaliată se impune și în cazul modificării acuzaţiei sau în caz de schimbare a încadrării juridice a faptelor[589]. De asemenea, informarea trebuie să fie făcută și în cel mai scurt timp, din considerentul că acest drept are ca scop oferirea celui acuzat a timpului şi înlesnirilor necesare pregătirii apărării. Astfel, în doctrină, s-a arătat că raportarea la intervalul de timp dintre data emiterii actului de acuzare şi data comunicării acestuia este lipsită de interes practic. Însă, în fapt, prezintă importanţă de cât timp a dispus acuzatul între data comunicării acuzaţiei şi data începerii procesului său, sau, între data schimbării încadrării juridice şi data pledoariilor finale

---

[586] BÎRSAN C. *Convenţia Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole.* București: C. H. Beck, 2005, p. 551

[587] Ct.E.D.O., Cazul Block contra Ungariei, hotărârea din 25 ianuarie 2011, cererea nr. 56282/09. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103043(vizitat la 16.11.2022)

[588] Ct.E.D.O., Cazul Mattoccia contra Italiei, hotărârea din 25 iulie 2000, cererea nr. 23969/94. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58764 (vizitat la 16.11.2022)

[589] MIGA-BEȘTELIU R., BRUMAR C. *Protecţia internaţională a drepturilor omului.* București: Universul Juridic, 2008, p. 142-154

în cauză. or, prin raportare la această perioadă de timp se poate stabili dacă acuzaţia a fost comunicată în cel mai scurt timp[590].

În scopul asigurării unui acces efectiv la justiție, Curtea Europeană a reținut că autoritățile trebuie să adopte o abordare activă în vederea informării bănuiților despre drepturile lor, inclusiv cel cu privire la asistență juridică[591] și modul de obținere a serviciilor juridice gratuite, și să confirme faptul că aceste drepturi au fost îndeplinite, or, că bănuitul a refuzat să beneficieze de aceste servicii garantate de Stat. Totodată, autoritățile trebuie să întreprindă și toate măsurile rezonabile pentru a se asigura că bănuitul este pe deplin conştient despre dreptul său la apărare şi, în măsura în care este posibil, înţelege implicaţiile conduitei sale în timpul interogatoriului[592].

Modul şi măsura în care persoanele bănuite şi învinuite sunt informate despre drepturile sale procesuale variază în mod considerabil în jurisdicțiile europene, iar în majoritatea dintre ele informaţia despre drepturile procesuale este oferită doar pe cale orală, ceea ce duce la scăderea eficienței informaţiei şi face monitorizarea mult mai dificilă[593].

Informaţia cu privire la drepturi în procesul-verbal de reţinere şi confirmată prin semnăturile învinuitului şi a organelor de urmărire penală, poate fi privită ca o procedură realizată în grabă de către organul de urmărire penală, întrucât, informaţia, de regulă, este scrisă cu litere mici, identic cu cel din legislația procesual penală și include cel puţin informaţia despre: dreptul de a avea acces la un avocat, gratuit dacă este cazul, dreptul de a fi informat despre învinuirea adusă şi, acolo unde este cazul, să aibă acces la materialele dosarului, dreptul la interpretare şi traducere, dreptul de a fi adus în mod prompt în faţa instanţei, dacă este arestat(ă).

Considerăm că dreptul de a dispune de timpul şi facilităţile necesare apărării este o garanţie care îşi începe aplicabilitatea din momentul în care persoana devine obiectul unei acuzaţii, iar durata necesară apărării se apreciază în funcție de factorii particulari ai fiecărui caz în parte: complexitatea, modul de lucru al avocatului apărării, stadiul procedural etc.

---

[590] TRECHSEL S., SUMMERS S.J. *Human rights in criminal proceedings.* New York: Oxford University Press, 2006, p. 207

[591] Ct.E.D.O., Cazul Padalov contra Bulgariei, hotărârea din 10 august 2006, cererea nr. 54784/00. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76671(vizitat la 16.11.2022); Ct.E.D.O., Cazul Talat Tunc contra Turciei, hotărârea din 27 martie 2007, cererea nr. 32432/96. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79898 (vizitat la 17.11.2022)

[592] Ct.E.D.O., Cazul Panovits contra Cipru, hotărârea din 11 decembrie 2008, cererea nr. 4268/04. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90244 (vizitat la 17.11.2022)

[593] CAPE E., NAMORADZE Z. *Apărarea efectivă în Europa de Est*. Chișinău: Bons Offices, 2013, p. 37

În doctrină întâlnim opinia, precum că, la stabilirea duratei necesare apărării poate fi luat în considerare şi comportamentul acuzatului, însă, o neglijenţă din partea sa nu va putea fi utilizată de către acesta în sensul art. 6 a Convenției Europene a Drepturilor Omului[594].

Punctul de la care se consideră că începe să curgă termenul în care se poate pregăti apărarea îl constituie momentul de la care o persoană este subiectul unei acuzaţii penale, ca, de exemplu, data arestării sau data de la care o persoană este afectată în mod substanţial de o acuzaţie penală. Subsecvent, ținând seama de faptul că înaintarea acuzării se face în prezenţa obligatorie a avocatului, procurorul este obligat să înştiinţeze avocatul ales sau numit, dacă acesta a fost admis în procesul penal sau să înştiinţeze din timp învinuitul să-şi invite un avocat ori să asigure prezenţa unui avocat din oficiu. Lipsa apărătorului la înaintarea acuzării atrage nulitatea acestui act și lipsa asigurării unui acces efectiv la justiție.

Totodată, acuzatul se bucură de o mare libertate în alegerea avocatului care să îi asigure apărarea, bineînțeles cu respectarea anumitor condiţii, impuse de normele naţionale cu privire la desfăşurarea profesiei de avocat, însă, bănuitul/învinuitul sau inculptul nu are dreptul, în virtutea prevederilor legale, de a fi apărat de un număr nelimitat de avocaţi[595]. Astfel, atunci când învinuitul sau inculpatul are angajaţi mai mulţi apărători aleși, iar lipsa unuia dintre aceștia este de natură a duce la amânarea cauzei, întrucât prezenţa apărătorului respectiv este absolut necesară, neputând fi substituită prin concluziile celorlalţi apărători, reprezintă o tergiversare intenționată a examinării cauzei, respectiv nu poate fi invocată încălcarea principiului examinării cauzei într-un termen rezonabil și în corespundere cu cerințele art.6 din Convenția Europeană.

Dreptul la apărare presupune posibilitatea acuzatului de a comunica cu avocatul său, în vederea pregătirii apărării, iar restrângerea acestui drept trebuie să fie justificată de un scop legitim de interes public, astfel că, în vederea asigurării unei apărări efective, precum și în interesul justiției, instanțele sunt obligate să asigure un avocat din oficiu, indiferent de faptul dacă persoana o solicită expres sau nu.

În acest sens, în cauza Roșca contra Moldovei, Curtea a reținut că este în obligația instanţei naţionale să realizeze faptul că după o noapte petrecută în detenţie şi după ce reclamantul a examinat doar procesul-verbal de reţinere, acesta nu poate fi în stare să se pregătească pentru audiere, adică să poată identifica martorii în favoarea sa sau să beneficieze de o examinare medicală. Singura circumstanță în care astfel de garanții procedurale puteau fi omise era cazul în care solicitantul şi-ar fi recunoscut vina şi ar fi acceptat o procedură

[594] SELEJAN-GUȚAN B. *Protecția europeană a drepturilor omului*. București: C.H. Beck, 2011, p. 144
[595] PUȘCAȘU V. *Noul Cod de Procedură penală și dreptul la o apărare efectivă.* În: Caiete de Drept Penal, nr. 1 din 2011, p. 107

simplificată. Astfel, Curtea consideră că indiferent dacă a existat sau nu cererea de a i se acorda timp şi facilităţi reclamantului pentru a-şi pregăti apărarea, instanța ar fi trebuit să-i ofere din oficiu această oportunitate[596].

În jurisprudența CEDO, întâlnim spețe când un termen de 3 săptămâni este suficient pentru ca un avocat să formuleze un răspuns la un document de 49 de pagini[597], dar și cauze când acest drept a fost încălcat în condiţiile în care avocaţii apărării au beneficiat de numai 2 săptămâni pentru a pregăti apărarea într-un dosar cu 17.000 de pagini[598].

Este de menționat faptul că inculpatul şi avocatul vizualizează dosarul complet abia la sfârșitul anchetei penale, iar principiul confidențialității urmăririi penale presupune că materialele de urmărire penală nu pot fi făcute publice, cu excepţia cazului în care există autorizarea persoanei care conduce urmărirea penală şi doar în măsura în care această persoană consideră că este posibil. Anume din acest considerent, în practică, confidențialitatea urmăririi penale, de obicei, este strict urmată de către ofițeri, iar din cauza accesului limitat la dosarul cauzei avocaţii nu sunt deosebit de activi în timpul procedurilor la etapa prejudiciară. Totuși, în conformitate cu prevederile art. 68 alin. (1) pct. (10) al CPP, apărătorul are dreptul de a lua cunoştinţă de procesele-verbale ale acţiunilor efectuate cu participarea lui şi de a cere completarea lor sau includerea obiecţiilor sale în procesul-verbal respective, fapt ce denotă că apărătorul nu este lipsit integral de posibilitatea de a lua cunoștință de dosarul cauzei penale.

Directiva nr. 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012[599], la art. 7, stabilește că atunci când o persoană este arestată și reținută în orice etapă a procesului penal statele trebuie să se asigure ca documentele referitoare la cauza specifică, aflate în posesia autorităților competente și care sunt esențiale pentru a contesta în mod efectiv, în conformitate cu dreptul intern, legalitatea arestării sau reținerii, sunt puse la dispoziția persoanelor arestate sau a avocaților acestora, iar termenul pentru a se lua cunoştinţă de materialele urmăririi penale nu poate fi limitat, însă în cazul în care persoana care ia cunoştinţă de materiale abuzează de situaţia sa, procurorul fixează modul şi termenul acestei acţiuni, reieşind din volumul dosarului. În același timp, accesul la anumite materiale poate fi refuzat, în cazul în care un astfel de acces ar putea conduce la periclitarea gravă a vieții sau a drepturilor fundamentale ale unei alte persoane

---

[596] Ct.E.D.O., Cazul Petru Roșca contra Moldovei, hotărârea din 6 ianuarie 2010, cererea nr. 2638/05. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144503 (vizitat la 21.05.2022)

[597] Ct.E.D.O., Cazul Kremyow contra Austriei, hotărârea din 21 septembrie 1993, cererea nr. 12350/86. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164602 (vizitat la 21.11.2022)

[598] Ct.E.D.O., Cazul Oçalan contra Turciei, hotărârea din 12 martie 2003, cererea nr. 46221/99. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69022 (vizitat la 21.11.2022)

[599] Directiva nr. 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012 privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 01.06.2012

sau dacă refuzul este strict necesar pentru apărarea unui interes public important, ca de exemplu în cazurile în care accesul poate prejudicia o anchetă în curs sau poate afecta grav securitatea internă a statului membru în care se desfășoară procedurile penale.

Curtea Constituțională a Republicii Moldova a reținut că deși dreptul la o procedură contradictorie, implică facultatea de a lua cunoştinţă de observaţiile sau actele prezentate de cealaltă parte, precum şi de a le discuta, modalităţile de aplicare a acestor garanții pe durata fazei de urmărire penală depind de particularităţile de procedură şi de circumstanțele cauzei, întrucât caracterul confidențial al urmăririi penale, presupune că anumite acte de urmărire penală pot fi cunoscute doar la momentul final al urmăririi penale. Această regulă este impusă de necesități obiective ce țin de operativitatea actelor de urmărire penală, de respectarea demnității persoanelor ce fac obiectul cercetării, de protejarea identității unor martori, de protejarea surselor de informare și a metodelor și tehnicilor folosite pentru strângerea probelor[600].

Interdicția de a lua cunoștință de materialele dosarului la faza de urmărire penală este suplinită de alte garanții procesuale asigurate de legislația procesual penală în vigoare, or, după verificarea materialelor cauzei, procurorul aduce la cunoştinţă învinuitului, reprezentantului lui legal, apărătorului, părţii vătămate, părţii civile, părţii civilmente responsabile şi reprezentanţilor lor despre terminarea urmăririi penale, locul şi termenul în care ei pot lua cunoştinţă de materialele urmăririi penale (art. 293 alin. (1) al CPP), iar după ce au luat cunoştinţă de materialele urmăririi penale, aceștia au posibilitatea de a formula cereri noi în legătură cu urmărirea penală (art. 293 alin. (6) al CPP).

Susținem opinia potrivit căreia rolul activ al procurorului este unul important pentru asigurarea şi garantarea exercitării accesului la justiție a părţilor, or, fiind și un principiu al procesului penal, ce apare ca o îndatorire pentru autorităţile judiciare[601].

Astfel, procurorului, întru asigurarea unui acces efectiv la justiție îi revin următoarele cerinţe obligatorii ce derivă în legislaţia procesual penală, şi anume:

- să explice părţilor drepturile procesuale şi să le ajute în exercitarea lor, asigurând lămurirea cauzei sub toate aspectele;

- să suplinească deficienţele din cererile făcute de părţi, dându-le acestora calificarea juridică prevăzută de lege;

---

[600]Decizia Curții Constituționale nr. 107 din 07.11.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 135g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 68 alin. (1) și (2) și articolul 293 alin. (1) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr.58-66 din 23.02.2018

[601] OSTAVCIUC D. *Principiile procesului penal.* Chișinău: Print-Caro, 2022, p. 434; THEODORU Gr. *Tratat de drept procesual penal*. București: Hamangiu. 2013, p. 70.

- să dispună, din oficiu, administrarea probelor necesare pentru aflarea adevărului cu privire la toate împrejurările cauzei, dacă părţile nu au avut iniţiativa în solicitarea lor;

- să pună în discuţia părţilor, din oficiu, orice chestiuni de a căror lămurire depinde justa soluţionare a cauzei, cerându-le să îşi exprime punctul de vedere asupra acestor chestiuni;

- să extindă investigaţiile la tot ce este necesar pentru realizarea scopului procesului penal, în special cu privire la alte fapte şi persoane decât cele pentru care există sesizare.

În cazul în care prejudiciul este născut din săvârșirea unei fapte pedepsită de legea penală, latura civilă trebuie să fie strâns legată de derularea procedurii penale, or, în procesul penal inculpatul suportă, în cazul constatării temeiniciei acuzațiilor, nu doar rigorile legii penale sub aspectul soluționării laturii penale, dar și a celei civile a procesului, odată ce a fost promovată o acțiune civilă în cadrul procesului penal. Astfel, în corespundere cu art. 219 alin. (1) CPP, acţiunea civilă în procesul penal poate fi intentată la cererea persoanelor fizice sau juridice cărora le-au fost cauzate prejudicii materiale, morale sau, după caz, le-a fost adusă daună reputaţiei profesionale nemijlocit prin fapta (acţiunea sau inacţiunea) interzisă de legea penală sau în legătură cu săvârşirea acesteia, iar potrivit art. art.221 alin. (1)-(3) CPP, acţiunea civilă în procesul penal se înaintează în baza cererii scrise a părţii civile sau a reprezentantului ei în orice moment de la pornirea procesului penal până la terminarea cercetării judecătoreşti.

Prin urmare, persoana căreia i s-a adus un prejudiciu în rezultatul infracțiunii are posibilitatea de a-și apăra dreptul încălcat prin exercitarea acțiunii civile în cadrul procesului penal, ceea ce constituie un beneficiu procesual acordat victimei infracțiunii de a valorifica toate elementele acumulate de procuror în acuzare, precum și întreg cadrul procesului penal, pentru a-și vedea satisfăcute interesele de ordin civil, patrimoniale sau morale afectate prin comiterea. În cazurile în care acțiunea civilă a fost exercitată în procesul penal, dar aceasta nu a ajuns în faza de judecată din motivul că procurorul a dat soluția scoaterii de sub urmărirea penală ori a încetării urmăririi penale, acțiunea civilă va fi rezolvată de către instanța civilă. În această ultimă ipoteză, instanța civilă va rezolva acțiunea civilă ținând seama de temeiurile care au stat la baza soluționării cauzei penale de către organele de urmărire penală. Pentru admiterea sau respingerea acțiunii civile, instanța civilă va analiza și conținutul ordonanțelor respective[602].

În opinia autorului, potrivit art.366 CPP, alături de expunerea de către procuror a învinuirii formulate, se citește și acțiunea civilă, dacă aceasta a fost înaintată, însă în cazul când procurorul nu susține acțiunea civilă, expunerea acesteia ar trebui să se facă de către partea civilă.

---

[602] ABABEI E. *Soluțiile instanței în raport cu acțiunea civilă examinată în cadrul procesului penal.* În: Studia Universitatis Moldaviae, nr. 8(128), 2019, p. 94-95

În astfel de situații, președintele ședinței de judecată trebuie să întrebe inculpatul, după caz, partea civilmente responsabilă dacă îi este clară acțiunea civilă, dacă o recunoaște sau nu și dacă dorește să apeleze la un mediator, în condițiile legii, or, având în vedere aceste raționamente, instanța de judecată are obligația să se pronunțe și asupra acțiunii civile, întrucât partea responsabilă civilmente poată formula apărări și excepții în orice fază a procesului penal, atât timp cât se pune în discuție eventualitatea obligării inculpatului la repararea prejudiciului cauzat victimei infracțiunii[603].

Curtea Europeană a identificat o serie de criterii relevante pentru identificarea interesului bunei administrări a justiţiei: complexitatea cauzei, posibilitatea acuzatului de a se apăra singur, și impactul pe care l-ar putea avea soluţionarea cauzei asupra acuzatului, dedus din gravitatea acuzării şi posibila sancţiune aplicabilă[604]. Astfel, un acuzat nu poate invoca încălcarea art. 6 par. 3 lit. c) dacă nu a cerut recurgerea la sistemul de asistenţă judiciară, însă cu toate acestea, simpla desemnare a unui avocat din oficiu nu este suficientă pentru a asigura o apărare concretă şi efectivă. În acest sens, instanța nu poate obliga un acuzat să se apere singur. Dacă acuzatul decide să se apere singur (şi instanța admite aceasta), lui îi sunt recunoscute toate drepturile unui avocat, care trebuie să manifeste diligenţa specifică unui avocat (de exemplu, cu privire la termenele procedurale), neputând invoca în favoarea sa faptul că nu are avocat şi nu a ştiut cum să se apere. Așadar, dreptul la apărare și asistență juridică se manifestă ca o garanție a unui acces efectiv la justiție în condițiile unui proces echitabil, fiindu-i specific următoarele aspecte[605]:

1. Partea are dreptul să-şi apere singură interesele legale, astfel, învinuitul sau inculpatul beneficiază de o serie de drepturi procesuale care le dau posibilitatea de a-şi asigura singuri apărarea: de a cunoaşte învinuirea şi de a o combate prin probe, să participe direct le efectuarea actelor de urmărire penală şi la actele de judecată, să i se prezinte materialul de urmărire penală, pot exercita dreptul de apărare în cadrul dezbaterilor, prin căi ordinare de atac sau în unele condiţii prin căi extraordinare de atac.

2. Organul judiciar este obligat să aibă în vedere din oficiu toate aspectele care sunt în favoarea părţii. Având în vedere că orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre penală definitivă, asigurându-se protecţia juridico-procesuală a persoanei, în calitatea ei de subiect al raportului juridic procesual penal, în administrarea

---

[603] SCAFEȘ (OPRAN) M.C. *Accesul la justiție în procesul penal al părții responsabile civilmente.* În: Revista Științe Juridice, Nr. 1, 2020, p. 152

[604] SELEJAN-GUȚAN B. *Protecția europeană a drepturilor omului.* București: CH Beck, 2011, p. 145

[605] NEAGU I. *Drept procesual penal, partea generală.* Bucureşti: Artprint 1994, p. 68-70; ANDRIUC I. *Dreptul la apărare*. Cluj-Napoca: Nevali, 2003, p. 26

probelor, organele judiciare trebuie să ţină seama şi de probele care prezintă aspecte favorabile părților.

3. Partea are dreptul la asistenţă juridică. Atunci când partea consideră necesar, poate cere sprijinul unui avocat care poate acorda asistenţă juridică. Apărarea trebuie să se refere la cauză în complexitatea ei, atât în fapt, cât şi în drept şi trebuie să se desfăşoare prin actele şi îndeplinită după formele procesuale prescrise de lege, ea neputând fi îndeplinită în mod temeinic şi în toată amploarea decât de un apărător cu pregătire juridică, de un avocat.

Prof. Herbert L. Packer, distinge două sisteme care pot funcţiona într-un stat de drept, și anume[606]:

1. Sistemul procesului conform, unde eficienţa este condiţionată de viteza de desfăşurare a proceselor şi de atingere a finalului procedurii, care depind de existenţa unor proceduri informale şi uniforme, cu o libertate mare acordată organelor de represiune, îndeosebi în procedurile de obţinere a probelor (interogarea suspectului sau acuzatului fiind principalul instrument de aflare a adevărului), iar atingerea finalului urmărit implică existenţa unor cât mai puţine oportunităţi de contestare a procedurilor desfăşurate;

2. Sistemul controlului criminalităţii, care reprezintă un aspru critic al instrumentelor de aflare a adevărului descris mai sus, pornind de la posibilitatea erorii în aceste proceduri informale, iar accentul este pus pe proceduri formale şi contradictorii, desfăşurate în faţa unui tribunal imparţial şi cu dreptul deplin al acuzatului de a contesta acuzaţiile existente şi de a face apel la garanţiile procedurale care îi sunt recunoscute cu generozitate.

În cazul modelul controlului criminalităţii, represiunea comportamentului infracţional este de departe cea mai importantă funcție pe care trebuie să o îndeplinească procesul penal, chiar cu riscul asumat al restrângerii sau eludării unor garanții procedurale, pe când modelul procesului conform pune accentul pe protejarea drepturilor fundamentale ale suspectului şi acuzatului, subordonând ideea de justiție celei de protecție a garanţiilor fundamentale.

În ordinea celor analizate, conchidem că apărarea, ca garanție a unui acces efectiv la justiție în condițiile unui proces echitabil, reprezintă un drept şi nu o obligaţie a învinuitului sau inculpatului, însă statul este obligat să-i asigure dreptul la apărare, întrucât asigurarea reală a apărării este o garanție a cercetării obiective complete a probelor și emiterii unei sentințe legale, or, dreptului la apărare reprezintă un numitor comun în toate sistemele procedurale ale statelor

[606] PACKER H.L. *The Limits of the Criminal Sanction*. Stanford: University Press, 1968, p. 153-165

democratice, lucru ce derivă şi din faptul că statele sunt semnatare ale documentelor internaționale ce consacră în mod expres acest drept[607].

Într-o altă ordine de deii, dreptului de apărare, consacrat încă în dreptul roman sub forma unei reguli care garanta că nimeni nu poate fi judecat, nici măcar sclavul, fără a fi apărat, este considerat ca o garanţie necesară pentru realizarea unui echilibru între interesele persoanei şi cele ale societăţii, care nu este unul absolut, și poate suferi limitări, mai ales în privinţa căilor de atac, unde reglementarea internă poate prevedea faptul că reprezentarea de către avocat este obligatorie, iar dacă în aceste cazuri persoana acuzată nu dispune de mijloacele financiare pentru a-şi angaja un avocat, asistenţa juridică din oficiu este de principiu obligatorie[608].

Cât privește dreptul de a se apăra singur, reținem că acest drept poate suferi limitări ca urmare a intervenţiei instanţei de judecată, care are o marjă largă de apreciere a dreptului acuzatului de a-şi prezenta propria apărare, astfel că dacă instanța va considera că acuzatul nu se poate apăra singur în mod eficient, instanța este obligată să dispună numirea unui avocat din oficiu întru asigurarea unui acces efectiv la justiție în condițiile unui proces echitabil, or, egalitatea procedurală a părților în proces nuanţează principiul mai vast al egalităţii între cetăţeni, precum şi principiul aflării adevărului.

3.3. Concluzii la Capitolul 3

În scopul protejării accesului la justiție în concordanţă cu statutul său de *ius cogens*, statele sunt obligate ca, prin îndeplinirea obligaţiilor lor pozitive, să îi asigure acestuia efectivitate şi accesibilitatea, astfel încât orice persoană să îşi poată satisface, în mod real, interesele în faţa instanţei, în măsura în care acestea sunt reale şi licite, fără a fi admise cazuri în care instanța nu judecă un litigiu în termenul prevăzut de lege, ori când unei persoane nu îi este permis să îşi aducă cauza într-o materie non-penală în faţa unui judecător, existând o denegare de justiție.

Efectivitatea accesului la justiție nu înseamnă și accesul la toate gradele de jurisdicţie şi la toate căile extraordinare de atac, acestea din urmă având prin definiţie un caracter de excepţie, tocmai pentru a asigura stabilitatea şi securitatea raporturilor juridice.

---

[607] TROCAN L.-M. *Garantarea dreptului la apărare în lumina dispozițiilor tratatelor internaționale specializate în materia drepturilor omului și jurisprudenței CEDO*. În: Analele Universităţii "Constantin Brâncuşi" din Târgu Jiu, Seria Ştiinţe Juridice, nr. din 2010, p.111

[608] SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Dreptul la apărare ca garanție complexă a dreptului de acces liber la justiție.* În: Studii Juridice Universitare, nr. 1, 2021, p. 54

Principiul contradictorialității constituie o garanție a unui acces efectiv la justiție, întrucât reprezintă posibilitatea părților implicate într-un proces de a lua cunoştinţă de toate probele şi observațiile prezentate judecătorului, de natură să îi influențeze decizia şi de a le discuta, să îşi aducă reciproc la cunoştinţă pretenţiile, apărările şi probele de care înţeleg să se folosească în proces, prin cererile scrise adresate instanţei, astfel că în cursul procesului, toate părţile să se expună în mod egal asupra împrejurărilor de fapt sau de drept puse în discuţie de instanţă în vederea aflării adevărului în cauză.

Principiul publicităţii reprezintă o garanţie a corectitudinii şi imparţialităţii judecătorilor la înfăptuirea justiției, a independenţei lor, și pentru acest motiv, părţile nu pot fi împiedicate să participe la dezbaterea cauzelor proprii, nici măcar atunci când s-a declarat şedinţă secretă, iar terţele persoane nu pot fi îndepărtate din sala de judecată decât în cazul şedinţelor închise.

Garanția respectării termenului rezonabil pentru înfăptuirea actului de justiție, în condițiile unui proces echitabil, se aplică atât procedurilor civile cât şi celor penale, și reprezintă o garanţie a faptului că justiţia, ca serviciu public, asigură apărarea drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor, cu eliminarea oricăror mijloace șicanatorii şi tărăgănelii de natură să-i compromită eficienţa şi credibilitatea justiției, astfel că termenul rezonabil trebuie să fie raportat la fiecare caz în parte, ținându-se cont de durata procedurii, natura pretențiilor, complexitatea procesului, comportamentul autorităților competente care trebuie să manifeste o diligență particulară, dificultatea dezbaterilor, aglomerarea rolului instanței, exercitarea căilor de atac.

Mai reținem că, independența și imparțialitatea, reprezintă *garanții sine qua non* ale unui acces efectiv la justiție, din considerentul că independența justiției este o stare de spirit, care trebuie întregită la nivelul judecătorilor printr-un statut adecvat, în scopul satisfacerii unei judecăți corecte, iar imparțialitatea semnifică atitudinea instanței faţă de chestiunile şi părţile unui anumit caz, dar şi maniera în care este condus un proces, condiții în care accesul efectiv la justiție poate fi tratat ca o garanție a încrederii justițiabililor că judecătorii sunt implicați să hotărască în mod obiectiv şi pe baza propriilor evaluări a faptelor relevante şi a dreptului aplicabil.

Așadar, conchidem că, fără ca părţile să dispună de aceleaşi mijloace pentru a-şi susţine cauza, fără a avea acces fiecare dintre ele la actele şi probele depuse la dosar pentru a le putea combate, fără posibilitatea fiecărei părţi de a-şi expune argumentele şi fără existenţa unei proceduri contradictorii și termeni rezonabili, precum și a unei apărări efective în vederea aflării devărului în actul de justiție pot interveni erori judiciare, ceea ce în consecință s-ar aduce o lezare a dreptului la un acces efectiv la justiție.

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI

Urmare a studiului realizat privind accesul la justiție ca garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil, putem formula următoarele concluzii și recomandări:

Cercetările efectuate au confirmat actualitatea și importanța tematicii supuse abordării, iar examinările înfăptuite au condus la atingerea integrală a scopului și obiectivelor preconizate, reieșind din următoarele considerente justificative:

1. Accesul la justiție, reprezintă un drept fundamental cu valoare de principiu constituţional, asigurat fiecărei persoane indiferent de cetățenie, rasă, naționalitate, sex, etc., menit să satisfacă efectiv accesul la instanțele judecătoreşti competente. Totodată, dreptul de acces la justiție este un drept-garanție de sorginte constituțională îndreptat împotriva actelor care violează drepturile, libertăţile şi interesele sale legitime, întrucât garantează oricărei persoane interesate opțiunea de a introduce o acțiune în justiție și de a beneficia de dreptul ca cauza sa să fie examinată de către o instanță competentă, fără careva obstacole abuzive de natură juridică sau practică.

2. Din considerentul că este criticabilă opţiunea constituantului de a utiliza noţiunea de acces „*liber*" la justiție, deoarece acesta poate şi trebuie să fie limitat, considerăm că noţiunea de „*acces liber la justiție*", atât în doctrina juridică, cât și în normele legale ar fi oportun să fie înlocuită cu sintagma „*acces liber, egal, și efectiv la justiție*", fiind astfel incluse în noțiune și caracterele juridice de exercitare a acestui drept-principiu.

3. Limitele dreptului de acces la justiție trebuie să urmărească un scop legitim, să nu afecteze substanţa însăşi a dreptului și să asigure un raport rezonabil de proporţionalitate între scopul urmărit şi mijloacele alese, precum ar fi: condiţiile de formă în care poate fi sesizată o instanţă de judecată, condiţii privind termenele de prescripţie ori de decădere pentru sesizarea unei instanţe, condiţii privind plata ori consemnarea unor sume de bani, existenţa unor imunităţi conferite anumitor categorii de persoane acceptate în dreptul internaţional și în dreptul intern.

4. Un acces efectiv la justiție, domină democraţia constituţională și reprezintă un principiu eminent sistemului de garanții al drepturilor şi libertăţilor, instituit să protejeze nu numai pe reclamant, dar și pe ceilalți participanți la proces, în sensul că aceştia beneficiază la fel ca şi reclamantul de dreptul ca cererile lor să fie admise și dezbătute în fond, pentru a se stabili dacă ele sunt sau nu întemeiate. Pentru a fi efectiv, dreptul de acces la justiție nu trebuie să întâlnească niciun obstacol care să împiedice pe beneficiarul său să îl exercite, iar prin instituirea unor condiţii suplimentare prin lege, ceea ce atribuie dreptului un caractater non-absolut, nu se afectează valoarea sa juridică, pe motiv că respectivele restrângeri sunt valabile și constituţionale

în măsura în care nu ating existenţa dreptului sau libertăţii însăşi, având un scop legitim şi un raport de proporţionalitate între mijloacele folosite şi scopul vizat.

5. Accesibilitatea justiţiei nu este echivalentă cu gratuitatea ei, iar taxele trebuie să fie proporţionale cu valoarea obiectului procesului sau cu alte cheltuieli de judecată disproporţionate faţă de posibilităţile financiare ale reclamantului, în caz contrar respectivele cheltuieli pot reprezenta o descurajare în fapt a liberului acces la justiție. Anume din aceste considerente, este necesar ca să fie instituie anumite facilități prin care anumite categorii de persoane sunt scutite de plata taxelor, prevăzute situații de amânare ori eşalonare a plăţii acestei taxe, sau scutită de o parte din aceasta, în funcție de situaţia materială a persoanei fizice. Totodată, cadrul normativ admite cazuri în care instanța judecătorească, în urma analizei stării materiale, financiare a persoanei fizice/juridice şi a probelor administrate, poate să dispună amânarea plăţii taxei de stat, sau scutirea acesteia, ceea ce constituie un mecanism de asigurare a accesului la justiție, iar modificările recent operate cu privire la taxa de stat au ca obiectiv asigurarea unui echilibru bugetar între un serviciu public calitativ și obligația cetățeanului care folosește acest serviciu.

6. Accesul la justiție poate fi general, egal, și efectiv, dacă statul asigură instituirea unui sistem de asistenţă juridică gratuită, atât în materie civilă, cât şi în penală, iar prin aplicarea scutirii, amânării sau eşalonării plăţii taxelor de stat se asigură o garanție iminentă a unui acces liber și efectiv la justiție, întrucât se reglementează acele situații în care partea nu poate face față cheltuielilor unui proces din cauza lipsei mijloacelor materiale, or, prin aprecierea legalității și a caracterului fundamentat al cererilor de scutire sau reduce a taxelor de stat, instanța de judecată își realizează misiunea de a asigura accesibilitatea persoanei la actul de justiție.

7. Accesul la justiție nu înseamnă accesul la toate gradele de jurisdicţie şi la toate căile extraordinare de atac, având prin definiţie un caracter de excepţie, anume pentru a asigura stabilitatea şi securitatea raporturilor juridice, or, conținutul acestui drept-garanție rezidă în obligația pozitivă a statului de a asigura accesul la sistemul instanțelor judecătoreşti, procedura de judecată, competenţa şi căile de atac, etc.

8. În virtutea obligațiilor sale pozitive, Statul nu trebuie să admită existența unui mecanism de imunități, care ar permite o exonerare a unor categorii de persoane de la orice formă de responsabilitate, inclusiv cea în domeniul non-penal, deoarece respectivele drepturi și privilegii ar constituie o lovitură asupra asigurării egalului acces la justiție, discreditând calitatea democraţiei într-un stat. Subsecvent, instituirea unor proceduri administrativ-teritoriale sau prealabile destinate, în general, să asigure soluţionarea mai rapidă a unor categorii de litigii,

precum și decongestionarea instanțelor sau evitarea cheltuielilor de judecată, nu constituie o măsură de limitare a accesului liber, egal și efectiv la justiție.

9. Un acces efectiv la justiție presupune că pentru a fi echitabil, procesul trebuie să se desfășoare după o procedură contradictorie, cu respectarea dreptului de apărare şi a egalităţii armelor, iar fiecare dintre părţi, să dispună de posibilităţi suficiente, echivalente şi adecvate pentru a-şi susţine poziţia asupra problemelor de drept şi de fapt. Astfel, în lipsa asigurării garanţiilor generale explicite (publicitatea activității judiciare, operativitatea activității judiciare), generale implicite (egalitatea armelor, contradictorialitatea, motivarea hotărârilor), explicite specifice (indepedența și imparțialitatea justiției, dreptul de a fi informat cu privire la natura acuzaţiei, acordarea timpului şi facilităţilor necesare pregătirii apărării, dreptul învinuitului sau inculpatului de a interoga martorii din proces, dreptul la apărare, dreptul la asistenţa gratuită a unui interpret) și celor implicite specifice (dreptul învinuitului sau inculpatului de a nu se autoincrimina), accesul *liber, egal, şi efectiv la justiţie* devine iluzoriu.

10. Impactul jurisprudenței Curţii Europene a Drepturilor Omului a avut ca efect o valorificarea constituțională explicită a dreptului la un proces echitabil, astfel că instanțele naţionale din țările europene au posibilitatea de a aplica în primul rând Constituţia, care cuprinde o dispoziţie cu privire la dreptul la un proces echitabil, spre deosebire de situația din Republica Moldova unde o astfel de reglementare explicită lipsește, iar instanțele de judecată fac referire la dispoziţiile Convenţiei Europene a Drepturilor Omului. Prin urmare, ar fi necesar și în cazul Republicii Moldova de a proclama explicit dreptul la un proces echitabil în Legea Supremă, care ar constitui un garant de sorginte constituțional, pentru a asigura o efectivitate sporită a actului jurisdicțional în raport cu drepturile, libertățile și interesele legitime ale participanților la proces, precum și evitarea aplicării procedurii de ricoșet. Astfel, considerăm oportun consfințirea dreptul părților la un proces echitabil în cadrul aceluiași text constituțional care garantează accesul la justiție, astfel că art. 20 a Constituției Republicii Moldova, urmează a fi expus în redacția:

„Articolul 20 Accesul la justiţie

(1) Orice persoană are dreptul la satisfacţie efectivă din partea instanţelor judecătoreşti competente împotriva actelor care violează drepturile, libertăţile şi interesele sale legitime.

(2) Nici o lege nu poate îngrădi accesul liber, egal şi efectiv la justiţie.

(3) Părţile au dreptul la un proces echitabil şi la soluţionarea cauzelor într-un termen rezonabil.

(4) Hotărârile judecătoreşti trebuie să fie legale, suficient motivate şi să se întemeieze numai pe circumstanţele constatate şi probele cercetate în şedinţă de judecată.”

11. Pentru asigurarea unui acces efectiv la justiție, reieșind din raționamentul că dreptul la asistenţă juridică reprezintă componentă a dreptului la apărare, iar în ansamblu o garanție a dreptului de acces la o instanță considerăm oportun și modificarea art. 26 al Constituției Republicii Moldova, având următorul cuprins:

„ Articolul 26 Dreptul la apărare şi asistenţă juridică efectivă

(1) Dreptul la apărare şi asistenţă juridică efectivă este garantat.

(2) Fiecare om are dreptul să reacţioneze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor şi libertăţilor sale.

(3) În tot cursul procesului, părţile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu.

(4) Amestecul în activitatea persoanelor care exercită apărarea în limitele prevăzute se pedepseşte prin lege."

12. Reieșind din garanțiile elucidate pentru asigurarea unui acces efectiv la justiție, precum și în contextul propunerii de a recunoaște explicit dreptul la un proces echitabil în Legea Supremă în cadrul aceluiași text constituțional care garantează accesul la justiție, considerăm oportun și elocvent ca dreptul la un proces echitabil să se regăsească ca principiu de bază (fundamental) și în legislația procesuală, având următorul cuprins:

„*Dreptul la un proces echitabil*

Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în termen optim şi previzibil, de către o instanță independentă, imparțială și stabilită de lege. În acest scop, instanța este obligată să dispună de toate măsurile permise de lege și să asigure desfășurarea cu celeritate a judecății".

13. Pentru a spori gradul de efectivitate a dreptului de acces la justiție este necesar ca hotărârile pronunțate să fie suficient motivate, ceea ce ar permite instanței superioare de a verifica corespunderea hotărârii cu legea, în cazul în care acestea sunt atacate cu apel sau recurs, or, nu numai nemotivarea hotărârii, dar și motivarea insuficientă sau motivarea în termeni generali, vagi, reprezintă motiv de casare. Mai mult, motivarea unei hotărâri trebuie să fie clară și precisă, să se refere la probele administrate în cauză și să fie în concordanță cu acestea, să răspundă în fapt și în drept la toate aspectele incidente în cauză, să conducă în mod logic și convingător la soluția din dispozitiv, să cuprindă, motivele de fapt și de drept care au format convingerea instanței, precum și cele pentru care s-au înlăturat cererile/apărările părților, considerent din care înaintăm următoarele propuneri

- modificarea art. 239 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225/2003, având următorul cuprins:

„ Hotărîrea judecătorească

(1) În scopul confirmării respectării de către judecător a principiilor dreptului la un proces echitabil, hotărîrea judecătorească trebuie să fie legală, suficient motivată şi să se întemeieze numai pe circumstanţele constatate şi probele cercetate în şedinţă de judecată.

(2) Hotărîrea judecătorească trebuie să se redactează într-un limbaj clar, simplu şi accesibil pentru a putea fi înţeleasă, cu invocarea coerentă, consecventă şi lipsită de ambiguitate a tuturor motivelor.”

- modificarea art. 384 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122/2003 cu un aliniat nou, cu următorul cuprins:

„Sentinţa judecătorească

(1) Instanţa hotărăşte asupra învinuirii înaintate inculpatului prin adoptarea sentinţei de condamnare, de achitare sau de încetare a procesului penal.

(2) Sentinţa se adoptă în numele legii.

(3) În scopul confirmării respectării de către judecător a principiilor dreptului la un proces echitabil, sentinţa trebuie să fie legală, întemeiată, motivată suficient, redactată într-un limbaj clar, simplu şi accesibil, pentru a putea fi înţeleasă, cu invocarea coerentă, consecventă şi lipsită de ambiguitate a tuturor motivelor care au stat la baza emiterii acesteia.”

(4) Instanţa îşi întemeiază sentinţa numai pe circumstanţele constatate şi probele care au fost cercetate în şedinţa de judecată.”

Prin studiul, concluziile, recomandările și raționamentele expuse, considerăm că prezenta lucrare înregistrează un aport considerabil la cunoașterea științifică aprofundată a instituției accesului la justiție ca garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil, examinată prin prisma garanțiilor generale și specifice.

BIBLIOGRAFIE

I. Acte normative internaționale

1. Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, Roma, 04 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298-XIII din 24.07.1997. Ediţia Oficială „Tratate Internaţionale", Vol. I. Chişinău – 1998, p. 341 – 358, ISBN: 9975-73-022-1

2. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, New-York, 10 decembrie 1948, ratificată de Republica Moldova prin Hotărîrea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. În: Tratate Internaţionale, Vol. I. Chişinău – 1998, p. 11 – 17. ISBN: 9975-73-022-1

3. Directiva 2008/52/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 21 mai 2008 privind anumite aspecte ale medierii în materie civilă şi comercială. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, nr. 136 din 24 mai 2008

4. Directiva nr. 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012 privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 01.06.2012

5. Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice, New-York, 16 decembrie 1966, ratificată de Republica Moldova prin Hotărîrea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. În: Tratate Internaţionale, Vol. I. Chişinău – 1998, p. 30 – 49, ISBN: 9975-73-022-1

6. Recomandarea nr. (81) 7 privind mijloacele de facilitate a accesului la justiție, adoptată de Comitetul Miniştrilor în 14 mai 1981. În: Eficienţa şi echitatea justiţiei. București, 2006, p. 13-16

7. Regulamentul (CE) nr. 861/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L 199/1 din 31.07.2007.

II. Acte normative interne

8. Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial nr. 309-320 din 17.08.2018

9. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 111-115, din 12.06.2003

10. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 104-110, din 07.06.2003

11. Constituţia Republicii Moldova adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27 august 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994

12. Legea nr. 198 cu privire la asistenţa juridică garantată de stat din 26.07.2007. În: Monitorul Oficial nr.157-160/614 din 05.10.2007.
13. Legea nr. 315 din 17.11.2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030". În: Monitorul Oficial nr. 409-410 din 21.12.2022.
14. Legea nr. 514 din 06.07.1995 privind organizarea judecătorească, republicată în temeiul art.VIII alin.(9) al Legii nr. 153 din 5 iulie 2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 185 din 31.08.2012
15. Regulamentul privind modul de publicare a hotărârilor judecătoreşti pe portalul naţional al instanțelor de judecată şi pe pagina web a Curţii Supreme de Justiţie, aprobat prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 658/30 din 10 octombrie 2017. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112751&lang=ro (vizitat la 20.09.2022)

III. Acte normative străine

16. Legea nr. 610 din 21 februarie 1923 privind organizarea şi unificarea corpului de avocaţi. În: Monitorul Oficial nr. 231 din 21 februarie 1923. Disponibil: http://www.legex.ro/Legea-610-1923-29.aspx (vizitat la 03.05.2022)
17. Legea nr.47/1992 privind organizarea şi funcţionarea Curţii Constituţionale. Republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.807 din 3 decembrie 2010

IV. Jurisprudență

18. Ct.E.D.O. Cauza Coeme și alții contra Belgiei, hotărîrea din 18 octombrie 2000, cererea nr. 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 and 33210/96. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59194 (vizitat la 28.07.2022)
19. Ct.E.D.O. Cauza A. și alții contra Danemarcei, hotărîrea din 8 februarie 1996, cererea nr. 20826/92. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62528 (vizitat la 04.10.2022)
20. Ct.E.D.O. Cauza Acquaviva contra Franței, hotărîrea din 21 noiembrie 1995, cererea nr. 19248/91. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57950 (vizitat la 04.10.2022)
21. Ct.E.D.O. Cauza Airey contra Irlandei, hotărîrea din 9 octombrie 1979, cererea nr. 6289/73. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420 (vizitat la 20.05.2022)
22. Ct.E.D.O. Cauza Allenet de Ribemont contra Franței, hotărîrea din 10 februarie 2005, cererea nr. 15175/89.Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57914(vizitat la 04.10.2022)
23. Ct.E.D.O. Cauza Angelucci contra Italiei, hotărîrea din 19 februarie 1991, cererea nr. 12666/87. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57664 (vizitat la 14.10.2022)
24. Ct.E.D.O. Cauza Axen contra Germaniei, hotărîrea din 8 decembrie 1983, cererea nr. 8273/78. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57426 (vizitat la 22.09.2022)

25. Ct.E.D.O. Cauza Balliu contra Albania, hotărârea din 16 iunie 2005, cererea nr. 74727/01. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69401 (vizitat la 23.11.2022)
26. Ct.E.D.O. Cauza BĚLEŠ și alții contra Republicii Cehe, hotărîrea din 12 februarie 2003, cererea nr. 47273/99. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60750 (vizitat la 04.08.2022)
27. Ct.E.D.O. Cauza Block contra Ungariei, hotărârea din 25 ianuarie 2011, cererea nr. 56282/09. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103043(vizitat la 16.11.2022);
28. Ct.E.D.O. Cauza Bodiu contra Republicii Moldova, hotărîrea din 18 iunie 2019, cererea nr. 7516/10. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-193874 (vizitat la 06.08.2022)
29. Ct.E.D.O. Cauza Bönisch contra Austriei, hotărîrea din 2 iunie 1986, cererea nr. 8658/79. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57442 (vizitat la 30.08.2023)
30. Ct.E.D.O. Cauza Borgers contra Belgiei, hotărîrea din 30 octombrie 1991, cererea nr. 12005/86. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57720(vizitat la 30.08.2023)
31. Ct.E.D.O. Cauza Brumărescu contra României, hotărîrea din 23 ianuarie 2001, cererea nr. 28342/95. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122775 (vizitat la 06.08.2022);
32. Ct.E.D.O. Cauza Buchholz contra Germaniei, hotărîrea din 6 mai 1981, cererea nr. 7759/77. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57451 (vizitat la 25.06.2022)
33. Ct.E.D.O. Cauza Burdov contra Rusiei, hotărîrea din 4 mai 2009, cererea nr. 33509/04. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90671 (vizitat la 20.07.2022);
34. Ct.E.D.O. Cauza Bursuc contra României, hotărîrea din 12 ianuarie 2005, cererea nr. 42.066/98. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122549 (vizitat la 14.10.2022)
35. Ct.E.D.O. Cauza Cantoni contra Franței, hotărîrea din 11 noiembrie 1996, cererea nr. 17862/9. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58068 (vizitat la 25.06.2022)
36. Ct.E.D.O. Cauza Cesarini contra Italiei, hotărîrea din 12 octombrie 1992, cererea nr. 11892/85. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62329 (vizitat la 04.10.2022)
37. Ct.E.D.O. Cauza Cordova contra Italiei, hotărîrea din 30 ianuarie 2003, cererea nr. 40877/98. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60913(vizitat la 20.08.2022);
38. Ct.E.D.O. Cauza Covalenco contra Republicii Moldova, hotărîrea din 16 septembrie 2020, cererea nr. 72164/14. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203050 (vizitat la 20.09.2022);
39. Ct.E.D.O. Cauza Czekalla contra Portugaliei, hotărârea din 10 octombrie 2002, cererea nr. 38830/97. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60676 (vizitat la 03.12.2022)

40. Ct.E.D.O. Cauza Daud contra Marii Britanii, hotărârea din 21 aprilie 1998, cererea nr. 22600/93. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58154 (vizitat la 27.11.2022)
41. Ct.E.D.O. Cauza Dowsett contra Marii Britanii, hotărîrea din 24 iunie 2003, cererea nr. 39482/98. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61174 (vizitat la 15.09.2022)
42. Ct.E.D.O. Cauza Engel și alții contra Olandei, hotărîrea din 23 noiembrie 1976, cererile nr. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 și nr. 5370/72. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57478 (vizitat la 25.06. 2022);
43. Ct.E.D.O., Cazul Farcaș și alții contra României, hotărârea din 11 noiembrie 2005, cererea nr.67020/01. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-123818%22]} (vizitat la 17.12.2023)
44. Ct.E.D.O. Cauza Fomin contra Moldovei, hotărîrea din 11 octombrie 2011, cererea nr. 36755/06. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124104 (vizitat la 30.08.2023)
45. Ct.E.D.O. Cauza Fragner contra Austriei, hotărîrea din 23 septembrie 2010, cererea nr. 18283/06. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100487 (vizitat la 14.10.2022)
46. Ct.E.D.O. Cauza Frau contra Italiei, hotărîrea din 19 februarie 1991, cererea nr. 12147/86. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57661(vizitat la 14.10.2022);
47. Ct.E.D.O. Cauza Golder contra Regatului Unit, hotărîrea din 25 februarie 1975, cererea nr. 4451/70, Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496 (vizitat la 25.06.2022)
48. Ct.E.D.O., Cazul Gorshkov contra Ucrainei, hotărârea din 8 noiembrie 2005, cererea nr. 67531/01. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-70855 (vizitat la 17.12.2023)
49. Ct.E.D.O. Cauza Guðmundur Andri Ástráðsso contra Islandei, hotărârea din 1 decembrie 2020, cererea nr. 26374/18. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-206582 (vizitat la 25.06.2022)
50. Ct.E.D.O. Cauza Gurov contra Republicii Moldova, hotărîrea din 11 iulie 2006, cererea nr. 36455/02, Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112627 (vizitat la 25.06.2022)
51. Ct.E.D.O. Cauza Guţă contra României, hotărîrea din 16 noiembrie 2006, cererea nr. 35229/02. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123228 (vizitat la 17.10.2022)
52. Ct.E.D.O. Cauza Güvec contra Turciei, hotărârea din 20 ianuarie 2009, cererea nr. 70337/01. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90700 (vizitat 03.12.2022)
53. Ct.E.D.O. Cauza Hornsby contra Greciei, hotărîrea din 19 martie 1997, cererea nr. 18357/91. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58020 (vizitat la 14.08.2022)

54. Ct.E.D.O. Cauza Ibrahim și alții contra Marii Britanii, hotărîrea din 13 septembrie 2016, cererile nr. 50541/08, 50571/08, 50573/08 și 40351/09, Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166680 (vizitat la 06.08.2022)
55. Ct.E.D.O. Cauza Imbrioscia contra Elveției, hotărârea din 24 noiembrie 1993, cererea nr. 13972/88. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57852(vizitat la 04.11.2022);
56. Ct.E.D.O. Cauza Iordachi şi Alţii contra Moldovei, hotărîrea din 10 februarie 2009, cererea nr. 25198/02. Disponibil: http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/IORDACHI%20SI%20ALTII%20(ro).pdf (vizitat la 25.06.2022)
57. Ct.E.D.O. Cauza Ipsilanti contra Greciei, hotărîrea din 6 martie 2003, cererea nr. 56599/00. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65534 (vizitat la 14.10.2022)
58. Ct.E.D.O. Cauza Kadlec și alții contra Republicii Cehe, hotărîrea din 25 mai 2004, cererea nr. 49478/99. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66336 (vizitat la 14.08.2022)
59. Ct.E.D.O. Cauza Klass și alții contra Germaniei, hotărîrea din 6 septembrie 1978, cererea nr. 5029/71, Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57510 (vizitat la 25.06.2022)
60. Ct.E.D.O. Cauza König contra Germaniei, hotărîrea din 28 iunie 1978, cererea nr. 6232/73. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57512 (vizitat la 14.10.2022)
61. Ct.E.D.O. Cauza Kremyow contra Austriei, hotărârea din 21 septembrie 1993, cererea nr. 12350/86. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164602 (vizitat la 21.11.2022)
62. Ct.E.D.O. Cauza Kress contra Franței, hotărîrea din 7 iunie 2001, cererea nr. 39594/98. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59511 (vizitat la 30.08.2023)
63. Ct.E.D.O. Cauza Kuopila contra Finlandei, hotărîrea din 27 aprilie 2002, cererea nr. 27752/95. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58784(vizitat la 30.08.2023)
64. Ct.E.D.O. Cauza Kyprianou contra Cipru, hotărîrea din 15 decembrie 2005, cererea nr. 73797/01. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71671 (vizitat la 25.06.2022)
65. Ct.E.D.O. Cauza Lamanna contra Austriei, hotărîrea din 10 iulie 2001, cererea nr. 28923/95. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59564 (vizitat la 20.09.2022)
66. Ct.E.D.O. Cauza Lupăcescu şi alţii contra Moldovei, hotărîrea din 21 martie 2006, cererile nr. 3417/02, 5994/02, 28365/02, 5742/03, 8693/03, 31976/03, 13681/03 şi 32759/03. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112638 (vizitat la 06.08.2022)
67. Ct.E.D.O. Cauza Makhfi contra Franței, hotărîrea din 19 octombrie 2004, cererea nr. 59335/00. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67120 (vizitat la 30.08.2023)
68. Ct.E.D.O. Cauza Marckx contra Belgiei, hotărîrea din 13 iunie 1979, cererea nr. 6833/74. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534 (vizitat la 06.08.2022);

69. Ct.E.D.O. Cauza Maria Atanasiu și alții contra României, hotărîrea din 12 octombrie 2010, cererea nr. 30767/05 și nr. 33800/06. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100989 (vizitat la 20.10.2022)
70. Ct.E.D.O. Cauza Mattoccia contra Italiei, hotărârea din 25 iulie 2000, cererea nr. 23969/94. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58764 (vizitat la 16.11.2022);
71. Ct.E.D.O. Cauza Melnic contra Republicii Moldova, hotărârea din 2 iulie 2019, cererea nr. 46351/08, Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194242 (vizitat la 15.08.2022)
72. Ct.E.D.O. Cauza Mititelu și Antonovici contra Republicii Moldova, hotărârea din 2 iulie 2019, cererea nr. 15989/11. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194239 (vizitat la 30.07.2022)
73. Ct.E.D.O. Cauza Mocie contra Franței, hotărîrea din 8 aprilie, 2003, cererea nr. 46096/99. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65559 (vizitat la 04.10.2022)
74. Ct.E.D.O. Cauza Muhina contra Republicii Moldova, hotărârea din 3 septembrie 2019, cererea nr. 342/09, Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195538 (vizitat la 15.08.2022)
75. Ct.E.D.O. Cauza Nicoleta Gheorghe contra României, hotărîrea din 3 aprilie 2012, cererea nr. 23470/05. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123579 (vizitat la 30.08.2023)
76. Ct.E.D.O. Cauza Oçalan contra Turciei, hotărârea din 12 martie 2003, cererea nr. 46221/99. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69022 (vizitat la 21.11.2022);
77. Ct.E.D.O. Cauza Padalov contra Bulgariei, hotărârea din 10 august 2006, cererea nr. 54784/00. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76671 (vizitat la 16.11.2022);
78. Ct.E.D.O. Cauza Talat Tunc contra Turciei, hotărârea din 27 martie 2007, cererea nr. 32432/96. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79898 (vizitat la 17.11.2022)
79. Ct.E.D.O. Cauza Pakelli contra Germaniei, hotărârea din 25 aprilie 1983, cererea nr. 8398/78. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57554 (vizitat la 27.11.2022)
80. Ct.E.D.O. Cauza Panovits contra Cipru, hotărârea din 11 decembrie 2008, cererea nr. 4268/04. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90244 (vizitat la 17.11.2022)
81. Ct.E.D.O. Cauza Perote Pellon contra Spaniei, hotărîrea din 25 iulie 2002, cererea nr. 45238/99. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65194 (vizitat la 30.08.2023)
82. Ct.E.D.O. Cauza Petru Roșca contra Moldovei, hotărârea din 6 ianuarie 2010, cererea nr. 2638/05. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144503 (vizitat la 21.05.2022)

83. Ct.E.D.O. Cauza Plotnicova contra Republicii Moldova, hotărîrea din 15 august 2012, cererea nr. 38623/05. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110908 (vizitat la 30.07.2022)
84. Ct.E.D.O. Cauza Ponomaryov contra Ucrainei, hotărîrea din 3 aprilie 2008, cererea nr. 3236/03. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85683 (vizitat la 06.08.2022)
85. Ct.E.D.O. Cauza Pretto și alții contra Italiei, hotărîrea din 8 decembrie 1983, cererea nr. 7984/77. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57561 (vizitat la 06.08.2022)
86. Ct.E.D.O. Cauza R.D. contra Poloniei, hotărârea din 18 februarie 2001, cererile nr. 29692/96 și 34612/97. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59992 (vizitat la 27.11.2022)
87. Ct.E.D.O. Cauza Raimondo contra Italiei, hotărîrea din 22 februarie 1994, cererea nr. 12954/87. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57870 (vizitat la 04.10.2022)
88. Ct.E.D.O. Cauza Roland Dumas contra Franței, hotărîrea din 15 iulie 2010, cererea nr. 34875/07. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99888 (vizitat la 04.10.2022)
89. Ct.E.D.O. Cauza Rosalba Pugliese contra Italiei, hotărîrea din 3 octombrie 2002, cererea nr. 43986/98. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65216 (vizitat la 04.10.2022)
90. Ct.E.D.O. Cauza Rotaru contra României, hotărîrea din 4 mai 2000, cererea nr. 28341/95. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58586 (vizitat la 25.06.2022)
91. Ct.E.D.O. Cauza Rowe și Davis contra Marii Britanii, hotărîrea din 16 februarie 2000, cererea nr. 28901/95. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58496 (vizitat la 15.09.2022);
92. Ct.E.D.O. Cauza Rusu Lintax SRL contra Republicii Moldova, hotărîrea din 13 decembrie 2016, cererea nr. 17992/09. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-169477 (vizitat la 06.08.2022)
93. Ct.E.D.O. Cauza Ryakib Biryukov contra Rusiei, hotărîrea din 17 ianuarie 2008, cererea nr. 14810/02. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-116911 (vizitat la 22.09.2022)
94. Ct.E.D.O. Cauza Sannino contra Italiei, hotărârea din 27 aprilie 2006, cererea nr. 30961/03. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75213 (vizitat la 03.12.2022)
95. Ct.E.D.O. Cauza Sari contra Turciei și Danemarcei, hotărîrea din 8 noiembrie 2001, cererea nr. 21889/93. Disponibil:http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-64430 (vizitat la 14.10.2022)
96. Ct.E.D.O. Cauza Schmidtová contra Cehiei, hotărîrea din 22 iulie 2003, cererea nr. 48568/99. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65789 (vizitat la 04.10.2022)

97. Ct.E.D.O. Cauza Şega contra României, hotărîrea din 13 martie 2012, cererea nr. 29022/04. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123767 (vizitat la 17.10.2022)
98. Ct.E.D.O. Cauza Steel și Morris contra Marii Britanii, hotărîrea din 15 februarie 2005, cererea nr. 68416/01. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224 (vizitat la 30.08.2023)
99. Ct.E.D.O. Cauza Stoianova și Nedelcu contra României, hotărârea din 4 august 2005, cererea nr. 77517/01 și nr. 77722/0. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70043 (vizitat la 17.10.2021)
100. Ct.E.D.O., Cazul Stoianoglo contra Republicii Moldova, hotărîrea din 24 octombrie 2023, cererea nr. 19371/22. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-228733 (vizitat la 28.01.2024)
101. Ct.E.D.O. Cauza Stubbings și alții contra Regatului Unit, hotărîrea din 22 octombrie 1996, cererile nr. 22083/93 și 22095/93. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58079 (vizitat la 16.08.2022)
102. Ct.E.D.O. Cauza Suominen contra Finlandei, hotărîrea din 1 iulie 2003, cererea nr. 37801/97. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61178 (vizitat la 30.08.2023)
103. Ct.E.D.O. Cauza Sutter contra Elveției, hotărîrea din 22 februarie 1984, cererea nr. 8209/78. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57585 (vizitat la 20.09.2022)
104. Ct.E.D.O. Cauza Tatishvili contra Rusiei, hotărîrea din 22 februarie 2007, cererea nr. 1509/02. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79564 (vizitat la 30.08.2023)
105. Ct.E.D.O. Cauza The Sunday Times contra Marii Britanii, hotărîrea din 26 aprilie 1979, cererea nr. 6538/74. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57584 (vizitat la 25.06.2022)
106. Ct.E.D.O. Cauza Thomann contra Elveţiei, hotărîrea din 10 iunie 1996, cererea nr. 17602/91. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57996 (vizitat la 25.06.2022)
107. Ct.E.D.O. Cauza Tocono şi Profesorii Prometeişti contra Moldovei, hotărîrea din 26 iunie 2007, cererea nr. 32263/03. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127962 (vizitat la 28.07.2022)
108. Ct.E.D.O. Cauza Tudor-Comerţ contra Moldovei, hotărîrea din 4 noiembrie 2008, cererea nr. 27888/04. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127961 (vizitat la 15.08.2022);
109. Ct.E.D.O. Cauza Urechean și Pavlicenco contra Republicii Moldova, hotărîrea din 20 aprilie 2015, cererile nr. 27756/05 și 41219/07. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-148267 (vizitat la 20.08.2022);
110. Ct.E.D.O. Cauza Vallée contra Franţei, hotărîrea din 23 aprilie 1994, cererea nr. 22121/93. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57884 (vizitat la 25.09.2022)

111. Ct.E.D.O. Cauza Varipati contra Greciei, hotărîrea din 26 octombrie 1999, cererea nr. 38459/97. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62951 (vizitat la 04.10.2022)
112. Ct.E.D.O. Cauza Vayiç contra Turciei, hotărârea din 20.09.2006, cereea nr. 18078/02. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75900 (vizitat la 14.10.2022)
113. Ct.E.D.O. Cauza Xavier Lucas contra Franței, hotărîrea din 09 iunie 2022, cererea nr. 15567/20. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-217615 (vizitat la 14.08.2022)
114. Ct.E.D.O. Cauza Zvolsky și Zvolska contra Republicii Cehe, hotărîrea din 12 noiembrie 2002, cererea nr. 46129/99. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60749 (vizitat la 06.08.2022)
115. Ct.E.D.O., Cauza Pini şi Bertani şi Manera şi Atripaldi împotriva României, hotărîrea din 22 iunie 2004, cererile nr. 78028/01 şi 78030/01. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122719 (vizitat la 14.08.2022)
116. Decizia Curţii Supreme de Justiţie din 06.12.2023. Dosarul nr. 2ra-835/23. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/ search_col _civil.php?id=73141 (vizitat 15.01.2023)
117. Decizia Curţii Supreme de Justiţie din 05.10.2023. Dosarul nr. 3ra-995/23. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=72584 (vizitat 15.01.2023)
118. Decizia Curţii Supreme de Justiţie din 02.06.2021. Dosarul nr. 3ra-576/21. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=61675 (vizitat 15.01.2023)
119. Decizia Curții Constituționale a României nr. 1168 din 15 septembrie 2011. În: Monitorul Oficial al României, nr. 806 din 15 noiembrie 2011
120. Decizia Curții Constituționale nr. 31 din 14.06.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 68g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 331 alin. (1) şi articolul 362 alin. (2) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 247-255 din 05.08.2016.
121. Decizia Curții Constituționale nr. 62 din 19.09.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 107g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a unei sintagme din alin. (3) al articolului 34 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial nr. 181-189 din 09.06.2017
122. Decizia Curții Constituționale nr. 107 din 07.11.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 135g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 68 alin. (1) și (2) și articolul 293 alin. (1) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr.58-66 din 23.02.2018

123. Decizia Curții Constituționale nr. 133 din 15.11.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 161g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 142 din Codul de executare. În: Monitorul Oficial nr. 86-92 din 08.03.2019.
124. Decizia Curții Constituționale nr. 140 din 22.11.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 168g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 47 alin. (1) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 86-92 din 08.03.2019
125. Decizia Curții Constituționale nr. 74 din 21.05.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 93g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 267 lit. k^{1}) din Codul de procedură civilă. În: Monitorul Oficial nr. 230-237 din 19.07.2019
126. Decizia Curții Constituționale nr. 106 din 07.10.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 134g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a tezei I de la articolul 33 alin. (3), a tezei a II-a de la articolul 460 alin. (1) și a articolului 463 alin. (1) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 320-325 din 01.11.2019
127. Decizia Curții Constituționale nr. 148 din 23.12.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 188g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 53 din Codul de procedură civilă (examinarea cererii de recuzare). În: Monitorul Oficial nr. 36-43 din 07.02.2020.
128. Decizia Curții Constituționale nr. 152 din 26.12.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 208g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 225 alin. (3) din Legea insolvabilității nr. 149 din 29 iunie 2012. În: Monitorul Oficial nr. 36-43 din 07.02.2020
129. Decizia Curții Constituționale nr. 56 din 02.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 23g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 207 alin. (2) lit. f) din Codul administrativ. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 180-187 din 17.07.2020
130. Decizia Curții Constituționale nr. 69 din 18.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 40g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 60 alin. (3) din Legea privind societățile cu răspundere limitată (modificarea și abrogarea hotărârilor adunării generale a asociaților societății cu răspundere limitată). În: Monitorul Oficial nr. 205-221 din 14.08.2020
131. Decizia Curții Constituționale nr. 56 din 19.04.2022 de inadmisibilitate a sesizării nr. 20g/2022. În: Monitorul Oficial nr. 164-169 din 03.06.2022
132. Hotărârea Curţii Constituţionale nr.12 din 14 mai 2015 privind excepţia de neconstituţionalitate a art. 287 alin. (1) din Codul de procedură penală (reluarea urmăririi penale). În: Monitorul Oficial nr. 254-257 din 11.09.2015

133. Hotărârea Curții Constituționale nr. 12 din 12.05.2016 pentru interpretarea prevederilor articolelor 116 alin.(2) și (4) și 136 alin.(1) din Constituție (extinderea mandatului unor judecători pînă la numirea succesorilor). În: Monitorul Oficial nr.416-422 din 02.12.2016

134. Hotărârea Curții Constituționale nr. 14 din 15.11.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 248-251 din 07.12.2012

135. Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 23.01.2020 privind excepţia de neconstituţionalitate a unor dispoziții din articolul 6 pct. 111) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 44-54 din 14.02.2020

136. Hotărârea Curții Constituționale nr. 20 din 04.07.2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi de la articolul 260 alin. (4) din Codul fiscal. În: Monitorul Oficial nr. 267-275 din 20.07.2018

137. Hotărârea Curții Constituționale nr. 20 din 3 noiembrie 2022 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 437 alin. (1) din codul de procedură civilă (condiția dactilografierii cererii de recurs). În: Monitorul Oficial nr. 363-373 din 18.11.2022

138. Hotărârea Curții Constituționale nr. 38 din 07.12.2021 pentru interpretarea articolelor 1 alin. (3), 20 și 116 alin. (1) și (2) din Constituție și controlul de constituționalitate al articolului 11 alin. (1) din Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 privind statutul judecătorului (numirea în funcție a judecătorilor până la atingerea plafonului de vârstă). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 325-333 din 31.12.2021.

139. Hotărârea Curții Constituționale nr. 39 din 9 iulie 2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 090 din 02.08.2001

140. Hotărârea Curții Constituționale nr. 9 din 09.03.2017 privind excepţia de neconstituţionalitate a articolului 364^1 din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 360-363 din 13.10.2017

141. Hotărârea Curții Constituționale nr.16 din 28 mai 1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 56-59/24 din 25.06.1998

142. Hotărârea Plenului CSJ „Cu privire la practica aplicării legislaţiei pentru asigurarea dreptului la apărare al bănuitului, învinuitului, inculpatului şi condamnatului în procedură penală” nr.11 din 24.12.2010. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=347 (vizitat 27.11.2021)

143. Notă informativă ce vizează practica judiciară de examinare a cererilor cu valoare redusă. Disponibil: http://csj.md/images/Nota_informativaG.pdf (vizitat la 22.08.2022)

V. Surse Doctrinare

A. în limba română:

144. ABABEI E. *Soluțiile instanței în raport cu acțiunea civilă examinată în cadrul procesului penal*. În: Studia Universitatis Moldaviae, nr. 8(128), 2019, p. 94-105, ISSN 1814-3199

145. ALEXANDRU I. *Politică, administrație, justiție.* Bucureşti: All Beck, 2004, 227 p. ISBN: 973-655-411-2

146. ALEXE C. *Rolul activ al judecătorului şi riscul abuzului de drept în procesul civil român actual.* În: Pandectele Române, nr. 2/2005, p. 187-209, ISSN:1582-4756

147. ANDRIUC I. *Dreptul la apărare.* Cluj-Napoca: Nevali, 2003, 98 p., ISBN:973-86170-0-6

148. APOSTOL T. D. *Puterea discreționară și excesul de putere al autorităților publice.* București: All Beck, 1999, 397 p., ISBN: 973-9435-78-5

149. ARAMĂ E. *Istoria dreptului românesc.* Chișinău: Reclama S.A., 2003, 204 p., ISBN:9975-932-48-7

150. ARSENI A. *Aspecte conceptuale privind scopul sancțiunii în activitatea judecătorilor. În: Statul, securitatea şi drepturile omului în era digitală*. Vol. 1. Chişinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2023, 452 p. ISBN: 978-9975-62-529-6

151. ARSENI A. *Autoritatea judecătorească – veritabilă instituţie de realizare a ramurii puterii de stat în condiţiile edificării statului de drept*. În: Revista Națională de Drept, nr. 11, 2013,p. 16-24, ISSN 1811-0770

152. ARSENI A. *Jurisdicția constituțională a Republicii Moldova*. Chișinău: Euro-Press, 2000, 214 p., ISBN: 9975-917-46-1

153. ARSENI A. *Recursul constituţional-pârghie de garantare a drepturilor omului în justiţie*. În: Avocatul Poporului, nr. 10, 2008, p. 1-3, ISSN: 1810-7141

154. ARSENI A. *Respectarea drepturilor omului în procesul judiciar - garant al statului de drept.* În: Avocatul Poporului, nr. 10, 2008, p. 10-12, ISSN: 1810-7141

155. ARSENI A., BALABAN S. *Legalitate și legitimitate – principii de bază aplicate în reglementarea organizării și funcționării sistemului judecătoresc.* În: Studia Universitatis Moldaviae, nr. 3, 2022, p. 99-103, ISSN: 1814-3199

156. ARSENI A., DABIJA T. *Interdependența dintre jurisdicția constituțională și justiția de drept comun în domeniul asigurării legalității.* În: Revista Națională de Drept, nr. 3, 2014, p. 8-12, ISSN 1811-0770

157. ARSENI A., GHEDROVICI N. *Autoritatea judecătorească şi unele cerinţe întru realizarea autentică a actului de justiţie: reglementări legale şi abordări teoretice.* În: Revista Națională de Drept, nr. 11, 2014, p. 9-11, ISSN 1811-0770
158. ARSENI A., IVANOV V., SUHOLITCO L. *Drept constituţional comparat.* Chişinău: CE USM, 2003, 295 p., ISBN: 9975-70-356-9
159. AVORNIC Gh. *Intensificarea activismului juridic al cetăţenilor prin intermediul instituţiei avocaturii-condiţie de edificare a statului de drept*. Teză dr. hab. în drept. Chişinău, 2005, 259 p.
160. BÂCU I. *Garanțiile constituționale ale dreptului la un proces echitabil*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2020, 184 p.
161. BĂLĂNESCU I.-R. *Curs de enciclopedia dreptului.*Bucureşti:Litografiată,1947-1948, 574 p.
162. BEȘTELIU R.M., BRUMAR C. *Protecţia internaţională a drepturilor omului.* București: Universul Juridic, 2008, 450 p., ISBN 978-973-127-115-6
163. BÎRSAN C. *Convenţia Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole.* București: C. H. Beck, 2005, 1296 p., ISBN: 973-655-663-8
164. BÎRSAN C. *Convenţia Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole.* Bucureşti: All Beck, 2010, 1920 p., ISBN: 978-973-115-676-7
165. BOGDAN D. *Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO.* Vol. I. București: Hamangiu, 2009, 434 p., ISBN: 978-973-0-065-97-8
166. BOGDAN D. *Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO.* Vol. II. Bucureşti: Rosetti International, 2011, 546 p., ISBN: 978-973-0-10418-9
167. BOGDAN D., SELEGEAN M. *Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului.* București: ALL Beck, 2005, 672 p., ISBN: 973-655-686-7
168. BOROI A., UNGUREANU Șt.-G., JIDOVU N. *Drept procesual penal.* București: All Beck, 2002, 488 p., ISBN: 973-655-222-6
169. BOROI G., ş.a., *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole*. Vol. I. București: Hamangiu, 2013, 1856 p., ISBN: 978-606-522-854-2
170. BOROI G., STANCU M. *Drept procesual civil.* Vol. I. București: Hamangiu, 2015, 1080 p., ISBN: 978-606-270-324-0
171. BRICIU Tr.-C. *Unele aspecte de noutate în materia taxelor judiciare de timbru pentru criteriile introduse la instanțele judecătorești*. În: RRDP, nr. 4/2013, p. 51-88, ISBN: 1843-264-601-304

172. CĂDERE V. *Tratat de procedură civilă.* București: Tipografiile Române Unite S.A., 1935, 606 p.
173. CAPE E., NAMORADZE Z. *Apărarea efectivă în Europa de Est.* Trad. Matei D. Chișinău: Bons Offices, 2013, 276 p., ISBN: 978-9975-79-808-2
174. CÂRNAȚ T. *Drept constituţional.* Ediţia a II-a. Chişinău: „Print – Caro" SRL, 2010, 513 p., ISBN: 978-9975-4069-3-2
175. CÂRNAȚ T., CÂRNAȚ M. *Protecția juridică a drepturilor omului.* Chișinău: Reclama, 2006, 380 p., ISBN: 9975-932-62-2
176. CERNEA E., MOLCUȚ E. *Istoria statului și dreptului românesc.* București: Press Mihaela SRL, 2001, 278 p., ISBN: 973-9415-04-0
177. CHARRIER J. L., CHIRIAC A. *Codul Convenţiei europene a Drepturilor Omului*. Paris: Lexis Nexis SA, 2005, 475 p., ISBN: 2-7110-0378-7
178. CHIFA F., MIHAILOV-MORARU V. *Medierea garantată de stat. Analiză empirică a situației și perspective pentru Republica Moldova.* Chișinău, 2020, 86 p., ISBN: 978-9975-56-816-6.
179. CHIRIȚĂ R. *Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentarii şi explicaţii.* Vol. I. București: C.H. Beck, 2007, 505 p., ISBN 978-973-11-5047-5
180. CHIRIȚĂ R. *Dreptul la un proces echitabil*. București: Universul Juridic, 2008, 472 p., ISBN: 978-973-127-015-9
181. CHIRIȚĂ R. *Paradigmele accesului la justiție. Cât de liber este accesul liber la justiție?* În: Pandectele Române nr. 1/2006, p. 176-214, ISSN: 1582-4756
182. CHIUZBAIAN G.I. S*istemul puterii judecătoreşti.* Bucureşti: Continent XXI, 2002, 429 p., ISBN:973-9330-26-6
183. CIOBANU V. M. *Tratat teoretic şi practic de procedură civilă.* Vol. II. Bucureşti: Naţional, 1997, 733 p., ISBN: 973-9308-00-7
184. CIOBANU V.M. *Accesul la justiție – principiu constituţional.* În: Despre constituţie şi constituţionalism. Bucureşti: Hamangiu, 2006, p. 55-66, ISBN: 978-973-8957-73-7
185. CIOBANU V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă.* București: Național, 1996, 509 p., ISBN:9739757413
186. COCHINESCU N. *Organizarea puterii judecătorești în România.* București: Lumina Lex, 1997, 439p., ISBN: 973-588-021-0
187. *Cod de procedură penală.* Comentariu. Chișinău:Cartier, 2005,767 p., ISBN: 9975-79-373-8

188. COJOCARIU B.N., LUPAŞCU Z., MOROZAN N., ZAGORNEANU A. *Aplicarea garanțiilor judiciare pentru evitarea restrângerii exercițiului unor drepturi și libertăți fundamentale ale omului.* În: Abordări moderne privind drepturile patrimoniale. Chișinău: MS Logo, 2022, p. 302-313, ISBN: 978-9975-3541-0-3
189. CONSTANTINESCU M., MURARU I., Iorgovan A. *Revizuirea Constituţiei române. Explicaţii şi comentarii.* București: Rossetti, 2003, 142 p. ISBN 973-8378-45-1
190. *Constituția Republicii Moldova: comentariu*/ coord. de proiect: Klaus Sollfrank. Chișinău: Arc (Tipogr. „Europress“), 2012, 276 p. ISBN 978-9975-61-700-0
191. *Constituţia României - Comentariu pe articole*. Bucureşti: CH Beck 2008, 1523 p., ISBN: 978-973-115-419-0
192. *Constituția României revizuită - comentarii și explicații*. București: CH Beck, 2004, 363 p., ISBN: 978-973-655-436-8
193. CORBEANU I., CORBEANU M. *Drept constituţional şi instituţii politice*. Bucureşti: Lumina Lex, 2004, 240 p., ISBN: 973-588-808-4
194. COSTACHI Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept. Monografie*. Chișinău: S.n., 2019 (Tipogr. „Print Caro”), 864 p., ISBN: 978-9975-56-700-8
195. COSTACHI Gh. *Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova.* Chișinău: S.n., 2009, 328 p., ISBN: 978-9975-4078-1-6
196. COSTACHI Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept:* Monografie. Chișinău: Print-Caro, 2021, 1071 p., ISBN 978-9975-56-894-4
197. COSTACHI Gh., CARP S. *Dreptul la un proces echitabil.* În: Teoria și practica administrării publice, materialele conferinței internaționale din 17 mai 2018. Chișinău: AAP, 2018, p. 310-313, ISBN: 978-9975-3019-7-8
198. COSTACHI Gh., GUCEAC I. *Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept.* Chișinău: ÎS FEP„Tipografia Centrală”, 2003, 342 p., ISBN: 9975-78-229-9
199. COSTIN M. *Dicţionar de drept procesual civil.* Bucureşti: Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983, 471 p.
200. CRAIOVAN I., ISTRATE M. *Ipostazele justiției*. București: Universul Juridic, 2012, 296 p., ISBN: 978-973-127-806-3
201. CREANGĂ I., GURIN C. *Drepturile şi libertăţile fundamentale. Sistemul de garanții.* Chişinău : TISH, 2005, 400 p., ISBN: 9975-947-63-0

202. CREANGA L. *Elemente probatorii în justiţia medievală.* În: Anale ştiinţifice ale Academiei „Ştefan cel Mare" a MAIRM: ştiinţe juridice. Nr. XII(2) din 2012, p. 32-36, ISSN:1857-0976.
203. DAMASCHIN M. *Dreptul la un proces echitabil în materie penală.* Bucureşti: Universul Juridic, 2009, 323 p., ISBN 978-973-127-192-7
204. DĂNILĂ L. *Organizarea și exercitarea profesiei de avocat.* București: C.H. Beck, 2007, 288 p., ISBN: 978-973-655-968-6
205. DĂNILĂ L. *Organizarea și exercitarea profesiei de avocat.* București: Lumina Lex, 1999, 256 p., ISBN: 973-588-113-6
206. DEACONU Şt. *Drept constituţional.* Bucureşti: C.H. Beck, 2011, 328 p. ISBN: 978-973-115-923-2
207. DELEANU I. *„Termenul rezonabil" – exigenţă a unui proces echitabil. De la un „termen rezonabil" la un „termen optim şi previzibil"*. În: Revista de Drept Public, nr. 1/2005, 129-138, ISSN: 1224-4872
208. DELEANU I. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Vol. 1. Bucureşti: Europa Nova, 1996, 334 p., ISBN: 973-9183-35-2
209. DELEANU I. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Vol. 2. București: Europa Nova, 1996, 480 p. ISBN: 9739183360
210. DELEANU I. *Drepturile fundamentale ale părților în procesul civil.* București: Universul Juridic, 2008, 449 p., ISBN: 978-973-127-093-7
211. DELEANU I. *Instituţii şi proceduri constituţionale în dreptul comparat şi în dreptul român.* Arad: Servo-Sat, 2003, 750 p., ISBN: 978-973-944-240-4
212. DELEANU I. *Instituţii şi proceduri constituţionale în dreptul comparat şi în dreptul român.* Arad: Servo-Sat, 2001, 439 p., ISBN: 973-944-223-4
213. DELEANU I. *Instituții și proceduri constituționale în dreptul român și în dreptul comparat.* București: C.H. Beck, 2006, 924 p., ISBN:978-973-655-957-0
214. DELEANU I. *Justiția constituțională.* București: Lumina Lex, 1995, 448 p., ISBN: 973-3186-31-9
215. DJUVARA M. *Teoria generală a dreptului. Drept raţional, izvoare şi drept pozitiv.* Bucureşti: ALL BECK, 1999, 608 p., ISBN: 978-973-943526--0
216. DOGARU I., DĂNIȘOR D.C., DĂNIȘOR Gh. *Teoria generală a dreptului.* Bucureşti: Ed. Ştiinţifică, 1999, 466 p., ISBN: 973-44-0259-5

217. DOLEA I. *Considerente cu privire la conceptul „Favor Defensionis”, în contextul egalității armelor.* În: Integrare prin cercetare și inovare. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2021, p. 324-326, ISBN: 978-9975-152-48-8
218. DOLEA I. *Drepturile persoanei în probatoriul penal.* Chișinău: Cartea juridică, 2009, 416 p., ISBN: 978-9975-9927-7-0
219. DOLEA I. ş. a. *Codul de procedură penală. Comentariu.* Chişinău: Cartier juridic, 2005, 767 p., ISBN: 9975-79-373-8
220. DOLEA I. ș.a. *Drept procesual penal*. Volumul II. Partea specială. Chișinău: Cartdidact, 2006, 335 p., ISBN:978-9975-940-95-5
221. DOLEA I., CARAMAN V. *Particularități privind admisibilitatea declarațiilor martorilor absenți la judecarea cauzei penale*. În: Studia Universitatis Moldaviae, Nr. 3, 2022, p. 14-21, ISSN: 1814-3199
222. DONGOROZ V. ş. a. *Explicaţii teoretice ale Codului de procedură penală Român.* Vol. I. Bucureşti: Academia R.S.R., 1976, 436 p.
223. DORFMAN I. *Drept procesual civil. Note de curs.* Chișinău: Tipografia Orhei, 2010, 248 p., ISBN: 978-9975-9753-4-6
224. DRĂGANU T. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Bucureşti: Lumina Lex, 1998, 416 p., ISBN: 9735880520
225. DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție.* București : Lumina Lex, 2003, 263 p., ISBN: 973-588-653-7
226. DRĂGANU T. *Consideraţii critice cu privire la caracterul absolut atribuit dreptului la liber acces la justiție de legea de revizuire a Constituţiei din 21 noiembrie 2003.* În: Pandectele Române, nr. 4/2004, p. 108-118, ISSN: 1582-4756
227. *Drept procesual civil. Partea specială. Curs universitar.* Coord. E. BELEI. Universitatea de Stat din Moldova. Chișinău: S.n., 2016, 490 p., ISBN:978- 9975-4072-2-9
228. DUCULESCU V., CĂLINESCU C., DUCULESCU G. *Constituţia României comentată şi adnotată.* Bucureşti: Lumina Lex,1997, 479 p., ISBN: 973-588-014-8
229. DUMBRAVĂ H., CIGAN D., DANILEȚ Cr. *Factorii de presiune şi conflictele de interese în justiție.* Iași: Timpul, 2007, 46 p., ISBN: 978-973-612-240-8
230. DUMITRAȘCU D. *Mijloace de apărare a pârâtului în cadrul procesului civil*. Teză de doctor în drept, Chișinău, 2022, 189 p.
231. DUMITRIU M. *Ghid de cercetare penală.* București: C.H. Beck, 2009, 320 p., ISBN: 978-973-115-593-7

232. DUNĂREANU I.A. *Justiţie, judecător, management.* Bucureşti: ALL Beck, 2005, 334 p., ISBN: 973-655-673-5
233. DUȚU M. *O istorie a avocaturii române. De la origini până la primul război mondial.* București: Economică, 2001, 304 p., ISBN: 9735904713
234. DVORACEK M. V. *Istoria dreptului românesc.* Iași: Chemarea, 1992, 344 p.
235. FIROIU D. V. *Istoria statului și dreptului românesc.* Vol. I. Cluj – Napoca: Argonaut, 1998, 330 p., ISBN: 973-9350-05-4
236. FRUNZĂ I. *Organele judiciare şi extrajudiciare din Moldova sub regim totalitar bolşevic.* Chişinău: Pontos, 2000, 288 p., ISBN: 9975-938-12-4.
237. GORIUC S. CRASNOBAEV A. *Aspecte cu referire la exercitarea dreptului constituțional de petiționare.* În: Administrația publică nr. 3, 2018, p. 38-43, ISSN: 1813-8489
238. GORIUC S. *Puterea judecătorească în sistemul separaţiei puterii în stat.* În: Protecţia drepturilor omului: mecanisme naţionale şi internaţionale, Chișinău, 2014, p. 35-45, ISBN 978-9975-4241-8-9.
239. GRUNEANȚU L. *Istoria Baroului Timiș.* Timișoara: Mirton, 2012, 374 p., ISBN: 978-973-52-1288-9
240. GUCEAC I. *Constituţionalismul şi statul de drept în Republica Moldova. Realităţi şi perspective.* În revista: AKADEMOS, nr.3, 2017, p. 78-85, ISSN: 2587-3687
241. GUCEAC I. *Curs elementar de drept constituțional.* Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, 496 p., ISBN: 9975-70-399-2
242. GUCEAC I. *Liberul acces la justiție în legislaţia naţională şi prevederile Convenţiei Europene pentru apărarea Drepturile Omului şi Libertăţilor Fundamentale.* În: Revista Academos, nr.2 (21) din 2011, p. 42-46, ISSN: 2587-3687
243. GUCEAC I. *Tratat elementar de drept constituţional.* Vol. I. Chişinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală", 2020, 472, ISBN: 978-9975-151-78-8
244. GUCEAC I. *Tratat elementar de drept constituţional.* Vol. II. Chişinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală", 2022, 574 p., ISBN: 978-9975-151-78-8
245. HAMANGIU C., ROSETTI-BĂLĂNESCU I., BĂICOIANU A. *Tratat de drept civil roman*. București: Ed. Naţională S. Ciornei, 1929, 1276 p.
246. HANGA Vl. *Drept privat roman.* București: EDP, 1978, 461 p.
247. HANGA Vl. *Istoria dreptului românesc. Dreptul cutumiar.* Iași: Chemarea, 1993, 148 p.
248. HEROVANU E. *Principiile procedurii judiciare.* București: „Lupta" N. Stroilă, 1932, 524 p.

249. IACUB I. *Motivarea hotărârilor judecătoreşti – garanție fundamentală a calității actului de justiție.* În: Relații Internaționale Plus, 2020, nr. 2, p. 102-108, ISSN: 1857-4440
250. IALANJI Arina. *Particularitățile judecării cauzei în lipsa inculpatului.* Teză de doctor în drept. Chișinău, 2019, 205 p.
251. IANCU Gh. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Bucureşti: Lumina Lex, 2002, 462 p., ISBN: 973-588-545-x
252. IANCU Gh. *Drepturile, libertățile, și îndatoririle fundamentale în România.* București: All Beck, 2003, 390 p., ISBN: 973-655-247-0
253. IONESCU C. *Dezvoltarea constituţională a României. Acte şi documente (1741-1991).* București: Lumina Lex, 1998, 912 p., ISBN: 73-588-139-X
254. IONESCU C. *Instituţii politice şi drept constituţional.* Bucureşti: 2004, 446 p., ISBN: 973-86393-4-4
255. IONESCU M., MIRON G.-M. *Istoria Baroului Cluj.* Cluj-Napoca: Argonaut Mega, 2012, 334 p., ISBN: 978-606-543-238-3
256. IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală şi în noile coduri de procedură.* București: Universul Juridic, 2010, 220 p., ISBN: 978-973-127-477-5
257. JIDOVU N. *Dreptul la apărare al învinuitului şi inculpatului.* Bucureşti: Rosetti, 2004, 183 p., ISBN: 973-8378-56-7
258. LEȘ I. *Organizarea sistemului judiciar românesc. Noile reglementări.* Bucureşti: ALL BECK, 2004, 439 p., ISBN: 973-655-515-1
259. LEȘ I. *Principii și instituții de drept procesual civil*. București: Lumina Lex, 1998, 592 p., ISBN:973-588-073-3
260. LEȘ I. *Sisteme judiciare comparate.* Bucureşti: All Beck, 2002, 576 p. ISBN:973-655-164-4
261. LEȘ I. *Tratat de drept procesual civil.* Bucureşti: C. H. Beck, 2008, 1064 p., ISBN: 978-973-115-253-0
262. LEȘ I. *Tratat de drept procesual civil.* Ediția 5. București: C.H. Beck, 2010, 1216 p., ISBN: 978-973-115-702-3
263. LONGINESCU G.D. *Feria.* În revista istorică: Balcania. Nr.II - III \ 1939-1940, p. 199-318
264. *Manualul Judecătorului pentru cauze penale*, coord. ed.: Mihai Poalelungi. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, 1192 p., ISBN: 978-9975-53-231-0
265. MĂRGINEANU I., OSOIAN L. *Avocatura în Republica Moldova – o subtilă diplomație în dezvoltare, instituție juridică a societății civile cu viziune spre integrarea europeană.* Chișinău: [s. n.], 2003, 112 p.

266. MATEUȚ Gh. *Tratat de procedură penală.* Partea generală. București: C.H. Beck, 2007, 816 p., ISBN: 978-973-115-154-0
267. MICU D. *Garantarea drepturilor omului în practica Curții Europene a Drepturilor Omului și în Constituția României.* București: All Beck, 1998, 285 p., ISBN: 973-98766-3-3
268. MICULESCU P., CLIPA C. *Istoria dreptului românesc.* Timișoara: Universitas Timisiensis, 2002, 212 p.
269. MIGA-BEȘTELIU R., BRUMAR C. *Protecţia internaţională a drepturilor omului.* București: Universul Juridic, 2008, 450 p., ISBN: 978-973-127-115-6
270. MOSCALCIUC Vitalie. *Garanțiile procesual-civile ale părților la examinarea cauzei în lipsa pârâtului.* Teză de doctor în drept. Chișinău, 2022, 222 p.
271. MURARU I. *Dreptul constituţional şi instituţii politice.* București: Actami, 1997, 468 p. ISBN: 9739300014
272. MURARU I. *Drept constituţional şi instituţii politice*. Bucureşti: Actami, 1998, 480 p., ISBN:973-9300-15-4
273. MURARU I., CONSTANTINESCU M. *Curtea Constituţională a României.* Bucureşti: Albatros, 1997, 210 p., ISBN: 973-24-0424-8
274. MURARU I., CONSTANTINESCU M. *Studii constituţionale.* Bucureşti: Actami, 1995, 208 p., ISBN 978-973-970-167-9
275. MURARU I., IANCU Gh. *Drepturile, libertăţile şi îndatoririle constituţionale.* Vol.I. Bucureşti: IRDO, 1992, 50 p., ISBN: 973-95614-1-1
276. MURARU I., TĂNĂSESCU E. S. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Bucureşti: CH Beck, 2006, 280 p., ISBN: 973-655-810-X
277. MURARU I., TĂNĂSESCU E.S. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Vol.I. Ediţia 13. Bucureşti: CH Beck, 2008, 216 p., ISBN: 978-973-115-456-5
278. NEAGU I. *Drept procesual penal, partea generală.* Bucureşti: Artprint 1994, 395 p.
279. NEGRU B., NEGRU A. *Teoria generală a dreptului şi statului.* Chișinău: Bons Offices, 2006, 520 p., ISBN: 978-9975-928-90-8
280. NEGRU I. *Istoria dreptului românesc.*Lugoj:Nagard,2014,172 p., ISBN: 978-606-592-190-0
281. NEGULESCU P., ALEXIANU G. *Colecţiunea vechilor legiuiri administrative.* București: Întreprinderile „Eminescu" S.A., 1944, 368 p.
282. NISTOREANU Gh., APETREI M., NAE L. *Asistenţa juridică în procesul penal.* Bucureşti: Ed.Ministerului de Interne, 1993, 138 p.

283. *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole, vol. I-II.* București: Hamangiu, 2013, 1812 p., ISBN: 978-606-522-854-2
284. *Noul Cod de procedură civilă: comentat și adnotat* (coord.: V.M. CIOBANU, M. NICOLAE). București: Universul Juridic, 2016, 1830 p., ISBN 978-606-673-696-1
285. OPRAN M.C. *Accesul liber la justiție.* Craiova: Sitech, 2019, 189 p., ISBN: 978-606-11-6906-1
286. OSTAVCIUC D. *Principiile procesului penal.* Chișinău: Print-Caro, 2022, 179 p. ISBN: 978-9975-135-64-1
287. PASCU S., HANGA V. *Crestomaţie pentru studiul istoriei statului şi dreptului R.P.R.* Vol. II. București: Editura Ştiinţifică, 1958, 870 p.
288. PASCU S., HANGA V. *Crestomaţie pentru studiul istoriei statului şi dreptului R.P.R.* Vol. III. București: Editura Ştiinţifică, 1963, 941 p.
289. PATANCIUS T.-Vl. *Accesul la justiție în procesul civil.* București: Universul Juridic, 2019, 600 p., ISBN: 978-606-39-0331-1
290. PĂTULEA V. *Proces echitabil – Jurisprudenţa comentată a Curţii Europene a Drepturilor Omului.* București: IRDO, 2007, 189 p., ISBN: 978-973-9316-63-7
291. PAVEL F. *Teoria generala a acţiunii în justiție: Condiţiile dreptului la acţiune în justiție.* Bucureşti: AGIR, 2003, 96 p. ISBN: 973-8466-30-x
292. PISARENCO O. *Drept procesual civil.* Chișinău: TEHNICA INFO, 2012, 404 p., ISBN: 978-9975-45-180-2
293. POP. T. *Drept procesual penal.* Vol.I. Cluj: Tipografia Națională S.A., 1946, 368 p.
294. POPA I. *Flagelul motivării kilometrice în fapt și în drept a hotărârii judecătorești*. În: Revista Universul juridic, nr. 11/2019, p. 6-16., ISSN: 2393-3445
295. POPA N., VOICU M. *Coordonate europene actuale privind dreptul la un proces într-un timp optim şi previzibil.* În: Revista de Drept Public, nr. 1/2005, p.102-128, ISSN: 1224-4872
296. POPA V. *Drept public.* Chișinău: [s.n.], 1998, 460 p.
297. POPA V. *Tratat de drept constituțional și instituții politice.* Chișinău: Notograf Prim SRL, 2021, 1024 p., ISBN 978-9975-84-148-1
298. POPA V., SUSARENCO Gh. *Raportul național privind exercitarea justiției constituționale în Republica Moldova.* Chișinău: Prut International, 2004, 111 p., ISBN: 9975-69-673-4
299. POPESCU C.L. *Drepturile de procedură în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului (2001-2002)*. București: All Beck, 2003, 288 p., ISBN: 975-655-400-7

300. POPOVICI C., ȘOVA L. *Accesul liber la justiţie – principiu constituţional.* În: Integrare prin cercetare și inovare. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2017, p. 289-294, ISBN: 978-9975-71-812-7
301. PREDESCU I., PREDESCU B. *Mandatul parlamentar şi imunitatea parlamentară*. Craiova: Scrisul Românesc, 2002, 264 p., ISBN: 973-38-0333-2
302. PREDESCU O., UDROIU M. *Convenţia europeană a drepturilor omului şi dreptul procesual penal roman.* București: C.H. Beck, 2007, 764 p., ISBN: 978-973-115-201-1
303. PREDESCU O., UDROIU M. *Protecţia europeană a drepturilor omului şi procesul penal roman.* București: C.H. Beck, 2008, 1050 p., ISBN: 978-973-115-359-9
304. *Procesul echitabil garantat de Convenţia Europeană pentru Drepturilor Omului.* Ghid pentru Republica Moldova. Chișinău: Sirius SRL, 2008, 144 p.
305. PUȘCAȘU V. *Noul Cod de Procedură penală și dreptul la o apărare efectivă.* În: Caiete de Drept Penal, nr. 1 din 2011, p. 98-123, ISSN: 1841-6047
306. RĂDULESCU A. *Pravilniceasca condică – 1780.* București: Editura Academiei Române, 1957, 268 p.
307. RĂDULESCU A. *Puterea judecătorească.* În: Constituția din 1923 în dezbaterea contemporanilor. București: Humanitas, 1990, 636 p. ISBN: 9732801921
308. RAILEAN P. *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept.* Chișinău: Î.S. F.E.-P Tipografia Centrală, 2015, 608 p., ISBN:978-9975-53-509-0
309. Raport privind evaluarea reformei Hărții Judiciare (Iulie 2021). Disponibil: https://crjm.org/wp-content/uploads/2022/05/Final-Report-JMA_Ro.pdf (vizitat la 17.12.2023)
310. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2020. Disponibil: https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/RAPORT2020romana.pdf (vizitat la 17.12.2023)
311. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2021. Disponibil: https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/03/AP_raport_2021.pdf (vizitat la 17.12.2023)
312. RENUCCI J.-F. *Tratat de drept european al drepturilor omului.* Bucureşti: Hamangiu, 2009, 1128 p., ISBN: 978-606-522-092-8
313. SĂNDULESCU-NANOVEANU I.G. *Explicaţiunea teoretică şi practică a Codicelui de procedură civilă.* Bucureşti: Tipografia Ştefan Mihăilescu, 1879, 1354 p.
314. SCAFEȘ M.C. *Accesul la justiție în procesul penal al părții responsabile civilmente.* În: Revista Științe Juridice, Nr. 1, 2020, p. 151-159, ISSN: 1454-3699

315. SELEGEAN M. *Dreptul de acces la o instanţă reglementat de art. 6 paragraf 1 din Convenţia pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale.* În: Themis, nr. 1/2005, p.19-28, ISSN: 2247-2592
316. SELEJAN-GUȚAN B. *Excepţia de neconstituţionalitate*. Bucureşti: C.H.Beck, 2005, 312 p. ISBN 973-655-552-6
317. SELEJAN-GUȚAN B. *Protecția europeană a drepturilor omului.* București: CH Beck, 2011, 301 p. ISBN: 978-973-115-885-3
318. SMOCHINĂ A. *Istoria Universală a Statului și Dreptului.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, 552 p. ISBN: 978-9975-53-247-1
319. SMOCHINĂ A. *Organele constituționale ale Republicii Moldova în condițiile regimului totalitar.* Chișinău: Tipografia PRAG-3, 2001, 192 p. ISBN: 9789975770071
320. SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Aspecte privind evoluția și consacrarea dreptului de acces liber la justiție.* În: Revista Națională de Drept nr. 1 (247), 2022, p. 112-124, ISSN:1811-0770
321. SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Dreptul la apărare ca garanție complexă a dreptului de acces liber la justiție.* În: Studii Juridice Universitare, nr. 1, 2021, p. 41-54, ISSN:1857-4122
322. SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție.* În: Sistemele juridic, economic și administrativ, componente fundamentale ale unei societăți bazate pe respectarea drepturilor omului. Simpozion. Craiova: SITEH, 2021, p. 17-34, ISBN: 978-606-11-8016-5
323. SMOCHINĂ A., VLĂESCU G. *Evoluția și vocația universală aplicativă a principiului proporționalității în viața socială.* În: Ştiinţă, educaţie, cultură. Vol.2. Comrat, 2020, p. 353-360 ISBN 978-9975-83-092-8.
324. STĂTESCU C., BÎRSAN C. *Tratat de drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. București: ARSR, 1981, 455 p.
325. ȘTEFĂNESCU B. *Garanțiile juridice ale respectării legii procesual penale în activitatea de judecată.* București: Hamangiu, 2007, 299 p., ISBN: 978-973-1720-32-6
326. STRATAN V. *O perspectivă istorică asupra accesului la justiție în dreptul românesc.* În: Analele Universității de Vest din Timișoara, Nr. 2 din 2019, p. 213-227, ISSN 2784 – 1871
327. SUDRE F. *Drept european şi internaţional al drepturilor omului.* Iaşi : Polirom, 2006, 568 p., ISBN: 973-46-0151-2
328. SUDRE F., ANDRIANTSIMBAZOVINA J., MARGUENAUD J.-P. *Marile hotărâri ale Curţii Europene a Drepturilor Omului.* București: Rosetti Internaţional, 2011, 683 p., ISBN: 978-973-7881-65-6

329. TĂBÂRCĂ M. *Drept procesual civil*. Vol. I. București: Universul Juridic, 2005, 768 p., ISBN: 973-7643-05-4
330. TĂBÂRCĂ M. *Drept procesual civil.* București: Universul juridic, 2007, 1120 p., ISBN: 978-973-127-026-5
331. TĂNĂSESCU E.S. *Principiul egalităţii în dreptul românesc.* Bucureşti: All BECK, 1999, 367 p., ISBN: 9789739435390
332. TĂNĂSESCU E.S. *Transformarea semantică a excepției de neconstituționalitate în România.* În: Buletin de informare legislativă, nr. 2, 2013, p. 3-22, ISSN: 1583-3178
333. THEODORU Gr. *Tratat de drept procesual penal*. Bucureşti: Hamangiu. 2013, 896 p., ISBN: 978-606-522-441-4
334. THEODORU Gr. *Tratat de drept procesual penal.* București: Hamangiu, 2008, 1080 p., ISBN: 978-973-1836-86-7.
335. THEODORU Gr., CHIȘ I.P. *Tratat de drept procesual penal.* Bucureşti: Hamangiu, 2020, 1192 p., ISBN: 978-606-27-1671-4
336. TROCAN L.-M. *Garantarea dreptului la apărare în lumina dispozițiilor tratatelor internaționale specializate în materia drepturilor omului şi jurisprudenței CEDO*. În: Analele Universităţii "Constantin Brâncuşi" din Târgu Jiu, Seria Ştiinţe Juridice, nr. 4, 2010, p. 111-128, ISSN: 1844-7031
337. TROCIN E. *Aspecte teoretico-practice cu privire la soluţionarea cauzei într-un termen rezonabil prin prisma jurisprudenţei CEDO.* În: Rolul instituţiilor democratice în asigurarea protecţiei drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului: Materiale ale mesei rotunde dedicate Zilei internaţionale a drepturilor omului, 6 decembrie 2018. Chişinău: AAP, 2019, p. 262-267, ISBN: 978-9975-3240-3-8
338. TROCIN E. *Dreptul - principiu la un proces contradictoriu - condiţie indispensabilă realizării unui acces la justiție efectiv.* In honorem Andrei SMOCHINĂ la 75 de ani. ICJPS, 8 decembrie 2021, p. 170 - 178
339. TROCIN E. *Motivarea hotărârii judecătoreşti - garanție generală implicită a dreptului de acces la justiție.* În: Universitas Europaea: spre o societate a cunoaşterii prin europenizare şi globalizare, conferinţă ştiinţifică internaţională. Chișinău: ULIM, 2023, 246 p. ISBN 978-9975-3603-7-1
340. TROCIN E. *Unele aspecte cu privire la condițiile de exercitare a accesului liber la justiție.* În: Mecanisme de protecție a drepturilor omului: Materiale ale mesei rotunde cu participare

internațională, consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului, 6 decembrie 2017. Chișinău: CEP USM, 2018, p. 251- 256, ISBN: 978-9975-71-978-0

341. TULBURE A.Ș., TATU A.M. *Tratat de drept procesual penal.* București: ALL Beck, 2003, 688 p., ISBN: 973-655-279-9

342. ŢURCAN O. *Accesul liber la justiție: reglementare normativă şi interpretare conceptuală.* În: Teoria şi practica administrării publice, materialele conferinţei ştiinţifico-practice internaţonale, din 20 mai 2016. Chişinău: S.C. „Garamont-Studio" S.R.L., 2016, p. 315-319, ISBN: 978-9975-3019-6-1

343. VESCO I. *Acordarea asistenței juridice de către avocat în faza de urmărire penală.* Teză de doctor în drept, Chișinău, 2011, 165 p.

344. VITKAUSKAS D., DIKOV Gr. *Protecția dreptului la un proces echitabil conform Convenției Europene a drepturilor omului: Manual pentru practicieni în domeniul dreptului*. Ed. a 2-a. Strasbourg: Consiliul Europei, 2019, 174 p

345. VOICU M. *Accesul liber la justiție*. În revista:Dreptul, Nr.4/1997, p. 3-18, ISSN: 1018-0435

346. VOLONCIU N. *Drept procesual penal*. București:Ed. Didactică și Pedagogică, 1972, 564 p.

347. VOLONCIU N. *Tratat de procedură penală*. Bucureşti: PAIDEIA, 1994, 504 p., ISBN: 973-9131-01-8

348. ZAHARIA V. *Accesul la justiție ca principiu al statului de drept.* Teză de doctor în drept. Chișinău, 2006, 188 p.

349. ZAHARIA V. *Accesul la justiție: concept, exigenţe, realizări şi perspective.* Chişinău: Cartier Juridic, 2008, 187p. ISBN:978-9975-79-522-7

350. ZAHARIA V., CAPĂȚINĂ I. *Ghid privind acordarea asistenței juridice primare garantate de stat de către viitorii juriști.* Chișinău: IRP, 2015, 56 p.

351. ZAMAROVSKY V. *La început a fost Sumerul.* București: Albatros, 1981, 272 p.

352. ZAPOROJAN V. *Protecția drepturilor fundamentale în justiția constituțională a Republicii Moldova.* Autoreferat al tezei de doctor în drept. Chișinău, 2007, 24 p.

353. ZAPOROJAN V., CAZACU G. *Aspecte generale privind ridicarea şi aplicarea excepției de neconstituționalitate.* În: Revista Națională de Drept, nr. 10, 2014, p. 17-21, ISSN: 1811-0770

354. ZUBCO V. *Curtea Constituțională – unica autoritate publică politico-jurisdicțională.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2000, 248 p. ISBN: 9975-9588-4-2

355. ZUBCO V. *Reprezentantul statului în teritoriu în dreptul comparat.* Chişinău: Prut Internaţional, 2002, 104 p. ISBN: 9975-69-281-8

B. în limba engleză:

356. *Assessing the Effectiveness of National Human Rights Institutions.* Swizeland: I.C.H.R.P., 2005, 46 p. ISBN 2-940259-67-4
357. *Dictionary of Law.* Oxford: University Press, 1994, p. 37, 448 p., ISBN: 978-0192800008
358. ETHERINGTON B. *Notes on Diversity and Access to Justice.* In: Queen's Law Journal, 2000-2001, vol. 26, p. 43-65, ISSN: 0316-778X
359. GREENIDGE A. H. J. *Infamia: its place in Roman Public and Private Law.* Oxford: Clarendon 1894, 219 p.
360. HARRIS D., O'BOYLE M., WABRICK C. *Law of the European Convention on Human Rights*. London: Butterworths, 1995, 753 p., ISBN: 9780406259301
361. JACOBS F. G., WHITE R. C. *The European Convention on Human Rights.* Oxford: Clarendon Press, 1996, 469 p., ISBN: 9780198258209
362. PACKER H.L. *The Limits of the Criminal Sanction*. Stanford: University Press, 1968, 375 p.
363. SUMMERS S. J. *Fair trials: The European Criminal Procedural Tradition and the European Court of Human Rights.* Portland: Hart Publishing, 2007, 200 p., ISBN: 978-1841137308
364. TRECHSEL S., SUMMERS S.J. *Human rights in criminal proceedings.* New York: Oxford University Press, 2006, 724 p., ISBN:9780198299363
365. VAN DIJK P., VAN HOOF G.J.H. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. Haga: Kluwer Law International, 1998, 850 p., ISBN: 9789041105981

C. în limba franceză:

366. BRIMO A. *Les Grands courants de la philosophie du droit et de L'Etat.* Paris: A. Pedone, 1968, 436 p.
367. CORNU G., FOYER J. *Procédure civile.* Paris: PUF, 1996, 780 p., ISBN: 2-13-048036-5
368. FAVOREAU L. *Droits et libértes fundamentalles.* Paris: Précis Dalloz, 2012, 730 p., ISBN: 978-2-247-12273-8
369. GLASSON E., TISSIER A., *Traité théorique et pratique d'organisation judiciaire, de compétence et de procédure civile.* Paris: Recueil Sirey, 1925, 3221 p.
370. GOMPERZ Th. *Les penseurs de la Gréce. Historie de la philosophie antique.* Paris: Librairie Felix Alcan, 1908, 563 p.
371. GUINCHARD S. *Droit processuel; droits fondamentaux du procès (8e édition).* Paris: Dalloz, 2015, 1446 p., ISBN: 978-2247150380
372. HAMELIN J., DAMIEN A. *Les regles de la profession d'avocat.* Dalloz: Erreur Perimes, 1989, 762 p., ISBN:2247010245

373. *La Convention européenne des droits de l'homme: commentaire article par article.* Paris: Economica, 1999, 1230 p., ISBN: 2-7178-3876-7
374. PELLOUX R. *Les arrest de la Cour européenne des droit de l'homme dans les affaires Wemhof et Neumeister.* En: Annuaire français de droit international, 1969. Paris: CNRS, p. 276 - 289
375. PERROT R. *Institutions judiciaires.* Paris: Montchrestien, 2000, 529 p., ISBN: 2707612006
376. PERROT R. *Institutions judiciaries.* Paris: Montchrestien, 1992, 601 p., ISBN: 2-7076-0442-9
377. RENAUT M.H. *L'accès à la justice dans la perspective de l'histoire du droit.* In: Revue historique de droit français et étranger. Vol. 78, no. 3/2000, p. 473-495, ISSN: 0035-3280
378. RUDEAU J. *Le droit au juge dans l'Union européenne.* Paris: LGDJ, 1998, 248 p., ISBN: 978-2-275-01754-9
379. SOLBERG P.C.,CROS GUY-Ch.*Le droit et la doctrine de la justice.*Paris:Alcon,1936,178 p.
380. VELU J., ERGEC R. *La convention européenne des droits de l'homme.* Bruxelles: Bruylant 1990, 1185 p., ISBN: 978-2-8027-0528-4

D. în limba rusă:

381. ВОСКОБИТОВА Л.А. *Процессуальное регулирование доступа граждан к правосудию в уголовном судопроизводстве.* В*:* Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации: год правоприменения: материалы. Междунар. науч.- практ. конф. Москва: МГЮА, 2004, с. 42-47
382. ГОЛОВКО Л. В. *Отечественное понятие «право на судебную защиту» и европейское понятие «право на доступ к правосудию»: попытка функционального сравнения*. В: Право на судебную защиту в уголовном процессе: Европейские стандарты и российская практика. Томск: Изд-во Том. ун-та, 2007, с. 3–13, ISBN: 978-5-7511-1813-6.
383. ЖИЛИН Г.А. *Правосудие по гражданским делам. Актуальные вопросы*. Москва: Проспект, 2010, 574 с., ISBN: 978-5-392-01310-4
384. ЗИМНЕНКО Б. Л. *Право на справедливое судебное разбирательство в условиях фактических обстоятельств дела: практика Европейского суда по правам человека в отношении Российской Федерации.* В: Законы России: опыт, анализ, практика, 2008, № 12, с. 15–30, ISSN: 1992-8041
385. *Комментарий к Конституции* РФ. Под общ. ред. В.Д. Карповича. Москва: Юрайт, 2002, 956 с. ISBN: 5942271410

386. *Международная и внутригосударственная защита прав человека:* Учебник / Под ред. Р.М. ВАЛЕЕВА. Москва: Статут , 2011, 831 с., ISBN: 978-5-8354-0725-5
387. *Международная и внутригосударственная защита прав человека:* Учебник / Под ред. Р.М. Валеева. Москва: Статут, 2011, 834 с. ISBN 978-5-8354-0725-5
388. НАДЕЛЯЕВА Т. В. *Современное понятие и сущность правосудия в Российской Федерации.* В: Российский юридический журнал., 2011, № 6, с. 60–65, ISSN 2071-3797.
389. *Россия в поисках стратегии: общество и власть.* Под ред. Г.В. ОСИПОВА, В.К. ЛЕВАШОВА, В.В. СУХОДЕЕВА. Москва: Зерцало, 2000, 312 с., ISBN: 9785755601443
390. САВИЦКИЙ В. М. *Комментарий к ст. 118 Конституции РФ 1993 г. В:* Конституция Российской Федерации. Комментарий. Москва, 1994, 623 с., ISBN: 5-7260-0757-3
391. СЕМЕНОВ В. М. *Демократические основы гражданского судопроизводства в законодательстве и судебной практике*. Свердловск, 1979, 152 с.
392. *Судебная власть*. Под ред. И.Л. ПЕТРУХИНА. Москва: Проспект, 2003, 720 с., ISBN: 5-98032-092-X
393. *Теория государства и права.* Под ред. В.М. КОРЕЛЬСКОГО и В.Д. ПЕРЕВАЛОВА. Москва: НОРМА-ИНФРА, 1998, 570 с., ISBN: 5-89123-095-X

DECLARAŢIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări şi realizări ştiinţifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecinţele în conformitate cu legislaţia în vigoare.

TROCIN Eugeniu _____

„_____”_____ 2024

CURRICULUM VITAE (CV)
Date personale

Numele, prenumele: TROCIN Eugeniu
Cetățenie: Republica Moldova
Domiciliul: mun. Bălți, str. Bulgară nr. 73, ap. 41
Telefon: 069982298
E-mail: TROCIN.eugeniu@gmail.com

Studii

2001 - 2006 – Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți, studii de licență în drept.
2007 - 2008 – Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți, studii de masterat în drept.
2017 - prezent – Universitatea de Stat, Școala doctorală științe juridice, doctorand în drept constituțional.

Activitate profesională

2006 - 2007 - Procuror în Procuratura Raionului Ocnița, Procuratura Generală a RM
2008 - 2010 - Procuror în Procuratura Raionului Fălești, Procuratura Generală a RM
2010 - 2014 - Procuror, Adjunct al Procurorului Raionului Dondușeni, Procuratura Generală a RM
2014 - 2019 - Procuror - șef al Procurorului Raionului Dondușeni, Procuratura Generală a RM
2019 - 2020 - Procuror - șef interimar al Procurorului Raionului Dondușeni, Procuratura Generală a RM
2020 - prezent - Procuror în Procuratura Raionului Edineț, Procuratura Generală a RM

Publicații științifice

1. SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Aspecte privind evoluția și consacrarea dreptului de acces liber la justiție.* În: Revista Națională de Drept nr. 1 (247), 2022, p. 112-124
2. SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Dreptul la apărare ca garanție complexă a dreptului de acces liber la justiție.* În: Studii Juridice Universitare, nr. 1, 2021, p. 41-54
3. TROCIN E. *Publicitatea procesului – garanție a unui proces echitabil.* În: Revista Studii Juridice Universitare, ULIM, ULIM, nr.2/2023
4. SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție.* În: Sistemele juridic, economic și administrativ, componente fundamentale ale unei societăți bazate pe respectarea drepturilor omului. Simpozion. Craiova: SITEH, 2021, p. 17-34
5. TROCIN E. *Aspecte teoretico-practice cu privire la soluționarea cauzei într-un termen rezonabil prin prisma jurisprudenței CEDO.* În: Rolul instituţiilor democratice în asigurarea protecţiei drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului: Materiale ale mesei rotunde dedicate Zilei internaţionale a drepturilor omului, 6 decembrie 2018. Chişinău: AAP, 2019, p. 262-267
6. TROCIN E. *Unele aspecte cu privire la condițiile de exercitare a accesului liber la justiție.* În: Mecanisme de protecție a drepturilor omului: Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională, consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului, 6 decembrie 2017. Chișinău: CEP USM, 2018, p. 251- 256
7. TROCIN E. *Dreptul - principiu la un proces contradictoriu - condiţie indispensabilă realizării unui acces la justiție efectiv.* Comunicare științifică susținută în cadrul Conferinței științifico-practice naționale consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului cu genericul „Drepturile persoanei: probleme actuale în lumina jurisprudenței naționale". In honorem Andrei SMOCHINĂ la 75 de ani. ICJPS, 8 decembrie 2021, p. 170 – 178
8. TROCIN E. *Motivarea hotărârii judecătorești - garanție generală implicită a dreptului de acces la justiție.* În: Universitas Europaea: spre o societate a cunoaşterii prin europenizare şi globalizare, conferinţă ştiinţifică internaţională. Chișinău: ULIM, 2023